

Ist yr. Arts.
Jorhat.

জগন্নাথ বৰুৱা কলেজ আলোচনী

১৫শা সংখ্যা

১৯৫৫

3

—অসমীয়া শাখা—

© KKH Library, JBL

সম্পাদক—শৰৎচন্দ্ৰ দত্ত

জগন্নাথ বৰুৱা কলেজ আলোচনীৰ নিয়মাবলী

- ১। এই আলোচনীৰ নাম জগন্নাথ বৰুৱা কলেজ আলোচনী।
- ২। আলোচনীৰ বাবতীয় প্ৰবন্ধ-পাতি কাগজৰ এপিঠিত পৰিষ্কাৰকৈ লিখি সম্পাদকৰ নামে পঠাব।
- ৩। অসমীয়া শাখাৰ দ্বিৰৈখ আলোচনীৰ অসমীয়া শাখাৰ সম্পাদকৰ ওপৰত আৰু ইংৰাজী শাখাৰ সম্পাদকৰ ওপৰত ইংৰাজী শাখাৰ জাব থাকিব।
- ৪। গল্প কবিতা, প্ৰবন্ধ আৰু অস্থায়ী আদি বাবতীয় প্ৰবন্ধ-পাতি আলোচনীৰ কাৰণে গ্ৰহণ কৰা হ'ব।
- ৫। আলোচনীৰ উপযোগী বিজ্ঞাপন গ্ৰহণ কৰা হ'ব।
- ৬। এই আলোচনী বছৰী দুটা সংখ্যা প্ৰকাশ কৰা হ'ব। এটা সংখ্যা কলেজ গৱন বন্ধৰ আগত, আনটো সংখ্যা পূজা বন্ধৰ আগত। পূজা বন্ধৰ আগত গিটো সংখ্যা ওলাব সেই সংখ্যা সকলো Report আদি নৈ এটা পূৰ্ণ সংখ্যা ৰূপে প্ৰকাশ হ'ব।

আলোচনী অসমীয়া শাখাৰ চাব কমিটি

১৯৫৫

সম্পাদক—শৰৎচন্দ্ৰ দত্ত

সভাসকল—শ্ৰীকমলেশ্বৰ শইকীয়া

" বীৰেণ গোহাঁই

" নবীন কেওট

" যতীন গোস্বামী

" প্ৰফুল্ল বাজগুৰু

" দামোদৰ বৰুৱা

উপদেষ্টা—অধ্যাপক চৈয়দ আব্দুল আলিফ এম.এ.

J. B. College Magazine 1955.

Sub-Committee (ENGLISH SECTION.)

Editor—Syed Hassinur Rahman.

Rajen Borthakur Member

Jiten Chakravarty „

Golap Khound „

Chandra Kotoky „

Nirmalkanti Das. „

Prof. A. Malik, M. A. Prof. incharge.

সূচী

ভুলসীমামৌ বাবাবৰণৰ অসমীয়া অলুবাদ

ভাইচ প্ৰিন্সিপেল

উজ্জি কবিতা

নবীন গোস্বামী এম-এ

আমাৰ পৃথিৱী কবিতা

দীৰ্ঘেন বৰগোহাঞি

নব জীৱনৰ আহ্বান

চিজ বাৰুকুমাৰ

বুগৰ ইতিহাস

শৰৎচন্দ্ৰ দত্ত

বেকাবৰ গান

যক্ষম্ব ইন্দ্ৰিচ

অজ্ঞা ৰচনা

অধ্যাপক কিৰণ শৰ্মা এম-এ

চাইক্লোন

বিলিন শইকীয়া

গুইতৰ পাৰব চোৱা বতাহ

গোলাপ খাউন্দ

পাহাৰী চিঠি

উদ্যানদা ফুকন

বজ্জিতা

বিষ্ণু ভূঞা

"সি"

জীৱন ভট্টাচাৰ্য্য

নিবন্ধ

এমবেথৰ চেলিহা

এটা ছুট গল্প

প্ৰফুল্ল বাৰুগুৰু

মই জেললৈ যোৱাৰ পিচত

কমলেশ্বৰ শইকীয়া

জেলখানাৰ চিঠি

নাজিম হিকমেত

চলি

অলুবাদক—সুশীল গোস্বামী

টকা-অনা-পাই

"মাটিন কাটাৰ"

অসমীয়া সংস্কৃতিৰ বেদী

অলুবাদক—ভোলা শইকীয়া

ভাৰতত নব্য বিজ্ঞানৰ ক্ৰম বিকাশ

নোপাঁচা

অসমৰ নৃত্য কলা

অলুবাদক—ভবেন শইকীয়া

লক্ষ্যহাৰা আৰ্টৰ শ্ৰেষ্ঠ প্ৰতিনিধি মেজিন গৰ্কাৰ

খাছা আঙ্গদ আৰুচ

নাৰিত্যিক জীৱনটো

অলুবাদক—যোগেন নেওগ

বৰীজ কাব্যত প্ৰকৃতিৰ প্ৰভাৱ

বতীনাৰায়ণ শৰ্মা এম-এ

সম্পাদক

হৰ্শত মহন্ত

বতীন গোস্বামী

নবীনচন্দ্ৰ কেঙট

নিহাৰকান্তি দাশ

...

...

CONTENTS

Mass and Energy, Time and Space	Prof. Trollekya Nath Goswami	1
Unemployment in India	Atani Prasad Bhattachariya	6
Thomas Hardy—A critical appreciation	Rajendra Nath Borthakur	11
Micronutrients and plant life	Kamruz Zaman	15
When the bell tolls (short story)	Sultan Selzok Ahmed	19
Uneven Mockery	Ashit Kumar Sen Gupta	24
Freedom (?)	Jiten Chakravarty	26
Secretarial Reports		27
Editorial		41

তুলসীদাসী বামাৱণৰ অসমীয়া অনুবাদ

অধ্যাপক নৱীন গোস্বামী এম্., এ
ভাইস প্ৰিন্সিপেল।

ঘোৰহাটৰ ঢকীয়াজুলীৰ শ্ৰীমুখ বিবেখৰ
বদলৈৰ সৌৰমুখ এখন পুথি পোৱা গৈছে
ই হংসকাকী বুলি পৰিচিত। কিন্তু হংসকাকী
সৰস্বতী নাম। মহাভাৰত বা অথ পুৰাণৰ
এৰত আশ্ৰয় কৰি লিখা কেইবাখনো পুথি
পোৱা গৈছে; সেইবিলাকেও হংসকাকী
সঁজিহাৰ উল্লেখ কৰে। প্ৰকৃত হংসকাকী
কিবা সংস্কৃত পুথি আছে যদিও সি মহা-
ভাৰত, বামাৱণ বিভিন্ন গ্ৰন্থৰ আশ্ৰয় হব
নোৱাৰে। তুলসী দাসৰ বামাৱণত হংস-
কাকীৰ বৃত্তান্ত আছে। তাৰ পৰাই এই
গ্ৰন্থই এনে নাম পাইছে। বামসৰস্বতীৰ অ-প্ৰ-

কাশিত বৃহৎ কাব্য বাসাস্ৰমতো হংসকাকীৰ
উল্লেখ কৰিছে। সম্ভব এইটো কাল্পনিক নাম
তুলসীদাসৰ বামাৱণৰ অথ কাণ্ডবিলাকৰ
ভাঙনী অসমীয়াত পোৱা নাই। উত্তৰাকাণ্ডৰ
এই অনুবাদহে পোৱা গৈছে। যেই হওক
সি কেনেকৈ তুলসী দাসৰ খ্যাতি ভাৰতবৰ্ষৰ
পূৰ্বপ্ৰান্ত পৰ্য্যন্ত বিয়পি পৰিছিল আমাৰ
অসমীয়া অনুবাদে সেইটো নিৰ্দিবাদে প্ৰমাণ
কৰে। ভক্তি প্ৰধান কাব্য কাৰণে তুলসী দাস
অসমত জনপ্ৰিয় হোৱাৰ আন এটা প্ৰধান
কাৰণ। তুলসী দাসৰ দৰে ইয়াতো প্ৰথমে
শিৱৰ বন্দনা, কিন্তু তে মূলতেই পৃথক—

জয় জয় বিবেখৰ ঈশ্বৰ সুবাৰি।
বিকট শিষ্ট জটা মুকুট প্ৰকাশ।
নিশাকৰ শোভাকৰ লেখৰ প্ৰকৰ।
..... সুশোভন।
সৰ্বভূতময় ঋতুঙ্গ শায়ক।
গৌৰীকান্ত শান্ত দান্ত দূষিত নাশন।
হেন্দো শিৱ জগজীৱ একণা সাগৰ।
নৱীন প্ৰকীৰ্ণ চাক চৰণ শোভন।

জয় হৰি দিগম্বৰ সৃষ্টি লয়কাৰী ॥
উৰগ স্তম্ভগ গঙ্গে তবঙ্গ বিলাস ॥
মুণ্ডমালা লোলে গলে তনু কটিকৰ ॥
ভূতি বিভূষিত তনু বৃষভ বাহন ॥
নিৰঞ্জন ত্ৰিনয়ন ..... ॥
শ্যব হৰ শূলধৰ প্ৰণত পালন ॥
মৃত্যুঞ্জয় নিৰাময় ভৱভয় হৰ ॥
নমো নমো বিশ্বকপ বিধিনি মণ্ডন ॥

তাৰ পাছত কমলেশ্বৰ সিংহৰ বৰ্ণনা—

জয় জয় ধৰ্মময় গৰিষ্ঠ ভূশাল । শাস্ত দান্ত নৰকান্ত পৰম কৃপাল ॥
 গুণৰ মন্দিৰ ধীৰ নৃপৰ আশ্রয় । শ্ৰীমন্ত কমলেশ্বৰ সিংহ মহাশয় ॥
 কীৰ্ত্তিমন্ত গুণরন্ত ধীমন্ত মহন্ত । দয়ান্ত বিজ্ঞান্ত মহানীতিরন্ত ॥
 হৰ্ষবন্ত বৰ্ভিমন্ত আতি সুভাবিত । গৌৰবর্ণ চাকৰণ কুণ্ডলে মণ্ডিত ॥
 নীলকেশ সুবেশ কুটিল আভিশয় । হস্তাকৃতি মাধ নৰনাথ মহাশয় ॥
 বদন মণ্ডল চাক শ্ৰেষ্ঠ কমল । পদ্মদল নিলি আছে নয়ন যুগল ॥
 কামচাপময় ভ্ৰু মনোহৰ আভি । বিষাদৰ কুন্দংব দশন পঙ্কতি ॥
 ললিত বলিত তমু মধুৰ মুকুতি । দৰশনে কামিনীৰ হবয় সুকৃতি ॥
 শোভন ভূষণ নানা বতনে জবিত । অনঙ্গ বিভঙ্গ অঙ্গ আহন্ত বঞ্জিত ॥
 প্রচুব মধুৰ বাক্য অমৃত প্রদিত । পিরন্তে পিরন্তে আভি নোহয় তৃপিত ॥
 কীৰ্ত্তি নিশাকৰ বশি ভূমিত বঞ্জিত । নবীন প্রবীন বিপুগণ সঙ্কোচিত ॥
 বিভৱ প্রভাৱ অতি প্রচণ্ড মার্ভণ্ড । প্রকাশিত অতি তপ চণ্ড ভূমিখণ্ড ॥
 নীতিজ্ঞ কৃতজ্ঞ প্রাজ্ঞ গুণেৰ সাগৰ । নিজন্তক পাদপদ্মে যেন মধুকৰ ॥
 দানধৰ্ম্মে নানা কৰ্ম্মে পুৰিত ভূবন । যেহেন অচূত সৰ্বভূত আৱৰণ ॥
 মহামন্ত্ৰী পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঁইৰ প্রশস্তি :—

হেন নৃপতিৰ সৰ্ব কাৰ্য্যৰ আলয় । মহন্ত অমাত্য সৰ্বসাধা গুণময় ॥
 পৰম গন্তীৰ ধীৰ বীৰ মন্ত্ৰীবৰ । সুজ্ঞান বিজ্ঞানশালী দয়াৰ সাগৰ ॥
 পূৰ্ণানন্দ নামে খ্যাত আনন্দ অপাৰ । ৰাজমন্ত্ৰী বুঢ়াগোহাঁই জগতে প্রচাৰ ॥
 দানেমানে কৰ্ম্মধৰ্ম্মে কেৱলে প্রবীণ । ভ্ৰাক্ষণ সজ্জন পদবত নোহে হীন ॥
 মহানীতিমন্ত সন্ত মন্ত্ৰণাত ধীৰ । কৃপাৰ সাগৰ সাৰ গুণেৰ মন্দিৰ ॥
 নৃপ আজ্ঞাগণ বাৰ শিবৰ ভূষণ । শুনি মন পদ্মে যেন ভৃগুজনাঙ্গণ ॥
 পুত্ৰবতে সন্ততে পালয় প্রজাচয় । যেহেন সুবুদ্ধজনে মনক বাথয় ॥
 যাৰ সুধুৰ মহ বাক্য শশধৰে । প্রাণীধন কৈতরক বিকশিত কৰে ॥
 নীতি বিবেচক তায় পক্ষ ৰক্ষাকাৰি । দণ্ডক বিধান কৰে যুক্তি অমুসৰি ॥
 যাৰ যশবশি নানা দেশে বিৰাজিত । সৰ্বজনে শুনি যেন পিরয় অমৃত ॥
 লাংগা মধুৰ মুক্তি বিক্ৰমে চতুৰ । পৰম দয়ালু শাস্ত জগতে প্রচুৰ ॥
 হেন চাক মন্ত্ৰীবৰে কৰি বিমৰ্ষণ । অজ্ঞপতি মোক আদেশিলা হৰ্ষমন ॥
 তুলসীদাসৰ চাক কৃত ৰামায়ণ । সাক্ষাতে অমৃত যেন পৰম শোভন ॥

বামৰ পৰম ভক্ত জগতে প্ৰখ্যাত । নৰদেহে হৈল যিটো বামৰ সাক্ষাত ॥
বাঘৰ প্ৰসাদত বামলীলা গণ । বাহাৰ কণ্ঠত স্থিতি হৈল সৰ্বকণ ॥
পশ্চিম ভাষায়ে সিটো বামলীলা যত । নানা ছন্দে নিবন্ধিলা উত্তৰাকাণ্ডত ॥
তান ভাষাচয় মহামন্ত্ৰী আজ্ঞা ধৰি । অলমতি শ্ৰীকান্তে মতিক অনুসৰি ॥
শ্ৰীবাম চৰণ নমি থিৰ কৰি মন । পদবন্ধে নিবন্ধিলো কৰিয়া যতন ॥
শ্ৰীকান্তৰ পৰিচয় :—

দৈৱজ্ঞ কুলত জাত শ্ৰেষ্ঠ মজুম্ভাব । তাহান কনিষ্ঠ পুত্ৰ মতি সুকুমাৰ ॥
বামৰ পদক নমি মুগ্ধ শ্ৰীকান্তে । ভণিল শ্ৰীবামলীলা পৰম একান্তে ॥
গ্ৰন্থৰ শেষতো পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঁইৰ বন্দনা আছে :—
জয়তি শ্ৰীমন্ত মন্ত্ৰাব পূৰ্ণানন্দ । সৰ্বগুণাশ্ৰয় ধীৰ বীৰ সদানন্দ ॥
নানা নীতি বিজ্ঞাণী কুপাৰ ভাজন । দ্বিৰূপ গমন চাক সুচান্দ বদন ॥
সিংহবদ্ধ কটি গ্ৰীৱ গোবাজ বৰণ । কণে কামদেৱ সম জগত মোহন ॥
নানা মতে ভগবাক্য কৰিয়া বিচাৰ । দ্ৰুপদন্তে লোকগণ কৰিলা উদ্ধাৰ ॥
পুত্ৰৰতে সদা জ্ঞান কৰিয়া পালন । দুখী ভিক্ষী সমাহাৰে তুলিলন্ত মন ॥
হেন চাক ৰাজমন্ত্ৰী সদাকৌতুহলে । পুত্ৰ পৰিজন সমে বঞ্চোক মন্ত্ৰলে ॥

গ্ৰন্থৰ আৰম্ভণ মূলতেই পৃথক । মূলৰ আশ্ৰমলৈ যোৱা বৃত্তান্ত দিছে । মূলৰ
লঙ্কা কাণ্ডত বাম ভগবাক্য মুনিৰ আশ্ৰমলৈ লঙ্কা কাণ্ডত হনুমন্ত বটুৰূপ ধৰি অবোধাধ্যলৈ
যোৱা কথা আছে । ইয়াত কিন্তু বাজবন্দ্য গৈছে । গ্ৰন্থকৰ্ত্তাই প্ৰথমে অঞ্জনা আৰু
মুনিয়ে ভগবাক্যক সম্বোধন কৰি বাম সীতা হনুমন্তৰ সম্বাদত মাকে পুত্ৰক তিবন্ধৰ
আদি সকলো হনুমন্তৰ মাতৃ অঞ্জনাৰ কৰিছে বুলি :—

কুলৰ কণ্টক, তই কুপুত্ৰক, মিছাতে জন্মাইলো মই ।
ছল কৰি তই, মোৰ দুখচয়, খাইলি অৰে দুৰাশয় ॥
ভক্তিভাৰ ধৰি, তই মন্দহৰি, বীৰত্ব মানে তেজিলি ।
ৰাক্ষস বৰ্ণবৰ, নাৰী চোৰ বৰ, ধৰিয়া কেনে নাশিলি ॥
মাৱৰ হেনয়, খৰ্বৰ বাণীচয়, য়েবে হনু শুনিলন্ত ।
নেত্ৰে ভৰি নীৰ, কিছু কথা বীৰ, নুবুলিয়া বহিলন্ত ॥
পাছে অঞ্জনাই, পুত্ৰৰ তথাই, নয়নৰ মহি নীৰ ।
কোলাত বৈসাই, তান মুখ চাই, বুলিলন্ত ধীৰে ধীৰ ॥

শুন পুত্ৰ তই, মোৰ বাণীচয়, বুজায়া কহো তোমাত ।

এনয় কুৎসিত, পুত্ৰ গৰিহিত, এৰিলো তোক সাক্ষাত ॥

এহি বুলি শুন, হেৰি তাক্ষণ, দেখাইল দুখৰ ধাৰ ।

সিটো দুখ ধাৰ, কৰি গিৰি ভাব ভেদিয়া গৈল সিগাৰ ॥

কতক পৰ্বত, দুখৰ বেগত, উৰিয়া গৈল তখাত ।

এহি কৰ্ম কৰি, অঞ্জনা সুন্দৰী, পুত্ৰক বোলে সাক্ষাত ॥

এনয় দুখক, তই জনক, শিয়ালোহো সমুদায় ।

মোৰ দুখ বহু, গৈলন্ত বাৰ্হত, তাৰ কিছু কাম নাই ॥

শুন হুম্বৰ, মোৰোৰ দুখৰ, মহিমা জানা যিমত ।

এক দিনা আৰ, একবিন্দু যাৰ, কুচহস্তে পৰিলন্ত ॥

কতক পৰ্বত, ভেদিয়া গৈলন্ত, সাঁতো পাতালক আৰ ।

ভেদি সেই হেগে, শুন বিন্দু বেগে পাব জয়া গৈল তাৰ ॥

হুম্বৰই লাজত কৈছে—“বামৰ দেব, বিনা আজাপৰ, নগাৰি একো কৰিতে।”

হুম্বৰই উলটি গৈ বাম লক্ষণ আদিক তেওঁৰ অপমানৰ কথা কলে আৰু বাম অঞ্জনাৰ ওচৰলৈ আহিলত,—

“.....” ক্ৰোধত উঠিয়া বদনক ঘূৰন্ত ॥

ধনু টোপ বান্ধি আগুনিও হৈলা লাজ । অস্ত্ৰ বীৰকে লাজ দিলা বগুৰাজ ॥

বানৰ ভালুক হাতে গিৰি শিলাগণ । থমাই অনায়া দুখ দিলা অকাৰণ ॥

এহি ভিত্তি এড়ু তুমি দূতক পাৰিলা । সিদ্ধি ত সীতাক বনে বিচাৰি ফুৰিলা ॥

সেতুক বন্ধাইলা আনি বানৰ অপাৰ । অত পৰাক্ৰম এড়ু নভৈল প্ৰচাৰ ॥”

তাৰ পাচত সীতা আহিল—

পাছে সীতা বাণী অঞ্জনাৰ পায়ে পৰি, প্ৰণাম কৰিলা দেবী তাহাঙ্গ সাদৰি ।

সীতাক দেখিয়া ক্ৰোধ কৰি উঠি সতী, বৰ্ণন বচন বোলে জ্ঞানকীৰ্ত্তি প্ৰতি ॥

যায়ো সীতা তোক ভাল নাপাইলোহো মই, আৱৰো নাৰীক লাজে লজ্জা দিলি তই ।

হেবা সীতা তুমি সতী বুলি কহি আই, কেনে নিশাচৰ সঙ্গে গৈলাহা পলাই ॥

অতক কোতুক কৰা ইটো কোন কথা, শাপ দিলা হস্তে ভয় হৈল হস্তে তথা ॥

তাৰ পাচত যেতিয়া লক্ষণ আহিল তেতিয়া অঞ্জনাই—

তাক দেখি দগ্ধত পৰিলা সুন্দৰী । চৰণৰ ধূলি লৈলা মাথাৰ উপৰি ॥

পদক পখালি হিয়ে ধৰি আলিঙ্গিলা । আগতে বৈমাই সতী আবতি কৰিলা ॥

তুমি কৰ্ম বাঢ়ো বাম পদ অনুৰাগী । ফল-জল-অন্ন-নিদ্ৰা সবে আহা ত্যাগি ॥

লক্ষণ কুমাৰ তুমি সদা মহামতি । ইহেন সংসাৰ মাজে তুমি মহাযতী ॥
তুমি যেহি যোগ কৰিলাহা মহাশয় । সেহিমত যোগ কোনে কবিত্তে পাৰয় ॥
দেৱতাসংঘ তুমি চোৰাইলা বন্ধন । সুমিত্ৰা জননী মহা ধন্য সুশোভন ॥
জগত মধ্যত তুমি লক্ষণেগৈ যতী । সীতা সম বৰ নাৰী আছে কোন সতী ॥

ৰামৰ আদেশত অঙ্গদকুমাৰ সকলো তীৰ্থৰ জল আহৰণ কৰিবলৈ যায়—

“পাহে কামৰূপক দেখিয়া মহাভাগে । গঙ্গাত স্নানিলা গই মন অনুৰাগে ॥”

ৰামাদিয়ে তীৰ্থজলত স্নান কৰি বিমানত অযোধ্যাৰ অভিমুখে আহে । বাটত
জম্বুৰীপ, জাম্বৱন্তৰ ৰাজ্য বুলি ৰামে সীতাক চিনাই দিয়ে ।

সীতাৰ গঙ্গাপূজা আৰু গঙ্গাৰ সীতাক সৰ্বকাল “আহিবাণ্ড” বা আয়তী* অব্যাহত
ৰাকিবলৈ আশীৰ্বাদ, তাৰ পাছত গুহকৰ সৈতে ৰামৰ সংলাপ তুলসীদাসৰ লঙ্কাকাণ্ডৰ পদব
চী লৈ লিখা, অনুবাদ নহয় । এইদৰে এই পুথিৰ ৭৮ পদলৈকে গ্ৰন্থকাৰৰ সংযোজনা ।

বাঁকা সসি বদ্বপতি পূব সিদ্ধু দেখি হবমান,
বঢ়ো কোলাহল কৰত জম্বু নাৰি ওবঙ্গ সমান ।
ৰাম বদ্বৰ, পূৰ্ণ শশধৰ, অযোধ্যা ভৈল সাগৰ,
চন্দ্ৰক দেখিয়া, আনন্দ লভিয়া বাটিলন্ত ৰত্নাকৰ ।
তবঙ্গ পৰাই, নাৰী সমুদায়, নগৰ সিদ্ধু মধ্যত,
কোলাহল অতি, কৰয় যুৱতী কৰিয়া হৰ্ষ মনত । ১১৮৯
জম্বু দেখু বালক বচ্ছ ভজি নৃ চৰণ মন পৰশন গঁই,
দিন অন্তঃপুৰ কল প্ৰৱত ঘন ছকাৰ কৰি ধাৱত ঠুই ॥
অতি প্ৰেম প্ৰাচু সব মাত ভেটী ৰচন যুহ বহুবিধি কহে,
গই বিষম বিপত্তি ৰিঘোগ ভৱতিহ হৰষ স্তব্ধ অগনিত লহে ॥
যেন দেখুপালে বৎস গৃহতে তেজিয়া । বনত প্ৰবেশ হৰে চৰিতে লাগিয়া ॥
দিন অন্ত গৈলে স্তন ত্ৰয়ে সবসৰি । দামুৰি বিচাৰি আছে হাৰ্ষাৱ কৰি ॥
সেহিমতে প্ৰেমযুক্ত মাতৃক দেখিয়া । নানমন্ত যুহ কৰি বচন বুলিলা ॥
বিষয় বিঘোগ ছুঃখ গুচিল সকল । অপাৰ স্তব্ধক লভি হৈল কোঁতুহল ॥
অব্যক্ত মূলমনাদি তৰুহ চাৰি নিগমাগম ভনে,
খট কথা সাধা পঞ্চবীস অনেক পৰ্ণ স্তমন মনে ॥
ফলজগল বিধি কটু মধুবেশি একেলি জেহি আশ্ৰিত বহে,
পল্লৱত ফুলত নবল নিত সংসাৰ বিটপ নমামহে ॥

* অবিদ্যাত > অইহাত + ইক > আহিবাণ্ড, আহিবাণ্ডী / আহতী ।

“অবাস্তব অশ্লীল তুমি অনাদি অনন্ত । নিগমে আগমে বাক সদায়ে গারস্ত ॥
মহা ভয়ঙ্কর বুক আতি মনোহর । শুড়কোষে ভৈল তার শাখা কটিকর ॥
পক্ষবিংশ তত্তে পত্রপুষ্প অগংখ্যাত । কটু জম্জম দুইবিধ ফল তাত ॥
প্রকৃতি লভায়ে তাঁক আহর্য্য অবহি । নিতে নব নব ফল পত্র আছে ধরি ॥ ১৬০

হেনয় সংসার বুক ভোমাত আঁচন্ত । তবু চরণত আছে নমো ভগবন্ত ॥”

মূলব শব্দ পৰিচাৰ কবি বুজাই দিবৰ কাৰণে অশুবাক পদ বাজলা কবিত্ব লগা হৈছে । কিন্তু অশুবাক বে সম্পূৰ্ণভাৱে মূলব শব্দ আৰু অৰ্থৰ অশুগামী তাক সংশয় কৰিব নোৱাৰি ।

বাগ্নিকীৰ বামায়ণৰ সৈতে তুলসীদাসৰ বামায়ণৰ প্ৰচুব প্ৰভেদ । বাগ্নিকীৰ উত্তৰাকাণ্ডৰ সৈতে এই উত্তৰাকাণ্ডৰ কোনো সম্বন্ধ নাই । তুলসীদাসে উত্তৰাকাণ্ডত বামভক্তি প্ৰতিপন্ন কৰিছে । তুলসীদাসে কোন মূলব শব্দ কাণ্ডভূক্তি সংবাদ বা সিদ্ধকাকসকলে গন্ধৰ্ব আগত কোৱা বৃত্তান্ত সংগ্ৰহ কৰিছিল জনা নাযায় । ইয়াত পাৰ্শ্বকীয় বলভ শিৱই সিদ্ধকাকে গন্ধৰ্ব আগত কোৱা কাহিনীৰ খাপ খুৱিছে । গন্ধৰ্বই কাক অৱস্থা পোৱা সিদ্ধকালৰ অৱস্থান্তৰ ঘটাব বিষয়ে প্ৰশ্ন কৰি উত্তৰ পাইছে । এই ভুলতে ভ্ৰাম্য পুৰাণ, কলিৰ ধৰ্ম্ম, কলিৰ লক্ষণ ইত্যাদি কথাবো অৱতাৰণা কৰিছে । বিষ্ণু বামকাক ভক্তিৰ আন্তৰ্গত অনেক পুৰি আছে ব'ত শিৱই ভক্তি মাহাত্ম্য পাৰ্বতীৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ স্বৰূপে বৰ্ণনা কৰিছে । তুলসীদাসী বামায়ণো এই ধৰণৰ । ইয়াত কথাবিলাক এনে ধৰে খাপ খুৱাইছে যে গন্ধৰ্বজন্ত সতীয়ে দেহভাগ কৰাত শিৱই দুহুদেহ লৈ পৰ্যটন কৰি সুবৌতে উপৰ মেকব স্বৰ্ণশিখৰত থকা বৃহৎ আম গছৰ ওপৰত বহি বান চৰিত্ৰৰ প্ৰশংসা কৰি থকা সিদ্ধকাকসকলৰ গান শুনি আৰু ওচৰত থকা সৰোবৰত হৃদয় বিলাকক বাম ভক্তিত আগ্ৰহ হৈ থকা দেখি বিবহ, ভ্ৰূণ শৰ্মি কটাইছিল । ইফালে ইচ্ছাজিৱ নাগনাথৰ শৰ্মা গন্ধৰ্বই বামক মোচন কৰি আহি বানৰ বাঁহীৰ বাহৰাৰত বিস্তৃত হৈ প্ৰবনে সিদ্ধ, পাহুত ভ্ৰাম্য, তাৰ পাছত শিৱৰ ওচৰত উপস্থিত হ'ল । শিৱই গন্ধৰ্বই সিদ্ধকাকসকলৰ ওচৰলৈ যাবলৈ কোৱাত গ'ল ।

তুলসীদাসে নামেই কলিত শ্ৰেষ্ঠ ধৰ্ম্ম আৰু নিগূৰ্ণ ভ্ৰাম্যতকৈ সংগ্ৰহকৰ উপাসনা অধিক ফলপ্ৰসূতি বুলি নিৰূপণ কৰিছে । জ্ঞান আৰু ভক্তি কোন শৰ্ম্ম শ্ৰেষ্ঠ তাক বুজাবলৈ যাওঁতে অলপ পাতল যুক্তি দিছে ।

বৈবাগা বিজ্ঞান আৰ, মহাবোগ জ্ঞান লাৰ, এহিসব পুৰুষ প্ৰবীণ ।

সৰ্ববিভাবে পুণ্যবন্ত, শ্ৰদ্ধাপত্ৰ বলবন্ত, কিন্তু অৱলাভ বলহীন ॥

বিবকত মতিস্থিৰ, বিজ্ঞান পুৰুষ দীৰ, তেজিবাক নাবোক পাবয় ।

যদি হোৱে কামে বতি, বিবয়ত আগকতি, বামশদ বিমুখ হোৱয় ॥ ৯৪৫

যিটো মনি জ্ঞানে ব্ৰহ্ম, মুগাকলীৰ বিধুমুখ, দেখি সিটো বিকল নোহয় ।

যাতো নাবী সকলত, ঘোৰ মায়া যত যত, জানা আবে বেকত আহয় ॥

শেছৰ পৃষ্ঠাত লিখা শব্দ দিছে—“শাকৈ ভুবনিনুয়েন্দু কুন্তবান্ধাশ্বিতে.....

শ্ৰীৰামস্ত চৰিত্ৰমিদং সম্পূৰ্ণং লিখ্যতে মমো । বুঢ়ামোহাশ্বিক্ৰমভ্যাস্তব যদি.....

দেৱালয় সমীপে নবোইকত্ৰয় সন্নিধে সনাপ্তা । বাহুবাম হস্তাকৰ মিদং ।” ১৭৩৭ শক ।

© KKH Library, JBI

উক্তি

শ্রীহীৰেণ বঙ্গগোষ্ঠাজি

মুহূৰ্ত্ত-মলিন আঁৰৰ পথেৰে
আমি আগবাঢ়োঁ :—শতাব্দীৰ কংকালসৰ
আঁৰৰ ছবিৰে আনি গঢ়োঁ সৌধ । জীয়াই থকাৰ
প্ৰগতি আশাক কৰে বলিহা ।
নীলাকাশ, দিগন্ত আৰু লাগবৰ চোৱে
আশাক কৰে উধাউল ।

সিহঁৰৰ পিৰামিডে
থেলি'নৰ ঝগিছাই, বাঁকেলৰ ছবি আৰু
মিটনৰ জুটা কবিতাই আশাক অৱকাশ দিয়ে
চিত্তাব : আমি কি জীয়াই আছোঁ ? আমাৰ পথে পথে
কি উদ্ধাৰ পোহৰ ? জীবনক আমি বুজা নাই ;

আজিৰ গলিত সেৱা গাহুৰ ১৫-২৫,
জীৱনৰ বেচ-কিনা, তক নকিৰা ছবি
নগৰৰ কটিল নাটোন ; আনি জোল বাঁজি ।

বহু, বীজ আৰু নহতলৈ আশাক প্ৰেৰ দিয়ে,
জুটীল সৰীসৃপ-জীৱনত গোলপৰ গোছ দিয়ে
হাঁহি দিয়ে,

ইলপ্ৰ আৰু অশোক জেই আশাক পোহৰ দিয়ে ;
ভাৰতবৰ্ষ আৰু নীল বহুনাই প্ৰাণ দিয়ে ;
তথাপিও—আনি আশা-পোহৰ আৰু আশা-আজীবন বাট বুলি কৰোঁ ।

'ইউ-এনে' পৃথিৱী শালন কৰে,
'এটম' আৰু 'হাইড্ৰোজেনে' প্ৰাণত আশংকা আনে
আমি নিকপায় ;
পৃথিৱীত আমাৰ স্থান নাই ।

আমাৰ পৃথিৱী

শ্ৰীচিহ্ন ৰাজকুমাৰ

পৃথিৱী, তোমাক নালাগে দিব
আমাৰ নতুন পৰিচয়।
কত কাল ধৰি তোমাৰ কোলাত
জোঁপোৱেই প্ৰতি
আমি গাই আছোঁ—গাই যাব
কাল পোছাব অজ্ঞান গণ।
অত হুল, অত প্ৰব অত কালপোছা
আমাৰ প্ৰাপ্ত জুনিয়ৰো দিলা।
জোঁপোৱে কাতাল সন্তান আমি—
কাতাল, অথচ পৰিপূৰ্ণ আমাৰ প্ৰাণ।
জনকৰ লগে লগে
আমি পালো শতাব্দীৰ অভিযান—
শাসন, দাবিদাৰ অসীম লাঞ্ছনা।
আমি এই কালৰাজি
আমাৰ চৌদিশে, চুবাবে চুবাবে
শিলাচৰ পদধ্বনি—
ধ্বন কৰাল কুকুটি।
তথালিতো হে পৃথিৱী, আমি বাচি আছোঁ—
হৃদয় হৃদয় বোজাৰো বৈ
বেগনাত জুলি পুৰি
আমি বাচি আছোঁ তোমাৰ কাষেই,
তোমাৰ ভালপোৱাৰ বাজতে বুৰগৈ।
পৃথিৱী, আমাৰ তুমি ইমান আপোন।
কত বহুগৰ কীটীয়া পথ
বিশ্বৰ কত হৃদয় অৰণ্য
শব্দ হৈ আহিও
আমি কাল পাতি তোমাক,
তোমাৰ প্ৰতিটি পুলকপাক।

কিত্ত নৌ সিহঁতে ?
সিহঁতে তোমাক জানো ভাল পায় ?
তোমাৰ দেহৰ পৰা আমাক বঞ্চিত কৰি
সিহঁতেই আমি দিলে বৰে বৰে
স্বাধাৰী—অনাধাৰ—হাঁহীকাৰ।
আকাৰৰ নাগণাপত বন্দী কৰি
সিহঁতে তোমাকো দিলে
নবকৰ তাপ আৰু নিৰ্যাতন—
ধ্বংস আৰু আৰ্ত্তনাদ।
সিহঁত অজ্ঞাত প্ৰজা,
তোমাৰ আমাৰ চিৰপ্ৰজা—
সিহঁতক চিনিছোঁ আমি।
চোৱা পৃথিৱী,
আমি এই পৃথিৱীৰ নতুন পথ
আমি ললো প্ৰতিবোৰ, হৃদয় প্ৰতিজ্ঞা,
আৰু সিহঁতৰ বিৰুদ্ধে এই আমাৰ
শেৰ সংগ্ৰামৰ সূচনা।
আৰু নৌ সিহঁত ? আমি জানো সিহঁতকো।
পথভ্ৰান্ত ক্ৰান্ত সিহঁত—
কোনো বিৰোধে সপোনৰ বাহা ৰাজ্যত।
সিহঁতৰ এমলৰ
পচি-জহি যোৱা পুৰণিৰ যোহে
পৃথিৱী তোমাৰে কলুষ ৰচায়।
আৰু আনন্দে
তোমাকেই অৱজ্ঞাবে চাই
প্ৰগতিৰ গান গায়।
সিহঁতৰ মুখে মুখে, গানে গানে
বাথো ব্যৰ্থ জীৱনৰ কৰণ কাহিনী—

দুৰ্ৱল কবিতাৰ 'আধুনিক' স্বৰ—
 বিধা আৰু নিৰাশাৰ বিলাপ-বিনতি।
 জোনাৰ সকলো বেগ, সকলো গৰজা
 গিহঁতে কবিতাৰ খোজে উপেক্ষা;
 আশোনাৰ দুৰ্ৱলতা; তাকিহাৰ বাবে
 তোমাকে বুজিছে 'বিস্ময়'।
 অকৃতজ্ঞ সিহঁত—
 আনাজ নেলাগে সিহঁতৰ কথা।
 আমি ভাবো মাৰোঁ সিহঁতৰ বাবে,
 দীৰ্ঘ কঠোৰ অথবা ক্লান্তিত
 আক্ৰিণ্ড যিযোৰ সাগৰকাল—
 অভিশপ্ত যিযোৰ আঁখিৰ দৰেই।
 জীৱনৰ জাগৰণী গীত গাই গাই
 আমিহে অগাধি তুলিব সিহঁতক।
 আঁখিৰ কলহ বুকুৰ জাগা
 ভাগ্য কৃপাৰ ভাণ নিয় সিহঁতকো।
 অকৃতজ্ঞ আদিত, কিয় নবৰ্ত্তি প্ৰাণ,
 আমি নবৰ্ত্তি জাগা।
 প্ৰতি মূহুৰ্ত্ততে নাকি আঁহোঁ আমি
 আনাজ চকুত নাই জৰা।
 জীৱনৰ ক'বোৰ প্ৰেৰণাবে
 আমি মৃত্যুজৰা জয়ন্ত।
 দিহেৰে দিকে সংগ্ৰামৰ বিজয় পৰ্ব্বত
 আঁহাৰেই জুনিবাৰ গতি—
 আৰু তোমাৰে স্তুতিৰ সংকলন
 হৈ পৃথিৱী,
 আমি শক্তিকাৰ অৰাধ্য বিজয়ী।
 জীৱনৰ অগাধতা
 আঁহাৰেই শেষ চৰটল
 আমি নিৰ্জিত—নোবাৰো দিগ।
 আঁখিৰ লক্ষ কোটি বুকুত
 নকিত সংগীতৰ বৰ্ত্তন কদিনা—
 পোহৰৰ সন্ধানত
 আঁহাৰ দিগন্ত বাগা—
 আমি আঁহাৰৰ সাধনী যাত্ৰী।
 তত নাই পৃথিৱী, যোহা—
 যোনাৰী উৰাজলত উৰাৰ আঁহাল।

আদি আকাশৰ পাৰ ভাঙি
 নহাই আলোৰ ঢল
 অকৃতজ্ঞ কবিতা বিতৰিত।
 জোনাৰ মট্টিত এই
 পিলাচৰ বাজন্তৰ
 নথৰ অকণো চিন।
 নতুন দিনৰ স্বৰূপে আহি
 ভোমৰিৰ সুখৰ পৰা
 মটি নিব বুকুৰ কালিমা।
 জাৰেই কিবৰ মানি পৃথিৱী তোমাক
 ননোমোহা লাহতী বেণেৰে
 সজাই তুলিব আঁহি।
 আঁহাৰেই অথৰ যন্ত্ৰেৰে
 অৰপুৰ আঁহাৰে
 তুমি হও নব যোবন—
 পাৰা নোমোহাৰ বহুত নহাৰি।
 পৰা উৰাৰ মুক্ত আলোকৰ
 জোনাৰ অকৃতজ্ঞ কণবালি
 হৈ উজ্জ্বলিত।
 অকৃতজ্ঞ হাঁহৰে উজলি উঠিব
 জৰাৰ জোনাৰ সুখনি—
 আৰু আঁহিৰ জাক চান
 আঁহাৰেই হুঁকু জুৰাই।
 তেজিহা হৈ পৃথিৱী, হৈ মৰিয়মাৰী,
 ভোমৰিৰ বুকুত আৰু
 নাথাকিব নাথিহাৰ গ্ৰন্থি;
 আঁহাৰেই জোনাৰ জুৰিব জাক
 মট্টিত মানৱতাৰ চাৰুতাৰ।
 আঁহিৰ সন্ধানত জৰা
 জোনাৰেই চোনাৰ জোলাত
 মট্টিত পূৰ্ণ মনোজ
 আঁহাৰ জীৱন হৈ প্ৰতিষ্ঠিত।
 আৰু তেজিহাৰি
 আঁহাৰ হৈ জৰাৰ উজ্জ্বল বাগনা
 নতুন নটৰি এই সাধনী
 জোনাৰ মট্টিত প্ৰাণ পাব।
 তুমি আঁহাৰ পৃথিৱী! তুমি আঁহাৰ!

যুগৰ ইতিহাস

—বহুশব্দ ইতিহাস

হে হৃদয়, যুগৰ ইতিহাস শুনি
জানিবা জানো ? জনা নহি কৰি তেনে এবাৰ ।

(হৃদয়টো জুনিছাই)

জানা বহু, গৌৰৱৰ ইতিহাস নহয়
যুগৰ ইতিহাস ।

যুগে আজি সলাইছে বাগৰ
যেলিলে পাঠনি নতুনৰ,
পথিক আমি আগতি পথৰ ।

(স'চি জানো ?.....)

কেবোৰে ধৰা যুগৰ ইতিহাস

কোৱা যে বৰ টান বহু ।

বুকুতৰা লুইতৰ গড়া গহনীয়া

দেখিছা জানো কেতিয়াবা ?

বলি দেখিছা, তাৰ সতে বিহাৰা বহু,

‘মৈতিকতাৰ গড়া গহনীয়া’ ।

(কেনেটো ভৱিষ্যত বাৰ ?)

যুগৰ ঐক্যপোষক তলত

কি দেখিছা বহু আজি ?

যুগেধৰা অহাৰ — ‘ইহঁতৰ’ ওপৰত ‘সিহঁতৰ’ আত্যাচাৰ

যুগ যুগ ধৰি আমাৰ ইতিহাসৰ ।

কাৰিক প্ৰসাধনৰ বিপুল আয়োজন

মনেদিক প্ৰসাধনৰ নাই অবেশণ ।

কৃত্ৰিম শোভা বঢ়াই দেৱ

সৰহি মোহা শোভা অস্তৰ ।

যাকালিৰ কাষে কাষে

লক্ষী লালনবোৰ উঠিছে নিতৌ ;

কি বে ধুনীয়া । (নহয় জানো ?)

কিছ হাঁহ । মনৰ ‘লালন’বোৰটো

লক্ষী হোৱা নাই ।

দেই 'ওখ' মালালৰ কৰে—'সিহঁতৰ'
 মনবোৰে। যদি ওখ দৈ উঠিলেহেঁতেন
 ভেঁটিয়া নহলোহেঁতেন আনো।
 আমি একেটা শিবিৰ ?
 তুল হুবুজিৰা বঙ্গ, টকাৰ মাহুৰ 'সিহঁত'
 সিহঁতৰ ঘৰ আৰু মালালবোৰে পতা
 মনবোৰটো নহয় ?
 ওলাবদা পুণ্ডিৰীৰ গুণনীয়া তুটা 'শিবিৰ'
 জাৰ হিঙীয়া শিবিৰতহে স্থান আমাৰ।
 গুণৰ মাহুৰে ভাল পাচ—পোচাকৰ মৰ্গাদ।
 জীৱনৰ মান জোখে টকাৰ তৰ্জুত।
 গুৰি, দৰ্জিহেই আছিল মাহুৰ গড়ে,—'গুণৰ মাহুৰ'
 লাগে মাথো টকাৰ অকৰ শুদ্ধ উত্তৰ।
 বঙ্গ, আমাৰ হুখহোৰ বে,
 ধৰণ 'হুখতি'ৰ দৰেই।
 ভিবদ্যবেই আমাৰ পুৰস্কাৰ
 পোৰণেই আমাৰ পামল।
 পেটৰ পোৰণি হুঙে সঙ্গি
 জীৱনৰ পচোৱা বলে ঘনাই ঘনাই।
 উপহৃপদি হাজে বিপদৰ শিঙা
 জীয়াই থাকোতেই জুলে আমাৰ চিত্তায়,
 গুণৰ মাহুৰ আমি।
 শতাব্দীৰ ভোকেও আমাক নোহোৱে মাৰিৰ।
 যবিও আমি জীয়াই থাকো।
 সিহঁতবেই মাজত।
 জানা বঙ্গ, ইকি ?
 নিয়তিৰ 'পৰীক্ষা'
 ইহঁতকে লৈ সিহঁতক চাবলৈ।
 নৈতিকতাৰ শলিলা পুৰি গুণৰ চাকি হুখাও হুখাও
 কিমান শুনিবা বঙ্গ আৰু "গুণৰ ইতিহাস"।

বেকাবৰ গান

ঐবিপিন শইকীয়া

মাজুহে হেনো গান গাই মন্দিৰে মন্দিৰে

মহাশিবে মহাজিনে—গীত্ৰাই গীত্ৰাই

তোমাকে লৈ ?

কিয় তুমিটো নিৰাক্ষৰ.....তেতি

অক্সিজেনো জগব, হাইজেনো আৰা আৰু

নাহিউজেনো নিশ্চয় হয় 'গত'।

মাকত অক্সিজেন হয়হাই অক্সিজেনকে

মাত্তে তেতি ইনাই বিনাই ?

মাকৰ পাৰে অক্সিজেনো অক্সিজেন পুজিত ;

কুটীৰ পাবে আঁঠুৰ লবে জোৰাহেই শত নাম

গণেশ ভক্ত পেটালৰ গৰম চৌকাত

কিন্তু এই বেকাবৰ বেলিকা অশঙ্কত।

হিন্দু বাইবেলৰ ইঞ্জেলিটুছ ভেঙলোক !

ৰাজপুতনা একত্ৰৰ তপত বালিত

আমা গিলা হোৱাৰ পিছত

চিকেলচৰ ফাৰা দি উদ্ধাৰিলা তুমি।

তুমি ? এবা তুমিয়েই.....।

আলিৰ দাঁতিৰ লাইটৰ পট্টে সোঁটে।

সেইটোৱেই তুমি !

তুমি কি গোৱাব বিলাইছা

গোৱাবলাৰা হৈ ?

কাক ? ইঞ্জেলিটুছক ?

নে 'এয়া' কিয়া 'ওয়েষ্ট'ক ?

বি টাক কবে পাৰ হৈ জোৰাব কাৰেই

জোৰাব গোৱাবৰ ভণ্ডৰতে বিজ্ঞাপ

বঙা হাঁহি মাৰে ?

ভুল গুণ। জোৰাব গোৱাব

ভেঙলোকক যে লৰকাৰ নকৰে !

কিন্তু আমাৰ বেলিকা ?

আমাৰ লগে—বিধা জানো ?

আমি এৰি যে আহিছো

বুঢ়া আঙুলিৰ নখৰ আগবোৰ.....

শিৰশ্চুতৰ বহুটা বুকত।

বহুকে লোকে আৰু উপদেশো দিয়ে

'কিন্তু তব বৈৰাগ্য কাৰণম্'—

পাহাৰ বগোছা হুতু.....।

কিন্তু পাহাৰ বগাঘৰলৈয়ে

কলাকলত ভিটামিনৰ অভাৱ।

স্বাধীন জীৱন্তৰ বেকাবৰ যে আমি !

আমি মাঠ কৰিছো পান-সাঁকনিৰ

চাঁপ-লোকানৰ টাকিৰে দাঁতিৰে।

আমাৰ মূঠৰ গোৱাৰিন গুলিলে,

হুতু মাথো বালিলাৰ লোকানৰ

চাঁপা বাৰুকৰ পাইকাৰ আৰু

ভৰিত ভানলপ টোৱাৰ

লাইটলগ পাহুকা।

আমি যে স্বৰ্গমজান।

আমি মগনাকৈ ক'ব পাৰো

এমগাইয়েই একচেলা

নটলিৰ সংখ্যা।

কিয় কোনে ক'ব পাৰে

কিয় আমাৰ এই ভিগৰাব দেশ !

কোনো কৰ পাৰে নাশিৰ লোকানত

লাটু দিতি জপি জপি অতি পাৰ্কেতেও

কিয় আমাৰ বুকত এই মহাদেৱৰ জট।

× × × ×

..... এটা বিধাটি শব্দ।

মুগৰ নহয় মাংসকৈয়ে মজুক

কাৰ ? বিজিবৰ নে বাবনৰ ?

জলৰ নামৰ আগত বিঘাট চপ্ৰবিন্দু

আগ নিমিঙ মাজ !

আগাৰেৰ পুঞ্জিত হল যিবলা ভবনৰ বেৰত

তুমি কি দেখা নাই ? নিগেটিড তুমি !

বানৰীজা দেখা নাই যদি তুমি বুজাট্ট !

হাঃ হাঃ হাঃ—কিৰ হাঁহিৰা ?

১৪৬ দাৰা—

একটি গহইচা দেখা নাপু—কাউণ্ডেল !

‘বহিতে চাহিনা আমি স্নানৰ ভূবনে

বানৰেৰ মাঝে আমি আচিযাৰ চাই” !

জুই ধাকা তুমি ববিবাব !

জাবকালি বাকিবোৰ ইমান ঠাণ্ডা

গণোন দৈখিৰা ?

কৌৱা বাটৰ কাবত ‘বানিৰ’ হল—

সিঁহিতৰ গজেচনৰ সগান—‘ইযান ভোক লাগে” !

‘অট্টলিগাৰ ভেৰাণেৰ কত জিহ গল ?’

আজিৰ ডেকাৰ গালক দাড়িয়ে নগজে !

গালবোৰ শিলন্তৰ আলিতকৈয়ো সগি

গালকৰ দোকানীৰ ওপৰত শিশুণাল খেদা,

লিখটিক যে দোকানত আছে !

বাঠিটকীয়া কেবেণীৰ ভোকনিবাবনী চাহৰ চিঙ্গলত

গেট্টিক আলচাৰব চুপ্ৰমেজি.....

আক যচুৰ দাইলৰ পানীত দান্টি ডিটামিনৰ

বিততিতনি ! জৰাপি (বহিতে.....চাই) !

হৌমৰ ওৰি নেহেখাটক দাহৰ লাভ !

হাঃ বে ইমান এডভান্স !

কোননো বা ছয়ছ ?

কালিদাস ভোয়াৰ জৰা আজি নহল কিয় ?

‘গৰাৰ ওপৰে বাহুব সত্য’—

ছলিগাৰব হোলে যাব শিলালি এ নাহিবি বাতি”ত

হেঁচোৰ টোপনি ?

হে হৰাকণি ছলিদাস ! এতিয়া এ-এম নে.....

.....শি-এম ?

অন্ত

৪৫৯

অধ্যাপক কিরণ শৰ্মা, এম্.এ

যোৰ অস্তক তুমি শব্দত কবিত্ব নোহোৱা।
যোৰ অস্ত কোনো ধাতুৰে নিৰ্মিত নহয়, নাইবা
দৰ্শকৰ স্বাক্ষৰাতৰ পৰাও সৰা নহয়। যোৰ
অস্ত কুলো নহয়, প্ৰেমো নহয়। যোৰ অস্ত কি
চকুপানী? ওহেই। ইহিও যোৰ অস্ত হোৱা
নাই। বিনয়, সততা, অজ্ঞেয়, শান্তি, ধৃতি
একোৱে যোৰ অস্ত নহয়। কিন্তু যোৰ শব্দ
বহুত। বেলেগ বেলেগ শব্দৰ কাৰণে বেলেগ
বেলেগ অস্তৰ প্ৰয়োজন। যদিও শব্দ যোৰ
দিনে দিনে বাঢ়িছে, তথাপি যোৰ একো অস্তকে
গোঁটোৱা হোৱা নাই। হতভো মোক কোনো
প্ৰকাৰ অস্তবিহীন দেখিছেই যোৰ ইমান শব্দ
বাঢ়িছে।

জাল কথা, যোৰ অস্ত নাই। সেইবাবে
যোৰ শব্দ বঢ়াটো স্বাভাৱিক। কিন্তু বিবলকৰ
অস্ত্ৰেৰে অস্ত্ৰাগাব পৰিপূৰ্ণ, তেওঁলোকৰ কি শব্দ
কৰিছে? এই বাহুত জাতিৰেই বাহুত জাতিক
ধ্বংস কৰিবৰ কাৰণে কিমানবোৰ অস্ত আছে।
প্ৰাচীন গৰা-তৰোহালৰ পৰা আত্মাধুনিক হাইড্ৰো-
জেন, ক'ৰাণ্ট, বোম্বাৰ্কে কত অসংখ্যত
অস্তসমূহ! কিন্তু বাহুত জাতিৰ শব্দ বাহুত
জাতি জানো মৰি অস্ত হৈছে? কতা দিনে
দিনে দেখোন বেছিহে হৈছে। বুজিছো, যে
অস্তৰ দ্বাৰা শব্দৰ ধ্বংসও হ'ব নোৱাৰে বা
বৃদ্ধিও কৰাব নোৱাৰি। অস্ত থকাও যি নথকাও
সি। সেইবাবেই মই অস্তবিহীন ভাবে হাত
সাবটি বহি আছোঁ। কোনোবা শব্দ আহিলেও
মই লৰচৰ নকৰোঁ। মোক অস্তবিহীন দেখি

কোনোবা শব্দে যদি আক্ৰমণ কৰে, তেওঁক
মই প্ৰকৃত শব্দকে নোহোৱোঁ। তেওঁ যোৰ
শিক্ষকে, তেওঁ মোক শিক্ষা দিলে যে অস্তহীন
হৈ থকা কেনে অস্ত্ৰ। গতিকে সেই বাহুত
থকা পৰিলে মই ভবিষ্যতে অস্ত গোটাঁম।
কিন্তু কি অস্ত গোটাঁম? ইয়াৰে মোক কত-ভৰি
নথ-পাত বহুত অস্ত দিছে। অস্ত্ৰে সেইবোৰ
উচিত ব্যৱহাৰ নকৰাব চাহুত যোৰ দাঁত-নখে
জন্তৰ নিচিনাকৈ অস্তৰ কাম নকৰে। ধাতু-
নিৰ্মিত অস্ত হাতত ৰাখিলেও সেইবিলাকো উচিত
ব্যৱহাৰ নাপালে ভোতা হৈ পৰিব, যামৰে
ধৰিব। গতিকে যোৰ অস্তক ঠিক ৰকমে ৰাখিব
লাগিলে যোৰ বাহুতৰ ভাৱনা জাগ্ৰত থাকিব
লাগিব, বা যি শব্দৰ লগত যুক্ত কৰি
অস্ত চোকাটো ব্যৱহাৰ পাবিম, সেই শব্দৰ সংখ্যা
বঢ়াবৰ অভিলাস বা অভিপ্ৰায় থাকিব লাগিব।
গতিকে যোৰ অস্ত বখাৰ উদ্দেশ্য শব্দক ধ্বংস
কৰা নহয়; কিন্তু শব্দক জীয়াই ৰখা, শব্দক
বঢ়াই তোলা। যদি অস্ত ৰাখিবলৈ বাঢ়ে
শব্দক জীয়াই বা বঢ়াই থকাৰ ব্যৱহাৰ মই
কৰিব লাগিল, তেন্তে মই অস্তখন বখাৰ কি
ফৰদা হ'ল? অস্তখন যোৰ এটা মিতা অৰ্থহীন
বোজাহে হ'ল দেখোন। এইবোৰকে ভাবিচিন্তি
মই অস্ত নোহোৱাকৈ আছোঁ। কিয়নো অস্ত
থকা আক নথকা একে কথা।

যোৰ এই অস্তহীনতাৰ মুক্তিহেই যোৰ
অস্ত। তুমি এই অস্তক পৰাভ কবিত্ব নোহোৱা।

চাইক্লোন

গোলাপ খাউণ্ড

মাতৃহে কানো ।

লগতে বতাহেও কানো ॥

এটা শিলব মুষ্টিৰ মৰেই অসল হৈ কৰি
আছে অপলা । চকুৰ পানীৰ দাগ হয়তো শুকোৱা
নাই । শুকাব লগীয়া চকুপানীতো নহয়, কলাকৰ
হলেও তাইৰ ওহতো চকুপানী মুক্তকাৰ । বুকুৰ
মাজত এটা গভীৰ ক্ষত ।

ধুমুগা আহিছিল—প্রকৃতি জগতলৈ নহয়,
অপলাৰ মনো-জগতলৈ । ধুমুগাৰ দুৰ্দ্দমতা নাই
যদিও শাস্ত্ৰৰূপ দাৰণ কৰিব পৰা নাই নিশ্চয় ।
চকুত এটা স্থিৰ দুট্টী, নিশাৰ আন্ধাৰৰ মাজত
জিৱা এটা বিচাৰি পাবলৈ চেষ্টা কৰিছে যেন ।
চুলিবোৰ আউলী-বাউলী হৈ আছে, তাইৰ লাগিমাৰ
লৰা এটা কেবল খোজ চলিছে । কিয় তাতো
বেন বিয়াকুলনা ।

বাহিৰত পৰাবীৰ প্ৰেৰ জোনাকখিনিয়ে
আন্ধাৰৰ লগত বুলি অৱশ্য হৈ পৰিছে । যেন.....
ঐক্ৰান্তিৰ কান্দোনৰ শব্দৰ প্ৰতিধ্বনি উঠিছে
গছ-পাতবোৰত । জোনটো শুছি বোন্ধাৰ লগে
লগে গছবোৰৰ জাঁই একোটা পৈত্ৰাৰ ৰূপ লৈছে ।

ভিতৰত ক্ষীণ পোহৰৰ লাইটটো ।

বিৰিকীখনেদি অপলাই বহু দূৰলৈ চাই
পঠিহাবলৈ চেষ্টা কৰে । এচাটি মুছ টোকা বতাহ
জুৰুল জোনাকখিনিৰ লগত কোঠাটোলৈ লোমাই
আহিব খোজে ।

তাইৰ হয়তো চোঁচা লাগি যায় । আৱশ্যক
হোঁচা প্ৰস্বেও তাই আলোহানখন লয়লৈ চেষ্টা
নকৰিলে । গাঁৱ চাৰিবখনকে এনেয়ে এবাৰ
জাতি লৈ আকৌ ভালকৈ ছটিয়াই ললে । ক্ষতক

ৰাখে হয়তো তাইৰ ওখ বুকুখনে মাৰি পাই
উঠিছিল ।

চকুপানীবোৰ ইজা কৰিছেই যথা নাই ।
“এইখন নিৰ্ভৰ পৃথিৱী লগলগ নোহোৱালৈকে চকুৰ
পানীখিনি লাগি থাকক । চকু-পানী জীয়াই
থাকিলেহে মৰম জীয়াই থাকিব । অপলাই চাণৈ
জ্যেবে ।

দেউতাকে তাইক একো কোৱা নাই ।
মাক মাথোন শুৱাব সময়ত আহিছিল—“তইত
ছোৱালীবোৰে আজিকালি বৰকৈ ভাব । নিজৰ
কনটোক কিয় ইজা কৰি জুৰুল কৰিছ”—বেচিকৈ
কোনো কথা কবলৈ মাকেও সাহ কৰা নাই ।
“মই শ্ৰম মাক বা, তই বাগৈ, মই একোকে
নেভাৱো”—তাইৰ কথাৰ কুজ্জিমালিটো সৰুহেই
ধৰা পৰিছে । হওক, তাইক আজি কাৰো কথাই
শক্তি নিদিছে । অপলাৰ আজি নিজকে পায়লৈ
বৰ আৱশ্যক হৈছে । মাকে তাইলৈ হতাল
মনেৰে চাই এটা জুনিয়া কাটি লাহে লাহে
চলাই যায় ।

তাই ভাতো খোৱা নাই ।

আগেলৰ টেলিগ্ৰাফখনে তাইলৈ বিটো
ধুমুহা লৈ আহিল, অৱিশ্রান্ত ভাবে লি ব'ব
লাগিছে । চুবাবখন মাৰি অপলাই নিজৰ কোঠাত
সোমাল সেই সন্ধ্যাত । আন এখন পৃথিৱীত
পোহৰ দিওঁলৈ বেচিটো শুছি গলগৈ ।

সময়বোৰ তাইৰ অজান্তমাৰে পাৰাই ৰাখ
ৰিলে ।

বাহিৰৰ জগতৰ বিষয়ে অপলাই একো কৰ
নোৱাৰে । অশান্ত এখন পৃথিৱী তাইৰ কাৰণে

সৃষ্টি হ'ল। বেন কোনোবা এটা মহাপ্রলয়র
কাৰণে মহাপাপবর বুকুত দুর্ভাগ্য উদ্ভিষ্টে।
আশ্রয় বিচারি অণলাই সাগরবর বুকুত হাবুডুব
খাইছে। কিন্তু কোনো নাই, বিরা আশ্রয় আছিল
সৃষ্টিকর্তার অভিলাষত বেন তার নিষ্ঠুর মৃত্যু
হল। হিত্যাব জোড়ার-ভাটাত তাইর মনত অশান্তি
জোর সৃষ্টি হৈছে।

সন্ধিয়ার কণাটো তাইর আঁকো মনত
পড়িল—।

অণলাব ককায়েক বিকাশে টেলিগ্রামখন
লৈছিল। এখন টেলিগ্রাম আহিলে মাতৃহর
সংগবণ যি এটা উদ্বিগ্নতা হয় তার বাহিরে
তাইর বা আন কারো মনতেই একো চাঞ্চল্য
ভাব অহা নাছিল। তাই জানো বুজিছিল
সোণালী জেউতি বিলোহা কল্লনার স্কফটোক
বাক্তিপুস্তিতে বাতরে প্রাণ করিব, যে এটা তুর্ভেদ
অক্ষতার বহনিকা। সৃষ্টি পরিবর্তনই কখনো
করা পীড়নর মূল্য আকাশখনত।

"Prasanta met watery grave"—

মাধোন চাবিটা শব্দ।

কণাটো অণলাই উৎসাহি করার আগতে
মেথিলে যে তাইর চকুর আগর পরা কণ-বন-গন্ধব
পৃথিবীখন বহুস্তব ভিতরতে আবদ্ধ হল। কল্লম
কিৰিঙতি কিছুমান যেন সবগে যিগর বুকুত
সিদ্ধান্ত হৈ পড়িল।

বাৎসব তেতিয়াও কল্লম পরা অহি
পোহাছি নাছিল।

প্রশংসনক থবর আছিল যদিও ককায়েকে
জরতো এনে এটা মুহূর্তর সৃষ্টি হব বুলি কল্লমাই
করিব পরা নাছিল। ভনীথেকর মনো-জগতত
যে ইতিমধ্যে এনে এখন বিশাল সাম্রাজ্যর প্রতিষ্ঠা
হৈছে তাইর অধ্যাপক ককায়েকে জরতো সেই
কণা বুজিগটল চেষ্টাই করা নাছিল।

যেকিয়া তাই চকু মেলে, দেখে যে তাই
দাকব কোলাত।

জরতো দাকও কান্দিছিল। জীবনর বাটত
বহুদূর আগুতাই অহা বাবেই হয়লী তেখেতব
ওপবত জাব প্রবণতার প্রাবল্য অলপ কম।

বিকাশে ডাক্তর আনিবলৈ গৈছিল।

দাক তাইব চকু দুটাত অলপ পানী ছুটাই
দিয়ে। ..... স্বর্গব সৌণব সিংহাসনতকৈযো
তাইর মনত বেচি শান্তিময় বেন লাগে দাকব
সহানুভূতিশীল আক মরমতবা কোলা। তাই মুগেবে
একো নতর।

বাহুতবর বাঁহীৰ পবণত বেন দাকটো
ধেয়াই গৈছে। তাইর হিমাত আবাতটো কিনান
গভীর হৈ লাগিল, তাকে প্রকাশ করিবলৈ করতো
অনুর্গল ওয়াই আছিল তপত চকুশোবোর।

ডাক্তর আহিল।

পিছে গিছে নিঃশব্দে সোমাই আহিল
বিকাশব "Severe shock in heart."—ডাক্তবে
চাই কলে। "ভর করিবর কোনো আশঙ্ক
নাই, Complete rest is needed." ডাক্তব
হলেও তেও ডেকা মালুত। ইতিমধ্যে তেও বিকাশব
পর্য ঘটনাটোর বিষয়ে গম পাইছিল।

নিশ্চল হৈ পরি দকা অণলাই তেওঁ চাই
পড়িলে। তাইব চকু দুটাত বেন ব্যর্থতাব
কান্দোন লুকাই আছিল। কোবল বড়া গাল
তখনত যেন কিবা এটা ছাঁ আহি পরিছেছি।
দিগবলহেদি দবকি যাব খোজা বড়া সুখী। বেলিটোর
শেষ পোহবত যেন ডেকা ডাক্তবে অণলাব বুকুত
ওখ তাইখিনিত কিবা এটা কল্পন অহুতব করিলে।
জেউ শিরি উঠিল।

"ভাল হোক, নই বাই; তেখেতক অলপ
গরম-গাখীৰ খাবলৈ দিয়ক।" শোক-গভীর

পৰিবেশৰ পৰা এলাই বাব ঘোঁসা ডাক্তৰে
হয়তো জাৰি পেলায় খুঁয়া ছোঁৱালীবোৰৰ জীৱনত
এনে এটা ধুমুহা অহা কাৰণ যেন স্টিকৰ্ভাৰেই
কিবা এটা আদিমতম জুল।

মাক ভিতৰলৈ গ'ল।

বিকাশ নিজনীখনতে তাইৰ সুখৰ ওচৰত
যতিল। যোগকৰো কিবা এটা ডাবিলে। জেপটো
পেনিচাই কমাণ এখন উলিয়াই তাইৰ চকু
জুটোৰ পৰা বিৰিডি অহা পানীখিনি বহি গিলে।
'Come and let us cry together'—বোহি
হয় বিকাশে ভাবিছিল।

কমালখন চলিহাই দৈৱ তেওঁ অপলাৰ
আঙুলিবোৰ পিটিকি গিলে—তাঁইৰ আঙুলিবোৰেও
যেন আশ্ৰয় দিছাৰি হাতাখুৰি থাই ফুৰিছে।
ভনীয়েকৰ মনৰ অৱস্থাৰ এনে এটা মোমোজাত
খিৰ গৈ এবাৰ চেটী কৰিলে অসীতৰ ইতিহাস
পুচুৰিলে। আজি যেন তাৰ এটা অতি আশ্ৰয়কতা
আহি পৰিছে। কিবা এটা কুঁৱৰ বাবে যেন
সাজি থোৱা পৰিচয়না এটাৰ আশুল পৰিচয়নই
আৱৰ্জক গ'ল।

নিম্নবাহু ত্ৰিভুজৰ বাহু তিনিটাৰ বিবৰণৰ
মৰেই বিকাশে। প্ৰশান্ত আৰু অপলাৰ জীৱন-কলাৰ
পাৰা কেইটা খেলগ। বিকাশ অসমীয়া সাহিত্যৰ
অধ্যাপক; প্ৰশান্ত এগৰাকৈ তাৰ সহপাঠী আনি-
হাৰ্তে শিল্পী। সি আছিল এখন জুলৰ শিক্ষক
আৰু অপলাৰ গাক কেথা গৈছিল এটা কৰি-প্ৰাপ্ত
আঁকাৰ। বিকাশে অধ্যাপনা কৰা কলেজৰ তাই
দ্বিতীয় বাৰিচ কলাৰ ছাত্ৰী। বিবৰণহাৰ ত্ৰিভুজৰ
স্তম্ভীয় থকাৰ ধৰেই নিহিত তিনিওৰে মাদত
এটা স্থায়ী অৱস্থা আছিল।

অপলাৰ ব্যৱেক নীভা আছিল শিক্ষয়িত্ৰী।
কোমেদান দিনৰ আগতে নীভাৰ বিয়াৰ বন্দোবস্ত

হৈছিল এখন বাৰমণীৰ লগত। কিন্তু সেই
ময়ত তাই সৰলোকে জনাই গিলে বে-এচ-চি
পাচ নকৰালৈকে তাই বিয়া নোমোমায়।

দিনবোৰ বাগৰি যায়।

নীভাই প্ৰেজুৰেশ্বন ললে। কিন্তু বিয়া
নহল। ছোৱালীৰ বিয়া নোহোৱাটো অস্বাভাৱিক
হলিও নীভাৰ জীৱনত খাদ্ৰীয় বিয়া নোহোৱাটো
স্বাভাৱিক কথা গ'ল।

"বিকাশনা, তাই বহি আছে, গাহিকা
সন্নিৱেশিলে নগলি" এটা বুকু মৌনতাৰ পাছত
অপলাই হাত লগালে। গাণলগা গধুৰ বাগুখণ্ডত
কিবা এটা কপনি উঠিল যেন। নীল সাগৰৰ
বুকুৰ কোনোবা এটা বীপত প্ৰতিধ্বনি এটা
হেৰাই ধোঁৱাৰ ধৰেই জাইব শব্দৰ শ্বেদখিনি
কোনেও মেখেণ্টিক কপি কপি যেন নাইকিয়া
হৈ গল সেই ময় মৌনতাত।

"এবা, বোৱা নাই"—সি আৰু নানান্তিলে।
তাৰ যেন আৰু একেলগে বহুত কথা ভাবিলে
লবকাৰ আহি পৰিছে। তাৰ মনৰ চকুত-কুণ্ডলী
পুকাই চিত্তবোৰ আহিছে আৰু গৈছে। "প্ৰশান্ত
হীপৰ মালেবে নাও বাই বাইতে অকলশৰীয়া
নাহৰীতাতোৰ হাতৰ পৰা মুক্ততাৰ মণিৰাৰ দিতি
অৱজৰকৈ সৰি পৰিল হস্তা সাগৰৰ অতল তলিত"—
হয়তো বিকাশে ভাবে।

গাখীৰ এডাল লৈ মাক গোমাই আছে।
নীহৰে বহি থকা পুতেকলৈ চাই কয়—"বাণু, বা,
ভয়ে চাহ খাই, মই মালিকাক কৈ আহিছো।"
মালিকা চাতৰী ছোৱালীজনীৰ নাম।

"পলা, হৌ গাখীৰ বা"—মাকে জাইক
গাখীৰকণ থাওঁলে দিহে। বিকাশ তাইৰ কাৰৰ
পৰা উঠি বাহে। অকলশৰে থকাই হৈছে ভাবিলে
আটাইতকৈ ভাল অৱস্থা। অপলাই অৱজৰকৈ

যেন যাকব উপস্থিতিত তাইব ভাংবেবিক যাকব
জাংবোবে থেকেচি থেকেচি বহুগা বিছে।

জোতাৰ কণ শব্দ এটা ক্ৰমে ওচৰ চাপি
আহে। এহাতে এযোকা কিতাপ আনহাতে
ছাতিটো লৈ নীচা সোমাই আহে। বহল তাইব
চৌবিশ ছাবিশৰ ভিতৰত হ'ব। বদলীয়া ছোৱালী
মুলি নাম এটা শপলগু হওঁৱ মাথুহে ক্ষত্ৰক
চাই বোৱা সোনৰী এটা আছে মুলি তাই
গৌৰৱ কৰিব পাৰে।

কোঠাটোত সোনোৱা লগে লগেই তাই
বুজি উঠিল যেন অশ্বৰীৰি প্ৰোভাছা এটা কোঠাটোৰ
ভিতৰত যুঁহি ফুৰিছে.....এটা বন্ধ
আবহাৰা.....মৃত্যু নীৰৱ নিশ্চয়তাটো
ভাঙিবলৈ তাই সাহসকৰিলে। যেন বতাহখিনি
চাইকোন এটা অধাৰ নিছত অলপ শাস্ত হৈছে।
তাইব মাতটোৱে যেন অসংখ্য wave motion ৰ
সৃষ্টি কৰি আকৌ এটা প্ৰেলয়ৰ সৃষ্টি কৰিব।
মাকলৈ চাই তাই চকু চুপৰে যেন প্ৰশ্ন কৰিলে,
“কি হৈছে?”

মাকত যেন নিশ্চয়তাটো ভাঙিব সূণ্জিলে।
আঙুলিতাই দেখুৱালে টেবুলৰ ওপৰত পৰি থকা
টেলিগ্ৰাফখনলৈ। তাই কাগজটুকুৰা ভুলি আনি
পঢ়িলে—

“Frasania met watery grave.”

নীচাই হঠাৎ শব্দ চাই অৰ্থটো বুজিবলৈ
চেষ্টা কৰিলে, চকু হুটী ভাঙিবলৈ যেনি বি।
নাই, ঠিকেই আছে, অৰ্থাৎ প্ৰশান্ত নহিল।
শব্দ কেইটাই প্ৰকাশ কৰা অৰ্থটোৰ pathosখিনি
তাই ভালকৈ উপলব্ধি কৰিলে। এয়া, প্ৰশান্তৰ
মৃত্যু হ'ল। জীৱন বন্ধা কৰিবলৈ বোকা প্ৰশান্তই
লগে মৰণৰ মালা। হতভম্ব হৈ তাই টেবুলৰ
কাষত থকা চকীখনত বহি পৰিল।

নীচাই জানিছিল অপলাই প্ৰশান্তক ভাল
পায়। কোনো বৃত্তি নোহোৱাকৈ ইয়াক সন্ধান
কৰিব পাৰি—

And yet a spirit of still, a bright
With something of an angel-light.

কোনোবা কিছুবিধাৰ উল্লীখনে অপলাব
সেই ভালপোৱাৰ বোকাটো ভাঙি পেলালে।
প্ৰশান্তক এইটো জীৱনত তাই হেৰুৱালে। তাৰ
বহল বুকুত থকা মৰণখিনিৰ পৰা অপলা বঞ্চিত
হল।

সময়বোৰ বাব লাগিছে.....

শোকনিহত স্বৰ্গখনত নতুন বতাহ এছাটি
এতিয়াও অহা নাই। আত্মকেই ব্যক্তিগত চিন্তা
লৈ বহি আছে নিশ্চল হৈ। যেন কোনোবা শৈল
বুগৰ মুক্তি—ভাব আছে প্ৰকাশ নাই।

শান্ত বতাহৰ বুকুত জলন্তৰ নবে এটা
শব্দ উঠে.....আবহাৰ আভিষ্যন্ত তাৰ
পৰিসমাপ্তি ঘটে। কঁপি কঁপি সি বহি যায়,
যেন মহাসাগৰৰ বুকুত এখন জাহাজ ডুবি যায়
চিৰদিনৰ কাৰণে.....

“মা, তহঁত বাগৈ, তৰো বা বাইনেউ,
মোক অলপ অকলে থাকিবলৈ দে”—
অপলাই কৈ উঠে। দুবছৰ আবেগ এটাৰ পৰা
যেন হঠাতে নীচাই সাৰ পাই উঠে। তাইতো
অধনিমেই স্কলৰ পৰা আহিল। নিশকে জোতা-
জোৰে মুলি তাই ওলাই যায়।

অলপ পাছতে মাকো বায়গৈ।
বাৰ্ততে মাথোন কৈ যায়, “পলা, তই
অলপ শো, আৰাম পাবি।”

হৃদয় তাইৰ হাঁহি উঠে। তাইৰ জ্ঞানো
আন্ধ আৱাস্ত আৱশ্যক আছে। বাৰ কাৰণে
তাই জীৱনটো গঢ়ি তুলিব সূজিছিল তেৱেঁই

বেতিয়া বলিয়া লুইতৰ অশান্ত বুকুত পৰি আছে
তাইব আকৌ কেনে আশনিব আত্মক কি ?

কোনো নেমেখাটিক কোনো কৃত্তনটিক
জটিল অস্তি আপোন প্ৰশান্তব বানে তাই অকলে
এটুপি চকুলো টোতক। তাইব প্ৰাপ্ত অশান্ত
হিন্ময়ে প্ৰশান্তব আত্মাই অশান্ত শান্তি পাতক—
এয়ে তাইব উচ্চ।

"প্ৰশান্ত বা, হই তোমাক বিচাৰি যাব"—
কেইদিনমান কথা জটিল বুধৰ পৰা নিম্ন
অজান্তমাৰে ওলটাই আছে, "বলিয়া লুইতৰ
কোণাল সোঁতৰ পৰা হই তোমাক লৈ আহিবলৈ
প্ৰশান্ত বা !"

তাইব চকুৰ আগত ভাঁহি উঠে পাতকিক
মোহাৰা এখন চৰি। মনত পৰে প্ৰশান্তই
তাইব পৰা বিনাশ লোভা কণা।

বানপানীত পীড়িত লোকক সহায়্য কৰিবলৈ
এটা মণ্ডিত গঠিত হৈছিল—সম্প্ৰদায় শান্তি
প্ৰশান্তবৰ বক্ত। তাইব বাহুৰ পৰা অৰি
পংক্ত কৰি আত্মকীয় বক্ত-বৈহানি লৈ কেইলোক
নাই কৰিছিল আজি প্ৰতি কুৰি দিন মানৰ
আগতে।

বোকাৰ আগতে এদিন কথা এসময়
প্ৰশান্তই অপলাক কৈছিল—"বুইহা গলা, বোৰ
এই ভাবি মৰ ভাল লাগিছে যে জীৱনত লোকৰ
নাহে নিজক কষ্ট দিবলৈ আগবাঢ়িছে।"

অপলাই সেইদিনা প্ৰশান্তক যেন বৰ শাস্ত,
বহু গভীৰ দেখিছিল। মাহুৰৰ প্ৰতি উপচি পৰা
দণ্ড আৰু মনত ভাব চকুৰ দৃষ্টিত থুপ খাই আছে।

"চেফেটৰী হৈছে, কাম বেচিকৈ কৰিলেও
নিজৰ দেহৰ কাৰণে অশান্ত ভাবিবা"—অপলাই
জ্ঞান কৰ।

"মাহুৰ মৰে, একো বিচিৰ নহয়। কিন্তু
মাহুৰ কাম অৰ্থাৎ action—তাৰ কেতিয়াও

মুহুৰ নহয়। বুকুদেৰ মুঠেই কেইদিনমানহে
জীয়াই আছিল। মহাত্মা গান্ধীকো কেইদিন
জীয়াই থাকিবলৈ পালে ? কিন্তু ভোহো, চেফেটকৰ
action জীয়াই আছে আৰু থাকিবও। সেই
বাবেই কৰালমাৰ দেহা এটোৰ মাজত পোহাৰ
থকা মহাত্মাৰ প্ৰাণটোৰ প্ৰতি আশাৰ ইমান
প্ৰভা।" এটিগৈ জেফাৰ কলৰ অগ্ৰবেৰ প্ৰশান্তৰ
প্ৰশান্তলো মনটোত থুপ খাই আছে।

যি প্ৰশান্ত অপলাই জানিছিল প্ৰশান্তৰ
মুহুৰ ভোহা নাই সেই পৰ্য্যন্ত ভাবৰ কপেৰে
অশান্ত প্ৰশান্তবোৰে তাইক আশনি দিয়া নাছিল।
কিন্তু আজি ?

বুগ বুগ ধৰি লিখি অশান্ত বৰাৰ ইতিহাস
শব্দৰ পাতকোৰ যেন খেলিছিল হৈ গ'ল।
অশান্ত মনটোৰে অশান্ত পৰ মাজত কিবা কিছুমান
বিচাৰি পাবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে।

তাইব মনত পৰে—প্ৰশান্তই কৰ্মক্ষেত্ৰলৈ
যাত্ৰা কৰাৰ আগৰ দিনটোৰ কথা। সিহঁত দুয়ো
বন্দিবলৈ গৈছিল।

পূৰণা শিৱ বন্দিবটো।

হাবিখনৰ মাজত অতলশৰে থিৰ হৈ আছে,
হৰতে কোমোৰা এটা সভ্যতাৰ প্ৰতীক কণে।
গছ-গছনিগোবৰ মাজেদি ছেগা-চোবোকাটক দূৰ
পৰা দেখা যায় শিলৰ বন্দিবটোৰ নীৰব বিস্তৃতি।
বন্দিবটোৰ কেউকাৰে আদ, কঠাল, ষ্টেটক
আদিৰ গছ আৰু সহজলভ্য ফলগছ কিছুমান।
বটীখটিটোৰ আয় কাৰতে জুলি আছে এটা
ধুনি। শিৱভক্তসকলে মাজে মাজে ছুই-এটিলি
জাঙ খোয়া দেখা যায়।

সিহঁতৰ অহা অশান্ত শব্দ হ'ল।
পূজা আৰম্ভ হৈছে ইতিমধ্যে। শব্দ আৰু
বটীৰ মাজে মাজে পূজাৰীৰ মন্ত্ৰধ্বনি শুনা যায়।
এটা শব্দ পৰিবেশ দিদিৰ প্ৰাঙ্গণত। যেন নিশ্চল

শিল্প নৃতি এটাই পৰা ওলাই অহা হৃদয় দেহতা
এজনক স্নাতক জনাবলৈ সকলো মৌন হৈ আছে।

পূজা শেষ হ'ল।

প্ৰশান্ত আৰু অশলি ছৰো পূজা টাইলৈ যায়।

পূজাবীৰ আগত শিল্পৰ কাণেৰে দেখা যাব
মৌন দেহতা। কেইগছমান বিউ-চাকি জুলি
আছে। মূল-মুনাৰ গন্ধত টাইখনত এটা শব্দিত্তা
অহুত্ব কৰা যায়।

"দুৰ দেহতা, তুমি আৰু কোন দিনা
প্ৰাণ পাব, আৰু কিমান দিন চকুৰ পানী দি
নাইছে তোমাক পূজা কৰিব"—হুতা ছৰো
একেলগে কাবে।

.....পূজাৰ্জলি দি দেহতাব আশীৰ্বাদ
লৈ ছৰো ওলাই আহে। হুতাবে চকু-মুখত এটা
পৰিত্ৰতা জিলিকি উঠা দেখা যায়। পৃথিবীৰ
শক্তি অৱস্থাতে যেন এহাল ডেক-গাভৰুৱে সীমা-
হীন বিশ্বৰ কোমোৰা; এজন প্ৰাণীৰ দৰা সৰু-
বৰ লৈ আহিছে।

প্ৰশান্তই এনেদৰে অশলাৰ চকুলৈ চাই
পঠিহায়। তাইক বহুখলৈ চাই থকা যেন দেখি।
তাই চাই নীল আকাশৰ বুকুত বাটিলৈ দেহতা
নাথি অহা বাটটো বিচাৰিছে। অশল পাততে
প্ৰশান্তৰ আঙুলি কেইটা অশলাৰ হাতৰ নৃতিৰ
মাজত মোৰাই পৰে। ক্ৰমে মিহতৰ আৰু মনিবৰ
বাবৰানি বাঢ়ি আহে।

অন্তিমত আকাশৰ শেষ অহুত্বৰ ধৰে মিহতৰ
কণালত দেখা যায় ছটা চন্দনৰ ফোঁট। জিনেব
জয়জাৰিৰ বাবে যেন বহুতামিনি আশীৰ্বাদ লুকাই
আছে সেই ফোঁট ছটা। ছৰো হুতাবে চকুলৈ
চায়—হুতাবে ঈঠক বিহিঙি উঠে একোটা শব্দহীন
হাঁহি হুতাে নিৰ্ভৰ অজ্ঞাতসাবে।

তাৰ পিছদিনাই প্ৰশান্ত যাৱগৈ।

এখন বাচ ৰিজৰ্ড কৰি আহুত্বকীয় বস্ত-
বাহানি লৈ তাৰ দলটোৱে যাবা কৰে বানপানী
বিধ্বস্ত অঞ্চললৈ। বাতাবাহীন অঞ্চলত বসিয়া
নুইতে কাল নৃতিৰে ধবংসলীলা চলাইছে, জীৱশ্ৰেষ্ঠ
মানবৰ সকলো ক্ষমতা গুচু কৰি। শ শ বিপদগ্ৰস্ত
মাজেৰে আহুত্ব হৈ বিচাৰিছে এখন সহায় হাত।

প্ৰশান্ত আছিল সংসাহনী।

তাতে পোহৰ দৰি কাল ব্ৰহ্মপুত্ৰই দেহতাব
আশীৰ্বাদ আঙঠাপ কৰি প্ৰশান্তক লৈ গ'ল।
হুতাবে তাতেকৈ বেচি বানপানী হৈছে কোনোবা
এখন মহাপ্ৰাণৰ দোহত ব'ত তাৰ মেধাব
আহুত্বক বেচি।

"প্ৰশান্ত হা, পানীৰ ওপত দুই লাভা
তুমি"—তাইৰ চকু ছুটিত তাঁৰি উঠে প্ৰশান্তৰ
বিশল দুখশুন।

বনৰ আঁকাৰে বাহিৰৰ আঁকাৰ আৰু
নিৰ কৰি তুলিছে। পোহৰ আৰু আঁকাৰ
সহাবেৰণত কালি উঠে পোহৰবাণী। কিন্তু মেলে
পোহৰতকৈ আঁকাৰ ভাল। কিয়নো আঁকাৰ
মাজত আঁকাৰতকৈ পোহৰৰ মানেৰি দেখা
আঁকাৰ বেচি ভৱ লগা।

বাক্তব স্তপতা।

নিহত বাহিৰে পিছদিনা হুতাব আগমনী
কাৰনা কৰি স্তপতা কৰিছে। গহীন বাহিৰটোৱে
তাইক ভৱ লগাৰ পৰা নাই। তাইৰ বাহিৰে
বৰৰ সকলো ভুইছে।

অশলাই কানি পেলায়। বহুখনৰ কোনোবা
মিনতি হুতাে ভৱ অহুত্ব কৰে। বুকুতে গাকটো
দি তাই হেঁচা মাৰি ধৰে। বিয়াহৰ লক্ষ্যতীন
প্ৰকাশ অশলাগেৰে গাকটো তিয়াই পেলায়।

বাক্তপুৰা পোহৰ হ'ব।

তাইৰ মনটো কোনো পোহৰ হ'ব?

লুইতৰ পাৰৰ টোকা বতাহ

ঈদানন্দ গুপ্ত

জীৱণ গম্বুৰ পৰিছিল। যেনমান্তি বহুৰূপ পৰা বৈজ্ঞানিক চিন্তাৰ বা লৈ থকা কামকে গম্বুৰ প্ৰত্যেক গম্বুৰ বতাহতকালৈ অপেক্ষা কৰিছে। যেতিয়ক গম্বুৰ পৰিলেই গম্বুৰ পৰত প্ৰাধান্যকৰেই বহুৰূপ বা বতাহ আহেই। কিন্তু মিনা লুইতৰ গম্বুৰেই মচৰাচৰ বৈ পৰা বতাহৰ লোকে বতাহ নাছিল। চাৰিওফালে যেন জুইছে। উত্তৰ অগ্নি-শিঙীটো পশ্চিমেই শেষ হৈ যোৱাৰ পাছতো প্ৰায় সেই একে অৱস্থাই।

মাথৰ ওলাই যায় সেই বেলৰ লাইনৰ কাষেদি যোৱা বাটটোৱেই। অৱশ্যন্তই হৈ যাই-তেই কটাই সি সোৱাই পৰে পৰা আলিহাটৰ মাজত থকা এটা গাঁতত। গাঁতটো যুদ্ধ দিনৰ মহাকীৰ্তিৰ চোৱা চিন। যুদ্ধ প্ৰতিষ্ঠাৰ পৰা সেই গাঁতটোৱে তাক বহুত কথা মনত পেলাই দিয়ে। জাৰ মনত পৰে সেই টাইভোৰৰ পুৰণি পৰিবেশটো। আগুৱে সেই টাইভোৰৰ বেচ ভাল আছিল। নাজেৰি বেলৰ লাইনটো—ছোৱা কৰেই চুটা এও ফালটো দিয়া আলিহাট সমাধিবাল ভাৱে নৈৰ কাষলৈকে গৈছিল। তাৰ দাঁতিতেই পুনীয়া পুনীয়া ফুলনিৰে পুনীয়া পুনীয়া ধৰাবোৰ। প্ৰথমেই বাইবাৰাধৰ, তাৰ পাচত হুৰবাৰ, তাৰ পাচত বৰুৱাৰ—আৰু কত। কিন্তু এতিয়া আৰু সেই পৰিবেশ নাই। যুদ্ধৰ দিনকেই সেই মতলোচৰৰ প্ৰশংসা ক'ল। পৃথিৱীৰ বুকুত শেল মাৰি যাবি বহুত বেলৰ লাইন বহুতাই পেলালে। সেই লাইনবোৰৰ ওপৰত এতিয়া W.P.D লিখা ডাৰা বিলাক কিছুমান আঁৰ অৱস্থাত আৰু কিছুমান কৰা দৰ্শনা গোৱা বেল কৰ্মচাৰীৰ বাসস্থান হিচাবে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। যুদ্ধৰ প্ৰথমটো তাক বোঁৱবাই দিয়ে মিলিটেৰী গাড়ীৰ পুনৰুত্থাপ হেৰুৱা একমাত্ৰ ভাৱকৰ কথা। সেই ভাৱৰে হুৰটো চকুলৈ অহাৰ লগে লগে তাৰ পৈণত বুকুখনো হিচাপিত হৈ উঠে। হুৰশিঙীটোৱে যেন শুকুৰি উঠিছে—সি অহুৱান কৰে। জাৰ পাচত জাৰ মনত পৰে হুৰৰ পৰা ত সোমাই তথাকথিত হুৰজা আনে-বিকানবিলাকে কৰা অভ্যাচাৰবিলাক—আৰু সেই যুদ্ধৰ দিনৰ জয়ন্ত কাৰবাৰবিলাক। জাপানী বোনা মিলিটেৰীৰ অভ্যাচাৰ—বজৰ বাস—ভাত-কাপোৰৰ অভাৱ—জাৰৰ বাস—উন। এনে দৰ্শনীয় যুদ্ধ যেন আৰু নহওক। কিন্তু সিহে যুদ্ধ নহওক হ'লি ক'ল। বাৰলাল, চাৰলাল ঠিকদাৰে কিন্তু মলামেই যুদ্ধৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা কৰিছে “হে প্ৰভু, আৰু এখন মহাযুদ্ধ আৰম্ভ হোৱাকালৈ লগাই দিয়া।” কোৱিখাত যুদ্ধ লগা শুনিটো বাসলাল বজ খেচি-নলৈকে বজ কৰিছিল—কি জানিবা নাথাকেই। মানান আঁক নোহোৱা কথাবোৰ তাৰ মনত খেলাই যায়। সি আগবাঢ়ে লুইতৰ পাৰলৈ বুলি। W.P.D লেখা বেলৰ ভাগ্যবশত বাস কৰা বাহুবোৰৰ ওচৰ পাৰেই সি অহুৱান কৰে সেই ভাৱবিলাকৰ জিতৰ গম্বুৰটো। সি খেগাই গাড়ীবোৰ পাৰ হৈ যায়। উদ্দেশ্য লুইতৰ পাৰৰ টোকা বতাহ।

লুইতৰ পাৰত থিয় হৈ মাথৰে আকাশ থম্বৰ কালে এবাৰ চাই লয়। পশ্চিমত তেতিয়া কলা কলা ভাৱবোধৰ গোট খাইছিলগৈ আৰু দেহবোৰ বনীভূত হৈ পশ্চিম আকাশৰ সন্ধিয়া কৰাবোৰ আৱৰি পেলাইছিল—কিন্তু পূব আকাশত জোনটো ঢাক খোৱা নাছিল। বতাহ

লুইতৰ পাৰত থিয় হৈ মাথৰে আকাশ থম্বৰ কালে এবাৰ চাই লয়। পশ্চিমত তেতিয়া কলা কলা ভাৱবোধৰ গোট খাইছিলগৈ আৰু দেহবোৰ বনীভূত হৈ পশ্চিম আকাশৰ সন্ধিয়া কৰাবোৰ আৱৰি পেলাইছিল—কিন্তু পূব আকাশত জোনটো ঢাক খোৱা নাছিল। বতাহ

জ্যেষ্ঠত্বও বলা নাই। দীৰ্ঘ গতিত ঠৈর থকা লুইজত জোনব পোহৰ পৰি কণৰ দৰে ছিলিক থকা পানীৰোৰে দুইতক এটা অপূৰ্ণ সৌন্দৰ্য ধান কৰিছিল। লুইজৰ সেই শান্ত কণ দেখিলে অসুখানেই কবিত নোৱাৰি যে এই শান্ত কণ এৰি কতমুখি ধাৰণ কৰিব পাৰে। এই লুইজেই কিমান বাট-ভেট উল্লেখ কৰিছে। সেই অমৰাঙৰি গাওঁখন, সি সৰুতে বলগেলা পৰাবখন—এতিয়া নৈৰ বুকুত। নিমগ্নভাবে নৈৰ কাষত বহি অসংহত বহুত কথা ভাওঁ—বিশৃংখল ভাববোৰক প্ৰস্ৰাৱ দিছে। ভাৱৰ সৌক্যত উঠি গৈ সি এটা পুৰণি কথা মনত পেলায়। সিখেল বহাগৰ বিহত অকণমানি অজান লৰা এটাৰ মুগুত স্থানি বহু বহুত পাইছিল—

“এনেনো যৌবনকাল

থাকিব কত কাল,

আই আইতা, যৌবনকাল ভটুৱাই যায়।”

গীতগাঁৱিক মক লৰাটোৰ স্মৃতি লাভমানে সৈতে আঁজিও সাধৰ কাণত বাজি আছে। কিন্তু গীতগাঁৱিক মনত পৰিলেই সাধৰ নিজৰ যৌবনটোৱে চিৰিং কৰে মনত পৰে। লগে লগে মনত পৰে বাস্তৱৰ আঘাতত ভাঙ্গি-ছিঙ্গি যোৱা সপোনবোৰৰ কথা। সপোন নহ'বনো কি? ঘেটুক পাছ কৰি যেতিয়া কলেজত নাম লগায় সি জেতিয়া ভাবিছিল বহুত কথা। নানান কল্পনা কৰিছিল। সি ভাবিছিল কলেজত গঢ়ি বি-এ, এম-এ পাছ কৰি এটা ভাল চাকৰি কৰিব। তাৰ পাছত ক্ৰমান্বয়ে তাৰ মনঃপুত এখন সংসাৰ গঢ়ি তুলিব বাৰ কেজ হ'ব দীৰ্ঘ। অকণমানি ডেকাৰ স্বভাবহুলত আপা-আকাজকা আৰু কল্পনা ভাতোঁক আৰু বেচি কি হ'ব পাৰে? পৃথিবীখন বুলি পাবলৈ তেতিয়াও তাৰ বহুত স্বাকী আছিল। সি খাওঁ বুলি পাইছিল

আত্মকেন্দ্ৰিক কথাবোৰ। সি বীণাক ভাল পাইছিল। কণ-ছবি চাই প্ৰেম জ্বল আগুত হৈ প্ৰেমত পৰাৰ দৰে তাৰ প্ৰেম নাছিল। তাৰ অজান্তেই সি বীণাক ভাল পাবলৈ শিকিছিল। বীণাক ভাল পোৱাৰ বাবে সিজো কোৱী নহ'ব। কোৱী হলে কোৱী হ'ব তাক খোঁৱন। পাচে যেতিয়া তাৰ সপোনবোৰৰ মাজত বিৰাট “কিন্তু” এটা মোহাই পৰিল তেতিয়াও সাধৰে পৃথিবীৰ বাস্তৱ বন্ধপটো বুজিলে বহু কৰিলে। সাধৰে লোকে লাহে উৰলজি কৰিবলৈ দৰিলে যে বৰ্তমান সমাজ সম্বন্ধা ইমান সৰু আৰু লৰল নহ'ব যে সাধৰৰ আৰ্থ-আকাজকা আৰু প্ৰেমে সম্পূৰ্ণতা লাভ কৰিব পাৰে।

অপৰিপক যৌবনত হলেও তাৰ জীৱনলৈ অহা প্ৰথম প্ৰেমৰ বহুতলৈকে তাক বিপৰে লৈ যোৱা নাছিল। ব'ব তাক জীৱনৰ বাটোঁকিহেই আগুলাই দিবলৈ উৎসাহ আৰু প্ৰেৰণা যোগাইছিল। কলেজীয়া জীৱনত বীণাৰ পৰা দুবত থাকিলেও তাৰ কোনো ব্যতিক্ৰম হোৱা নাছিল। সাধৰ বহুতো এচোঁৱাৰ কেজ আছিল—সেই চিৰ আকাজিক দিনটো। গতিকেই সি কলেজীয়া জীৱনত পৃথিবীখনৰ লগত চিনাক্ত হ'ব নোৱাৰিলে। নিজৰ পৃথিবীতেই সি আত্মকেন্দ্ৰিক প্ৰখ্যাতিৰে বি-এ পাছ কৰিলে। বি-এ পাছ কৰাৰ পৰাই বাস্তৱ পৃথিবীখনৰ লগত তাৰ পৰিচয় হ'বলৈ আৰম্ভ হয়। তাৰ সপোনবোৰ এটা এটাকৈ ভাঙি যাবলৈ আৰম্ভ কৰে। ভাল চাকৰি তাৰ ভাগ্যত নঘটিল। দুবছৰীয়া চাকৰি প্ৰাৰ্থী জীৱনে তাক জুলা কৰি পেলালে; কিবা এটাটো কৰিবই লাগিব, নহলে নচলে। এনে অৱস্থাতেই তাৰ ঘেটুকাকৈ তাক এৰি গৈ যায়। ঘেটুকাক চুকুৱাৰ পৰাই ধৰৰ বোজাটো সাধৰৰ ওপৰতেই পৰে। অৱশেষত সাধৰে শুচবৰে হাইকুলত আশী

উকীয়া শিক্ষক সোমায় পৰে। তাৰ কলনৰ
সংসাৰখনৰ লগত সি পোতা সংসাৰখনৰ বহুত
প্রার্থকাই দেখা দিয়ে। জীৱনটো এটা বেজা
ঠেং পৰে। সমাজৰ বিৰোধবিলাকৰ প্ৰতি তাৰ প্ৰথম
দৃশ্য এপেজে—মিহিনা সি সৰু জনীয়েকজনীক
প্ৰায় বিনা চিকিৎসাবে তাৰ অনিচ্ছাকৃত কলেজ
দুখৰ দুখলৈ এৰি দিব লগা হয়। সি যে ইমান
দুৰ্গল সেই কথা সি আগতে অনুমান কৰাই
নাজিল। কিন্তু তাৰ দুৰ্গলতাৰ পুংটো পুৰা
মাত্ৰাই অৰ্ধ-মৈত্ৰিক। মাদৰ কেতিয়াৰ পৰাই
যেতি চিকিৎসিত হৈ য়ে। মাথৰো জুখাতিয়েই
কি-এ পাছ কৰিছিল। কিন্তু বাস্তৱ সেইবোৰে
একো কমেই দিয়া নাই। বহু বিদ্ভা নথক।
একোটাটোকেই কৈব মাজতে সোমাই সমাজ
জাতকৈ বহুত শুধ বান অধিকাৰ কৰিছে।
মাদৰৰ চক্ৰ সমাজৰ অজায়বোৰ এটা এটা কৰি
ধৰা পৰে। সি বিচাৰে এই অজায়বোৰ
প্ৰতিকাৰ।

আজি সময় পাগেই মাথৰে চিন্তা কৰিছিল
পুৰিহীৰ কথাবোৰ। ছেগ পাগেই সেই কথাবোৰ
কৰিচাই চাইছিল আৰু লগে লগে আবৃত্ত কৰিছিল
সেই বিষয়ে অধ্যয়ন। সি কেতিয়াবা কেতিয়াবা
ভাবিছিল—কলেজীয়া জীৱনত সি কি শিকিলে?
সি কি পঢ়িলে? অলপ ইংৰাজী লিখা আৰু
শচাৰ বাৰিবে যেন অল্প একোৱেই নহল। তাৰ
শিক্ষাৰ যে বাস্তৱ জীৱনত কিবা প্ৰয়োজন আছে
সি অনুভৱ নকৰিলে। বহু তাৰ অভিজ্ঞতাবিলাকে
কলেজীয়া জীৱনৰ বাৰপাৰোৰ ধ্বংস কৰি পেলালে।
গতিকেই সি সমাজ আৰু জীৱনৰ বিষয়ে নকৈ
শিক্ষা আহৰণ কৰিবৰ প্ৰয়োজন বোধ কৰি উদ্ভি-
পাৰ লাগি যায়। জীৱনত সি এটা নতুন প্ৰেৰণা
পায়।

জীৱনৰ সকলো বাৰতা সি গছ কৰিব পাৰে।
তাৰ চিহ্নখন এতিয়া শিলৰ দৰে টান হৈ পৰিল।
কিন্তু তাৰ অলক্ষণিত বাৰ্য-প্ৰেৰণা কথা মনত
পৰিলে সি পুৰিহীৰন ভঙ কৰিবলৈ টান পায়।

বীণাক সি ভাল পাঠিছিল—প্ৰায় খুলি
ভাল পাঠিল ইচ্ছা কৰিছিল তাৰ প্ৰাণে। অল্পবত
প্ৰৱৰ্ত্তন-ভাৰি লক্ষ্য অল্পভুক্তিহিলাকে বীণাৰ সান্নিধ্যত
প্ৰকাশ লাভ কৰিব নিমিত্তকৈ মগত বাবত
বহুতো কষ্ট গৈছিল। বৰিও তাৰ অজান্তেই
গুই এটা অল্পভুক্তিৰে প্ৰকাশ লাভ কৰিছিল
জ্যোতিৰ তাৰ অভিব্যক্তিহিলাকত সহোহেই এখন
জীৱন পৰ্দা বাধিছিল যাতে তাৰ প্ৰেমে বীণাৰ
ভৰত প্ৰকাশ লাভ নকৰে। কিন্তু কেতিয়াবা
কেতিয়াবা তাৰ এনে এটা প্ৰেৰণা ইচ্ছা জাগৃত
হৈছিল যেন সি সকলো কথা প্ৰকাশ কৰি দি।
বহুবাৰ সি প্ৰকাশৰ অভিজ্ঞতায় বীণাৰ ওপৰ
পাইছিলগৈ—কিন্তু সি নোৱাৰিলে। বীণাৰ বিষ-
খনো মাথৰে বন্ধ কৰিব পাৰিলেহেঁতেন। সময়ে
সময়ে মাথৰৰ এয়ে ইচ্ছা হৈছিল যে সি যেন
লবি লৈ বীণাক কব "বীণা, বই তেথাক ভাল
পাঠ। তুমি বোবা।" মাথৰে নিশ্চয়কৈ জানিছিল
যে বীণাৰো তাক ভাল পায় আৰু তাৰ কথা
মুখত চলহেঁতেন। কিন্তু সকলোবোৰ সম্ভাৱ্যত
কলিলে গ'ল। মাদৰৰ মুক্তি অকট। সি কয় "বিটো
মাত্ৰহে নিলৰ সময়ৰ ভনীয়েকক ভাল চিকিৎসা
দিব নোৱাৰিব বহু হাজত এৰি দিলে সেই মাত্ৰহে
বিদ্ভা কৰাওনো কি কৰিব?" টকা নহলে সংসাৰ
নচলে। বীণাৰ বিষখন হৈ বোৱাৰ পৰা মাদৰবো
আৰু এটা শুৰ পৰিহীন হ'ল। তাৰ অল্পবত
সমাজৰ অজায় অধৰ্ণৰ প্ৰতি জাগৃত হোৱা ভাববোৰ
মুকলিভাৱে প্ৰকাশ কৰিবলৈ আবৃত্ত কৰিলে।
তাৰ অল্পবৰ জাবিলাকক প্ৰকাশ কৰাৰ লগে লগেই

দি উপলজ্জিত কবিৰ পাবিলে যে হাজাৰ হাজাৰ
মাহুচে তাৰ দৰেই অল্পভৱ কৰে—তাৰ কাৰাবিলাকক
হাজাৰ হাজাৰ মাহুচে সহায়হুজি জনাই। সি
সেই অবস্থাত অকলশৰীয়া নহয়।

সেইদিনা গৰমৰ একোপত ভুইতৰ পাৰৰ
টোকা বজাৰৰ অপেক্ষাত অকলশৰে ঘৰি থাকিও
মাথৰে নিমজ বোধ কৰা নাছিল। সি হাজাৰ
হাজাৰ তাৰ দৰে পীড়িত জনতাৰ মাজত উঠি
হুৰিছিল। মাথৰৰ জীৱনৰ দাঁত-জাতিয়াতবিলাকে
তাক বুজাই দিয়ে যে তাৰ দৰে শত শতই
হিচাপে সদায়ৰ এটা আত্মা পৰিবৰ্তন—এখন
নতুন সদাৰ—এখন নতুন পৃথিৱী—যি পৃথিৱীত

মাহুতৰ মূৰ, মৰল অহুত্ৰিগোৰ ভাত-কাণোৰ
মহাজাই হৈছি বাধি নোহাৰে। কত বাস্তৱে
শিকাই দিয়ে তাৰ জীবনৰ পথ। সেইহে আজিৰ
মাথৰ বিপ্লৱী—হুৰ্ণাৰ গতিত আগবাঢ়ি যোৱা
জনতাৰ লগত মাথৰ আজি আগবাঢ়ি গৈছে।
সি বৈ থাকিব নোহাৰে। বৈ থাকিলে বহুদূৰ
পাছ পৰি যাব। নিৰ্দাক আৰু অজ্ঞ হৈ সি
সমাজত জীয়াই থকাতকৈ মৰাই ভাল। দৰিদ্ৰতাই
শেৰ কৰি দিয়া জীৱনবিলাকলৈ প্ৰাণ আঁকি—
সেয়ে তাৰ কাৰনা। লুইতৰ পাৰৰ টোকা বজাই
তাৰ অন্তৰত জ্বলি উঠা কোমৰিৰ উত্তাপত
উত্তৰ হোৱা অন্তৰ জ্বৰ পেলাব নোহাৰে। পাশ্চাত্য
পৰা হিলদল ভাঙি অহা ববদুৰ জটিল হাব মানে।

পাহাৰী চিঠি

—বিষ্ণু ভূঞা

দুগ দুগে; দৰে—লেবেলি জুকাই যায়।
দিনবিলাকে জলৰ পাণবিৰ দৰেই মৰচি যায়—
আইতৰ বুকুত হেৰাই যায়। কিন্তু এই দিন
বিলাকে আমাৰ অন্তৰত নিহাৰি কৰি যায় কিছুমান
জীৱমুনিয়াহ আৰু ছন্দ-বেদনাৰ 'কতুগুণ'। সময়ৰ
সুবিধা পালে সিহঁত জ্বলি উঠে—আমাৰ দেই-পুৰি
নাৰে। সেউজীয়া পৃথিৱীখনৰো ঘেঁৰিয়া সন্মোহন
কণটো হেৰাই যায়—সি হৈ পৰে আমাৰ কাষে
এটা আমনিৰ বস্ত্ৰ। জীয়াই থকাৰ আশাবিলাকে
তেতিয়া লেবেলি পৰে।

শীতকালৰ এটা পেঙেতা সন্ধিয়া। পশ্চিম
আকাশত অন্তিমিত সূৰ্য্যৰ পেলুৰীয়া বহুগটো
নিশেষ হৈ যোৱা নাই। জাহাৰিলাকত বহু

মাথৰ। দুখ-দুখিত নিগন্তৰ পথ মীমনা
হংসলাকাৰ মনোময় পাংকিবাৰ। দিকটো
পথাৰৰ পৰা গুৰি অহা গৰু-মহাভোক্তাৰ গুৰাৰ
মূলৰে নীলা আকাশখন বোলা কৰি তুলিছে।

মনটো অতি ভাৰবীয়া লাগিছে। মুকলি
লগাবৰ একোপা লঠীয়া পাহাৰৰ দৰেই জীৱনটো
অতি অকলশৰীয়া অনুভৱ কৰিছো। কিবা এটা
প্ৰায় সম্ভৱ নৈমন্তই মনটোক বিভ্ৰত কৰি তুলিছে।
আনটো ভেদ কৰি কিছুমান জুনিয়াহ ওলাই
আছে—পাক্ষা আকাশ জুৰি ঘেন সিহঁতে ৰাতি
যায়—কিছুমান বিৰাটৰ নিমজ আকুলতা। মনৰ
আকাৰ কোঠাত বন্দী হৈ থকা অসংলগ্ন স্মৃতি-
বিলাকে বৃত্তি লাভ কৰে; মনৰ ঘোঁৰালগা

পৰ্য্যাপন দাঙি দিহত যেন এলাই আছে—এটা বিৰাট শব্দ-খাত্ৰাব সমকলৰ ধৰেই। হিমাব জন্তীত আজি উঠে এটা ছন্দগীত উঠাউলি বহু।

জীৱনৰ বসল কালভোৰত এৰি অহা বহুবিলাকলৈ মনত পৰিছে। কেতিয়াবা ই পঢ়া টি ছন্দৰ “ভি লাট্টু অৰ আদাৰ ডেইজ” নামৰ কবিতাটোলৈ মনত পৰিছে। কবিতাটোৰ সত্যতাটো বন্ধে বন্ধে উপলব্ধি কৰিব পাৰিছোঁ। “আৰু ফিল্ম লাট্টু ওবান্, হু ট্ৰেড্, এলান্ চৰ বেৰেট্টু চল ডেজাৰেট্টু”। বিশেষকৈ আকিতটো ঘোৰ ওচৰৰ পৰা আকৰি যোৱা আকিত ভ্ৰমত হৈ পৰিছে। তথাপি আজি প্ৰায় এটা বছৰে তাৰ একো সন্ধান উলিয়াব নোৱাৰি বহি যেন সেই পুৰি দৰিদ্ৰ লাগিছোঁ।

আকিত ঘোৰ বহু। মল-মলে লগা বহু। শিল্পী আকিত বহু। একেধাৰে সঙ্গীতজ্ঞ, গুৰুকাৰ সঙ্গীত-বহু। গোটেই অসমত যেন আজি আকিত বহুৱা বহুশক্তি নিম্নিত তুলিছে। আজি এবছৰ চলি গি নিকলেশ। আজি বিদ্যাপাণবৰ পাখত বহি আকিতৰ আকিত জীৱনৰ খৌন-ইতিহাসৰ পাখবিলাক লুটুৱাই গৈছে—জোৱাৰ উঠিছে—বহুত কথাই মনত পৰিছে।

আকিত আৰু মাকক লৈয়ে সিহঁতৰ পৰিচালণটো। মগধৰ এচুকত সিহঁতৰ বীৰৰ পৰ্য্যটনটো। আগত পুৰীয়া ফুলনিখনি। জাব সিকালে বহুত ঘূৰলৈকে জোৰা মুকলি পৰাৰখন। আকিত মগধৰ সঙ্গীত বিভাগত শিক্ষকতা কৰিছিল। আজি এবছৰ হৈ গৈছে—সঙ্গীত বিভাগটোৰ পৰাও গি আকৰি গৈছে। উক্তিনথো জাব একমাজ আশ্ৰয় মেহশীলা জননীয়েও মেউজীয়া পুৰীয়াৰ মৰম নেওচি চিৰকাললৈ আকৰি গৈছে। আকিতৰ মাকৰ সূতাৰ কথা মনত পৰিলে আজিও

ঘোৰ আকিত-মজ্জাবিলাক কঁপি উঠে। ভেজবোৰ স্থিৰ-চোৱা হৈ যায়।

দেখি সেই অভাগী মাকজনী! সূতাৰ আগ-মুহুৰ্ত্তলৈকে বোক কৈছিল, “অনি! আকিত ঘোৰ ক’ত? জই তাকনো বাক ঘোৰ ওচৰলৈ আনি দিব নোৱাৰেন?” বহু তেওঁক সাধনা দিবৰ কাৰণেই কঁকি কৈছিলো—“বৰদা! আকিত আকিত—বহু টেলিগ্ৰাম কৰিছোঁ। আপুনি নিটাল মাৰি জই থাকক।” বৃত্তিৰে ঘোৰ কণাতেই লভিনে গৈ জই থাকে। আকিত অলপ সময়ৰ পাছতেই এতে অজবোৰটো। অজবৰ কৰিছিলো—আকিতৰ অজবপত্ৰিতৰ প্ৰতি ঘূৰন্তোৱেই যেন বৃত্তিৰ কাৰণে এটা বৃণ। অসমীয়াৰ শেষ ইচ্ছা পূৰ্ণকৰণ শেষ ঘোৰ কাৰণে চাই যায়। কিন্তু তাই। বৃত্তিৰ আশা অৰ্পিতাৰ মাকতেই লয় পালে। কৰিখনো বাক কি? অজব ঘৰ লগো—কিন্তু সকলো নিফল গল। বৰদাৰ চিত্তাৰ ছাই-জগত যেন গোটেই বায়ুগুণ বিৰাক্ত কৰি তুলিছে। অসমীয়াৰ কাণে যেন তেওঁক যোক সেই একেই প্ৰশ্নকে হুগি আছে—“অনি! আকিত পালিনে?” কিন্তু আজিও সেই প্ৰশ্নৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিব নোৱাৰিলো। আজিও যেন তেওঁক একে ফাঁকিয়েই দি আছে—“বৰদা! আকিত আহিব—বহু টেলিগ্ৰাম কৰিছোঁ। আপুনি নিটাল মাৰি জই থাকক।” আজি এই এটা বছৰৰ প্ৰতিটো পলকেই যেন ঘোৰ কাৰণে একোটা মহাপাপ। এই মহাপাপৰ পৰা তাকনো নিৰ্দ্ধতি পাব? কেতিয়াবা হয়তো লুপ্ত-পুৰণিত আশাৰ একোটা ক্ষীণ বস্তু দেখোঁ; কিন্তু যিহানেই তাৰফালে আগবাঢ়ো গিও আকৰি যায়—প্ৰাৰ্থনাৰ সবীচিকাৰ মৰমে লগ নিদিয়া কৈ। কিন্তু আকিতৰ ঘৰৰ উলিয়াবই লাগিব—এই মহাপাপৰ পৰা উদ্ধাৰ পাবই লাগিব।

আঁকো মনস্ত পৰিচ্ছে সেই প্ৰেতলীলা জননীৰ
কথাই। সবল অৰ্ধট উৰিগ চকুখুৰিবে হাঙ্গত
গৰাকী। শান্ত-সৌম্য মুখখন—মুখত এটা অম্পট
ককণাৰ আঁকা—এটা সৰসীৰ যিহু কান্দি।
শ্ৰীৰ অৰহৰটো—কণাৰ নবে গুলি সাঙোটো।
হেৰিলেই এটা গুৰি-ভাব জালি উঠে। যোকেই
জুৰি পেলাব,—“অনিল! তই অজিতক জাল
কৰিব নোৱাৰনে? দিনৰ দিনটো তুৰি কৰিব—
ৰাতি এডোমৰত ব্যাধি ওলাবহি—শেষ বাকিলৈকে
উজাগৰে থাকিব—কথিতা লিখিব—চৰি জাঁকিব।
এইনবোনো বাক কেনেকৈ মাথলৈ হব?” কেতিয়াবা
হয়তো সি ভাব মাৰিতেই—ভলাবহি। বহুতাই
হয়তো বস্ত্ৰকৰ কাৰণে হলেও পুৰুষেহে বস্ত্ৰদ্বাৰা
কৃত্ৰিম পৰ্বৰ বালিবে ভেঁটা দি গালি-খপনি
পাবিব। তাৰ পিচতেই হেঁপাহ খলুৱাই পুতকত
খাবলৈ দিব। ..... তাৰ পিচত জীৱন
পালা—যেন্ত হাবি অজিতত নিজৰ অজিতত
নিজেই নিৰ্গৰ কৰি ললে। পুতকৰ নিকশেণ,
ভেদনা, ৰা-হুমুনিয়াত, পাৰ্জা—সকলো মিলি বুঢ়ীৰ
স্বৰ্ণৰ সীমাটো আগবঢ়াই আনিলে। মুহূৰ্ত্ত
আগৰ সেই দিন কেইটা! মুহূৰ্ত্ত আগ মুহূৰ্ত্ত
সেই বৰ্ষস্তৰ জলাপবিলক! অজিতৰ কথা
বজ্জাই বৰষাক মই চপাই লব লগা হল—মসিঙ
বহুতৰ লগত যোৰ কোনো মৰুতট নাছিল।
মই আহিব নোৱাৰা দিনাই বৰষাৰ উপবাস—
চকু-পানীৰে শেতেলি জিহাই শুই থাকিব।
প্ৰতি দিনাই অজিতৰ বাতৰি হাৰিগ—কিজন
যোক কিবা কৈয়েই গৈছিল। কেতিয়াবা হয়তো
কব—“অনিল, তই আহি থাকিবিচোন—ভাৰ
মুখতে মই অজিতক দেখা পাওঁ।” কেতিয়াবা
নিজৰ শৈশৱৰ, যৌৱনৰ, হৰ্ষ-বিহাৰৰ কাহিনীবিলাক
কৈ এটা অধৈতুকী জানন্দ লাভ কৰে—শেতা

পৰা মুখখন প্ৰসন্ন কৈ উঠে—আনন্দত জলমল
কৰে—খোলা চকু দুটিও খেন বীপ্ত কৈ উঠে।.....

..... আঁকো মনস্ত পৰিচ্ছে সেই
অজিতটোৰ কথা। যোৰ মনৰ পৰ্জাত গাঁহুহটো
জিলিকি উঠিছে। তাৰ উজল চকুখালি, অৱলিত
জগুগল উন্নত বুকখন ঢাকি থকা কুঠীটো, কেঁকোৰা
চুলিগোৰ—আগেগত কঁপি উঠা ওঁঠ দুটা—মত
দেখিহলৈ পাইছে। তাৰ সেই কলতৰ্জ—সেই
জকাটা বুলিবোৰলৈ মনস্ত পৰিচ্ছে।

বহুতাই কণামতেই হয়তো অজিতৰ হুৰত
ভাক কৈ পেলাওঁ—“অজিত, তোক শিল্পী জীৱনৰ
টকাতেইটোৰি খাবলৈ নাটে। অজা এটা চাকৰি
ঘোণাব কৰি লা।”

সি হয়তো আগেগত কৈ উঠিল, “অনিল!
বিকট সেহুই জীৱনৰ হৰ্ষৰ কলনাবিলাক চুবাব
কৰি নিচে বৰিও মুক্ত বহাৰ সেৱন কৰাব
বৰষকৰ মেঙটিখন লব নাযাব দেখোন! বুজিছ
ভাই, ভোগতেই বাহুহৰ তৃষ্ণি পলোতা কলে,
হাসনাও নোৱাৰে থাকিব। মই চৰি জাঁকো—
ভাতেই দেখা পাওঁ প্ৰেব লোক জীতিৰে বাক
খোৱা মানব প্ৰেমৰ এটা বিম্ব-মাযাক পোহৰ।
মই গান পাওঁ—গানৰ প্ৰতিটো দুৰ্জনাই যোৰ
অন্তৰত সিঁচি যায়—জীয়াই থকাৰ হেঁপাহ।
জান্দি আক ব্যাধিৰে জৰ্জৰিত যোৰ দিহাত ইহতে
জি যায়—এটা আশাৰ সজীৱনী-প্ৰলেপ। ইহঁতৰ
মাৰতেই মই শুনো মানৱতাৰ এটা চিবন্তনী
সুৰ। ..... মই কাৰোবাক পাচি-লুটি
এটা চাকৰি লব পাৰো—কিন্তু সি জনো যোৰ
জীৱনক লাগকতাৰ সোণোৱালী কিৰিক্ৰমে
জিলিকাই তুলিব পাবিব? বুজিছ, অৰ্ধজনিত
আনন্দবোৰ যোৰ কাৰণে তচ-পাৰ্জৰ বৰষ
নিচিনাই অগ্ৰহাৰী। যোৰৰ জোঁলোভাই সোমোৱা

“স্বপ্নর অনিল,
 ব্যর্থতার ঘোঁসঘরা আঁধারে যেতিয়া জীহ্নন-
 আকাশখন ঢাকি শেলায়, যেতিয়া ব্যর্থ জীহ্ননর
 বেগনাবিলোক ধরিলে ঠাই নাইকিয়া হয়, তেতিয়া
 আশা-ভাবস্বর কণ্ঠ পুৰিলোক অস্বপ্নীয় সূত্রবিলোক
 চাবিলে যত্নকর কারণে হলেও বৈধব্য চ্যুতি পড়ে।
 অনিবিহিড়েই যোক সঙ্গীত বিখ্যাসর পৰা বিদায়
 নিচ্ছে—বহুতো কলঙ্ক বড়া ঢেক দি। শুনিলে
 বেগনর লাগে ‘মই ছাত্রীবিলোকর চবিত্ত কালিমা
 মানিছো’, আক বহুতো জিনিষ, হুতো তই
 বিখ্যাস নকরিবি—কিন্তু আনতো বিখ্যাস নকরি
 নোহাবে। বুজিছ, ছাত্রীয়ায় প্রজিতা সূত্রীয়
 আক চুয়া। তই নিশ্চয় বুজিবি সিদিনা সঙ্গীত
 বিখ্যাসর কণ্ঠব্যাক উপেক্ষা করি শিখা দেবেন
 চক্রবর্তীক বারিক অবিশেষনর সভ্যপতি পড়াই
 ইয়ার মূল কারণ। তত্পরি কণ্ঠব্যাকর বলা
 অস্বপ্নীয় সাংস্কৃতিক ভ্রমপত্র যোগে সিংগে পড়া
 কারণ। বুজিছ, আশিকালি এখন হলে শিখা কথ
 পাবে; বাস্তবীকাজ হয় পাবে; মুঠতে মকলোবে
 নেতা হয় পাবে। কিন্তু মই ইয়ার ব্যক্তিগত—
 সেই কারণেই এই লিখি পলা। সিই হর বখতাব
 প্রজ্ঞান হার নোহাবিলে—সকলো মিছা।
 যোক বিদায়ত বিশেষ আপত্তি নাহিলে; কিন্তু
 আপনাব লোভনমত মই কেই-পুৰি বহিব লাগিছো।
 কি করিবি ভাই। পাবিত্র সৈফ কহিব
 আশিলা অজীভাতিলাক বাস্তবর বিদে চোঁ কাবি
 শেলাইকে। স্ব স্বাতি অপ্রভক কবিছো। মোবি
 জীহ্ননজোয়া পাবনা গো সমাদিত সঙ্গত দিলীন
 হৈ পৈগড়ে। কিন্তু সেই শূন্যনরে ভাই-ভ্রম পৈ
 জর কা মনুন জীহ্ননর কেউ বহন্য করিবা।.....
 যাক জোক পড়াগো। টক-পেইত। যদেই দি
 পৈছো, জোয়াজন হলে সহায় করিবা। দার

এই বুঝা অহাভ মোবি সারিমা অত্যন্ত প্রয়োজনীয়
 আছিল। কিন্তু করিবি কি ভাই? যাক পায়না
 দিবি। লক্ষ্যস্থানর কথা নাজানো। ইতি—
 ভাব—
 অজিত।”
 .....দীঘলীয়া দিনবিলোকর জীবিত
 বহুত কথাই মুকাই পাবিক—হেবাই পল। কোনাক
 সনা আকাশখনর তলত বহি মজিহাতে গুলি
 উঠা হাম্পিটেলর চাকিটোলৈকে চাই আছে।
 মক ভনীজনীয়ে আবেলিতে পিয়নে দি যোরা
 চিষ্টিন দি পলহি। নীলা বাঘর চিষ্টিনর ওপরত
 অজিতর ‘আট’ লগোরা আখবকেইটা। তেত্তে—
 তেত্তে অজিতে যোক পাগল পৰা নিকতি দিয়নে ?
 “স্বপ্নর অনিল,
 বহুত দিন টেহেই পল, আঁধর পাঠাব
 নিবিজি চুক এটাও নোহাই আছেতি। বহুত
 প্রগর পৰা বহুত নিলগত। প্রজ্ঞিত সঙ্গিন
 আঁধর ভাই-ভনীহরক লৈয়ে জীহ্ননর সৌখ নিশাণ
 কবিছো। এই দিক্ত প্রাশ্যিকর আবেষ্টনীৰ মাজত
 দিনবিলোক কটাই মিছো। আঁজ-সৌখ ভাই-
 ভনীহরক অসখীয়া ভাৰা শিকাইছো আক ভিত্তিৰ
 মুখর পৰা মুকাবিলোক উদ্ধাব কবিছো।.....
 .....মই কিজানি ভাল। মই নোকোহাকি এবি
 অখ্যে কারণে চাগৈ বহু বেজাবি পাইছে। অলপ
 দিনর পাছতে যাক পৈ আহিবপা। অগেলি
 মোবকলো কাবোনাৰ লগত বিয়া হৈ পৈগড়ে।
 সঙ্গীত আক মুকাবিলোকো কিজানি ভাই পাঠবি
 পৈগড়ে। কেতিয়াবা জাইলে মোব মূল মনক
 পাবে। ইহাত একটা জোয়ানীক অজিতর মনেই
 লিখাইছো। জায়েই-কিজানি মোব পয়নাবিলোক
 মজিহাত কণ দিব পাৰিবা।.....
 ভাব—অজিত”

বিকছে এনেকুয়া কিছুমান যুক্তিব অৱতারণা কৰে যে একেচাৰে বাধ্য হৈ তাক "নাট চিন্‌লু, হোৱাট আই এম টেলিভি এণ্ড কেবী অন ইয়াৰ এক্সপেৰিয়েন্ট লেটাৰ অন" বুলি কয়।

চুৰট আই অসম্ভৱ—ইটোৰ পিচত সিটোৰ শেষ নাই। চাহো পাৱ খুব। তাৰ মতে চাহৰ প্ৰথম উপকাৰ হল মনৰ 'ইকুইলিভ্ৰিয়াম'টো বক্ষা কৰে। এদিন সি চৈতন্তৰ জীৱনীটো চাই আছে চিনেমাৰ। চৈতন্তৰ দেই জনা জীৱন কাহিনীটোতে তাৰ মনত ইমান প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি কৰিলে যে বাধ্য হৈ সি তাৰ পিছৰীটো প্ৰয়োগ কৰে কাৰ্য্যক্ষেত্ৰত। অৰ্থাৎ মনটোক সামৰণ অৱস্থালৈ আনিবলৈ বাটতে বেটুৰেটত সোমাই একোপ কাড়ি গৈ ৰাই ললে। ভাবি আৱণ্টিত বহি, জুন মাৰ্ছৰ চপৰীয়া বেতিয়া গৰমৰ পিছাহক আঁটাৱে এগিলাচ ঠান্ডা পানীয়ে বা এগিলাচ নেমুৰ কেঁতেৰে শাদ কৰি খুব পাৰ, তেতিয়া সি ইকাগৰ পিচে সিকাপটেক দৰ কাপমান চাহেৰে তাৰ চপৰীয়া পিছাহটো নাইকিয়া কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে। সকলোৱে কয় আমকি একেচাৰ সিংহে "হট্ টি ইজ বেড কৰ কমপ্লেজন্"। কিন্তু এই সৰ্বজন সমাদৰিত তথ্যটো তাৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ নহয়। আজি চাৰি বছৰ তাৰ লগত ঘূৰি ফুৰি, সি কিমান, কেনেকুৱা চাহ পাই নিজ চকুদেই দেখিছো; তথাপিহে তাৰ সেই গোল বঙা মুখখন বঙটো অকণো জ্ঞান হোৱা দেখা নাই।

বজ্জিতক সি কেনেকৈ চিনি পাৱ কৰ নোৱাৰে। নিশ্চয় কোনো কালচাৰেল কণ বা টকী হল বা চাহৰ হোটেল বা হোটেলৰ আৱিৰ্ভাৱে তাৰ প্ৰথম ধৰ্মশৰ্মৰ হোল লগা নাই, তাত নিঃসন্দেহ। এই কাবণেই নিঃসন্দেহ যে সেই

গম্ভাৰ ক্ষেত্ৰলোবত বট। যত জ্বমখুব কাহিনী তাৰ ব্যতিৰ 'এটাটো কেছ'টোত সীচহীয়া হৈ আছে, সকলো যোক এবাৰ নহয়, দহবাৰ কৈছে। তথাপি এইটো থিক যে সৌব-জগতৰ এই আক টুপ্ৰাহেণ্ডৰ আকৰ্ষণ আক বিকৰ্ষণৰ মাজত থিৰ হৈ থকা স্বৰ্গাটোৰ মৰে তাৰ আক বজিতৰ আকৰ্ষণৰ মাজত থিৰ হৈ আছে অমৃত। অমৃত আক দেৱতাৰ সাগৰ বহনত উঠা অমৃত নহয়। আধা অসমীয়া, আধা বঙালীৰে কথা কোৱা সেই বালীটোৰ বুঢ়োলৰ চুচু পিকা, নাক কোঁড়া, লাগী লৰাটো। অৰ্থাৎ যাক কলেজত টুহেলমেন বুলিছেই বেচিভাগে জনে। টুহেলমেনৰ অৰ্থ হল—সি কলেজত সোমোৱাৰ দিনৰ পৰা কিতকটৰ নেট প্ৰেক্টিছ'লৈ আৱিৰ্কে, কিন্তু আজিলৈকে কণে 'মেইন টিম'ত সোমাব পৰ নাই। কোনোবাৰে ব'ল কৈছিলো, "অমৃতহাল, তই হলপ 'ডিথিৱাট' হৈ লাগ, এইবেলি 'মেইন টিম'ত সোমাবি।" সি তেতিয়া কৈ দিব, "আই প্ৰে ফৰ ভেলফ প্লেকাৰ, নাই টু এক্সিচিট এণ্ড প্লেজেন থ'।"

বজিতা অমৃতৰ ভনীয়েক। পুনীয়া গান পাঁয় আক পিছানো বজায়। এদিন বজিতাই 'আকাশৰ নিচা বঙ'টো পিয়ানোৰ 'কি বঙ'ত হাতৰ পৰণ দি তোলেতে নহীয়ে শুনিছিলো। অমৃতৰ লগত সি সদায় ফুৰিছিল। শিহঁত ছটাৰ দুবাৰ অৰ্থ হল টকী গোৱা। সদায় সিহঁতে টকী চাইছিল। দেখিকৈ অহা দেখিলে ঘৰত বসি সোধে, 'কি দেখি হল', সিহঁতৰ ইটোৱে উত্তৰ দিব, 'অমৃতৰ ঘৰত আছিলো', সিটোৱে কৰ, 'অমৃতৰ ঘৰত আছিলো'। কিন্তু প্ৰকৃততে সিহঁত দুয়ো বে চিনেমা হলৰ ভিতৰৰ শীতল শাক্য সমীৰণৰ বা লৈ হাইজিনৰ মান বক্ষা কৰি দেহ আক বাধ্য উন্নতিত মন দিয়ে, তাক

সকলোকে কব। বজ্রহাৰ আৰু তাৰ সমস্ত এটা গতি উঠিছিল অনুভৱ কেন্দ্ৰ কৰিয়েই। সেই সম্বন্ধটো গঢ়ি ফাৰিছিল তাৰ ভাঁইগিনগনৰ আৰু বজ্রহাৰ পিয়নোৰ হৃদয় সম্বন্ধে। প্রথমতে জাহাৰ সম্বন্ধটো পুৰণিৰ বন্ধ-নীল মনৰ বোলেৰে বৰ্ণন কৰা হয়নে নহয় তাত খোৱা সন্দেহ আছিল। কেতিয়াও কিছুমান প্ৰসঙ্গত জাহাৰ সম্বন্ধটো 'প্ৰাচীনিক উৎপত্ত' পৰিছিল।

সি প্ৰায়ে বজ্রহাৰত বৰলৈ গৈছিল। বজ্রহাৰত বৰত বজ্রহাৰ বাহিৰেও আন এটাই তাক আকৰ্ষণ কৰিছিল। সেইটো হল অনুভৱ লাইব্ৰেৰীটো। চাৰ, চুৰীৰ বাহিৰেও তাৰ আৰু এটা নিচা আছিল সেইটো হ'ল কিতাপ। কিতাপ মানে, বেলচ, লেবল, হাফলীৰ পৰা এ'ব'লিফ'ৰেছ টেক্সট বুক আৰু শব্দৰ লতৰ মোহন বাঁহো বান পৰা নাছিল। তাৰ হাতত কেতিয়াবা একো নাথাকিলে, সি মোৰ কোটিকলীয়া আৱাহন পোপাকে নি যুৱাই যুৱাই পঢ়িছিল। সি নাজ নপঢ়াকৈ যুৱাই বিয়া দেখিছিলো 'মেটাব'য়েলিজিছ এণ্ড এমিশ্যন ক্ৰিষ্টিয়ান' ধন। কাৰণটো হল সি বেতিয়া 'মেটাব'ক হুঁপাব কপাতৰ হিচাবে ছবিতে দেখা পালে, তেতিয়া তাৰ মনত ইনামগোৰ চিত্তাৰ উদয় হল যে, পঢ়িলে তাৰ আৰু কিছুমান উপকৰা চিন্তা আহিব পাৰে বুনি সি কিতাপখন নপঢ়াটোকে টিবা কৰিলে।

অনুভৱত শিখ আৰু বেঙ্গলী ভুয়েটাব মহিৰপ্ৰাণ। অৰ্থাৎ বাশেক শিখ আৰু বাক বেঙ্গলী। পঞ্জাব আৰু বেঙ্গলৰ সংযুক্ত বন্ধ প্ৰবাহত যি কুল দুটি উঠিছিল, সি হল বজ্রহা। নামটো একেধাৰে অসমীয়া।

এই বজ্রহাৰত পৰিচালকটো অকস্মাতে বাওঁলৈ ওলাল অহুৰ জিটিনপলীলৈ। তাৰত

পৰবৰ্তমানটো বেলভূতে বিভাগৰ আদেশ শিৰোগত কৰি। কথাটো শুনি সি কি কৰিলে কি নকৰিলে একো থিত কৰিব পৰা নাছিল। কিন্তু সেই পৰৱৰ্তীয়ে যে তাৰ দেহাৰ ভিতৰত কিছুমান ইঞ্জিনৰ কাৰৰ গতি বজিত কৰি নিছিল, তাক তাৰ বন্ধা পৰা কাৰ্য্যকৰণৰ পৰা অস্থান কৰিব পৰা হৈছিল। অনুভৱ বাওক—তাত তাৰ হৃদয় নাই। কিন্তু বজ্রহা....., তাৰ 'ইনাৰ চেফ'টোৰ অগ্ৰপ্ৰেংগাৰ হুতিটো বন্ধ হৈ গলে তাৰ কি হব? পিয়নোৰ সেই 'টুকুৰ-টুকুৰ' লক অৱবোধ তাৰ কাণত বাজ থাকিব। 'মাদা, তোমাৰ বগ কি জুনাৰ! জুনি নাজানি কিহৰ দোহৰ পাশে যোক আৰু 'বৰিছে'। সেই লক অৱচ আৱেগেৰে কোৱা কৰ্ম্মবোধ চিৰদিনৰ কাৰণে তাৰ হৃদয় অকৰি-অমৰি থাকিব।

সি বজ্র উঠে সোণৰ পাহাৰৰ ওপৰত উঠি, তাৰ মাজত থকা মণ্ড পৰগৰ স্থৰ সি ভোগ কৰিবলৈ বিচাৰ নাই। সি বিচাৰিছে, জীৱন্ত প্ৰাণত বজ্রহাৰ বন্ধৰ বহুগেৰে তাৰ জীৱনটোক ধুনীয়া ৰূপ দিবলৈ। সি খুব ভালকৈ জানে যে তাৰ জীৱনৰ "চিৰ প্ৰাণৰ বেটীৰ সমুখত চিৰ নিৰ্ব্বাক হৈ আছে এক বিৰাট নিৰ্ব্বাক।" সেই বিৰাট নিৰ্ব্বাকৰ মহা-প্ৰত্যুজা সি হয়তো বজ্রহাৰ লগত থাকিলে অসুজৰ নকৰাকৈ থাকিব পাৰে। তাৰ বিস্তাৰ জীৱন পৰ্বত সি "হুব নত কৰিব, নিজকে কেন্দ্ৰ কৰি খুনি নাধাকিব"—কিন্তু তেতিয়াও সি জানো সেই মহান সত্যৰ ছাঁ দেখা পাব? আৰু যদি নাপায়, তেন্তে তাৰ জীৱনটো বিকল হব? কিন্তু তাৰ বিকলতাৰ মাজত যদি বজ্রহা আগবাঢ়ি আহে, সি জীৱনৰ প'হাৰি পাব। আৰু সত্যৰ অনন্ত অহুসৰত সি আৰু বজ্রহাই আগবাঢ়ি যাব পাৰিব—পুৰণিৰ ওপৰেদি।

বজ্জিতাইও খঁচকৈয়ে জুতি বাহ লগা হ'ল। দেউতাকে গৰ্হমে'টলৈ দিয়া 'শিটিচন'খনৰ উক্তৰ খুব সোনকালে নতুন কামত যোগ কৰিব লাগে বুলি পালে। সেই সময়তে আশাৰ 'কাইনেল' শৰীকাটোৱো আহি পৰিছে। আমি শৰীকা দিছো; সিও দিছে। কিন্তু তাৰ শৰীকা দিয়াই উৎসাহ বা আনন্দ নাই। বহুচালিত হৈ সি যেন কৰিব লগীয়া কিছুমান কৰি গৈছে। এই তথাপি আশা কৰো তাৰ শৰীকাৰ ফল ভাল হব। কাৰণ 'ইকনমিক' আৰু 'সুখীৰ' তাৰ বিবানকিনি হাৰিবা আন আছে সেইকিনি প্ৰয়োগ কৰিলে টোৱাটু বুকু গুণলিকেও হব। কিন্তু এই কিনি খন কৰিলো তাৰ সকলো লেনত্ৰে প্ৰয়োগ কৰা 'ট্ৰিগ্গাৰ'টো অসম্ভৱ। তে পৰিছে। কাঁড়া চাহে তাৰ খনৰ সন্তা নকা কৰিব- পৰা নাই।

শৰীকা হৈ গ'ল। বজ্জিতাইতো অনুৰূপে ওলাল। শেষ বাহৰ কামে সি বজ্জিতাইৰ বদলৈ গল। বজ্জিতাই দেউতাকে প্ৰাক আৰু পঢ়িবলৈ উপদেশ দিছে; যাতে তাৰ গালে-মুখে গাঁত জ্বৰালে। অগুকে খুঁই গধুৰ হিহা এখন লৈ মাৰ্জি বুলি কলে; আৰু বজ্জিতাই....., পৰ্জ্জাৰ আঁৰত থাকি ওচুপানী মুচি মুচি নককাৰ ডাঙ পৰিবলৈ চেষ্টা কৰি, চকুটিও বন্ধ কৰি পেলালে। সি বজ্জিতাই চালে.....। তাৰ চাহনিজ হিহা হেজাৰ বছৰ পুৰি থকা থুথ আৰু আশাৰ চিন ফুটি উঠিছিল, সি কেদেও ভিক্ৰম ডায়েটৰী ইণ্টাৰলৈ বাহুআলিত বিটোটি ছক গাঁকতে জুটি উঠা না'ছিল। সি যাক্তিৰ নোৱাৰিলে বজ্জিতাক (কেদেও হাট ইজ ফুল, এডৰ্ট আৰু ফিউ)। অগুকে আৰু প্ৰকাশ্যে জিক্ৰপ দিছিল সিহঁতৰ হেজাৰ মাইলৰ বাহুমানটোত পাবিলে আৰু কৰি বাধিবলৈ। সি কেদেও পৰা

তাৰ চিগাৰেট-কেছটো উলিয়াইছিল। আনিলে শৰীকাই কিবা সেই চুৰটৰ কেছটো তাৰ কলেজতে গৰ্হৰ বন্ধ আছিল। অনুভূত সদায় সেইটো শৰীকাৰ বাহৰ বাহৰ সময়ত কেছটো জাকে নি নিলে।

বজ্জিতাইও জুতি গ'লগৈ। সিও উপৰি আহি তাৰ ঘৰৰ সৰু কেঠাটোত সোমায়। হাজাৰ-বিজাৰ সৰু সৰু কথাই তাৰ বগছটোত সোমাই চিত্তাৰ কণ লয়। সৰুগোবৰৰ মোৰেয়ে জীতবাই হি সি জাৰে—জীৱনটোক নতুন কৰি আবহ কৰিমলৈ, হঠাৎকৈ লৈ। 'লেটু হি দে'ড পাচটু বাৰী ঠেটু দে'ড', জাকে সি যানি লবলৈ টিক কৰে। কিন্তু ভগা মাৰু প্ৰয়োগ কৰা জুটি ভেগেণ কৰা। সেই বাৰেই সাত দিনৰ দুৰত সি পোৱা অনুভূত চিত্তিনে জাক আকৌ কেঠাটন মানি লাগে। তাৰি অহা জীৱনখনলৈ গৈ যায়। মানি জীৱনই সি পাচৰি বাৰ ধোকে, জাকে দেবা পাঠি মেনেকা সন্ধিৰাৰ জাহবৰ দেশৰ জোনবাইৰ বুকুতো। বেবত জীৱি পোৱা ফটো খনৰ পৰা জীৱন্ত মাজুৰখনী নাই আৰি তাৰে চকুৰ আগত কেদে' যেন লাগে। তাৰ নিজৰ ওপৰতে অসম্ভৱ খঙ উঠে—সি কেবৰ দটোবন ওলোমাই পেলায়। সি জাহবলৈ যাব বজ্জিতা জাহ এফো নহয়—ক'বৰাৰ দুৰৰ কোৱালী একনী। কলেজত দেখা কৰু, বগু, বিপিনীতৰ ধৰে। সি বজ্জিতাক তাৰ পৰা দুৰ কৰিবলৈ অন্যত বুকু আৰু জীৱৰ জাক কৰে। কিন্তু তাৰ বুকুতে আমক পৰ্য্যাক কৰিব পাবিলেও, তাৰ নিজৰ মনক মোহাবে। সৰুগোবৰ আৰত, সৰুগোবৰ বজ্জিত প্ৰয়োগতো তাৰ সৰু হিয়াগনে কিবা এটা অনুভূত কৰে। আৰু সেই কৰণেই সি বজ্জিতাক বিবানেই বুৰলৈ লৈ গাবলৈ চেষ্টা কৰে, সিমানলৈ জাহ ওচৰ চাপি আহে। সি অৰূপ হৈ বহি পৰে

জাব বিহীনখনত। .....চকুটি। দুটি দিগন্ত ব্যাপি থকা সেই পৃথিবীত সি দেখা পায়
সি সি বিহীনখনত শুই গছে। আক জাব এটি মাথোন শব্দ—, জাঁর। আক সেই দিগন্তত সি
শিত্ত জাব দুটি থকা চকুটি। মেল যায়। এটা মাথোন শব্দ শুনিবলৈ পায়—শিখানোৰ
সি দেখে জাব গাৰ কানত সোহাই থকা শব্দ শব্দৰ প্ৰতিধ্বনি।
পৃথিবীখন বিয়পি পৰিছে দুব-দিগন্ত জুৰি। দুব-

"সি"

প্ৰমথেশ্বৰ চলিহা

চতুৰ্থ বাৰিক—৯ম

সি দোকান দিয়ে। পান-ভাৰোৱাৰ দোকান।
জাব বিয়ৰে আক জানিব লগীয়া নাই—দোকান
দিয়ে—পইচাৰ কামৰে। কিন্তু জাবো এটা
কাহিনী আছে—কৈ যোৱা ন'চো কাহিনী।
জাব ব্যত দিন এটা।
"দোকানী, জাবো জোলা দিহাৰ দিহা"
—সি বেজাবনটো দিয়ে।
"দোকানী, বেজাব ছপটোৰ দিহাচোন।"
অকণমান হাতখনৰ পৰা সি পইচা জুটা লয়।
"কি হে জোদাৰ দোকান নেকি এইখন।
কেনেকুহা যিক্ৰী হ'ব?"

—জাব কোনোবা দিনকি মাহুহ।
"হেবা, এই পাট টকীয়খন গুছুবা কৰি
দিহাচোন।"—জোনোবা আঁঠুক।
সি জাব কাঠৰ বাকছটো। লুটুৱাই মেলি
চায়। "গুছুবা নহ'ব।"—সি জাব আঁঠুক এজনক
দিবুধ কৰি বেজা পায়।
—"কি দোকান দিহাচো, পাট টকীয়া
এখনকে ভাঙাৰ নোৱাৰ।"। গোবগোবাৰী মাহুহজন
শুভি যায়।

ন'চোৰে জাব পটোন এটোৱা নট
নাছিল। পুৰান পৰা সি বহি থাকে। দিনবোৰ
বেজি পৰিসৰি নাই। সন্তোষ দৰ্শনোৰ সন্মাই
বাৰো দোকানখনৰ বেজত ছবি। ধুনীয়া ছোৱালী
ছবি সি মাৰাখে। "ছোজিয়েট দেশ"ৰ পৰা কাটি
গোৱা ছবি। সত্য কাৰণেই বোধকৰো সি 'ছোজি-
য়েট দেশ' পুত কিলে। ছবিবোৰে জাব দোকানখন
শুৱায়।

এনেকুহা এটা দিন সি সন্মায় পায়। পথলি
দোকান জপাই সি ঘৰলৈ যায়; হুদা হাতে গ'লেতো
নহ'ব।

পিচদিনাই পুৱাই দোকান বোলে। পুৱাই
এজন প্ৰাচক। জাব মনটো ভাল লাগি যায়।
মহনিটো ভাল হলে দিনটো ভাল।

আহকজন দেখিবলৈ ধুনীয়া। 'জুট'জোৰে
মাহুহজনক বৰ ভাল দেখাইছিল। প্ৰথম দেখোতে
মাহুহজনক জাব ক'ৰবাক দেখা যেন লাগিল।
জাব আকৌ ধুনীয়া মাহুহ দেখিলে বৰ ভাল লাগে।

"চিগাৰেট পেকেট এটা দিহাচোন"—
নতুন ধুনীয়া মাহুহজনক জাব প্ৰজ্ঞা কৰিব বৰ

যায়। ক'ত থাকে বাক মানুহজন? সি ভাষে—
এনেদৰে।

তাৰ দৰবৰ ইয়ান এতিয়ালৈকে যোৱা নাই।
ইয়ান এজনী ছোৱালী। 'ইয়ান' নীচা মন্তৰ ঘৰত
মতা নাম। আন ছোৱালীবোৰতকৈ তাই অলপ
বেছি ধুনীয়া। কলেজৰ পৰা অকলে অকলেই
আছে—তাৰ দোকানৰ আগেদিহেই। আৰু ইয়ানৰ
ঘৰটো তাৰ ঘৰৰ কাষতেই।

তাৰ সেইদিনা বহুত বিক্ৰী হয়। গৰুলি
তাৰ আনল লাগে।

আৰু এটা দিন জুতি যায়।

শিঙিনীৰ তাৰ ভাল লগা মানুহজনে তাৰ
দোকানৰ পৰা এটা চিগাৰেটৰ পেকেট আৰু
কেইটামানে 'চুইনগাম' লৈ যায়।

দহ বছাৰ আগতে লৰা-ছোৱালীবোৰ তাৰ
দোকানৰ আগেদি যায়—সি চায়। তাৰ বোধধৰ
জুখ লাগে—কলেজৰ লাবোৰ দেখিলে। সুস্থত
বহুতো তাৰ লগত পঢ়িছিল। সিহঁতৰ লম্বাখীয়া
বুলি তাক সহাস্কৃতি দেখুৱায়—তাৰ দোকানৰ পৰা
বস্ত কিনি। কিছুমানে তাক নাবাঙে।

সি পাঁচোটা জীৱ থকা প্ৰাণীক পুহিব লাগে।
সি, তাৰ দাক আৰু ভনীয়েকজনী; আৰু দুজনী
গৰু। আটাইকেইটাৰ কথাকে সি ভাবিব লাগে।

তাৰ কাঁৱৰ ঘৰটোৰ পৰা কোনোবা জুই
উঠিছিল। সি দেখে—ইয়ান। সি অলপ টৈ যায়।
ইয়ানেও এবাৰ চাইছিল। বহুত দিন হ'ল—সক
কালৰ দিনবোৰত ইয়ান তাৰ লগৰী আছিল।
সিহঁতৰ বাৰীৰ পিছফালে আঁক-জাক খেলিছিল।
ধুনীয়া ইয়ানজনী ডাঙৰ হ'লত তাক নামাঙে।
লাজ কৰে। অকলে অকলে লগ পালে ছোৱাটাই
হাঁহিব খোজে। প্ৰথম স্তম্ভ সিহঁতে একেলগে
পঢ়িছিল হাতত প্ৰাথমিকৈ সক ইয়ানজনী আৰু
সি পুৰুলৈ যোৱা—ইয়ানৰ মনত নাথাকিলেও

জট-চুবুৰীয়াই দেখিছিল। ক্ৰাচ নাইমক সি গুল
এৰে। দেউতাক চুকাঁলত মাটিৰ গুপ্তপোলে তাক
পঢ়াৰ পৰা জাঁতবলৈ লৈ গ'ল। ইয়ানহঁত তাৰ
একো নহয়। ঘৰৰ কাঁৱৰ পূৰণা পৰিচাল
এটা।

ইয়ানৰ আন্তৰখনৰ ভাষিবোৰ সি চিনি
নাশায়। কিন্তু সি হ'লে তেহঁক ভাল পায়।
ইয়ানক লৈ সি কল্পনা কৰে—। তাৰ নিশাৰ
আজ্ঞাবিনিমিত পোতৰ দেখে। সি ভাষে—
আমোল-পানৰ দোকানী কলেও কলেজত পঢ়া
ইয়ানে তাক ধিগ নকৰে। ইয়ানক সি সাতিন,
কথা পাতিব। কেনেকৈ সি উপায় ভাবি নাশায়।
ইয়ান দিনৰ আলিৰিনিৰ পিছত সি কেনেকৈ
নাতিব।

আন এটা ব্যক্তিগৰা। কীৰ কুৰ'লীণোৰ
কেতিয়া নহুৱকৈ পৰিছিল। সেই তাৰ ভাল
লগা মানুহজনে এক পেকেট চিগাৰেট লৈ যায়।
ধুনীয়া চেহেৰাৰ মানুহজনক তাৰ বৰ ভাল লাগে।
ধুনীয়া মানুহবোৰ দোকানলৈ অহাটো সি ইচ্ছা
কৰে।

সেইদিনা সি এখন কিতাপ পঢ়িছিল।
'কপিলীপৰীয়া সাধু'। নিশা অসমীয়া গল্প-কিতাপ
পঢ়াতো তাৰ আকৌ অভাৱ। টোপনি তেতিয়াও
অহা নাছিল। ইয়ানৰ কথা মনত পৰে—;
সি কল্পনা কৰে। কল্পনাত পুৰিৰীখন ধুনীয়া
কৰি ল'লে—তাৰ নাম নজন। তেতিয়া সেই
চৰিত কোনো নাই। তাৰ দোকানখনৰ নাম—
প্ৰেকাজ চাইন-ব'ৰ্ডখনত। তাৰ তলত বহুত
মাথিহে কাম কৰে। তেতিয়াও সিহঁতৰ ঘৰটো
ইয়ানহঁতৰ ঘৰৰ কাষতে। তাৰ ঘৰটো জুপুৰী
নহয়। ইয়ানক লৈ সি জুৰিবলৈ যায়। বহুত কথা
কয় সি। তাৰ প্ৰেকাজ দোকানখনত ৰেডিঅ'ৰ
গান অসমৰতে বাজি থাকে। গ্ৰাহকবোৰ ধুনীয়া।

—মাহুৰগোবৰ্ণ গাড়ীত আছে। বাহিৰত গাড়ীৰ শব্দ শুনে। কোনোনা ডাঙৰ মাহুৰ জাৰ লোকানলৈ আহিছে, সি ভাবে। গাড়ীৰ চণ্টোৱে জাক দিগলিৰি লগাই দিছে। সি উঠি যায়—মাটি গৰি পৰা বেৰখনৰ স্কুৱাই দি মটৰৰ লাইটৰ পোহৰত সি ফটা আঁঠুবাগন দেখি যায়। লাহৰ দুবাৰখন মেৰি সি বাঁহৰলৈ ওলাই যায়।

—তাব নাকে সাৰ পায়।

"কি হ'ল, তুই এতিয়াও খোৱা নাই?"

"নাই—বৰ গৰম লাগিছে।"

বাতৰৰ আকাৰবোৰ লাইটৰ বগা পোহৰত হেৰাই গ'ল।

"কলুইতৰ বৰলৈ গাড়ী আহিছেনেকি অ'?"
কৰি মাতে সোধে।

"হঁ—জাৰ পৰাই ওলাই গৈছে।" কলু
ইয়ানৰ বক ভায়েক।

"অ"—আজি ইয়ানক আঙঠী শিকাবলৈ
আহিছিল নহয়,—তাবেই গাড়ী বোকাৰ।"

সি একো নকয়। ইয়ানক আঙঠী শিকাবলৈ
আহিছিল, যানে তাইৰ বিয়া।

"তুই ধাক বোপাটে, বহুত বাতি হ'ল"।
মাকৰ মাতটোত অলমতা ধৰা পৰে।

সি মাকৰ মাতটো শুনিছিল। আঁঠুটোয়ান
ঘজাক তাৰ টোপনি আহিল। বাকিখুৱা তাৰ
লোকান খোলা বহুত শব্দ হ'ল। সেই ধুনীয়া
মাহুৰজন বোধকৰ গ'লগৈ। ইয়ানজনীকো সেই
দিনা নেমেছিলে। লোকানৰ বস্তবোৰ সজাৰিত
নি ভাবে—"ইয়ান"—। "তাইক কালি আঙঠী
শিকালে নহয়!"

ফটাকানি এখনেৰে বেৰত থকা ছবিবোৰ
সি খোছে। এহ। সি ভনীয়েকক বাদ্য
জাৰিবলৈ দিছিল নহয়—শাহৰি আহিলে।

বেলিটোৰ টান পোহৰখিনিত জাক মাজিবাত
কৰি তোলে। কলেজৰ পৰা ইয়ানক সি উভটি
অগা মেখে। তাইক সেইদিনা বৰ ধুনীয়া দেখিছিল।
কিবা পাৰল মেটলীয়া বজৰ কাপোৰবোৰ শিকিছিল।
সি ভাবে—ইয়ানজনী সিহঁতৰ ঘৰৰ ওচৰৰ পৰা
জুটি যায়। সি পাৰ হৈ যোৱা ইয়ানজনীক
চায়।

সি আক ইয়ানক মাজিবলৈ নাপায়। তাৰ
আতৰখন যেন কিবা বোকা এটাই গধুৰ কৰি
দিলে। অলপ পিচেত তাৰ ভাল লগা মাহুৰজন
চাইকেলেৰে পায় হৈ যায়। সি চাও,—বীৰণ
বকৰাই মাহুৰজনক 'চাৰ আহিলে' বুলি কোৱা
সি শুনি। সি বুজিলে—ধুনীয়া মাহুৰজন কলেজৰ
একেটৰ। ইয়ানহঁতৰ কলেজৰ একেটৰ। তাৰ
সেইদিনা ভাল লুগাছিল।

বেগাই বোৱা দিনবোৰৰ আন এটা!
গুৰু পোনকালে সি লোকান খোলে—মেটদিনা।
আন লোকানবোৰ বক। ইয়ান আক মলিনা তাৰ
লোকানৰ ফালেই আহিছিল। মলিনা ইয়ানৰ
লগৰে ছোৱালী।

সিহঁত তাৰ লোকানতেই সোমাই পৰিল।
"ইয়ান পোনকালে লোকান বুলিলা?"—ইয়ানে
জাক সোধে। সি উত্তৰ বিচাৰি নাপায়, বুকুখনত
কিবা এটাই খুন্দিয়ায়। ইয়ানে জাক আজি
মাজিলে।

"এই ক'লা ট্ৰাইকেলবোৰৰ কিমান মান?"—
ইয়ান আক মলিনাই হাঁহি হাঁহি সোধে। সিহঁতে
বোধকৰ ভাবিছিল—সি নাৰ্ভাছ হৈ গৈছে।

"জয় অন্য দালে"—গোটেই গুৰুখন তাৰ
বঙা পৰি যায়।

ইয়ানে এদাল ট্ৰাইকেল কিনি লৈ যায়।
তাৰ জীৱনৰ আনন্দ। সি কিয় নামাকিলে
ইয়ানক?

হুত দিন হ'ল। তার দোকানব পৰা
ট্রাঙ্কেল কিনা ইয়ানব বিয়া। সেই তার দোকানব
পৰা চিগামেট কিনা, তার ভাল বগা বাহুবজনব
পৈতে। সি দুয়োকে ভাল পাৰ।
ধুনীয়া পৃথিবীত সি ওপঙি আছিল।

আলিকালি তার গ্রাহকবোব ধুনীয়া নহয়।
সি সপোন নেকথে—বগা চিনবোবক বগা বুগিয়েই
এতিয়া ভাবে। এতিয়া আক সি সম্পূর্ণ পান-
পোকানী। সন্তীয়া বস্ত্রবোব নাজত পোনাই
ধাকি সি এতিয়া সন্তীয়া সন্তীয়া কথা ভাবে।

নিবন্ধ

পদ্য ১

শ্রীকৃষ্ণ বাসক

পশ্চিমবঙ্গের দুর্ভাগ্য দুর্ভাগ্যের প্রতিজ্ঞা
বলি আশা দিলেও এক প্রকার সপোন আছে,
যাক অস্বীকার করিব উপায় নাই—সেয়ে হল
জীটাই প্রকার সপোন। শুনেও প্রকা টাই
আগমনব নালিক বকটাই হুদুলাব ওপবত বতি
কিহর সপোন দেখে না জানো। নই দেখে—
যেব মিচিনা হেলার হেকাবে দেখে সেই এটা
সপোন—জীটাই প্রকার।

× × × ×

কলেজব পদ্য প্রথম বি-এ পাঠ করি
একদিন দিনা ভবিষ্যতব বর্তমান বল্য-এ নৈ উদাহরণ
ঠেঙিলো—ভবিষ্যতলো নিজক প্রতিষ্ঠা করিলে
বেচি সব্ব মালাগিব। কিন্তু 'ভবিষ্য' লাতব
হুতবর পাঠেও যেতিয়া উপাধীনব লয়ত পব
এটাও উলিয়াব নোহাবিলো, ভাবিলে বাহা হেজো,
নিবন্ধবা সমস্ত। কেবল বাজনৈতিক সব্ব প্রচেষ্টা
চারি সীমতে প্রকা নাই। ই একোজন শিক্ষিত
লোকক পদ্য করি তুলিতে—প্রমাণত সমস্তাব
সৃষ্টি করিলে। দেউতাব মৃত্যু যেতিয়া জনো,
যোক পচেরা দাব আঁক পণ্ডিত বাবিব পদ্য
নাই, তেতিয়া বিব্রোত করিব সব দায় সমাজ

বাস্তবাব বিবন্ধে—ব্যবহার বিবন্ধে। সকলো
প্রকা পৃথিবীখনত কিবা ব্যক্ত কিছুবানে প্রকা
নোপোয়া বৈ প্রাকিহ প্রকা হয়?

কথাবিত্ত শ্রেণীব মারব শেষত জমা-খবজব
কিচকট আউল লাগে (জমাব মরত তেতিয়া
শুণ্য থাকে)।

দেউতাবো বাবব শেষত অল্প নিবিলে।
নই কেবল নীচব দর্শক হৈ চাই থাকে। আজি
তিনি দিন একেবাহে নাই চনাঠে, নই এটা
কামত মোমাং লাগে। নহলে সব্ব নতলা বৈজে।
নাই হুততো ভাবিলে—যেব নিচিনা বি-এ পাঠ
লয়ত কাম নোহোরা কোরা নাই।—মহা মহ
হুত। করিলেই প্রকা কমা নাই।

মনটো পূব বেয়া লাগে। কলেজত কল্যা
কথা বাসদেহব পৃথিবীখন-যেন ক্রমে মকতুমিল
পরিণত হৈছে.....। এটা শ্রেণীব এক-
চেতিয়া সম্পত্তি বৈ পরিছে যেন এক পৃথিবীখন।

কথাবিলাক ভাবি বাস্তবাই দি আগপাতোতে
দুকন উল্লীলক লয় পাঠ।

'কিহে নবীন, আলিকালি কি করিছা?'
হুতবে গোদে।

"কিনো কবিত, বৰভেদে আছে আৰু।"
"অ" হয়নেকি ?—উপাধীনতাৰ ভাব লৈ
কুকন আগবাঢ়ে।

খা উঠে এই মাত্ৰহণোৱাৰ ওপৰত। মই
কথা নাগলো বুলিয়েই এইদৰে সাতাই-বাটী
মোক সুবিধা কি অধিকাৰ আছে নিউতৰ।
নাই, মোৰ ব্যক্তিগত অধ্যয়নঃ কবিতাৰ কাৰো
অধিকাৰ নাই। কুকন, বৰভাইতৰ দৰে ধনী
নহলেও মইও মাত্ৰক মোৰো আশ্ৰয়স্থান আছে।.....

কোনোমতে চুৰি-পগৰি পাচে কৰা কুকনৰ
প্ৰত্যেক 'জীভন' এতিয়া উজ্জ্বল শিক্ষাৰ বাবে
বিলাতত। আৰু একেধৰেই ই কনমিতাৰ দ্বিতীয়
শ্ৰেণীৰ অনাৰ্ছ লৈ পাচে কৰা মই..... ?
পৰ্য্যটকটো সহজে ধৰা পৰে—ধনী আৰু ধনীয়া।
বেশশক্তিৰ জীন বহুতক জীভন ধনী আৰু মই
হুগীয়া। শুভ প্ৰণালী কৰনা আবোহা ধাৰে।
কিন্তু ভাৰ কাৰ্য্যকৰী কবিতাৰ উপায় নাই
আধাৰ :- .....

গেটৰ ভোকটো সন্তুষ্ট কৰোৱা বাস্তৱ্য
চাৰ পাবলৈ একো নাইল। চাৰৰ দোকানখনত
সোমাবৰ মন যায়। জেপত পট্টা মথাকটো
প্ৰভাৱিত। অধাপিত জেপত হাতখন স্তম্ভাও—
নাই, একো নাই। চাৰ খোৱাৰ ভাবটোহেই
অনিমাইতৰ ঘৰলৈ যাবলৈ যায় কৰিলে।.....

'অনিমা'—মোৰ বাতৰ অনিমা ওলাই আছে।
'আন্ত—আজি নবীনলাৰ কিবা ভুল হ'ল নিশচয়।"
'কিছ ?' মোৰ খেঁতা হাঁহিটো ভাঙি লক্ষ্য কৰে।
'নহলেহো—ইয়াম দিনৰ দুবজা আবাৰলৈ মনত
পৰেহেন ? মই যে আগোনাৰ কথা সমাধ কৈ
ধাকে।"

"অ" পেট কথা—চকি এখনত বহি বহি
কৰ্ণ। 'আপুনি কিয় বাক ইয়াম দিন অহা
নাই ?' অনিমাই গোৱে। "যাবছেই দেখোন

নাপাৰ্ছ।" (সময় কিয় নাপাৰ্ছ এই কথা বুলিবলৈ
অনিমাৰ সময় লাগিব—মইতো যুগলোহেই।)

'ইন্ বাক, ইজা কবিলেই আৰিব পাৰে"—
বৈকা চাৰনিটোৰে ভাঙি কৰ।

"যাহুত ইজা কবিলেই সকলো কাম কবিত
পৰা হলে প্ৰত্যেকটো একোজন বক্তা-মহাশয়ক
হৈছে যি থাকিলহেঁতেন। ইজাহাবক দেখোন আৰি
নিজে নিয়ন্ত্ৰণেই কবিত নোৱাৰে।"

জাই হাঁক (কলেজীয়া বোৰালগোৰ তেতিয়াৰ
মৰেই জীয়াই থকা হলে জাইৰ ইতিহাস হয়তো
কবিতাক দেখিলোহেঁতেন।)

শাক, বেঙা এতিয়া চাৰ এটোপা খুউওয়া-
চোৱ।' অনিমা চাৰ দিলেও খাবলৈ আপত্তি
কৰে। আজি সোঁহুয়াটী গিলে—জাই কি জাবিলে
নাগোনে।

"অ" চক, চাৰৰ কথা পাৰবিহেই গৈছো—
আপুনি বহক, মই বাক লাগিয়াই দিওঁ।" জাই
সোমাই যায়।

হাতীৰ হাতীপুলৰ শিক্ষক নশোকা শইকীচাৰ
জীভন 'অনিমা' যোৰ চকুত অসম্ভাৱ্য। অকল
কচৰ-চুবুৰীয়া বুলিয়েই নহয়—অভৈতিক দক্ষতা
শিক্ষক হিচাবেও অনিমাৰ লগত ঘনিষ্ঠতা হৈছিল
যথেষ্ট। একজন অবিবাহিত ডেকা হিচাবে খোব
ওচৰত অনিমাৰ দুৰ্গলতা আছিল বহুত। কিন্তু
ইয়াক ভালপোৱা আখ্যা হিবলৈ মই প্ৰস্তুত নহয়।
কামৰ নাৰীৰ ভালপোৱাত যোৰ বিখাগ খুচ কণেই
আছে।

অনিমাইতৰ ঘৰলৈ আগতে সগায়েই আৰি-
ছিলো। আজিকালি খুব কমেই আছে।

মনত পৰে এদিনৰ কথা—বিহিনা টকাৰ
অভাবত বি, এ, পৰীক্ষা দিয়াতো বহু কবিত
খুজিছিলো। অনিমাৰ আগত যেতিয়া এই কথা
বাক্য কৰিছিলো, জাই তেতিয়া কিছু সময়ৰ

কাৰণে নীৰৱ হৈ তিতা চকুৰে কৈছিল—“নবীন দা, আপুনি কেতিয়াও পৰীক্ষা দিয়া বন্ধ কৰিব নোৱাৰে। আপোনাৰ গৌৰৱেই যোৰা গৌৰৱ। কোনোৱে টকা দিব নোৱাৰিলে আপোনাক মই টকা দিম। আপুনি যোৰা এই ‘চেইন’ডাল আৰু ‘ৰালা’জোৰ বন্ধ কৰি হলেও পৰীক্ষা দিব লাগিব।”

যোৰ ক্ষেত্ৰত এইখিনি পুঠো হলেও, এজনী আধুনিক ছোৱালীৰ পৰা ইমানখিনি আশা কৰিব নোৱাৰি কাৰণেই মই অনিয়াক অপমানিতা বুলিছো।...

“নবীন দেখোন আজিকালি নহাই হলো?” হাতত ডায়েলৰ বটাটো লৈ অনিৱাৰ মাকে মাত দিয়ে। “এৰা খুৰীদেউ, আহিব বুলি সদায়েই ভাবো, পিচে সময়কে নাপাওঁ দেখোন।” সবক্ত একো নহলেও মই তেখেতক খুৰীদেউ বুলিয়েই মাতে।

“জোৱাৰ কথা সদায়েই কৈ থাকো। মিনিমা দেউতাকৰ আগতো কৈছো—বোলা লগ পালে হাজি অনিৱাৰোন। পিচে, জাহাজৰ কথা সুবিধা হৈছেনে?”

“এতিয়ালৈকে নাই মোৱা বন্ধ, যোন-কালেই হ’ব বুলি আশা কৰিছো।” বখেট বিখাসেৰে কথাবাব কওঁ।

“হওক দেউ। সোনকালে এটা হলেই ভাল পাওঁ।”

“বুজিছা বা, আজিকালি দাৰাব বিহে গপ, কাম শালেতো আঘাৰ কালে পাহৰিবই।” একপ চাহ আৰু দুখন লুচি মোৰ আগত থৈ অনিৱাই কয়।

খিক কৈছা অনিমা, পাহৰিব নোৱাৰাটোৱেই এতিয়ালৈকে যোৰ মোৰ হৈ আছে।”

মাকে হাঁহে—অনিৱায়ে হাঁহে। হাঁহিটো অৰ্ধপূৰ্ণ।

“তুমি অনিৱাৰ লগত কথা পাতি, মই

লৰা-ছোৱালীকেইটাক ভাত দিওঁ।” অনিৱাৰ মাক মোমাই যায়।

আজিচেই নৱম—বহুত দিন এইদৰে অনিয়াক মোৰ কাঁথত থকাৰ সুবিধা মাকে দিছে। মধ্যাহ্ন শ্ৰেণীৰ কল্যাণানৰ সত্ৰত ফালৰ পৰাই ইয়াৰ বিচাৰ কৰিব লাগিব। অনিৱাৰ সৰু ভায়েকটোৱে, কাৰ শিকনিক ঠিক নাজানো, যোক “জিনদেউ” বুলি মাতে। সেই দিনও অনিৱাৰ লগত কথা পাতি থাকোঁতে সি যোক সেইদৰে সোধেদি কৰি দিলে। অনিমা জনা যোৰ চকুটো চাই লাক্ষত বঙা পৰি উঠিল। অনিৱাৰ সান্নিধ্যই ভাৰিক আপোন কৰি জোৱাৰ কথাবাব মনলৈ আনে। কিন্তু ‘নিবহা’ এই ভাৰটোৱে তাক বাধ্য দিয়ে।

× × × ×

নিবিলাক গৈ থাকে—আমাক পাচ পেলাই। উপাধিনৰ কোনো বাট উলিয়াব পৰা নাই কাৰণেই হবলা ঘৰৰ সৰুগোৰে (জব মানে যোক বাদ দি ঘৰৰ বাকী সাতোটি প্ৰাণীৰ) যোৰ প্ৰতি এটা অৱহেলা লক্ষ্য কৰো।

পৃথিৱীখন মনেৰেই গঢ়া। ধনৰ বজাৰত দয়া-মৰম সৰুগোৰে মনেৰেই হৈ বাব থৰিছে। কেতিয়াবা ভাৱো কোনোবা এক-এল-এব কাৰ চাপি কাৰ এটা লোৱা বাওক। (লগৰ দুই-এজন মনেৰেই কাৰ পোৱা দেখিছো)। কিন্তু আত্মগম্যনৰ প্ৰতি থকা হৈপাৰকণে মনে কৰিবলৈ নকৰ। এইবিলাককে ভাবি যিছনাখনত পৰি আছে। বাহিৰত শিৰোনটোৱে বাত দিয়ে—“চিঠি আছে।” কোনো গুৰু নিদিয়াকৈ চিঠিখন লওঁ। চিঠিখন অফিচিয়েল, এনে চিঠি আগতেও বহুত পাইছো—নিবিলাকত এটা গৰুৰ আঁহে সেইটোৱেই হ’ল কাম নোপোৱাৰ। সেই কাৰণেই আজিৰ চিঠিখনতো কোনো গুৰু দিয়া নাছিলো।

গুলি চাই দেখো, নগাঠি-প্রবাহাটী হেট্টে-টেনহুপ'টার বাচ কণ্ঠটির হিচাবে যাই নিযুক্ত হৈছে। কাম থাণির থবর জুনিগেই দখাত দিয়া অভ্যাস হৈ পবিছে। সেই কারণেই এই দর্শাত্তখনো দি থৈছিলো। কাম পাম বুলি নহয়—বিয়্যাতো অভ্যাস হৈছিল কাৰণেই।

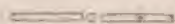
বহুত নোণোঁদার মাগত অকণমান পোয়াবো আনন্স আছে। সেই কাৰণেই যোব মনটো মাঝাত জায়ে হলেও আনন্দিত হৈ উঠিল। মাক থববটো দিলো। কি কাম পাইছে। এই কথা নাই সোখা আশ্চর্যক নেদেখিলে। কাম পাইছে—এয়ে যথেষ্ট। নহ'লে হয়তো ধরি লৈছে বি-এ পাচে কবি নিশ্চয় যই সৰু কাম পোবা নাই।

দেউতাই আশুতি কবিছিল। যই কিছু পাচ দিনাই বাড়ী কবিলো।

× × × ×

জাতি এমাহ কাব কবিছে। মাহর মূবত পোরা টকা কেউটার মাত ২০ টকায়ে থবলৈ দিব পাৰিলো। বাচত চিনাকি দুই এজনে পালে সোধে—“নবীন, তুমি ইয়াত ?” সম্পূর্ণ গাভীরা বাব যথো উত্তর দিও—“এবা ইয়াতে।”

খিঙ্গীটোব ওপবত কেতিয়াবা থিকার আছে। অকলশবে ভাবো—ই যোব Dignity of labour নে নিবহুদা মততাব এক প্রতিবিম্ব। হয়তো থিঙ্গীটোয়েই বেচি স'টা।

© KKH Library, JBI

এটা চুটি গল্প

—কনলেগর শইকীরা

মুহমহীয়া সেঙেতা জাব। বাড়ি প্রায় ৮ থাকিছে। নিয়বোব বববুণ থবদি পবিছে। মাতাথ লাইটবোব নিজাত হৈ গৈছে। যেন দিইতে নিয়বোবর লগত থুঁল কবি হাব মানিছে। আলিবাটটোত মাহুহ জতা-যোতা কাম হৈ আবিছে। নই টিউজনের পৰা ওলটিছে। যোব লক যেচটোলৈ আক আখা দাইল বাকী। জামত সৰ্গ লবীৰ টেঙা পবি গৈছে। কেতিয়াও যেচ পাঠগৈ তাব কথা জাব থুব খোল দিছো। মনতে থবব ক্যণোবর কথা জাবো। মাতা ভাব—লব নেছোবো। এই তিনি মহীয়া চুবেটাৰটোয়ে আক কিসান জাব রাখিব। আট্ট টকা মামব পবম কাপোবর কসকবটাবখন জিজিত ভাশমবে দেবিয়াই লও।

.....বাটব কাবর জলণ দুবৈত কাবোকাব কানোন জুনি বৈ বাড়ি। কাব পাতি জুনো। কাবর এটা লক থবর শবা সেই কানোন অহা যেন অহমান হয়। আগবাটি বাড়ি। লগে লগে কাবোকাব কেতনি জুনো। থবটোব জুয়াবখন থেলি সোখাই বাড়ি। এজনী ১২১৩ বছরীয়ামান ছোবাণীয়ে কানিছে। ওচবতে কোনোবা জুই আছে। টেবুলখনত লেনটোব পোহব নিশ্চই।

জুই থকা জনে চকু থেলি চাই কর—
“কি হে, কি হ'ল ?”

“একো হোবা নাই। কানোন জুনি মাত সোখালো।”

“অ’ বই! তাজে। শেখালি কামিছ কিয়।
এইক বহিবলৈ দে—“উঃ”—

“থাক বহিব। আগুনি উঠিব নালাগে।
আপোনার পা অস্ত্রধ নেকি?”

শেখালীয়ে বৈতর চকীখন আগুণটাই কয়—
‘বহক’। মাস্ত ককণ্ডা। চকুত চকুপানীথোর
শেষব পোহবত জিলিকি উঠে।

“মোর আজি তিন দিন জ্বর। ডাক্তরক
মতালো। ডাক্তরে নিউমোনিয়া বুলি কৈছে।
এইয়া কেবাই আনিবলৈ প্রতিক্রমণে কি থৈ গৈছে।
মাস্ত ইপিনে পইচা নাই। কি কবিন কই
পরা নাই। ডাক্তরে চাপতেই ৫ টকা নিলে।
দম্বত কেনো ২০২৫ টকা মান হ’ব। ফুললৈ
অলপ আগুণ পুজি ছোয়ালীজনী পঠিয়ালো। শিশু
মিছা হ’ল। ‘অ’ আই, মোর কাপোবখন থিক
কবি দেচোন।”

মরে কাপোবখন থিক কবি মিছ।

“নাই তুমি নালাগে। হাত পাখিব। তুমি
বহা।”

“আগুনি ফুলত কাম করে?”

“এবা, মাঠে কবানো কি বুলিছ। শঙ্করচন্দ্র
হাইকুগতে আছে। কইবহা পাও ৭০ টকা।
জাবে আক জানাই নহয় কি হব পারে। গ্যাবাইনে,
দব জাড়ায়ে মিথানে নাই যেমাবেক ভাল কবিবা।”
মাতৃকনে গুণি চিনাকি করে কথায়ার কৈ
যায়।

“আপোনার কোন কোন আছে?”

“অ’ তার কথা ক’ছ। সেইখোর অরুণে
বহত কথা।

“বহক থক ভেনেহলে। আপোনার কষ্ট
হ’ব।”

“কষ্টর কথা কৈছ। কি কষ্ট হ’ব।
মোব গোটেই জীবন কষ্টর মাজেদিগেই গৈছে।

কথা ক’লে আক কষ্ট নহয়। শেখালী, এইপিনে
আহ। এটোপা পানী মেচোন। এটেকো এটোপা
দে।”

“থক মোক পানী নালাগে। মিগরাবী হ’ব।
মই বাদেই এতিয়া।”

“পানী দিছো। বহক দাছ। পানীটোপা
খাই গ’লে দেবী নহয়। নে খাইলে বোয়া পাই-
কেনেকি? শেখালীয়ে অভিদানর স্বরত কয়।

“বহাচোন বহা। ভোয়াব কথা মোবাই
নাই। মই মাস্ত নিজর কথাকেই কৈ আছো।”
থাপেক-নীয়েক দুয়েরে পরা কথামোর তুমি
জাব উত্তর দিছলৈ মই কথাকে মিচাবি নাপাও।

“থাক বহিছো। আগুণর আপোনালোকর
কিনি শেষ হৈ বহ। তার পিচত মোর কথালে
আহিব।”

মাতৃহজনে লেনটো অলপ জ্বলাই দিয়ে।
লেনটোর পোহবত ঘবখন কটুকীঘাটক দেখো।
হবটো অলপ ভগা-জগা হলেও পরিবার।

‘বর্তমান এই শেখালীয়েই মোর মকলো।
মোর জন্ম টাই ইয়াত নহয়। মোর ঘর স্বচ্ছলেক
আছিল। সেইমোব কথা কবলৈ বেজাবেই লাগে।
মোর পরিবার, ছুটা লখা আক একজনী ছোরাশী
সাম্প্রদায়িক সংসর্গত শেষ হ’ল। থাকিলো মাস্ত
মই আক এই শেখালী। ঘর-ছোরা, ধন-লক্ষ্য
মকলো সাম্প্রদায়িক সংসর্গত জাংগ’ল। অকল
মোরেই নহয়। মোর নরে শ শ জনব বুদ্ধিতা।
কন্যাবয়স্ক দেশর কেইকনমান নেতা। মিহতর
কারগেট হেজার হেজার নিবাই প্রাপ্তর বজোরে
দেশর মাটি বাড়লী কবি মিহতত সন্তোষর হাঁসি
মাখিলে। সেই সময়ত আলিবাটীথোর কেচেথর
বাঙলী। হেজার হেজার মাহুৎ যেমি শাই ভেমি
পলাল। মতো কিছুমানর লগত অসব পালায়িক।
হিন্দুধান পাণ্ডিতান ভাগ হৈ গ’ল। ক’তা বইতো

হিন্দুস্থান শাকিস্তানের একো প্রভেল দেখা নাই। সেই একে জলখান, সেই একে গল্প-গল্পনি, সেই একে মাহুদ। কতজনে নিজের জগাহনি এবি বিশেষলৈ গ'ল তার আজি চিচাব নাই। যতো যোব জগাহনি এবি নগার্ক পালোহি, আক ভাতে থাকিবলৈ ল'লো। কি শান্তিত সেই কেইটা দিন কটালো তার কথা আক কি ক'ম। মই নিজের স্বাধনে নিয়ান ভবা নাহিলো। মাই এই শেহালীর কারণে। মই যবি যোরা হলৈই ভাগ আছিল।" মাহুদজনে কথাত খেজাবর ভাব বিধিতি উঠে।

"হিন্দুস্থান শাকিস্তান ভাগ হৈ যোহান পিতত মই আকৌ যোব জগাহনি বুলি বাওনা কবিলো। গৈ পলোলে কি ক'ম? স্বত-স্বতাবর চিন-চাব নাই। তার ঠাইত আক স্বত-স্বতাব উঠিলে। আগর চিনাকি এটা মাহুদকে। হাশ নাপালো। সকলো নতুন। কি কবে খাবিলো। তাত থাকিবর আক মন নগণ। যি মলগ মাটি-বাড়ী আছিল আকো কেঁচ ক'ম ১৫০০ পালো। আকৌ অসম বুলি বাওনা হলো। আগর আকৌ নগরির পুরনি স্বতটো পালোহি। তাত যোব মনেই অল্প একর ভগনায়া থকা পালোহি। স্ব-স্বত, তাত্তে বাতিটো থাকিলো। হুভাগ-বশত: সেই বাতি তাত ডকাইতি হ'ল, আক ফলত যোব খনি উকাও ডকাইতে নিলে। মনদে হুভত তার থকা এইখান পালোহি। ইফাতে যেনে তেনে তিনি বছর আছো। বহত চেষ্টা কবর ফলত স্বতবদেই হাইফলতে সোখালো। তাবৈ যি উকা পাওঁ যেনে তেনে কষ্টেই গৈতে হলো। এই স্বতগত আকৌ এই জুবা আজি মাহুদ ১৫ তাবিখ। পইচা প্রায় দেখ হলৈই। হাততটো জমা মন বু'লখলৈ নাই। সেই উকা ১৫০০ নিয়া হলো ইফান চিত্তা নহয়। কি

হ'ব। হুভাগ। কটিলে শেহালীযো ফিক কিব লাগে। এইহেলি পূজাব ফিক, পবীকার কিতো কিব লাগে।" মাহুদজনে নিবোণী মাহুদর ববে একেবারে কথাবোর কৈ যায়।

শেহালীয়ে পানী নিবেহি।

"পানী থক মার। থকা কতো পাচোন।"

হালো সযোধনটো শুনি যোব ভাল লাগে। খজালী ছোজালী বসিত একেবারে অসবীয়া। কেনোবাই বজালী বুলি কৈ নিদিলে। বজালী বুলি ধরিবই মোখাবি। মই শেহালীর মুখখনলৈ চাই। ইফান ধুনীয়া। ফুলো ফুলো কবা যেন এপারি ধুনীয়া হল। তাহিক মুখখন বেজাবোবে ভবা। মই স্বতবদেই হৈ থাকি। যোব চু'রো মেনেকি উঠে। যাপেকর চকুর সেই কথা ধরা পবে।

"কি কা'বেই, পানী থোবা।"

মই অপ্রস্তুত হৈ পলো।

"নাই একো ভবা নাই। যোব ভনীজনীর কথা মনত পবিছে। থিক ইফান ওখ, থিক ইফান ধুনীয়া, থিক ইফান বদল, থিক ইফান বগা—থিক এনেচুয়াই। তকিন জুবেই এই পুণিবীর লবা ভুতি গ'ল।"

"যবি জোরা এছেই তোমাব ভনী। কি কবিবা মোপাই। মোখাবোর গ'ল, তার কথা জাবি বেজাব নকবিবা।"

"আপোনালোকে গুণ হুভর অসবীয়া কৈছে। মইতো প্রথমতে জাবিই থকা নাহিলো আপোনা-লোক যে বজালী।"

"আমি আক এতিয়া বজালী নহয়, আমি এতিয়া অসবীয়া"—শেহালীয়ে কয়। "অসবত আছো যেতিয়া ইফাব জাব কই লাগিব। মাহুদ কতিদাবা এই কারণেই থোবা লাগে আবার ভগনীয়া বুলি ওস-চুখীয়াবেবে অহগানিলা কবে, যোরা চকুবে চায়।"

“শেৱালী, বাৰাবত পাখিলৈ কি দিছা?”

“কিনো দিয়। এতিয়া অহা-চাউল ছুটামান বান্ধিছোঁ। তাকে গাৰীৱৰ সৈতে থাকিলে দিয়।”

“জ্বন্তনো কি খাব। খাবৰ মনেই নাযায়। তুমিনো কি কৰা, খব কোন খিনিত?”

“যোৰ বিষয়েনো কি ক’ব। মই এইদেলৈ এই কলেজতে প্ৰথম বাৰ্ষিকত নাম লগাইছোঁ। ঘৰৰ অৱস্থা একেবাৰে বেয়া। সেই কাৰণে “টিউচন” কৰিব লগা হৈছে। কৰ্ম পাৰ্চ ৫০০ টকা। এয়ে কলেজৰ পৰা বাহিৰে বাহিৰেই যাব লাগে। ব্যক্তি ৮টা চাবে ৮টা মেষ পাৰ্চিলে। এইদৰেই এতিয়া চলিছে বেনে জেনে। পাচত “টিউচন” নহলেমো কি হ’ব ভাবিয়েই পোৱা নাই। এইয়া টিউচনৰ পৰা আহি ইয়াক সোমাইছোঁ।”

“বহুত ভোম্বাৰ কোন কোন আছে?”

“জ” সেই কথা সুধিছে। আই আৰু ভাই এটাৰ বাহিৰে আক নাই। মেউতা দুখাবৰ আৰু দুবছৰ হ’ল। ভাইটোৱে “পাচ এই”ত পঢ়ে। তাকো ২৪ টকা দিব লাগে। আয়ে কাপোৰ আদি বৈ তাৰ খৰচটো যেনে তেনে বোগাইছে। ভাবটো অলপ তামোল-পান আছে। তাকো বেচি ছই-চাৰি পইচা পায়। মোৰ লগত ইয়াকে লৰা এটাও আছে। সি ভাত কেইটা বান্ধে আৰু কুলজো শূড়িছে। এইখৰ “কাইড”ত। ভাবো আশোন বুলিবলৈ কোনো নাই। সেই কাৰণে ময়েই তাক ৰাখিছোঁ। যোৰে বসন্ত নাটনি ওখাপি—”

“বহু ভাল কাম কৰিছা ৰোপা। জুখীয়াইহে জুখীয়াৰ দোল বুজে। ভোম্বাৰ গঢ়াৰ আঁচি আগ্ৰহ দেখি সঁচাকৈয়ে আনন্দ পাইছোঁ। পঢ়া, পাবিবা। জীৱন সহায় আছে।”

মই জেণৰ শৰা টকা এটা উলিয়াই শেৱালীক দিব খোজোঁ। তেওঁ বাধা দি কয়—“কি কৰিছা।

নালাগে। নলবি তই। ভোম্বাৰে নাটনি। নাই নলবি।”

“নহয় মই দিছোঁ। যোৰ নাটনি নহয়। মই যেনিবা নিজৰ জনীজনীক সহায় কৰিছোঁ। এই কেইটা টকাৰে কিজ দিবা। বাকী কেইটা টকাৰে আপোনাৰ দেৱাই কিনিব পাৰিব।” শেৱালীৰ চকুত তেতিয়াও চকু-পানীৰ দাগ জিলিক থাকে। X X মই তাৰ পৰা ওলাই আহোঁ। শেৱালীও লগে লগে ছুৱাবন্ধুণ গায়হি। “শেৱালী, তিচ্চা নকৰিবা। বাৰাবৰ ভাল হ’ব বুলিছা। গঢ়া-জনা কৰিবা দেই।”

“দাদী, আপুনি আকৌ আহিব দেই। কালিলৈ আহিব দেই। মই অকলশৰীয়া। বাগৰো জুৰ হৈছে। কিনো হব .....।”

“আহিব থাক। তুমি চিন্তা কৰি নাথাকিবা দেই। মাকী দেই।”

চোতালৰ পৰা ছুৱাব সুখলৈ এবাৰ উভতি চোঁচ। শেৱালীয়ে একেধৰে লেখটো লৈ বৈ আছে। যোৰ বেয়া লাগে। চকুৰ আগত জীৱি উঠে এই পৃথিৱীৰ শেৱালীৰ নিচিনা নিঃসহায় লম্বা-ভোৱালীয়েৰৰ অৱস্থা। ভাই লাহে লাহে ছুৱাবন্ধন মাৰি সোমাই যায়।

X বাজ-আলিবাটো নিজন। নগৰৰ বাহিৰত ঢেকৌৰ মাত শুনো। কৰবাস ন থানৰ চিৰা বুলিছে। ভোগালী ফিললৈ আৰু মাজ একিন থাকি। ভাইটোলৈ চোলা এটা নিব লাগে। অকলকো বনিয়ন এটা দিব লাগে। আইলৈকো মেখেলা এখন নিব লাগে। আৰু ময়ো এটা চোলা লব লাগে। কিন্তু ইমানবোৰ পইচা পাৰ্চ কত। ...উঃ বৰ জাব পৰিছে। এইখৰ ইমান জাব। বেগাবলৈকৈ মই মোৰ মক মেচটো পাৰ্চিছি।

“অকন, অকন, ভাত হ’লনে?” ভাব মাত নাপাৰ্চ। মাজ জুই কুৱাই থকাহে শুনো। বান্ধনীৰ

পারিগে। “ভাত কোঁরা নাইনেকি? ইমান দেবী হ’ল দেখোন।” “থবি নজুলে। দুরাষ্টেত দুরাষ্টেত তেনেই হাবাশাক্তি হৈছে। ককাইদেউ, আপোনার আজি দেখোন দেবী হ’ল।” ঘোব বে দেবী হোৱাব কথা কৈছ তোৱ দেবী হ’ল কেলৈ?” পেটত ইফালে ভোক। আজি ইপিনে টিউজনৰ ঘৰতো চাহ এটোপাব বাকিৰে একো নাপালে। এবৰকটো সিঙ নাই। ঘোব একবকম থং উঠি যায়। সেই কথা অকনে বুজে। সি একো নকৰ যাত জুইকুৰা বেচিকৈ দূৰাবলৈ ধৰে।

বিচনাখনতে বহি পৰে। টেনুলখনকৈ গাই দেশো, দুখন চিঠি আছে। তহাষ্টয়াটক চাঙি। এখন ঘৰৰ আজি আনখন বঙ্গ প্রবীণৰ। ঘৰৰ শৰা লিখিছে—“ককাইদেউ, আইব আজি ৩ দিন জুৰ। তুমি চিঠি শোৱা মাজকে আহি যোগে। যদি পাবা ঘোব ফিলৰ কাৰণে ক্লপ ৫ টকালৈ আনিবা। মোক এতিয়া চোলা নালাগে। পাৰিলে আইলৈকে মেগেলা এখন আনিবা। পৰহি আমাৰ ঝটা বিস্তৰণী সভা হৈ গ’ল। শুনি জুথ পাবা বে বই তিনটা পুৰতাব পাইছো। আজি ৪ দিন হ’ল আমাৰ গজজনী জগিছে। আজিলৈ আক নাই। ঘোব ভাল। ইতি, প্রতাপ।”

আকো এক চিন্তা। আইব অস্থখ। জাইটোৱে কৈছে তাক চোলা নালাগে। কেলৈ নালাগে যই বুজিছো, সিমে বুজিছে। শেৱালীৰ কথাও মনত পৰেহি। “ককাইদেউ, ভাত দিলো” অকনে ওন্দোলাই কয়।

ভাত থাবলৈ যোগে। অকনৰ ওন্দোলা দুখনলৈ চাই কঙ—“অলপ কথাতই বেয়া পাখনে? ককায়েক ভায়েকক দাবী দিৱেই।” নই তাৰ নিঃসহায়তাৰ কথা ভাবো। ঘোব আশ্রয়তেই আছেহি। তাৰ পাতলৈ অলপ মাজ

দি দিঙি। সি ঘোব ঘূমলৈ চাই বৃথ। “ককাইদেউ, ঘোব আজি ফিল মাক হৈছে বুলি মাঠৰে কৈছে।”

“জালকৈ লড় এতিয়া।”

আমাৰ খোৱা শেষ হয়।

আকাখনলৈ চাঙি। ডাৱৰগোৱা উঠি আহিছে।

× × × বাতি গাত ববলুণ শৰে। মাৰ পাই উঠো। লগে লগে বতাহ। ভগা শিড়িকীখনেদি ঠাঙা বতাহবোৰ সোমাই আহে। বিচনাখন আঁতৰাই লঙি। কিতাপগোবতো ববলুণ পৰিছে। আঁতৰাই থঙি। ঘৰৰ গিৰিহঁতলৈ থং উঠে। তিনি চাৰি দিন কঙতেও এই কুটাকৈটো নাবাৰিলে। আনহাতে গাৰিকালিৰ ববলুণ। পইচা নিবৰ লগত মাত্ৰ আহিছ। সেই শিড়িকীখন জালি বৈছে। ভাল কৰি দিয়া নাই। “অকন, কিবা চৰা কাপোৰ আছেনে চোণোন। সেই শিড়িকীখনৰ ফুটাটোত দি দে। বতাহবোৰ থুং আহিছে। থং উঠে। অহাশে বই অল্প মেচৰ কথা ভাবি মনটোক প্রত্যয় মনাই। ভাৰো ঘোব লৰেইতো আজি কত লৰাৰ অৱস্থা। ভগা মেচত থাকি পইচাৰ অভাৱতো মনৰ বলত শিক্ষা ল’বলৈ বত্ৰ কৰিছে।.....

বাতি পুৰাই আহে।

ঘোব টোপনি ভাগে, বাতিটো প্ৰায় টোপনি নগলেই। আইব চিন্তা, ববলুণৰ শানী, শেৱালীৰ কথা—আটাইবোৰেই জুৰুৰি দিয়ে।

লবালবিকৈ চাহ এটোপা থাই বাতিপুৰাব বেলখনত ঘৰলৈ মাজগৈ।

× × ঘৰ পাই দেখে আইব গা ভাললৈ আহিছে। সেই অলপ ভাল গাবেই পিঠা পুনিৰ ধৰিছে। বই বাধা দিঙ। আয়ে কয়—“বাক তোব কথা নালাগে। কাইলৈ বিছ

হলৈ। চিৰাতো হুন্দিব নোবাৰিলোৱেই।
সোণমণিয়ে কলি চিৰা এভাগ দি থৈ গৈছেহি।
তই আহিবি বুলি জানি সোণমণিয়ে বিহ খাবলৈ
যাতি গৈছে। তাই আকৌ আহি যাত্ৰিৰ বোলে।”
সোণমণিকনীৰ যবমৰ কথা জানি মই অৰাক
হৈ বাঙ।

মই ওচৰৰে দোকানখনলৈ গৈ আহিলৈ
এখন মেথোলা কিনি আনো। সেই কাল ৫ টকা
শেৰালীক নিদিয়া হ’লে তাৰে ভাইটোক চোলা
এটা দিব পাবিলোহেঁতেন। তাৰ চোলা ফাটি
গৈছে। শেৰালীৰ কথাটো বনত পৰে। তাইৰ
আয়ন-জিনন যুগখন আকৌ ঘোৰ চকুৰ আগত
ভাঁহি উঠে। বাপেকবনো চাণৈ কি হৈছে।
মই অজ্ঞানৰ হৈ বাঙ যাত্ৰা একাকি কবিতা—
বনতে, “মৰি পৰা শেৰালীৰ কোমল স্তন্যে
দোক কৰেহি উজনা।” শেৰালীৰ কথাই দোক
আঁহল কৰি তোলে।

বিহুৰ পাচদিনাই ঘোৰহাটলৈ আহিব বুলি
ভাবিছিলো, কিন্তু নোবাৰিলো। সোণমণিয়ে
আহিবলৈ নিদিলে। গধূলি সিহঁতৰ ঘৰত ডাঙ
থাপ লগা হ’ল। পাচদিনা ছপৰীয়া বাঁচত শুতি
আহিলো।.....

.....সন্ধিয়া লাগি অহাৰ লগে
লগে মই ঘোৰ লক মেটেৰ পালাহি। অকলক
শিঠা-জলপানৰ টোপোলাটো দি যুগখন থুই
ললো। মূৰটো ফণিঘাই লওঁ; টিউকনলৈ যাব
লাগে। আগমৰি শেৰালীৰ তালৈকে বাঙি আৰু
তাৰ পৰা টিউকনলৈ যামগৈ।

× × শেৰালীহঁতৰ ঘৰটো নিজৰ হৈ
পৰিছে। চাৰ্কি এটা দিৰিক্-খানাকৈ জুলি
আছে। মই ভিতৰ সোমাই বাঙ। খেদাৰী
শুই আছে।

“গা কেনে পাইছে?”

“অ” খোপানে? বহী। অলপমান ভাল
পাইছো।”

“শেৰালী নাই নেকি?”

“আছে। তাই এইখিনিৰ দোকানখনৰ পৰা
কেবাটিন ভেল আনিবলৈ গৈছে। সেয়া আহিবই
পায়।”

শেৰালীয়ে বটলটো লৈ সোমাই আহে।

“দাদা, কেতিয়া আহিলে?”—অলপ হাঁহি
কয়।

“এয়া সোমাইছোহে। ভেল আনিলাগৈ।”

“আগুনি এইকিদিন অহা নাই—”

“এবা, সেইদিনা ইমান পৰা গৈয়েই ঘৰৰ
পৰা চিঠি পালাও আহিব অহুং বুলি। পাচদিনা
ঘৰলৈ গলোগৈ। আকি ঘৰৰ পৰা আহি পাইছে
গেনে পোনেই এহাঁকালৈ আহিছো। ঘৰৰ
কাংলো, বাঙ আৰু। টিউকনলৈ যাব লাগে।
দেৱীয়েই হল।”

“আ ইমান ততাতৈয়াকৈ কলে যায়?
মাকৰ গা ভাল হৈছেনে?”

“ভাল হৈছে। এতিয়া বাঙ। বাঙতে
সোমায়। চাহ দি থবা দেই।” খেদাৰিতে
কোৱাৰ দৰে কওঁ।

× × প্রথম টিউকনৰ ঘৰ পালাগৈ।
তাৰ পৰা বিচীৰ ঘৰ পালাগৈ। উকীল হাকিব
ওলাই আহিল, “অ” বহা। পিচে আজিৰ পৰা
ঘোৰ ঘৰত পঢ়াব নালাগে। পৰীক্ষাৰ সময়ত
এইদৰে খটয়া কৰিলে নহয়। এই মাহত কেই-
দিন নাছিল। বন কৰাচোন।” মই অৰাক হৈ
বাঙ।

“নহয় চাব, এই মাহত জুৰ হোৱাৰ কাৰণে
তিনি দিন আহিব নোৱাৰিলো। আৰু এই

কেইদিন আইব অস্থায়ী হোঁচ। খবর পাই দবলৈ
গৈছিলো। অস্ত্রপিনে বিহু বুলিও—”। “সেইবোৰ
মই নাজানো। পইচাৰ লগত সেইখন নাই।
আজিৰ পৰা আইব নালাগে।” উকীলৰ ডাঙৰ
লৰাটো মোৰ কাষেদিয়েই পাৰ হৈ যায়। সি
মোৰ ফালে নাচায়। তাৰ গৰম চুটটোৰ ওপৰেদি
বাগৰি অহা “ইভিনিং শেৰী”ৰ গোন্ধটো মোৰ
নাকত সোমায়হি।

“ভাল এতিয়া উঠোহে।”

“বৰা, চাহ এটোপা খোৱা।”

“নালাগে ধক। আজি কেইবা ঠাইতো
খাইছো।”

মই গুচি আহোঁ—বেগাই। মূৰৰ ওপৰত
আকৌ এক নতুন চিন্তা আহি উপস্থিত।—পড়া-
স্তা এৰি দিবনেকি? মনলৈ নিবাশা আহে।
বৰ ঠাণ্ডা লাগে।

শেৰালীতৰ ঘৰত বোম্বাৰ্জি। ম’টা শেৰা-
লীয়ে চাহ কৰি বৈ আছে। একোপ চাহ আৰু
ছটা মুড়ীৰ লাড়ু লৈ শেৰালী মোৰ আগত উপস্থিত।
শেৰালীৰ সৰু অস্তবখনৰ মৰমবোৰে মোৰ অস্তবখন
বুহাই পেলায়। উকীলৰ কথা মনত পৰে। উকীলৰ
অস্তৰ আৰু শেৰালীৰ অস্তৰ তাৰ মাজত তুলনা
বিচাৰি চাঙ। “নালা, চাহ ধক ঠাণ্ডা হ’ল।”
মই খাওঁ। তাই মোৰ মূখলৈ চাই ৰয়—চকিত
হবিলীৰ দৰে। মই অভিজ্ঞত হৈ পৰোঁ। তাইৰ
গাল দুখনত আঁতুলিবে টিকুটিকাই দিঙ। তাইক
মোৰ বুকুলৈ চপাই আনি চুমা খাওঁ। তাই উচুপে।
তাঁই কয়—“তাঁই অকলশৰীয়া, বাপেকৰ হাজে
কোনো নাই। ময়েই যেনো তাঁইৰ ককায়েক।”
বাপেক ভেতিয়া টোপনিত। মই গুচি আহোঁ।

× × পাচদিনা বাতিপুৱা—

“অকন, ভাত হ’লনে। কলেজলৈ বাবৰ হ’ল।”

“হৈছে” × ×

কলেজ পাঠগৈ।

মটীশোৰ চাই বাঙ। পৰীক্ষাৰ সময়ত

তিনি মাত্ৰ কিল্ল একেলগে দিব লাগিব। হঠাৎ

এখন মটীশত চকু পৰে। “হাক ক্লি” পাইছো।

মনলৈ অলপ আশা আহে।

কলেজ চুটি হৈ যায়।

“অমল, অ’ অমল।”

পাচলৈ হুৰি চাপ। বন্ধ অনিল।

“কি ভাই। কি বিহু খাবলৈ মাত্ৰবিনেকি ?

“বিহু খাবলৈতো মাতিছোৱেই আৰু এটা
কথাও আছে তোৰ লগত।”

“কি কচোন ক ?”

“তই জানো পাৰ নেকোৱা। মোৰ ভনী
জনী ‘স’চ এইট’ত পঢ়ে। তাই অ’ আৰু সংস্কৃত
বেয়া। তাইক তই পঢ়াই দিব লাগে। পইচাৰ
কথা জাবিব নালাগে। মাহে ত্ৰিশ টকা লবি।
অন্তহাতে আখাৰ টিউশ্বন এমহীয়া দুমহীয়া নহয়।
গোটোই বছৰ পঢ়াব লাগিব।”

“তই যেতিয়া কৈছ কবিত আৰু”।

“বাক তই বাবি দেই। আজিয়েই বাবি।

মই বাও ছেই। অলপ বিশেষ দৰকাৰ আছে
এতিয়া কথা নহওঁ।”

“বাক বাব বা।”

অনিল আৰু মোৰ মাজত সেই প্ৰথম
কলেজত নাম লগোৱাৰ দিনাৰ পৰাই চিনাকি।
ছয়োটাই একে দিনাই নাম লগাইছিলো। সি
যোক ভাল পায়। ময়ো। সি দুখীয়াৰ ছপ
বুলে। তাৰণ সিহঁত বন্ধিও বৰ্তমান এৰব সম্ভাৱ
মাহুৰ, তথাপি সিহঁতৰ অৱস্থা আগতে খুব বেয়া
আছিল বুলি সি যোক কৈছিল। বাপেকে বৰ্তমান
জাহাজ কোম্পানীত কাম কৰে। ঘৰত সি,

ভায়েক, ভনীয়েক আৰু মাক। তাৰ একমাত্র ককায়েক আজি ছবছৰমানৰ আগতে ঢুকলি বুলি সি যোক কৈছিল।

× × সোনকালেই চিউশ্রনৰ পৰা ঘূৰি আহে। অনিলৰ ভনীয়েক বীণাজনীৰ সৰল আচাৰ-ব্যবহাৰবোৰত মই মুগ্ধ হৈ পৰিছোঁ।

× × বাটৰ পৰা ছোৱালীৰ কানোন শুনো। কি হল? ছই-চাৰি গৰাকী বক্তা আৰু মাইকী মাহুৰৰ মাজ শুনো। মই ঘৰ মোমাই যাত্ৰ।

“শেহালী—” মই কি হল বুজো। শেহালীয়ে বেচিকৈ কলে। “কেতিয়া—” “—এই ৪ মান বজাত”—মাইকী মাহুৰ এগৰাকীয়ে কয়। শেহালীক শান্তন্য দিবলৈ চেষ্টা কৰো। “দাঁপা, যোব— যোব এতিয়া কি হ’ব।” × × × তাই উচুপে। যোব বুকখন তিতি যায়। যোব চকুৰ পৰা কুপানীযোব জৰজৰকৈ বাগৰি আহি তাইৰ গাত পৰে। তাই যোব চকুলৈ চায়।

“দাঁপা, আপুনি দোক লৈ বক। মই আপোনৰ লগত থাকিম।” বাকী মাহুৰবোৰে লবাক হৈ মাত্ৰ আহিলে চাই থাকে। × ×

কোনো কথা নাভাৰি মই তাইক যোব মেচোটালৈ লৈ আহোঁ। “অকন, কি কৰিছ। এইজনী তোৰ লগবীয়া আনি দিছোঁ।” ছয়েটাই ছয়েটালৈ চায়। যোব চায় ভাল লাগে। ছয়েটি যেন একে মাক-বাপেকৰ এহালি ল’ৰ-ছোৱালী। আজি সিহঁত ছয়েটোৰ আশ্ৰয়লতা মই। যোব ভাবি ভাল লাগে। অজান্তত চেণা থাই নিবস হৈ যোৱা বুকখনো গৰ্জিত কুলি উঠে। × ×

মৰম আৰু পুৰিষী। একালে মৰম—আন কালে হীয়াৰ ওপৰত পুৰিষীৰ কঠোৰ বাস্তবৰ আঘাত। কিন্তু মৰমে এই আঘাতক জয় কৰে। × × ×

মই ভায়েকীটো উলিয়ায় লও। গোটেই ঘটনাটো লিখি পেলাওঁ। ভগ্না বিড়িকীখনৰ মাজেদি জোনটোৰ পোকৰবোৰ মোমাই আহি যোব ভায়েকীটোৰ ওপৰত পৰেহি। আজি আকাশত ডাবৰ নাই।

অনুবাদ কবিতা—

মই জেললৈ যোৱাৰ পিচত

নামিৎ হিকমেত

অনুবাদক—হুশীল গোস্বামী

দেই যেতিয়াই জেললৈ আহিলে

জাব পিচত দহাব পৃথিৱীয়ে অগম্য কৰিচে সুগন্ধ।

পৃথিৱীত যদি কোবা, সি ক'ব,

"একে নহব,

অনুযাতি কাল।"

মই ক'ব—

"যোব জীৱনৰ বহোটাঃ বহুত।"

যি বহুত জেললৈ আহিলে

একাল শেকিল আছিল

লিখি লিখি লেব কৰি শেলবহে

এসম্বাৰো মেলাছিল।

শেকিলক অস্ত কৰিলে সি ক'ব

এটা পূৰ্ণ জীৱন

মই ক'ব :

"বেতি আক কি এটা বাত সম্বাৰ।"

যেতিয়া জেললৈ আহিলো

খুনী আচানী ওচমান

কিছু দিনৰ কাৰণে মুক্ত হ'ল

জাব পিচত চুৰি মাল ঢালানৰ কাৰত

পুনৰ ছমাহ কহনী খাতি

আকৌ মুক্ত হ'ল।

কালি কাব পৰা চিঠি পাওঁ

বিয়া হৈছে জাব—

অহা বসন্তত সম্বানৰ মুখ দেখিব।

মই জেললৈ অহাব লবন্ত

যি লজান বাত্ব গৰ্ভত আছিল

আজি সিহঁত দহ বছৰীয়া বালক

তেজিয়ার অঁপ ঠেং দীঘল ঘোঁরাব গোঁহালীঘোঁরা

যথেষ্ট দিন হ'ল

পূর্ণ নিভন্ধিনী ঘোঁরাব পবিত্র হৈছে।

কিন্তু জলফাইব হাবিঘোঁরা, আজিও সেই হাবিঘোঁরা

আজিও সেইবোঁরা পুলি হৈছে আছে।

মই জেললৈ অঁরাব পিচত

দুবৰ চহৰবোঁরত নিষ্ঠাওঁ হৈছে

নতুন নতুন পাৰ্ক

আক ঘোঁরা অঁবৰ মাস্তুলবিলাক

উঠি গৈছে অঁদিন বাঁতাৰ কাঁপ'ল

যি অঁব মই চকুঘেঁই দেখা নাই।

যি বছৰ জেললৈ আহিলো

কটী আজিও অপহিত নহে বগা

তাঁৰ শিচত এই বেচনৰ যুগ

উরাত এই জেলখানাত

মাস্তুলবিলাক কটীৰ টুকুৰাৰ কাঁপে বনী হ'ল।

আজি পুনৰ অঁরাব কিনিব পাৰা

কিন্তু কল্যাণ আক ভিত্তা সেই কটী।

যি বছৰ মই জেললৈ আহিলো

দ্বিতীয় মহা যুদ্ধৰ আবহাৱী বাত

পাচাত্তৰ কল্যাণ কৃষিৰ জুই তেতিয়া জ্বলা নাই

তেতিয়াও এটম গোঁরা শৰা নাছিল হিবোঁহিমান।

টেটু চেপি মৰা শিশুৰ বাগৰি ঘোঁরা বজৰ মৰে

সময় পাৰ হৈ গ'ল

জাৰ শিচত মৰাপ্ত সেই অঁরাব

আজি মাৰ্কিন ডলাবত চোঁৱা তৃতীয় মহা যুদ্ধৰ বেলে।

কিন্তু মই জেললৈ ঘোঁরাব পিচত

আগতকৈ অনেক উজ্জল গৈছে দিন।

আক অঁকাবৰ শেষ পাকবৰ পৰা

পাচাত্তৰ ওপৰত

আঁহেৰে ভেজা মি

সিঁহিত আজি থিয় দিছে।

মই জেললৈ যোৱাৰ পিচত

সূৰ্য্যক মহাবাৰ প্ৰদক্ষিণ কৰিছে পৃথিৱীয়ে
আৰু মই বাৰে বাৰে সেই এক কথাই কৈছোঁ
জেলখানাৰ কাঠোৱা নহোটা বছৰত

যি শিখিছে সকলো জাহাঁজৰ কাৰণেই
জাহাঁজৰ কাৰণেই,

যি পৃথিৱীৰ পৰৱৰ্ত্তন কৰে

সাগৰৰ সাজৰ কৰে

আকাশৰ পখীৰ কৰে আগমন

যি ভীক : যি বীৰ

যি নিৰক্ষৰ : যি শিক্ষিত

যি শিশুৰ কৰে মৰল

যি ধ্বংস কৰে

যি সৃষ্টি কৰে

কেৱল সিহঁতৰেই জীৱন বৃত্তান্ত পূৰ্ণ হোৱাৰ পানি

আৰু বাঁকোখিনি

—খৰা যোৱা জেলৰ নহোটা বছৰ—

যি কথাব কথো ।

জেলখানার চিঠি

হাটিন কাটাৰ

অনুবাদক—ডোণা লইকীয়া

সিহঁতে নাজ যোৰ ইয়াকেই কবিত্তে—
জেলত ভৰাইছে, থাকি পেলাইছে,
সূৰ্য্যৰ পৰা, পৃথিৱীৰ পৰা বিচ্ছিন্ন কৰিত্তে,
আকাশক ভয়নাচৰ মতাছক বিয়পুৰ্ণ—
আক যোৰ নিঃশ্বাসক কছ কৰি দিছে,—

এই আশাত যে
মই মৰি যাম ।

*

কিন্তু হাম
মই হাহোঁ সিহঁতৰ আয়োজনত
হাহোঁ।

কাৰণ মই লানো সিহঁতে মোক মাৰি পেলাব নোহোৱে
নোহোৱে গুৰু কৰি দিব যোৰ দিহা—
নোহোৱে মুচি পেলাব যোৰ লেখনিক—

মই মাহুৰ
মই আছোঁ মাহুৰৰ মাজতেই ।
সেই ভয়কৰ মইকহৰ দৰেই গনিৰত মাহুৰ মই
শাক কাঠকটীয়াই বগৰাই পেলাব নোহোৱে
ভাব তীক্ষ্ণ কুঠাৰৰ আঘাতেবেগ ।

যদি আঘাৰ মাহুৰৰ গল বাচি থাকে
ময়ো জীৱিত থাকিম তেওঁলোকৰ লগত
তেওঁলোক নথবে

মই ভোৱালোকক কৈছোঁ—তেওঁলোক জীয়াই থাকিবই
কিন্তু ইহঁত ?

মই হাহোঁ। ইহঁতক হেনি
নাআনো ইহঁতৰ নথত তিহঁতৰ আশন উঠেনে হুঠে
যেন কৰো সিহঁতে চিন্তা কৰিবই নাআনে একেবাৰে
ভেৰুলী, গাহৰী, বাপ—

সিইতে কি চিন্তা করিব শব্দে ?

যই জোয়ারশোভক কণ্ঠ—

এই সৌরবর মাহুগেইয়ে অধিকাৰী

মাহুগেইতে যান চিন্তা করে ।

ফেনিয়ার ফালে যুগ বুঝে—

সিইতে নিগোঁ বমনীর বক্তা হজি নিজে

মালহলৈ চোরা.....

হুজি বোঝাপকলক সিইতে লিভপাল-থেকা নিজে

জলিছাই তক্তা করিছে কুকুব নবে

আক চোরা ইয়াত—

লালিয়া অ'ব জিবা যেদি আমাটল লক'ব করিছে

বেনেটক বক্তলোভী নিলাচর মল

মাগ টল বরি থাকে তিকারব আলোত ।

কিছ যই কোদালোকক ঠেকছো

অহরব অহঃবলব পবা ঠেকছো

দিন আহার আধিবই—

নকুন বুঝা উরব কবই

পুখিবীয়ে হাঁহিবই ।

সেই দিনা যদি যই বাড়ি নেদাকোত

যৌব সম্মানে আক দেখিব

যদি সি নেদেক

তার সম্মানেতো দেখিবই—

আহিব—সেই দিন আহিব—

সাধবি লব পুখিবীক বন জুটব হবে

দিন আহিব ইয়াত, দিন আহিব সকলোতে—

আক সেই দিন যেতিয়া আহিব

যই তার লগত আকৌ যবণ পাটিব পবা উঠি আহিব

আকৌ যই হাঁহিব

যলে ফুলে গছ

আহিব হৈ যাম এই জেলখানার পবা ।

[Guy de Maupassant ৰ Chali ৰ অনুবাদ]

এতিয়াৰে নি লাভেজীয়ে আবাৰী চকীখনত
ভৰি বুলী মাইকী মাৰুহে কোৱাব দৰেই কলে।—

“এগৰগত যোৱা এটা বাধাবণ শ্ৰেয়ৰ ঘটনা
হৈছিল, তুমি বাক শুনিবানে?”

কঠিলে এটি শুকান হাঁহি আনি তেওঁ চকীখনৰ
পৰাই কয়—“ত্ৰিশ বছৰৰ আগতে মই জাগাজৰ
সেফটেমেন্ট হৈ কথা-কাবত ভ্ৰমণ কৰিবৰ কাৰণে
আহোঁ। এই ভ্ৰমণৰ মফলতৰ কাৰণে যোঁক
হৈবোঁ চৰকাৰে আবজ্ঞাতীয় সকলো সত্ৰ কৰে।
কেইজনমান লগীয়াৰ সৈতে মই সেই অতিৰিক্ত
আজ্ঞাও লক্ষ্যবশত ব্যস্ত হৈ পৰোঁ।”

“এতিয়া সেই ভ্ৰমণটো বৰুৱা কৰিবলৈ গৈ
কেইবাখনো ভাতৰ গুৰি হৈ পৰিব। অতিৰিক্ত
দেখিবলৈ যোৱাৰ লৈ থাকোঁতে একমাত্ৰ
খুনিয়া বাজকোঁৱৰে পাই যোঁক আশীৰ্বাদ কৰে
শৰিৱৰ্ণা কৰে। মই যেন বাজকৰী দেশত
থোম কাঢ়ি ফুৰিছোঁ—যোৱা এই ভাৱ হয়। হাবিৰ
মাজত মই কিছুমান অতিৰিক্ত লক্ষ্যপূৰ্ণ আৱিষ্কাৰ
কৰোঁ। সেইবিলাক লেটৰৰ মৰে খুনিয়া আৰু
পক্ষতৰ মৰে ভাঙৰ। সেইবিলাক আৰু খুনিয়া
জিহ্বাতৰ শ্ৰেয়ত পৰাব দৰে, বাজকৰীৰ দেৱ
সেই বিলাকৰো শ্ৰেয়ত পৰিব!”

“ভ্ৰমণ আৰু শেষ হৱৰ সময়ত মই গানচাউ
পাতিছি। আগতে সেই ঠাইখন জাৰতৰ আশান
ঠাই আছিল। কিছু বৰ্ষমান সেই ঠাইখন যেন
খামোঁ থৈছে এনে দেখা হয়। সেই ঠাইখন এখন

বেজাৰ্চাৰী, নিষ্ঠুৰ বাজকৰীৰে পানন কৰে। তেওঁৰ
নাথ বজা মৰম। তেওঁ বাস্তৱতে পূৰ্ণবেশৰ
লাহৰী, কোণমৰমা আৰু বৰ্ষৰ যুগ্ম।”

“নগৰখন উপত্যকাৰ মাজত। নগৰখন এটি
মৰোবৰৰ পাৰত। আৰু নগৰখন লোঁক বদ্বিৰ
বিলকে আঙৰি আছে। দুবৰ পৰা নগৰখন যগা
দেখা হয় আৰু যিখনেই গুৰু পোৱা হয় সিখনেই
বগা বগোঁ বোঁ দেখা হয়।”

“এইটো মানুহ-বাট থাকোঁতেই মই এটা খুনিয়া
বগী দেখা পোৱা। সেৱাটো যেন যোঁক সজান
কোৱাৰ কাৰণেই সজাটো পঠাই নিচে। অনিন্দৰ
মাজেদি মই যোঁক সজাৰ পাওঁগৈ।”

“মই সেই সময়ত আকৰ্ষণপূৰ্ণ পোৱাকটো
পিন্ধিবলৈ মন কৰোঁ, কিন্তু বজাৰ অধীৰতাৰ
কাৰণেই তাক পিন্ধিবলৈ নহল। যোৱা পৰা তেওঁ
কি আশা কৰিব পাৰে, তাক জানিবলৈ বজা
উদ্বিগ্ন হৈ পৰে।

“খুনিয়া পোৱাক পিন্ধি থকা পিতল বৰগীয়া
সেনাৰীলাকৰ মাজেদি মই আগবাঢ়োঁ। মই
সেনাৰীলাৰ সৈতে বগা এটা ডাঙৰ ঘৰৰ
ভিতৰত লোমাই লছোঁ।”

“বজাৰীৰে যোঁলৈ গৈ আছিল।”

“তেওঁৰ আৰু পশ্চিম বছৰমান হৈছে। বদ্বিৰ
তেওঁ কিছু, তথাপিও তেওঁৰ শৰীৰত নিগ্ৰোজাতীয়
জৈৱ শক্তি যেন উদান হয়। তেওঁৰ চকু দুটা
ভাঙৰ, কঠোৰ বহল, কণাৰখন দৰ। তেওঁৰ

নাতবিলাক টিকিল বগা, সেই কাবলেই তেওঁ
কৃত্রিম হাঁহি মাখিব পাৰে। তেওঁ টুটী আৰি
নোক ইত্যাদী ধৰণেই হাতত ধৰিলে আৰু তেওঁৰ
কাবলে থকা ওখ বেঞ্চখনত বহিবলৈ কলে।
বেঞ্চখন বৰ ওখ। যোৰ ভৰি কেইটাই কৰ্মদণ্ডে
হাতি চুইছে। বেঞ্চখনত যিহঁ মই বৰ অসুস্থ
গোণ কৰিছিনোঁ।”

তেওঁ পিচদিনাখন যোক বাৰ-চিকাৰ কৰিবলৈ
লগ ললে। যুক আৰু চিকাৰ কৰাই তেওঁৰ
প্ৰধান কাম। তেওঁ ভাবিলে মই যেন ইমান পুৰুষ
পৰা তেওঁক আমোদ দিবলৈকেই আহিছোঁ।”

“মই তেওঁক ভোম্বাংগ কৰিবলৈ ধৰিলোঁ।
তেওঁ যোৰ এতি নহোৱা হৈ যোক ‘বজাটব’
বুজ দেখুৱাবলৈ ইচ্ছা কৰিলে।”

“তেওঁৰ আদেশ মতে হুজুন নাহুতা নাহুহ
জালালৈ দোবাই আছে। কাৰোৰ হাতবোৰ
লোকাৰে খেৰোহা। মিহীতে ইটোৱে সিটোক
আক্ৰমণ কৰিবলৈ ধৰে। লোহাৰ আগোৱত মিহী
কলা ঢালিব পৰা তেল ঘৰলৈ ধৰিলে।”

“এই হুজুন বহু পৰলৈকে ধৰ। এতিয়োগী
হুজনে চোকা অস্ত্ৰেৰে পৰস্পৰক কোতাৰলৈ ধৰে।
মিহীতৰ এটাৰ নীচ ভাগে, আৰু আনটোৰ এখন
কাব তিনি টুকুৰা ধৰা।”

“হুজুমে ইয়াক চাই বৰ্জবজাৰা আনন্দ
চৰিত্ৰ কৰিছিল। সিহঁতৰ অলী-কলী অস্ত্ৰকৰণ
কাৰি তেওঁ চিৰি দিছে—

“কোবোতা, কোবোৰ কোবোৱা।”

“এটা অজান হৈ পৰাক প্ৰসঙ্গৰ বাহিৰলৈ
নিয়া ধৰ। বজা বৰ দুখীত হয়, কাৰণ বুকখন
অতি সোনকালেই শেষ হৈ যায়।”

“তেওঁ যোৰ মত লৰলৈ যোব কালে সুৰে।
মই বৰ দুখীত হৈ পৰিছিলো; তথাপি মই বজা
ভাঙবলৈকে প্ৰাণাণ কৰোঁ। তেওঁ যোক আনন্দ

জালালৈ (Kach Mahal) বাহলৈ অহুহকি
দিছে।”

“এই প্ৰসঙ্গটি বাৰপ্ৰমাণৰ আগত। প্ৰসঙ্গটি
চাৰিটুকী আৰু তাক তিনিবাৰি গেলোঁ আছে।
ইয়াতো অনেক ধুনীয়া কাক-কাৰ্য্য থকাই আছে।
প্ৰত্যেক কোণতেই পাতল পুটা আছে। পুটাবোৰ
একে নহয়।”

“ভাঙৰ বহুটোৰ মাজত মাইকী মাহুৰৰ বুকুৰ
মৰে এটি পদ্ম আছে। গোটেই ঘৰটো নানান
কাক-কাৰ্য্যৰে মুৰ্চিত। এই কাক-কাৰ্য্যবিলাকে
বৰেই আদৌৰ দিহা আৰু এইবিলাকে ভাৰতবাসীৰ
আচৰণ আচাৰ-নীতিৰ কথা কৈ থাকিব। কোঠা
বিলাক নিৰ্ভিকিবিলাকে পোহৰাই আছে।”

“বজাই আগবঢ়াই দোব তাক কোৱাবিলে।
তেওঁ নোক বহুতা খেপেগ খেপেগ বহুত কথা কৈ
যোৰ মত লৰ খোকে, কিন্তু মই উত্তৰ দিবলৈ
টান পাইছিলো। তাম পিচত তেওঁ যোক আগৰ
প্ৰমাণৰ প্ৰমাণাৱশ্যক দেখুৱাবলৈ ইচ্ছা কৰে।”

“জালেতে সেই ঠাইখন হাবি, আৰু তাক
এজাতি হান্ধৰ বাস কৰিছিল। আমি কান চপাব
লগে লগেই মতাৰিলাকে ভয়েৰে আমালৈ চাই
খেৰিলাকেহি লবিবলৈ ধৰে। নাইকীবিলাকে
কেতুৰাংগেগৈ লগ লৰ দিছে। বজাই হাঁহিবলৈ ধৰে
আৰু যোৰ খুটি আকৰ্ষণ কৰিবৰ কাৰণে তেওঁ
ফোৰ বাহুত ধৰে। বজা তাতেই যিহঁ দিছে।
একল লম্বাৰে স্তুতি দিতি ওলাই আহে।”

“হাবি পিচত হালদীয়া বৰণৰ বজাই খোজ
কাঢ়িহলৈ আহুহ কৰে। খোজ কাঢ়োতে তেওঁ
যোৰ কান কানে কুৰিবলৈ ধৰিলে। তেওঁ কলে
যে বাৰ-চিকাৰ পিচদিনাখন হ’ব।”

“আমি সকলোবিলাক জন্তুকেই চিকাৰ
কৰিলোঁ,—সেইবিলাক হৈছে নাহুহকী বাঘ,
কাপুৰ, হাতী। ইমানবোৰ জন্তু বৈ যোৱা দেখি

মই বর জুখীত বৈ পবে। যেন সেইবিলাকে দোক
একো আনন্দিব নোয়াবে।”

“মোব অহুবাৰ কমে, তেওঁ বোক কিছু শব্দৰ
কাৰণে লগ এবে। তেওঁ মোলৈ নানান ধুনীয়া বস্তু
হাবিবৰ হাতক পঠাই দিছে।”

“এতোক দিনেই নতুন নতুন বিষয়েৰে দোক
সংসাৰ কৰাত তেওঁ বৰ দাঙ বৈ পবে। মই
সেইবিলাকত খুব সন্তোষ পোৱা যেন দেখুৱাই-
ছিলোঁ। আচৰিত দেখখন সম্বন্ধে জানিবলৈ
মই এই সুবিধা লৈছিলোঁ।”

“কেই বুজুৱানৰ কাৰণে মই অকলে
থাকোঁ; আৰু বাৰুগোসাঁৱৰ দানববোৰ চাবলৈ বাওঁ।
সেইবোৰে দোক গৰাকীলকলতকৈ বেচি আনন্দ
দিয়ে।”

“আপেলি সময়ত জুৰি আহোতে মই মোব
গোসাঁৱৰ হাবিবত হাবিবক পাওঁ। তেওঁ আৰু
বহুতপূৰ্ণ ভাৱেৰে কলে যে বজাই তেওঁলৈ এটি
উপহাৰ পঠাই দিছে।”

“এই কথাবোৰ কেইকেই বাৰুতখনে সুৰ
দোৱালে।”

“যেতিয়া মই ভিতৰলৈ যাওঁ, তেতিয়া মই
বেৰখনৰ বিপৰীতফালে সৰু ছজনী ছোৱালী
দেখিবলৈ পাওঁ। লম্বা ভাঙবজনীৰ বচন সহ আৰু
সৰুজনীৰ বচন আঠ। ছোৱালী কেইজনী কিয় বোব
কোঁতক আছেতি মই তাক জানিবই পৰা নাছিলোঁ।”

“কিছু সময়ৰ কাৰণে মই নিচুৰি হৈ পৰোঁ
আৰু এই ছোৱালী কেইজনীৰ আগমনৰ কাৰণ
ভিত্তা কৰোঁ। সিহঁতে মোলৈ সবলভাৱে চাই
আছে,—যেন সিহঁতে মোৰ কাৰণেহে বৈ আছে।

“সিহঁতক কি কৰ মই একো ভাবি নেপালোঁ।
মই সিহঁতক বুধাই পঠাবলৈ ইচ্ছা কৰিছিলোঁ,
কিন্তু সিহঁতক বুধাই পঠাই বুৰবাৰক অপমান
কিয়লৈ ভাল নেপালোঁ।

“সিহঁত নিবহে বৈ আছে। সিহঁতে যেন
মোব অহুবাৰ কাৰণেহে বৈ আছে এনে ভাব
জাহাঁতৰ ঢকুৱে-দুখে ফুটি উঠে। মই জাহাঁতৰজনীৰ
নাথটো পোষণো—”

“চলি— তাই কলে।

“তাই কি উত্তৰ দিছে তাক জানিবলৈ মই
জাহাঁ পোষণো—

“জাহাঁ ইটালৈ কিয় আহিলা?”

“তাই অতি যথুৰ ভাবেৰে কলে—“মই
জাহাঁৰ আশাৰতে ইটালৈ আহিছোঁ।”

“মই সৰুজনীকো একে ধৰণেই কৰোঁ।
জাহাঁ সবল সহজভাৱেই কলে—“মই ইটালৈ আহিছোঁ
আপুনি যিহঁতকৈ কৰ কৰিবলৈ।”

“মই তাইক মোব বাহুৰ মাৰলৈ আনোঁ।
মই তাইকেই বাৰি লৈছোঁ বুলি ভাবি বাকী
কেইজনী যাব বুজিছিল। কিন্তু মই জাহাঁতক
চাবলৈ নানা কৰিলোঁ। সিহঁতক মোব ওচৰতেই
হাবিলৈ দি সিহঁতক মই ধুনীয়া ধুনীয়া সাধু কৰলৈ
হাবিলোঁ। জাহাঁতৰ ভাবটো মই ভালকৈয়ে জানি-
ছিলোঁ।”

“সিহঁতে মনবোৰেৰে জনিবলৈ ধৰে। যেতিয়া
ছোৱালী কেইজনী কিয় মোব ওচৰলৈ আহিছিল
তাক সিহঁতে নেজানে।”

“মই যেতিয়া সাধু লৈ—অন্ত কৰোঁ, তেতিয়া
মই লাটেহেন অৰ্থাৎ বিদ্যানী চাকৰটোক থাকোঁ।”
“শিঙত মই তই লকা উপপত্নীৰ তসাহাৰন কৰোঁ।”

“লীয়া পুতলা কেইটাৰ পৰা মই বৰ আনন্দ
পাইছিলোঁ। দিনে দিনে সিহঁতক মই নতুন খেলা
দেখুৱাইছিলোঁ।”

“মোৰ ঘৰটো পৰিচোৱা-গুহ হৈ পৰে। ছোৱালী
কেইজনীয়ে এতিয়া ধুনীয়া ধুনীয়া বেচনৰ কাপোৰ
শিঙি গেলোঁবিলাকেদি অহা-যোৱা কৰে।”

“লক চলিজনী ভরাভব আক ভদ্র। তাই যোক ভাল পাইছিল, কিন্তু ইউকপীও ধরণ্য কাবণে তাই বোলৈ ভদ্রবে চাইছিল, যই তাইক বাণেকর নবেই যবন করে।”

“আনি বিলাকেও গঙ্গাজ মিলিছিল, কিন্তু চলিয়ে বাজ গঙ্গারলৈ বোহাব ব্যক্তিক আনি সমস্ত বোব লগ নেবিছিল।”

“আমি সমস্তবোব পুৰণি ছুটিটো চায়েই কটাও,— সেইবিলাক আবার বন্ধু হৈ পৰে।”

“এদিনাখন যই এখন পিতলৰ পাজত কিছুমান শিঠা আক ফল লৈ আশো। বান্ধববোব যোব ওচৰলৈ চলি আবে। সিহঁত যুগ্মীয়ক নহে। জাকটোব পৰা এটা মুঠা হান্দৰ আগ ব্যক্তি আহে আক ব্যক্তি বান্ধবভায়ে চিহঁবি দিহে।”

“যই সেই টাইলৈ বাওতে তটা বন্ধ লৈ বাও— বাতে যই কান কৰিব পাবে। যোব ব্যক্তিক বন্ধুটো হেৰি সিহঁতে যেনিয়ে কেনিয়ে লব দিহে।”

“যই আবেলি সময় কন চলিৰ লগত গেলেকি কটাও। এদিনাখন আমি উল্লু জোনালী আকাশ খনলৈ চাই আহিলোঁ। লক ছোবালী জনীৰ নুৰটো যোব বাহু ছুটাবে ধৰি যই তাইব কপালত আক চকু কেইটাত চুৰা খাই দিহে।”

“যুৰবাজে যোক উপহাৰ দিবলৈ নেবিলে। এদিনাখন তেওঁ মোলৈ এটা উপহাৰ পাঠালে,— সেই উপহাৰ টোয়ে চলিবো বন আকৰণ কৰে। সেইটো আহিল এটা সাধাৰণ ব্যক্তক,—ইউকপৰ লগৰৰ পাবৰ পৰা তাক এক শেনী বা ছুই পেনী দি কিনি আনিব পাৰি। যই সেইটো টেবুলতে থৈ দিহে।”

“কিন্তু চলিয়ে তাক চাই চাই আনি নিপালে। যাজে সময়ে সেইটো চুৰ পাৰোণে বুলি তাই যোক সোধে। বেতিয়া যই সেইটো চুৰলৈ কও তেতিয়া

তাঁই সেইটো আনি সাবধানবে চোৰে আক খোলে, যেন তাতেই যেন তাই আখোদ পাইছে।

যই যোক কাম যিনি শেষ কৰি ঘূৰি আহিবলৈ যিক কৰো। যুৰাব কথাটো যই বহু দিনব পৰাই জাৰো,—কিন্তু অংশবস্ত যই যোহাৰ তাবিধ যিক কৰি পেলাও।”

“যই যুৰবাজক যোহাৰ কথা কলে,—যুৰবাজেও যোক অশ্রুযতি দিলে।”

“চলিব ওচৰৰ পৰা বিদায় লোহা লটাকৈয়ে বৰ যুথৰ হৈ পৰিল। যুৰটো যোব বুকুত থৈ তাই উচুপি উচুপি কান্দিবলৈ ধৰে। যই তাইক কেনেকৈ শান্তনা দিম তাৰি নেপালোঁ।.....যোব চুৰা যোব যোগকৰো ভাল নাছিল।”

“হঠাতে যোব ধনুত এটা কণা খেলয়। যই উঠি গৈ বাওতে আনো আক তাইব হাতত যিক কও—এইটো হোমাব।”

“তেতিয়া যই তাইব সুখত প্রথম হাঁহি হেথো। তাইব গোটোই দুখখন আনলত পোহৰ হৈ পৰে। তাই যোক আকোহালি ধৰে।

“তাঁই বৰ যেতিক কান্দিছিল,—যেতিয়া যই তাইব পৰা একেবাৰে বিদায় লও।”

“যই লকলোকে চুৰা আক শিঠা দি যবলৈ আখো।”

× × × ×

“ছহুৰৰ পাব হৈ বোহাৰ শিঙে যই আকো যথেষ্ট আকো; আনি এটা কাণ্ডাৰ কাৰণে যই তাতেই বও।”

কবিৰ লগীয়া কাম যিনি বিধান পাৰো শিমান সোনকালে শেষ কৰি পেলাও। যোব হাতত যথেষ্ট সময় থকাৰ কাৰণে যই বন্ধ বজা যগন আক যবযৰ চলিক চাওলৈ হিব কৰে।”

বজাই যোক যথেষ্ট আনোদ দিলে। প্রথম দিনাখন তেওঁ যোক অলপ সময়ৰ কাৰণেও নেবিলে।

শ্রুতি মই হবিবদর শুচবলৈ গৈ কিছুমান অলগতি-
য়াল এৰা কৰি শেষত সোধো।”

“বজাই মোক দিয়া চলিব বিষয়ে তুমি জানানে ?
তেওঁ অলপ হুণীত হৈ কয়—

“আৰি তাইৰ বিষয়ে বিশেষ একো কৰ
নোৱাৰো।”

“কিয় তাই এজনী অতি যত্নময় ছোৱালী।”

“তাইক উলিয়াই দিয়া হৈছে।”

“কি ? চলিক ! তাইৰ কি হৈছিল। তাই
কত আছে।”

“তাই বৰ বেয়া অৱস্থালৈ আহে।”

“বেয়া অৱস্থা, এই মৰিল নে কি ?”

“হয় ! তাই বৰ বেয়া কাম এটা কৰিলে।”

“মই বৰ হুণীত হৈ পৰো। বেজাৰত মোৰ বুকু
খন কপি উঠে। চলিয়ে কি কৰিলে, আক চলি
কি হল তাক জানিবলৈ মই উঠি য়া হৈ পৰো।”

মাৰুফজনে কলে—“আপুনি এই বিষয়ে নোশো-
ধাই কল।”

“কিন্তু মই জানিবলৈ ইচ্ছা কৰো।”

“তাই চুব কৰিছিল।”

“কোনে ? চলিয়ে ? তাই কি চুব কৰিছিল ?”

“আপোনাৰ কিবা বস্তা।.....”

“মোক তুমি কি কব খুজিছা ?”

“যুবৰাজে আপোনাক দিয়া বাকচটো তাই চুব
কৰিছিল আৰু তাক তাইৰ হাতত পোৱা হৈছে।”

“কিন্তু সেইটো মই তাইক দিছিলো।”

হিন্দুজনে সোৱাল সন্দেহেৰে চাই কলে—“তাই
বাকচটো আপুনি দিছিল বুলি শপথ খাই কৈছিল।

কিন্তু এগৰাকী দালীক বজাই আপোনাক দিয়া
উপহাৰটো দি দিছো বুলি বিশ্বাস কৰিব নোৱাৰিলে।

সেই কাৰণেই বজাই তাইক শাস্তি দিলে।”

“তাইক কেনেকৈ শাস্তি দিয়া হল ? তাইক
কি কৰা হল ?”

“শাস্তিৰ ব্যৱস্থা হ'লি বাকচটোৰ পৰা লৰোবলৈ
লিখাই দিয়া হল।”

মই বৰ হুণ পালো। হবিবদর মই যাবলৈ
নিৰ্দেশ দিলো—যাতে মোৰ বৈ অগা চকু-পানীবোৰ
মেৰিব নোৱাৰে। মই গোটেই নিশাটো গেলেৰীতেই
কটাম।”

পিওদিনা বজাৰ অলুৰোগ বন্ধা নকৰি মই
বাজপ্ৰাসাদ এৰিলোঁ। এতিয়াও মই ভাবো চলিব
বান্ধে মই অত ছোৱালীক ভাল নোখাইছিলোঁ।.....

টকা-অনা-পাই

থাকা আকন আলাচ

অপুৰাণিক—যোগেন দেৱী

যোৰহাট চহৰৰ পোষ্টেল বোৰ্ডৰ অন্তৰ্গত কটীয়াটো মলিন কৰ্মৰ বোৰা পোষ্টাৰ কাৰ্য্যকৰী আখৰাচি গৈছে। গতাত কলতেন কাগজৰ অক্ষাংশ টুকুৰা এটিয়ে দুটি আকৰ্ষণ কৰিলে; তাৰ অন্তৰ্গত ডাঙৰ ডাঙৰ আখৰেৰে লিখা আছিল :—“টকা-অনা-পাই”। কোতুললবশতঃ কাগজডোখৰ তুলি আমি চকু জুয়াৰলৈ ধৰিলো। লক্ষ্যোগামী এখন বি-এ পাছ ছেতাৰ্হি যোৰহাট চহৰত চাকৰী কৰে; তেওঁৰেই হেৰেবকৰ কৰ্ম-খবৰ বিচাৰ। জমা-খবৰৰ বিবৰণ তলত দিয়া হ’ল :—

১ জানুৱাৰী ১৯৪০

জমা :—

মাৰমলাল ছাৰকাৰত খৰ-বাৰী বহুত কি আনা ৪০০

খৰচ :—

খৰৰ খৰচৰ কাৰণে আছিল দিয়া ২০০

চিচাৰৰ ‘খাতা’ ১০০

বি-এ চাৰ্টিফিকেটখন চিচাৰ ফ্রেমৰে বন্ধাইছে ১১০

কাগজৰ-তানিৰ চিলাই কৰা দলীল ৪০০

বেল-পেচনলৈ ঘোৰা গাড়ীৰ ভাড়া ১১০

ইণ্টাৰ ক্লাবৰ টিকেট (লক্ষ্যোগ পৰা যোৰহাটলৈ) ৪০০

দুটীয়া ভাৰা ১১০

বেলগেৰে বুক-ষ্টলত কিতাপ কিনা ১০০০

(কিতাপৰ নাম :— ‘চলচ্চিত্ৰৰ পৰীৰ কথা’,

‘প্ৰেমৰ কথা’ ‘ৰাখা হৰা প্ৰাণ, আক

প্ৰেম পাগল’)

বাটত গঢ়িবলৈ মাপ্তাহিক আৰু মাৰেকীয়া

পঞ্জিকা কিনোতে ২০

(জিন, ফিল ফেয়াৰ, বাহা, মন্তানি বোৰি, মনোৰ

কাছানীয়া আৰু অক্ষণ।)

চাহ, কেচ্ ইত্যাদি ১০০

এক টিন গান্ড ফ্ৰেক চিগাৰেট ১০০

গালীত বাতি খাওঁতে (নিজৰ আৰু সহবাৰী

‘প্ৰগৰাকী গুৰুতীৰ’) ১০০

থাকী— ১০০০

মোট— ২০০০

৪ ফেব্ৰুৱাৰী ১৯৪০

জমা :—

বাৰী বহুত দিয়া টকাৰ অবশিষ্ট ... ১০০

শেৰ বাঁ পাঠানৰ পৰা ধাৰ কৰা ... ২০০

মোট জমা— ২০০০

খৰচ :—

শেৰ বাঁ পাঠানৰ মাহিলি সূত ... ২০০

হোটেলৰ খৰ ভাড়া ... ২০০

দৰলৈ পঠিওৱা ... ১০০

আহিলা-শক্তি কিনা (এখন পালেং

এখন চক্তি, এখন টেবুল) ... ৪০০

এম্প্লয়মেণ্ট একচেঞ্জলৈ বাচ ভাড়া ... ১০

এম্প্লয়মেণ্ট একচেঞ্জৰ পৰা আবেদিকাল

তল কোম্পানীৰ অফিচলৈ টেকী ভাড়া ১১০

অফিচৰ চাপৰাটীক বন্ধিচ ... ১০

অফিচৰ ‘বৰখাৰুক’ ঘোচ ... ১০০

ফেণ্টান চিগাৰেট, এক পেকেট ... ১০০

‘নভেম্বৰী চিনেমা’ পৰীৰ বাচ ভাড়া ... ১০০

চিনেমাৰ টিকেট (তানিৰ কলি) ... ১১০

ইণ্টাৰভেলত ২টা আইজেলীস ... ১১০

পোৰেললৈকে ২টা বাচ-টিকেট ... ১১০

জুলৰ দাল ... ১১০

বাতি খাওঁতে ... ১১০

থাকী ... ১১০

মোট— ২০০০

১ মাৰ্চ ১৯৫০

৩ জুন—১৯৫০

জমা :—

অফিচৰ পৰা কুৰি দিনৰ দৰৱহা ৮৫

খৰচ :—

স্বত্বভাড়া ... ২৫

ইলেকট্ৰিক লাইট আৰু পানী ... ৩০

বেলগুৱে মাহেকীয়া টিকেট ... ৪১০

ধোবা (২৪ টা কাপোৰ-কানি ধোৱাৰ বাবদ) ... ৬০

খৰব কাগজ ৱালাক (জুন আৰু টাইম্‌স্‌) ৭০

চুলি কটা, হাড়ী যুখোৱা, আৰু মালিচ ... ১৫

নাশিতক বকৰিচ ... ১০

পুৰি খোৱা ... ১০

ক্ৰিডাৰ্গ ফিনা (অক্সফোৰ্ড, ষাণ্ডি-কাৰিনি আৰু মণোন কুঁহৰী) ... ৪৪

টেলিফোন (আশাৰ) ... ৬

ছটা চিনেমাৰ টিকেট (আনাৰ কলি) ... ২৪

আইসক্ৰীম ছটা ... ১১

বহুৰ বকৰিচ ... ১০

গ্ৰেণ্ড ৰোডৰ পৰা মালাবাৰ হিল

পৰ্য্যন্ত টেক্সী ভাড়া ... ১৫

‘ডিনাৰ’ জলনৰ ... ৪৪

আশাৰ নিমিত্তে কুল পুৰি আৰু আশাৰ

খোপোৰ কামে কুলৰ ৱালা ... ৪

মালাবাৰ হিলৰ পৰা আশাৰ ঘৰলৈকে

টেক্সী ভাড়া ... ৩৪

বাছ ভাড়া ... ১০

গোন্ধ-তেল এবটল ... ৫

কেলেণ্ডাৰ এবটল ... ১০

হাকী ... ১৭

মোট— ৮৫

জমা :—

অফিচৰ পৰা বৰ্ষাজন নট্টৰ লগত

মহিনা ... ১০৫

খৰচ :—

দফ ভাড়া ... ২৫

ইলেকট্ৰিক আৰু পানী ... ৩০

ধোবা (১৪ টা কাপোৰ-কানি ধোৱাৰ বাবে) ১৫

পাঠানৰ ধাবৰ স্তত ... ২০

খৰব কাগজ ৱালাক ... ১৫

টাই ভাড়া ... ০

বেলগুৱে মাহেকীয়া টিকেট ... ৪১

জগদৰ আৱাৰ ... ১০

চাহ ... ১০

শুৱণি ক্ৰিডাৰ্গ ফিনা (ষাণ্ডি-কাৰিনি আৰু ন-জান) ... ১১

ছটা চিনেমাৰ টিকেট (আনাৰ কলি

নিজৰ আৰু আশাৰ) ... ২৪

ছটা কোকো-কোলা ... ১০

৪৫ ভাড়া ... ৬

৬ টা মিনাৰ চিগাৰেট ... ৪০

বিবিগ ... ৪১

মোট— ১০৫

১৫ অক্টোবৰ ১৯৫০

জমা :—

শেৰ খা পাঠানৰ পৰা নতুনকৈ ধাব ১০

খৰচ :—

পাঠানৰ সম্পূৰ্ণ ধাবৰ স্তত বাবদ ... ৪০

আইৰ নামে ‘মনি-অৰ্ডাৰ’ ... ২৫

মনি-অৰ্ডাৰ কি ... ১০

লংৱাৰ পায় (টাইম্‌স্‌ আৰু ইণ্ডিয়া) ০

বাইটিং পেঞ্চ আৰু বায় ... ১৫

ভাক টিকেট (কুৰিটা, চাকৰীৰ

নিমিত্তে দৰ্খাস্ত পৰিওৱা) ... ২৪

ছপৰৰ আশাৰ আৰু 'টিকিন'	...	৪০	আগৰ পাৰে, চকি আৰু	
খাচ ভাড়া (একপ্ৰযমেট একচেজাইল)		১০	টেক্স আৰু-মূলিক 'চৌবা	
ট্ৰাম ভাড়া (একচেজৰ পৰা ঘৰলৈ)		০/০	হাৰাৰ' বেটা	১০৪০
বিভিন্ন লাইব্ৰেৰীত বহি কিতাপ			পুৰণি কাগজৰ-কানি বেডি	১৪
পঢ়া চান্দা (পঢ়া কিতাপ—'আৰ্য্যক			মোটি জৰা—	২৭৫/০
কিনি নিখা')	...	৫/০	বহুত :-	
চাহ এক কাপ	...	১/০	টেলিফোন (আপাৰ্টেল)	০/০
বিড়ি-এমুতি	...	০/০	জুটা চিনেমাৰ টিকেট নিজৰ আৰু	
টেলিফোন (আপাৰ্টেল)	...	০/০	আশাৰ (আনাৰ-কলি)	৪৫০
জুটা চিনেমাৰ টিকেট নিজৰ			আপাৰ্টেলো বহুতলৈকে টেক্স ভাড়া	২৫০
আৰু আশাৰ (আনাৰ কলি)	...	২৪০/০	জিনাৰ (জিনাৰ ডবল নিজৰ আৰু	
জালমুট	...	১০	আপাৰ)	১০৪০
জুকাপ 'স্পেছেল' চাহ	...	৪০	'বহু'ৰ বক্ৰিচ	২৫০
ট্ৰাম ভাড়া	...	১০	জলৰ পুনি আৰু আশাৰ খোপাৰলৈ	
চুলিৰ জিউ	...	১০	জলৰ মালা	৪০
হাতিৰ আশাৰ	...	০/০	জল বেণাৰীক বক্ৰিচ	৪০
বিবিধ		২৪০/০	মিঠা পাণ	৪০
			পাণ দোকানীক বক্ৰিচ	৪০
			আশাইন্তৰ ঘৰলৈ টেক্স ভাড়া	২৫০
			টেক্সীয়াৰক বক্ৰিচ	১০০
			জাকযোগে আশাৰ নামক চিঠি	০/০
			'জবৰ পুৰা এৰটল	২৫০
			গগনীয়াক	১/০
			বাকী	৪৫০
			মোট—	১০০০

১৩ ডিচেম্বৰ ১৯৫০

জনা :-

পুৰণি সংবাদপত্ৰ, হাৰেজীৱা

কাগজ আৰু আগুৱে কিনি

কিতাপ সেৱা কুখি বেটা

মোট লাভাইল টকা পোন্ধৰ জনা হাৰ।

অসমীয়া সংস্কৃতিৰ বেদী

শ্ৰীযুত ৰতিনাৰায়ণ শৰ্মা এম্-এ।

অসমীয়াৰ সংস্কৃতি বোলা এটা বস্তু আছে।
 এতিয়াক দূৰশোভাৱী অসমীয়াই নিজৰ সংস্কৃতিৰ
 কথা কৈ গৌৰৱ কৰে। কিন্তু, অসমীয়াৰ এই
 সংস্কৃতিবোৰ কি বস্তু? অসমীয়া সংস্কৃতিৰ বেদী
 কি? আধুনিক অসমীয়া সংস্কৃতি কিহৰ ওপৰত
 প্ৰতিষ্ঠিত? অসমীয়াৰ সংস্কৃতি আছে বুলি জানিও
 সহজতে এনেবিলাক প্ৰশ্ন আমাৰ মনত উদয় হয়।

বহুতেই অসমীয়াৰ সংস্কৃতি বুলিলে অসমৰ বিভিন্ন
 ধৰ্মৰ কথা কয়; বহুতে সাহিত্যই অসমীয়াৰ সংস্কৃতি
 বুলি দেখুৱায়; বহুতে আকৌ অসমীয়াৰ শিল্প-কলাক
 অসমীয়াৰ সংস্কৃতি বুলি ধাৰণা কৰে। তেওঁবিলাকৰ
 এইবিলাক ধাৰণা অহাৰে আংশিক ভাবে সত্য;
 কিন্তু আশি জনা উচিত যে ধৰ্ম, সাহিত্য বা
 শিল্প-কলা সংস্কৃতিৰ একোটা অংশহে। সংস্কৃতিৰ
 পৰিধি ইয়াতকৈ বহুত বৰ। গতিকে অসমীয়াৰ
 সংস্কৃতিবোৰ কি?

অতি কম কথাত অসমীয়া সংস্কৃতি হৈছে
 অসমীয়া জাতিৰ অতীত আৰু বৰ্তমান জীৱনটোৱেই।
 প্ৰাক-ঐতিহাসিক যুগৰে পৰা বৰ্তমানলৈকে অসমীয়া
 জাতিয়ে সাৰ্বিক আৰু মানসিক বিধানবিলাক
 কৰ্ম কৰিলে—সই সকলোবিলাক গোটেই
 অসমীয়া সংস্কৃতিৰ সৃষ্টি হৈছে। অসমীয়াৰ শিল্প-
 কলা, ধাৰ্ম-ধাৰণা ৰীতি-নীতি, শিক্ষা-সাহিত্য, ধৰ্ম-
 সমাজ আদিবোৰেই অসমীয়াৰ সংস্কৃতি। সংস্কৃতিৰ
 বিষয়ে আমি পাচত বহুলাই আলোচনা কৰিছোঁ।

ইয়াতে আমি এটা কথা মনত ৰাখিব লাগিব
 যে ভাৰতৰ নব্বৈ অসমতো বহুত বেলেগ বেলেগ
 জাতিৰ সমাবেশ আৰু বুজীৰ অতীত যুগৰে পৰা

বৰ্তমানলৈকে এই বিভিন্ন জাতিবিলাকে নিজৰ নিজৰ
 সমাজত অসমত ধান কৰি এক সমিলিত অসমীয়া
 জাতি আৰু সংস্কৃতিৰ সৃষ্টি কৰিছে। তাৰ উপ-
 ৰিঙ যুগে যুগে অসমীয়া সংস্কৃতিয়ে আবহব বৃদ্ধি
 কৰি ৰূপান্তৰিত হৈ আহিছে। বিশেষতঃ অসমীয়া
 জাতি বহুত বেলেগ বেলেগ জাতিৰ দ্বাৰা সংগঠিত
 আৰু অসমীয়া সংস্কৃতিবোৰ বহুত জাতিৰ দান আছে;
 তথাপি অসমীয়া সংস্কৃতিৰ এটা সামগ্ৰিক আৰু
 বৈশিষ্ট্য আছে।

যুগে যুগে অসমীয়া সংস্কৃতি পৰিবৰ্তিত আৰু
 পৰিৱৰ্তিত হৈ আহিছে কৰি পৰিকৃত এক নতুন
 আৰু জটিল ৰূপ ধাৰণ কৰিছে। সেই পৰিকৃত
 অসমীয়া সংস্কৃতিৰ বিভিন্ন ধাৰা বিলাক নিৰ্ণয় কৰা
 অতি সহজ নহয়। তথাপিও আমি অসমীয়া সংস্কৃতিৰ
 আলোচনা কৰিবলৈ ৰাধ্য; কিয়নো অসমীয়া জাতিৰ
 সংস্কৃতি নাজানিলে বৰ্তমান অসমীয়াৰ সমাজ বিলাক
 সমাধান কৰা কঠিন হৈ পৰে। বহুতে হয়তো কয়
 বৰ্তমান অসমীয়াৰ সমাজৰ লগত অসমীয়া সংস্কৃতিৰ
 সম্বন্ধ কি? খুব ভালকৈ লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায়
 বৰ্তমান অসমীয়া জাতিৰ সামাজিক সমাজবিলাকৰ
 সল অসমীয়া জাতিৰ অতীত জীৱনত অৰ্থাৎ
 সংস্কৃতিত লুকাই আছে।

অসমীয়া সংস্কৃতি আলোচনা কৰিবলৈ হলে
 আমি আগতে অসমীয়া সমাজখনলৈ চকু দিব
 লাগিব। কিয়নো অসমীয়া সমাজেই অসমীয়া
 সংস্কৃতি জন্মদাতা। কিন্তু এই সমাজ যে যুগে
 যুগে পৰিবৰ্তন হৈ আহিছে, প্ৰাক-ঐতিহাসিক
 যুগৰ অসমীয়া সমাজৰ লগত আজিৰ অসমীয়া

সমাজৰ বিশেষ মিল নাই; কিন্তু এটা যোগসূত্ৰ আছে। সেই পন্থিক আধুনিক অসমীয়া সমাজ কৰ্মী জাতিৰ এটা বীতি বা প্ৰথা আন্দোলন কৰিবলৈ হলে তাৰ মূল বিচাৰি হয়তো আমি প্ৰাক-ঐতিহাসিক যুগলৈকে যাব লাগিব। সেই পন্থিক আমি অসমীয়া সমাজৰ গঠনৰ বিষয়ে প্ৰগতিমূলক দৃষ্টি-ভঙ্গীৰে আলোচনা কৰিব লাগিব।

অসমীয়া সমাজ একেদিনাই বা একে সময়তে সৃষ্টি হোৱা নাই। অসমলৈ ভিন্ ভিন্ সময়ত ভিন্ ভিন্ জাতি আহি নিজ নিজ সমাজ স্থাপন কৰিছে আৰু এটাৰ লগত আনটো জাতিৰ আদান-প্ৰদানৰ ফলত বহুতো সামাজিক পৰিৱৰ্তন ঘটিছে। এই আদান-প্ৰদান আৰু সামাজিক পৰিৱৰ্তন অৱশ্যে স্বাভাৱিক।

আমি কোনো সমাজৰ কথা আৰম্ভ কৰোঁতে নকহা বুৰঞ্জীৰ বা ইতিহাসে সচৰা সমাজ বাদ দি আহিছে। বুৰঞ্জীত মাত্ৰ পোহা গাঁৱ বৰান্ কথো, ৰাজনৈতিক পৰিস্থিতিৰ কথা বা বুৰঞ্জীপ্ৰৱৰ কথো। সমাজৰ কোনো কথাই আগতে বুৰঞ্জীত প্ৰকাশ নাপাইছিল; সেই পন্থিক আমাৰ অতীত সমাজৰ বিষয়ে জানিবলৈ হলে আমি সৰুতে বুঢ়াদলি, ভাতাতলি, সদাভক্তলি বা জাতি-ভক্তলিসকলৰ মতৰ ওপৰত ভৰ দি প্ৰাচীন সমাজৰ বিষয়ে জানিবলৈ চেষ্টা কৰিব লাগিব।

অসমীয়া সমাজ আৰু সংস্কৃতিৰ ওপৰত অসমৰ ভৌগোলিক পৰিবেষ্টনে অশেষ প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিছে। অসম দেশৰ উত্তৰে হিমালয় পৰ্বত, পূৱেও পৰ্বত-পাহাৰে ভৰপূৰ, পশ্চিম আৰু দক্ষিণ-ফালেও বৃ:পূ: তৃতীয় শতিকালৈকে এভাগ ঠেক পানীয়ে ভাবতৰ বাকী ভাগৰ লগত পৃথক কৰি ৰাখিছিল। ভাবতৰ বাকী ভাগ আৰু অসমৰ দক্ষিণত থকা পানীভাগক বেদ মহাসংহিতা আৰ্জিত পুৰ্ব-সমুদ্ৰ বোলা হৈছিল; তাৰ পাচত মহাভাৰতৰ

যুগত ইয়াক জৌহিত্য সাগৰ বুলিছিল। ইয়াৰ বাহিৰেও গ্ৰীক আৰু বৌদ্ধ গ্ৰন্থৰ পৰা জানিব পাৰি যে পুণ্ড্ৰ তৃতীয় শতিকালৈকে বঙ্গদেশৰ দক্ষিণ আৰু পশ্চিম ভাগ সাগৰৰ তলত আছিল আৰু বৰ্তমান ছিলেট জিলাখনো জলাশয় আছিল। প্ৰকৃতিয়েই অসমক ভাবতৰ শৰা সদায় পৃথক কৰি ৰাখি আহিছে। সেই পন্থিক অসমক এটা সুকীয়া সংস্কৃতিৰ আভাস পোৱা যায়। অসমৰ এই স্বকীয়া আৰু অভিন্ন সংস্কৃতিৰ কাৰণে অসমৰ জল-বায়ুও বহু পৰিমাণে দ্বাৰী বুলি কব লাগিব। অসম গ্ৰীষ্ম-প্ৰধান অঞ্চলত অৱস্থিত আৰু তাৰ বাহিৰ জিভতৰ প্ৰাৰ নমায়েই বৰগুণ হয়। মৌচুমী বতাহ আৰু বৰ্ষাৰ অসমত যেতিয়া উপদৌলী ঠাই কৰি গঢ়ি তুলিছে বৰিও অসমৰ মেখেলা জল-বায়ুৰে ইয়াৰ পৰিৱেশীকৃতৰ মন আৰু শৰীৰৰ দাঁকাত যথেষ্ট ব্যাঘাত জন্মাই আহিছে। তিনি ফালে ওখ ওখ পাৰাৰ মাজৰ ত্ৰিভুজাকাৰ এই অসম দেশত মৌচুমী বতাহে যেনেইকৈ ধুৱা-ধবগুণ আনি দৌৱাই ঠাই জেকা কৰি পেলাইছে, তেনেইকৈ এই বতাহ-বৰগুণে বায়ুৰ মনৰ ওপৰতো ক্ৰিয়া কৰি ইয়াৰ মানুহকো নিৰ্জ, মহনশীল, ভয়াতৰ আৰু অতি সহজেই আত্ম-সমৰ্পণকাৰী কৰি গঢ়ি তুলিছে। 'অসমলৈ মানুহ গলেই ফেটা হয়' বুলি যি এটা প্ৰবাদ আছে তাৰ অৰ্থ এয়ে যে পৰাক্ৰমী হুতাক জাতিও অসমত বস-বাস কৰিবলৈ ললে, তেওঁলোকৰ বল-বীৰ্য্য হেৰাই যায় আৰু প্ৰকৃতিও নিৰ্জ হৈ পৰে।

অসমৰ পশ্চিম সীমাত থকা পানী ভাগ পাৰ হৈ বিমানবিলাক জাতি লোৱাইছিল সেই জাতিবিলাক অসমৰ পূব পৰ্বতৰ বাধাৰ কাৰণে আগলৈ নগৈ অসমত থাকি গ'ল; পূবফালৰ সীমাৰ পৰ্বত পাৰ হৈ বি জাতি আহিছিল সেই জাতিও পশ্চিম সীমাৰ পানী ভাগ অতিক্ৰম নকৰি অসমতে বৈ গ'ল।

অসমৰ ব্ৰহ্মপুৰ উপত্যকাই সাক্ষাৰ্ঠী কাৰণে অসমলৈ পশ্চিম আৰু পূৰ্বৰ পৰা অহা জাতিবিলাক এই উপত্যকা ভূমিতে আদিত যুদ্ধ-বিগ্ৰহত আৰু পাচলৈ শান্তিৰে থাকিবলৈ ল'লে। অধিক শক্তিশালী আৰু উন্নত জাতিবিলাকে অসমৰ উপত্যকাকৃত্তিক নিজ আধিপত্য বিস্তাৰ কৰি জৰ্জৰলীক পৰ্বত-পাহাৰলৈ খেদি দিছিল। উপত্যকা-ভূমিত একেলগে কেবাটাও জাতি বাস কৰিলে তেওঁলোকৰ ইটোৰ লগত সিটোৰ আদান-প্ৰদানত অধ্যাটো খাতাবিক। অসমতো (অসম উপত্যকাত) বেলেগ বেলেগ জাতিবিলাকে নিজ নিজ সভ্যতা বিস্তাৰ কৰিছিল যদিও অসমত জন-দাৰু আৰু ঐক্যবদ্ধ পৰিস্থিতিৰ বাবে কালক্ৰমত সেই জাতি বিলাকৰ মানসিক আৰু সামাজিক অৱস্থাই এক নতুন আৰু একে ৰূপ ধাৰণ কৰিছিল। সেই গতিকে নানা জাতিৰ দেশ অসমত এক অসমীয়া জাতিৰ এটা সূক্ষ্মা সভ্যতা আৰু সংস্কৃতিৰ আকাশ পোৱা যায়। অসমলৈ বিনানবিলাক জাতি আহিবৰ পৰা আহিছিল সেই সকলোবিলাকেই অসমত বৈ গ'ল আৰু সকলো জাতি গোটেদায় এক অসমীয়া জাতিৰ গুটি হৈছে আৰু এই সন্মিলিত অসমীয়া জাতিয়ে এক জটিল সংস্কৃতিৰ সৃষ্টি কৰিছে। তাৰ উপৰিও অসমে সকলো জাতিৰ সূক্ষ্মা সভ্যতাবিলাক যুক্ত সন্নিবি এতিয়া এক অসমীয়া সভ্যতা ভাঙি ধৰি অসমীয়া জাতিৰ সংস্কৃতিৰ সাধনত্বতা, দীৰ্ঘতা আৰু পৰীৰতা প্ৰকাশ কৰিছে।

অসমলৈ অহা আদিম জাতিবিলাকৰ ভিতৰত নিম্নো জাতি, জটিল জাতি, মজোৱান জাতি, আলপাইন জাতি, আৰ্য জাতিয়েই প্ৰধান। এই জাতিবিলাক প্ৰাক-ঐতিহাসিক যুগতে নলে নলে অসম সোৱায়। এই কেউটা জাতিয়ে অসমত সাক্ষাৰ্ঠী উপত্যকাভূমিত হেৰায় বহুৰ ধৰি বাস কৰি আহিছে। সেই গতিকে আজিও অসমীয়া সমাজত এই কেউটা জাতিৰে প্ৰভাৱ আছে। আমি চোৱা উচিত ওপৰোক্ত জাতি কেইটা কেতিয়া, কোন সময়ত, কোন পৰেদি আহি অসম সোৱায় আৰু কোন জাতিয়ে কি কি সভ্যতা অসমত দান কৰে। এনেবিলাক কথা জানিবলৈ হলে আমি অসমৰ ভূখণ্ড ভাৱতৰ দাঁতিৰ অধিবাসী বিলাকৰ কথা জানিব লাগিব। কিয়নো সময় মানৱ জাতিৰে প্ৰতিটোৰ পৰা পৰিভ্ৰমণ আৰম্ভ কৰিছে আৰু সেই গতিকেই অসমৰ জাতিবিলাকৰ কিছুমান বীতি-নীতি পৃথিৱীৰ আন ঠাইৰ জাতিৰ বীতি-নীতিৰ লগত মিল আছে। অসমীয়া সংস্কৃতি আৰু সমাজৰ মূল পৃথিৱীৰ চাৰিওফালে সিঁচৰতি হৈ আছে। বহুল ভাবে চাবলৈ গলে আমি দেখা পাও অসমীয়া সংস্কৃতিৰ বেটী প্ৰাচীন মানৱ-সমাজ। সেই গতিকে আমি অসমীয়া সংস্কৃতি মূলতঃ হলে প্ৰাচীন মানৱ সমাজৰ উৎপত্তি আৰু ক্ৰম-বিকাশ, আদিম মানৱৰ ধান, দাবণ, বিধান, বীতি-নীতি, লীত-যাত ভাৰা জাতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব লাগিব।

ভাৰতত নব্য বিজ্ঞানৰ ক্ৰম বিকাশ

শ্ৰীহৰি মহাশয়

“বিজ্ঞান কেতিয়াও স্বাৰ্থাৰ্থ আন্দোলন হ’ব নোলাগিব। বিপ্লৱৰ বিজ্ঞান সাধনা কৰাৰ সৌভাগ্য হৈছে সেই সকলোই প্ৰথমে ভেটিলোকৰ অভিজ্ঞত মানৱতাৰ হকে প্ৰয়োগ কৰিব লাগিব। এক কথাত কবলৈ গ’লে মানৱতাৰ হকেই সকলো এচেষ্টা হ’ব লাগিব।” — কাল’মার্জ

অতীত ভাৰতৰ বিজ্ঞানৰ গবেষণা যথেষ্ট হৈছিল। বলাচন, জ্যোতিষিকা আৰু আয়ুৰ্বেদত ভাৰতীয়ই বেদ উৎকৰ্ষতাৰ পৰিচয় দিছিল। সেৱা হ’ল আজিৰ পৰা প্ৰাৰম্ভৰ কাৰণ হৰ্ষভাৰ বহুবৰ আগৰ কথা। ভাৰতীয় জিন্দাবাই ক্ৰমাৎ গতি লগাই ভক্তিবাদৰ কালে ব’বলৈ ধৰিলে আৰু ইমানতে বিজ্ঞানৰ সাধনাত লোণ পালে।

ভাৰত আধ্যাত্মবাদী দেশ। পাৰ্থিৱ জন্ম মনুষ্যিক এই দেশত জাগিও বৰকৈ নিদা কৰিব প্ৰথা প্ৰচলিত আছে। এককালত দেশত প্ৰচুৰ খেতি হৈছিল, কম পৰিশ্ৰমতে মাজুহে শেট ভৰাই খাবলৈ পাইছিল, প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য্যৰে জৰপূৰ পৰিবেশৰ মাজত মাজুহৰ জীৱন-বাতাও সহজ আছিল। সামাজিক ভাবেও সমাজ আগবাঢ়িছিল— অল্প দেশতকৈ বহুত বেচি। কঠোৰ সামাজিক নিয়ম শৃঙ্খলা বজাই ৰখা হৈছিল। বিজ্ঞান চৰ্চ্চাৰ প্ৰয়োজন হয় ব্যৱহাৰিক প্ৰয়োগৰ কাৰণেহে। কিন্তু ব্যৱহাৰিক প্ৰয়োগেই বেতিয়া সংকুচিত হ’ল বিজ্ঞান সাধনা আশোনা-আপুনি বন্ধ হৈ গ’ল আৰু বিজ্ঞানৰ সাধনাৰ চাই ললে জীৱন মুক্তিৰ সাধনাই। আধ্যাত্মবাদ বিজ্ঞানৰ পৰিপন্থী নাছিল— কিন্তু সেই আধ্যাত্মবাদে বিজ্ঞানৰ পৰিপন্থী নোহোৱা-

কৈয়ে বিজ্ঞানক সংকুচিত কৰিলে “জনাৰ সংসাৰ ভাঙি, ইয়াত সকলো নষ্ট, যোহনৰ মায়াজাল সকলো মাৰোম” যন্ত্ৰৰ ধ্বনিৰে।

এদিন আৰম্ভ হ’ল এনেদৰেই বিজ্ঞানৰ চৰ্চ্চা বন্ধ হৈ গৈছিল। ওখৰ খয়াম বিখ্যাত গণিতজ্ঞও আছিল।

জুৰীফ মধ্যযুগৰ অৱসানৰ পিচত ভাৰতলৈ অহা বনিয়া বুঢ়ীয়ে নব্য বিজ্ঞানৰ নতুন লৈ আহিছিল—বি বিজ্ঞানৰ মূলত আছিল নিউটন, গেলিলিউ, জেমছৱাট্, ষ্টিফেনচন, ওয়েনবাৰ্গ আদি। নীল শক্তি আৰু কাশাখানা আদিদ্বাৰে প্ৰাচীন মহাজ জাগি চুংবাৰ কৰি দিছিল—বাৰ কলত ইউৰোপত নতুন ধনতান্ত্ৰিক সভ্যতাই জন্ম লৈছিল।

সি বি কি নহওক বণিয়া শাসনৰ তলত থাকোতেই ভাৰতীয় যুৱকে বি পশ্চিমীয়া চিন্তা ধাৰাৰ লগত পৰিচিত হয় সেই পৰিৱেশেই এদিন ভাৰতীয় যুৱকক নব্য বিজ্ঞানৰ পথলৈ টানি নিধে। এই নব্য শিক্ষিত ভাৰতীয় যুৱকে স্পষ্ট কৰি দিছিল যে দেশৰ উন্নতি সাধন কৰিবলৈ হ’লে দেশৰ স্বাৰ্থ বিজ্ঞানক প্ৰয়োগ কৰিবলৈ লাগিব। বুঢ়ীয়ে ভাৰতত ১৮৮০ চনত পোনপ্ৰথমে কলিকতা য়েডিকেল কলেজ স্থাপন কৰে। সেই একে বছৰতে বে-বেকাৰী এচেষ্টাও আৰ, জি, কৰ য়েডিকেল কলেজ আৰম্ভ কৰা হয়। ১৮৭৬ চনত ডাঃ মহেন্দ্ৰলাল চক্ৰৱৰ্ত্তে Indian Association for the cultivation of Science প্ৰতিষ্ঠা কৰে। কলিকতা বিজ্ঞান কলেজ প্ৰতিষ্ঠিত হয় ১৯১১ চনতহে। উল্লেখযোগ্য কথা ইমানতে যে কলিকতা

বিশ্ব-বিজ্ঞানগে বিজ্ঞান বিষয়ক এম, এচ, ডি, খোলে ১৯০৬ চনতহে—১৯০৫ চনৰ স্বদেশী আন্দোলনৰ পিচত।

১৯০৬ চনৰ পিচৰ পৰা দেশত এটা নতুন জাগৰণে দেখা দিয়ে। বিলাতী চৰকাৰেও বিজ্ঞান শিক্ষাৰ কাৰণে পথ জোকাবিলৈ আশ্বস্ত কৰে—নহলে বিজ্ঞান শিক্ষাৰ মাজেদি ডাঙতলৈ বিটো সাংঘাতিক বস্তু বিলাতৰ পৰা আবাদী হ'বলৈ ধৰিছিল সি বুটচ চৰকাৰৰ পক্ষে বৰ মারাত্মক মূলি বিবেচিত হৈছিল। ১৯০৫ চনত চৰকাৰে Indian Institute of Agricultural Research, ১৯১৫ চনত Forest Research Institute, ১৯০৬ চনত Mining, Geological and Metallurgical Institute of India প্রতিষ্ঠা কৰে।

ভাৰতত পোনপ্ৰথমে নয়া বিজ্ঞানৰ নতুন চেতনাৰে বৈজ্ঞানিক জীৱনৰ পাতনি বুলে ব্ৰজেন কুমাৰ বৈজ্ঞানিক আচাৰ্য আনন্দচন্দ্ৰ বাৰ আৰু আচাৰ্য জগদীশচন্দ্ৰ বহুৰে ১৮৮৭ চনত। আচাৰ্য বহুৰে বিলাতৰ এডিন বৰা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা ডি এচ, ডি উপাধি লৈ কলিকতাৰ প্ৰেচিডেন্সি কলেজত অসায়নৰ অধ্যাপকৰ কামত সোমায়। আৰু আচাৰ্য বহুৰে কেন্দ্ৰীয় বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা এম, এচ, ডি পাচ কৰি প্ৰেচিডেন্সি কলেজত পদাৰ্থ বিজ্ঞানৰ অধ্যাপক পদত যুক্ত হৈছিল। তেতিয়া বৈজ্ঞানিকেই সেইদিনা প্ৰথম বিটো অজাবৰ সম্বন্ধীন হৈছিল—সেইটো হৈছে একোটা সুপৰীক্ষিত লেণ্ডৰ-টৰীৰ। তেওঁলোক দুয়োৰে আশাৰ চোঁৱৰ ফলত প্ৰেচিডেন্সি কলেজত দুটা লেবোৰেটৰী প্ৰতিষ্ঠা হয় আৰু তেওঁলোক দুয়ো বিজ্ঞানৰ যৌলিক গবেষণা আৰম্ভ কৰে। আচাৰ্য বাৰে যৌগিক পদাৰ্থৰ মিলন আৰু বিশ্লেষণৰ সম্পৰ্কে গবেষণা কৰিছিল আৰু তেখেতে Mercurous nitrate আৱিষ্কাৰ কৰিছিল।

আচাৰ্য বহুৰে বিজ্ঞান জগতৰ সম্পৰ্কে গবেষণা চলাইছিল। ১৮৯৫ চনত এই গবেষণাৰ কল স্বৰূপেই তেখেতে বিনা তাঁৰে বিজ্ঞান প্ৰবাহ সঞ্চালন কৰিবলৈ সক্ষম হয়। তেখেতে বিজ্ঞান প্ৰবাহ ধৰিবৰ কাৰণে এটা বহুও উদ্ভাৱন কৰিছিল। তেখেতৰ বহুটোৰ সম্পৰ্কে বিলাতৰ 'ইলেকট্ৰিচিয়ান' কাকতত এনেদৰে মন্তব্য কৰিছিল—“বৰ্তমান সময়ত বিনা তাঁৰে বাদী প্ৰেৰণ কৰিবলৈ যিবানবিলাক বহু উদ্ভাৱন হৈছে তাৰ ভিতৰত আচাৰ্য বহুৰ উদ্ভাৱিত বহুই অটন সকলোবাবকে চেৰ পেলাইছে।”

১৮৯৫ চনৰ নভেম্বৰ মাহত কলিকতাৰ প্ৰেচিডেন্সি কলেজত আচাৰ্য বহুৰে এটা শৰীকাৰ আয়োজন কৰিলে। সেই শৰীকাৰলৈ প্ৰেচিডেন্সি কলেজৰ বহু গৱৰ্ণৰ চাৰ উইলিয়াম হেৰেণ্ডটীও উপস্থিত আছিল। তেখেতৰ শৰীকাৰ বিজ্ঞান জগতত দুটা বড় আঁঠা উঠে কৰি বৃত্তাৰ কোঠাৰ সজাট কোঠা এটা গুলি জৰোৱা পিতৃগৰ গুলি এবিধে আৰু এটা বাঁকৰ গোলো বিকোৱণ কৰিলে। ৭০ ফুট দূৰলৈ এনেদৰে বিজ্ঞান জগত পতিয়াবলৈ তেখেতে বহুটোৰ লগত এটা উচ্চ মন্ত সংযুক্ত কৰি দিলে আৰু সেই মন্তৰ ওপৰত এটা টিনৰ চাকু আঁঠি দিলে। আধুনিক যুগৰ উন্নত যন্ত্ৰৰ এবিধেণতা (Aerial) এই এতে ব্যৱহাৰ কৰা গৈছে। তেখেতৰ এই শৰীকাৰ কল স্বৰূপেই বিলাতৰ বয়েল চচাইটিয়ে তেখেতক বক্তৃতা দিবলৈ আৰু শৰীকা কৰি দেপুৱাবলৈ আৰম্ভ কৰে। তেখেতৰ বক্তৃতা আৰু শৰীকাৰ যুক্ত হৈ বয়েল চচাইটিয়ে তেখেতক সভাপতি আগ বঢ়ায় আৰু লণ্ডন বিশ্ববিদ্যালয়েও তেখেতক 'ডাক্তাৰ অব চাইক' উপাধি প্ৰদান কৰে।

তেখেতৰ এই বহুটোৰ সফলত বুটচ বণ-কৰীৰ অধ্যক্ষ চাৰ হেনৰী হেৰ্ডচনে এখন জাহাজৰ পৰা অস্ত্র এখন জাহাজলৈ খবৰ পঠাবলৈ সক্ষম হয়। তেখেতৰ বহুটোৰ সম্পৰ্কে বিলাতৰ 'ইলেকট্ৰিক

ইঞ্জিনীয়েৰ' কাকতে এইদৰে যত্ন কৰিছিল—
“.....বিভিন্ন শক্তিৰ অৱলম্বনত অধ্যাপক বহুদূৰে
বৈজ্ঞানিক জৰণ ধৰা যত্নটো আৱিষ্কাৰ কৰিছে
মি সঁচাকৈয়ে চমকপ্ৰসন্ন আৰু অল্প সকলোবোৰ
যত্নৰ ভিতৰতো এই যত্ন শীৰ্ষস্থানীয়। অতি আৱৰিত
কথা ইয়ানোৱিচে যে তেওঁ কোনো দিন এই যত্নৰ
কৌশলৰ কথা লুক-ঢাক কৰা নাই। আৰু পৃথিৱীৰ
বি কোনো লোকেই এই যত্ন কামত ধুঁৱাবলৈ বা
তাৰ ঘাৰাই ধন উপাৰ্জন কৰিবলৈ তেওঁ কোনো
‘বাৰান্ধিবেশ’ আৰোপ কৰা নাই।”

Electric Engineer, 5th Feb. 1897.

বাৰ্কনিৰ উদ্ভাৱিত যন্ত্ৰ ইয়াৰ পিচতহে দেখিবলৈ
পোৱা যায়। ইয়াৰ পিচত জগদীশচন্দ্ৰৰ গৱেষণা
উদ্ভিদ-জগতলৈ ঢাল লয়। উদ্ভিদ-বিজ্ঞানলৈকে
ভেৰেতে মৌলিক অৱলম্বন দি গৈছে। ভেৰেতৰ
উদ্ভাৱিত যন্ত্ৰ Resonant reëorderৰ ঘাৰাই ভেৰেতে
উদ্ভিদৰ নাৰ্ভ প্ৰবাহ আৰু চৈতন্য (sensitiveness)
ধৰা পোৱাৰ।

১৯০২ চনত ভেৰেতে প্ৰেচিডেন্সি কলেজৰ
পৰা ওলায়। ১৯১৭ চনত ভেৰেতে বিজ্ঞানৰ উচ্চ
ধৰণৰ অধ্যয়ন আৰু গৱেষণাৰ কাৰণে ‘বিশ্ব বিজ্ঞান
মন্দিৰ’ নিজৰ সজ্জিত ঘনবেই আহৰণ কৰে। যুত্থাৰ
আগলৈকে ভেৰেতে বিজ্ঞান মন্দিৰৰ সকলো
গৱেষণাৰ স্থান ধৰিছিল। দেশত বিজ্ঞানৰ ভেট
পুৰু কৰি থৈ গৈছিল। শই শই যুৱকক অজ্ঞ-
প্ৰাপ্ত কৰি তুলিছিল—বিজ্ঞান অৱেৰণৰ কাৰণে।

আচাৰ্য্য বাৰৰ জীৱন বাত্ৰাটো সৰ্বোচ্চত
অজ্ঞ বৈজ্ঞানিকৰ জীৱনত দেখিবলৈ পোৱা যায়।
প্ৰেচিডেন্সি কলেজত থাকোঁতেই বাত্ৰ ৮০০ টকা
মূলধন চিচাবে লৈ ভেৰেতে বেঙ্গল কেমিকেল
ৱৰ্কচ লাভ কৰে। আৰু ভেৰেতৰ যুৱক-পৰি-
চালনাৰ কল স্বৰূপেই এই প্ৰতিষ্ঠানে বিৰাট
কাৰণাত পৰিণত হয় আৰু দেশৰ এটা মহৎ

অভাৱ পূৰণ কৰে। আজীৱন বাৰে সন্মানীয়
নৰেই কটালে। বাৰ কুমাৰ প্ৰেচুৰেই জীৱনত
ঘটা সকলো টকা মান দি গ'ল—দেশত। ভেৰেতৰ
নিজৰ কৰ্তব্য সম্পৰ্কে ভেৰেতে নিজেই কোৱা
এই উক্তিটো আশাৰ বৰ ভাল লাগে। ভেৰেতে
এবাৰ কৈছিল—“গ্ৰেঞ্জ ৱংশৰ পূৰ্বে এডিনবাৰ্গে
যখন বি, এচ, চি. পাৰ্চি লিখন “India and the
British Rule” নামে একখান পুস্তক লিখেছিল।

ফলে লৰ্ড বাইৰণেৰ যন্ত্ৰ “awoke one fine
morning and found myself famous”
এইৱৰ্ত্তম ভাবে স্বাক্ষৰীতি চোঁৱ কৰেচি, সন্মান
সাধাৰ আন্দোলন কৰেচি, নানা একাৰ কল
কাৰখানা গড়বাৰ চোঁৱ কৰেচি, এই লিখেচি,
আবাহ লকে লকে বসায়ন লাভ লগায়ন ও মৌলিক
গৱেষণা কৰেচি।”—‘আচাৰ্য্য প্ৰবন্ধচন্দ্ৰ’ পৃষ্ঠা ১১

[লেখক—শ্ৰীহৰোষ বসুমাৰ]

প্ৰেচিডেন্সি কলেজৰ পৰা ওলাই আহি ভেৰেতে
কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ বিজ্ঞান কলেজত বসায়নৰ
পালিত অধ্যাপক হৈছিল। বিশ্ববিদ্যালয়ক বহুবাৰ
মহৎ টকা বসায়ন বিভাগৰ উন্নতিৰ কাৰণে লান
কৰিছিল। তদুপৰি বিখ্যাত হিন্দু বসায়নতিল
নাগাৰ্জুনৰ নামে বছৰি এটা লোণৰ শৰত আৰু
নগল ৪০০ পাঁচ টকা বসায়ন বিজ্ঞানৰ কৃতী
ভাৱজনক দিবৰ কাৰণেও ভেৰেতে কলিকতা
বিশ্ববিদ্যালয়কো কেবা হাজাৰো টকা দিছিল। অজ্ঞ
বিশ্ববিদ্যালয়কো ভেৰেতে বহুভাৱ দিবলৈ গৈ
ঘন পাঠিছিল সকলো সুবাই চিহ্নিল।

১৯০৭ চনৰ ২৬ নভেম্বৰ দিনা আচাৰ্য্য বহুৰ
আৰু ১৯০৪ চনৰ ৬ জুলাইৰ দিনা আচাৰ্য্য বাৰৰ
মৃত্যু হয়।

আচাৰ্য্য বাৰ আৰু বহুৰ ঐতিহ্য লৈ ভাৰতত
বিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰত আবিৰ্ভাব হয়চি এবাৰ চেন্দ শেখৰ
বেকট বহন। ভেৰেতে ভাৰত চৰকাৰৰ বাত্ৰ

বিভাগের উক্ত পত্রই বিষয়া বৈধে। সেই সম্মানব
সম্মানব হেজার টকীয়া চাকরি এটি দিলে কলিকতা
বিদ্যাবিদ্যালয়ের অধ্যাপক হ'ব কারণে। কলিকতা
বিদ্যাবিদ্যালয় থাকতেই তেখেতে Indian asso-
ciation for the cultivation of science ব
সেবেবেটরীক গবেষণা চলাই গেলিল লক্ষ আক
শোহর শক্তির সম্বন্ধে—১৯২১ চনর পৰ্য্যন্ত। ১৯২৮
চনর ১৬ মার্চ তারিখে কালোবস্ত্র বহা কক্ষিক
জীবিত বিজ্ঞান সমিতির উদ্যোগে বক্তৃতা বসনে
প্রথমে তেখেতর আবিষ্কার কথা বোঝা করে।
আক তার কেইদিন বানর শিঙে তেখেতে পট্টোয়া
সংবাদ পত্র আকারে বিলাতর Nature পত্রিকাত
প্রকাশ হয়। সেই উদ্যোগে বক্তৃতা বৈধে
তেখেতে কৈছিল—“জাতি আমি বিদ্যর বাজ্যর
ভ্রমর মুক্ত উপস্থিত হৈছোহি বুলি বই নিঃশব্দে
করি পৰ্য্য হৈছে। ইয়াব সন্ধানী আলোকর সহায়ক
তত্ত্ব জ্ঞান, অণু-পরমাণু বাজ্য, বিকিরণ ধর্ম, বস্তু
আক তপন গতি বিজ্ঞান অসংখ্য প্রশ্নর উত্তর দি
পৰ্য্য হ'ব। বিগুন কান জাতি যদি অকল কর্মীর
কারণেই অপেক্ষা করি আছে।”

বসন এফেক্ট বা বসন প্রদর্শন সহজে বুজাব
পৰ্য্য বিবয় নহয়। ইয়াক বুদ্ধির কারণে পদার্থ,
গণিত আক কসায়ণর পরিচয় জান থাকিব লাগে।

আকাশর বস নীলা কির? এই প্রশ্নটোহেই
বহুত বৈজ্ঞানিকর মনত খেলাইছিল। বহুতো
বৈজ্ঞানিকেই এই সম্পর্কে গবেষণা চলাইছিল।
এই নীলা বস্তুর আলোকর সৃষ্টি জন্মর বি
গুণার্থ সোদাই আছে তার গবেষণাত প্রবৃত্ত হৈছিল
লর্ড রাল্ফ। তেখেতর সূত্রাব শিঙে বসনেই এই
সম্পর্কে গবেষণাত আগ বাড়ে। ১৯২৮ চনর ২৮
ফেব্রুয়ারী তারিখে তেখেতে এবিধ নতুন আলোক
বস্তুর সন্ধান পায় আক অরিস্কেই এই পরীক্ষা
কলর অভিনবর আক জড়র বিশ্বর বৈজ্ঞানিকসকলর

আগত ডাক্তি ধরে। তেখেতর এই আবিষ্কারক
বসন প্রদর্শন বা Roman effect বুলি কন্যাজ্ঞ।
বসন এই আবিষ্কারর ফলতেই পৃথিবী বিখ্যাত
হৈছিল। তেখেতে বহুত চোবটীক সভা পর
পাইছিল। কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়র পরা Doctor
of science উপাধি পাইছিল। ১৯৩০ চনত পরা
বিজ্ঞানর নোবেল প্রাইজো পাইছিল। ষ্টক হোলম
সভাত নোবেল প্রাইজ গ্রহণ করিবলৈ সে সেই
দিনা ইউনিয়ন জেকর কলত বসি বসনে উল্লুপি
উল্লুপি কানছিল—জাতির ভাগ্যাত যি সম্মান সেই
বারেই প্রথমে বসিছিল তাকে তেখেতে জাতি
হৈ গ্রহণ করিবলৈ নোপোহাব বাবে।

অধ্যাপনা আক গবেষণার বাহিষ্যে বসন
আছে। ভারতীয় বিজ্ঞান কংগ্রেসে তেখেত অত্যন্ত
জগন্নাথ। Indian Association for the
cultivation of science আক ভারতীয় বিজ্ঞান
কংগ্রেসে তেখেত অবৈতনিক সাধারণ সম্পাদক
আছিল। ১৯২৯ চনর ভারতীয় বিজ্ঞান কংগ্রেসে
মজ্জিম অধিবেশনত তেখেতে সভাপতিত্ব করিছিল।
এতিয়া তেখেতে ভারতীয় বিজ্ঞান পরিষদ (Indian
Academy of science) র জরি ধরিছে।

বসু, বায় আক বসনে লৈ আহিছিল জাতীয়
ঐতিহ্য। তেখেতসকলর গবেষণাই পৃথিবী জুড়ি
সুখ্যাতি আর্জিছে। তেখেতসকলর শিঙে
জাঃ বেঘনাব সাধা, ডাঃ বীবেল সাধনী, ডাঃ ভাণা,
ডাঃ ভাট নগর, ডাঃ জ্ঞান, মতোজনাপ বসু আক
অধ্যাপক নগ্নানরীছে পৃথিবী জুড়ি সুখ্যাতি আক
সাকল্য লাভ করিছে। জাতীয় আন্দোলনর সালে-
কিয়েই ভারতত বিজ্ঞানর অগ্রগতি সম্ভব হৈছে
জাতি ভারতীয় বিজ্ঞানে সেই পথতেই আগবাড়িছে।
অকল সুখ্যাতি অর্জিতেই দেশর মনুষ্টি নেবাড়ে,
জনসাধারণর জীবন ধারণর মান উন্নয়ন নহয়।

বিজ্ঞানৰ সাধনা উদ্দেশ্যে হয় আৰু সজ্জিত। গবেষণা বোলা কথাটো আকি কালি ব্যক্তিগত নহৈ গৈছে সামূহিক (Team work) আৰু দেশৰ সুস্থতৰ বাবে কালৈ চোৱলৈ গ'লে এনে বোকাটোহে থাকিব লাগিব। দেশৰ সুখ সমৃদ্ধি ঘটাবৰ কাৰণে দেশে দেশে আজি বিজ্ঞানৰ প্ৰচাৰ কৰা হৈছে। অৱশ্যে ভাৰতীয় বাক্য পাৰে—আক সেই কাৰতৰ কাৰণে বৈজ্ঞানিক নিশ্চয় দাটো নহয়।

বিজ্ঞান দুখীৰ গতিয়ে আগবাঢ়িছে। আনবিক ক্ষত্ৰৰ প্ৰয়োগৰ সম্ভাৱনাই যেতিয়া বাতৰ কপ লৈছে তেতিয়া আমি বিজ্ঞানেই মানবোৰৰ বাহক বুলি ক'বলৈ সমূলি সংকোচ নকৰা হৈছে।

ভাৰতত বিজ্ঞানিক জন-কল্যাণত প্ৰচাৰ কৰাৰ যেতিয়া দিন নো হয়। এই কেই বছৰৰ ভিতৰতে দেশলৈ নতুন কপ আহিছে। কু-সংস্কাৰ জনে নাহিকৈ হৈছে। শিক্ষাই নতুন পথ লৈছে। নতুন নিয়ন্ত্ৰণ, জলবিদ্যা উৎপাদন, আৰু নানান শিল্প বিজ্ঞানৰ প্ৰয়োগে দেশৰ পুণ্য উন্নতিৰ সম্ভাৱনা দেখুৱাব পাৰিছে। দেশৰ জন-সাধাৰণৰ বিজ্ঞানৰ ওপৰত আস্থা বাঢ়িছে—লাখ লাখ হুকে বিজ্ঞান শিক্ষাৰ কাৰণে আগবাঢ়ি আহিছে। ই লগাকৈয়ে শুভ লক্ষণ।

যি দিনা আমাৰ বিজ্ঞান সফল হ'ব দেশক নতুনকৈ সম্ভাৱনাই—দেশক সমৃদ্ধিশালী কৰিবলৈ, বিভিন্ন বিজ্ঞান সফল হ'ব জন-সাধাৰণক হাড়ভাৰা পাবলৈ পৰা মুক্ত কৰিবলৈ, বিভিন্ন বিজ্ঞানে মানবজাতি লকলো বৰণৰ পোষণৰ পৰা মুক্ত কৰিব—সেই অনাগত দিনলৈকে আমি আজি আগুৱাই যোৱাৰ প্ৰণেতা কৰিছোঁ।

ভাৰতৰ প্ৰধান বিজ্ঞান অনুষ্ঠান

সমূহৰ চমু পৰিচয়

(১) ইণ্ডিয়ান এচোচিয়েচন ফৰ দি কাল্টিভেচন অৱ চায়েন্স (কলিকতা) ১৮৭৬ চনত

প্ৰতিষ্ঠিত। ডাঃ মহেন্দ্ৰলাল চকৰ্য্যেৰ বিজ্ঞানৰ মৌলিক গবেষণা চলোৱাৰ কাৰণে প্ৰতিষ্ঠা কৰে। এইটোৱেই আটাইতকৈ পুৰণি বিজ্ঞানৰ অনুষ্ঠান।

(২) ভাৰতীয় বিজ্ঞান কংগ্ৰেছ (কলিকতা)—১৯১৪ চনত প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়। ভাৰতীয় বিজ্ঞানৰ গবেষণা আৰু বিজ্ঞানৰ প্ৰচাৰ কৰাটোৱেই এই কংগ্ৰেছৰ উদ্দেশ্য। বছৰি অনুষ্ঠানটি বাহত বাৰ্ষিক সম্মিলন বহে। এই সম্মিলনত বিজ্ঞানৰ গবেষণাৰ সামূহিক প্ৰতিবেদন দাখিল কৰা হয়। যুগ অধিবেশনৰ লগতে পণ্ডিত, সাংবাদিক, পৰ্য্যটক, বসায়ন-বিজ্ঞানী, জুগোল-বিজ্ঞানী, মৃতদেহ, জীৱ-বিজ্ঞানী, প্ৰাণী-বিজ্ঞানী, উদ্ভিদ-বিজ্ঞানী, মেডিকেল আৰু চেণ্টেৰেনেৰী কৃষি-বিজ্ঞানী, শাৰীৰ-বিজ্ঞানী, শিক্কা আৰু মনোবিজ্ঞানী, ইঞ্জিনিয়িং আৰু যান্ত্ৰ-বিজ্ঞানী এই শৰীৰীয়া ১৩ টা শাখাৰ অধিবেশন বহে। এই সম্মিলনযোগত বিশিষ্ট বৈজ্ঞানিকসকলৰ বক্তৃতাৰ আয়োজন কৰা হয় আৰু বৈজ্ঞানিক প্ৰবন্ধ আদিও পাঠ কৰা আৰু আলোচনা কৰা হয়।

(৩) বাংলালোৱাৰ ভাৰতীয় বিজ্ঞান পৰিষদ (Indian Academy of Science)—১৯৩৪ চনত এই প্ৰতিষ্ঠানটি স্থাপন কৰা হয়। পৃথিবীৰ সকলো দেশৰ বৈজ্ঞানিকৰ লগতে এই অনুষ্ঠানৰ যোগাযোগ আছে।

(৪) ভাৰতীয় বিজ্ঞান বন্থিৰ (Indian Institute of Science)—১৯১১ চনত চাব ভোবাবজী টাটাৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰে। ভাৰতৰ সকলোৰে বিজ্ঞানৰ অনুষ্ঠান। সকলো ধৰণৰ গবেষণা এই অনুষ্ঠানৰ ভাৰতীয় চৰকাৰে কৰা হয়। গবেষণাৰ কাৰণে fellow ship দিয়া হয়।

(৫) বসু বিজ্ঞান বন্থিৰ, কলিকতা (Bose Research Institute)—১৯১৭ চনত আচাৰ্য্য বসুৰে প্ৰতিষ্ঠা কৰে।

(৬) ভাৰতীয় সাংখ্যবিজ্ঞান সমিতি, কলিকতা (Indian Statistical Institute)—১৯৩২ চনত প্রতিষ্ঠা করা হয়। গবেষণার কারণে fellow ship দিয়ে। ‘সাংখ্য’ নামের এখন মাসিকীয়া মুখ-পত্র প্রকাশ করে। এই অনুষ্ঠান পরিচালনা করিতে বিশ্ববিখ্যাত বৈজ্ঞানিক অধ্যাপক পি টি মল্লা নবীন্দে।

(৭) ভাৰতীয় রসায়নিক পরিষদ (Indian Chemical Society, Calcutta)—১৯২৪ চনত প্রতিষ্ঠা করা হয়। fellow ship দিয়ে।

(৮) কাশী গণিত পরিষদ (Benares Mathematisal Society)—১৯১৮ চনত প্রতিষ্ঠিত।

(৯) বোম্বাই বৃত্ত পরিষদ (Anthropological Society of Bombay)—১৮৮৬ চনত প্রতিষ্ঠিত।

(১০) জাতীয় বিজ্ঞান পরিষদ, কলিকতা (National Institute of Science of India) ১৯০৫ চনত প্রতিষ্ঠিত।

(১১) ইঞ্জিনীয়ারিং ইনষ্টিটিউট, কলিকতা (Indian Institute of Engineers)—১৯২০ চনত প্রতিষ্ঠিত। ইঞ্জিনীয়ারিং বিষয়ের উচ্চ ধরনের গবীক্ষা পরিচালনা করে। এখন তিনিষহীয়া মুখ-পত্রও প্রকাশ করে।

(১২) খনি, ভূ-বিজ্ঞান আৰু ধাতু-বিজ্ঞান ইনষ্টিটিউট, ধানবাগ (Mining, geological and Metallurgical Institute) ১৯০৬ চনত প্রতিষ্ঠিত।

(১৩) কৃষি গবেষণা সমিতি, দিল্লী (Indian Institute of Agricultural Research)—১৯০৫ চনত প্রতিষ্ঠিত।

(১৪) ফরেষ্ট ইনষ্টিটিউট, ডেরাডুন (Forest Research Institute)—১৯১০ চনত প্রতিষ্ঠিত।

(১৫) দিল্লী পলিটেকনিক (Delhi Polytechnic)—১৯৪০ চনত প্রতিষ্ঠিত।

১৯৪৯ চনর পরা ভাৰত স্বত্বাধীন হওয়ার পরা অনুষ্ঠান কেইটি প্রতিষ্ঠা করিছেন।

(1) National Physical Research Laboratory—New Delhi. (2) National Chemical Research Laboratory—Poona. (3) National Drug Research Institute—Lucknow. (4) National Metallurgical Laboratory—Jamshedpur. (5) National Leather Research Institute—Madras. (6) National Food Research Institute—Mysore. (7) National Electro Chemical Research Institute—Madras. (8) National Dairy Research Institute—Bangalore. (9) National Building Research Institute—Ranchi. (10) National Glass Research Institute—Calcutta. (11) National Fuel Research Institute—New Delhi.

অসমৰ নৃত্য কলা

শ্ৰীমতীন গোস্বামী

জাৰ্ভীয়া নৃত্য-কলাক সাধাৰণতে চাৰিটা পদ্ধতিত (School of dancing) ভগোৱা হয়—ভাৰত নাট্যম, কথাকলি, কথক আৰু মণিশূৰী। ইয়াৰ বাহিৰেও অসমত না না ধৰণৰ বি শাস্ত্ৰীয় নৃত্যৰ প্ৰচলন আছে তাক এটা বেলেগ কথকপী নৃত্য-পদ্ধতি বুলি ধৰিব পাৰি। অসমত প্ৰচলিত এই শাস্ত্ৰীয় নৃত্য দমহৰ বিশেষত্ব—বিভিন্ন মহাৰ আৱৰ্ণাৱ, নিজস্ব প্ৰকাশ ভক্তি আৰু পান বিকল্পৰ বৈচিত্ৰ্য। বিশেষকৈ এই নৃত্য ভাৰতৰ অতীত নৃত্যৰ পৰা পৃথক হৈছে ব্যক্ত-বহুৰ বিভিন্ন তালবিলাকত।

নৃত্য সাধাৰণতে দুবিধ—শাস্ত্ৰীয় নৃত্য (classical dance) আৰু দেশীনৃত্য বা লোকনৃত্য (Folk dance)। অসম লোকনৃত্যৰে ভৰপূৰ। দেওদানি নাচ, বিহনাচ আৰু গৰুত-ভৈয়ামৰ জন-ভাতিগালৰ আদিও প্ৰচলিত—নাচকৈম নাচ, পাৰো নাচ, চেবা নগা নাচ, পাৰিয়া লিম, ইয়েইনা, খেবাইনৃত্য হাথাজানি, বাৰুচ নাচ, জঙৰা উৎসৱ নৃত্য আদি না না ধৰণৰ নৃত্যই লোকনৃত্যৰ ভিতৰত পৰে।

অসমৰ নৃত্যকলাত শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ দান আত্ম-লক্ষীয়া। নটুৱা নাচ, চালি নাচ, হুজুৰাৰী নাচ, গুৰুবা নাচ আদি নৃত্যবিলাক শ্ৰীশঙ্কৰদেৱে দেৱ-দাসী প্ৰজাপালি আৰু অসমৰ জন-জাতীয় নৃত্যৰ সংমিশ্ৰনক গঢ়ি তুলিলে। লাভ-ভাওৰ ভক্তিৰ নটুৱা নাচ গৰুৰ নৃত্যৰ প্ৰেৰণা নাচ। চালি নাচৰ ভণ্ডত দেৱদাসী নৃত্যৰ বশেষ্ট প্ৰকাৰ দেখা যায়। এই নৃত্যৰ লাজ-পাখতো দেৱদাসী নৃত্যৰ সাজ-পাৰৰ প্ৰভাৱ পৰিছে। সেই কাৰণেই বোধহয় এই নৃত্যৰ আন এটা নাম “নটী প্ৰবেশ ভক্তি

বা বৰভক্তি”। শাস্ত্ৰীয় নৃত্য-ভক্তিৰাৰে বিভিন্ন তাল-মানৰ গুৰুবা নাচ আৰু বিভিন্ন কৃষ্ণ-নৃত্যও সজীয়া নৃত্যৰ অপৰিগাৰ্য্য অঙ্গ। বাঁদলীয়া, কানীৰ দমন, গোপাল-নৃত্য আদি কৃষ্ণ নৃত্যত বিভিন্ন তাল, পাৰ চালনা আৰু প্ৰকাশ ভক্তিৰে কৃষ্ণ চৰিত্ৰৰ বিশেষ একোটা অংশক ধৰণ দিয়ে। লক্ষ্যভাৱ নৃত্যও অসমৰ প্ৰায়বিলাক সত্ৰতে প্ৰচলিত আছিল। হুজুতিৰ বিনাশ আৰু সংস্কৃতি বন্ধাৰ কাৰণে ভগবানে প্ৰলয়-পৰোধি-জলন্ত বেগ উদ্ধাৰ কৰা সংস্কৰণ ধৰাৰ পৰা কলিৰ শেষত হৰণগা কদি অৱতাবলৈকে বিভিন্ন নৃত্য-ভক্তিৰাৰে প্ৰকাশ কৰে। এই নৃত্যবিলাকত শ্ৰীহৰ-হুজুৰালীৰ বাহিৰেও কিছুমান বেলেগ প্ৰকাশ-ভক্তি ব্যৱহাৰ কৰা হয়। এটা গুজ্জা আৰু প্ৰকাশ-ভক্তিৰাৰৰ পৰা অসমত এখন বেলেগ নৃত্য-ৰক্ত-শক্তি ধৰাৰ কৰা অনুমান হয়। দোগল সাজ-পাৰেও প্ৰভাৱান্বিত হুজুৰাৰী নৃত্য অসমৰ বেলেগ বেলেগ ঠাইত বেলেগ বেলেগ ধৰণৰ। সংস্কৃত নাটকৰ হুজুৰাৰীৰ সগত এই হুজুৰাৰীৰ বহুতো মিল। ভাওনাৰ হুজুৰাৰ নিজেই নাটকৰ ব্যাখ্যাকাৰক আৰু নৰ্ত্তক। ভাওনাৰ অভিনেতা অভিনেত্ৰীসকলৰ প্ৰবেশ, প্ৰস্থান আদিও বিভিন্ন নৃত্য-হস্তকৰে কৰা হয়। এই নাট্যবলাকৰ পাৰ বিকল্পৰ বিভিন্নতা মন কৰিব লগীয়া। একোটা তালতে পাঁচ পাঁচৰ ভ্ৰোণদীৰ গৈতে প্ৰবেশ কৰোতে প্ৰত্যেকৰে বিভিন্ন পাৰ-চালনাত নিজস্ব ফুট উঠে।

দেৱদাসী নৃত্য (মন্দিৰ নৃত্য Temple dance) বিশেষকৈ হালোৰ হৰপ্ৰীয়া-মাধৱ মানিৰ, দেৱগাৰ

শিব দ'ল, কুড়ি আঁক বিবনাথক প্রসিদ্ধি আছিল। বৰ্দ্ধমান এই নৃত্য প্রায় লুপ্ত হৈ গৈছে। ছাজেব দেহগানী নৃত্যে নতুন আঁক উন্নত ধরণে সংরক্ষণ ক্রীড়াধন্যদের চাশি নাচ। দেহগানী বিলাকক সাধারণতে “নটী” খোলা হৈছিল। কিন্তু এই বিশেষণে আঁক কালিৰ ধৰে কোনো দেখা অর্থ প্রকাশ নকৰিছিল। “নট” সম্প্রদায়ৰ মাহুৰৰ মাজতে এই নৃত্য-গীতৰ আচ্ছন্ন আছিল। বঙ্গা ধৰণ পৰা এই “নট” সকলে ভবন-পোষণ পাইছিল। দেহগানীৰ “নটী” সকলে শিব দ'লত প্রতি দিনে তিনি বাবৈক নৃত্য কৰিব লাগিছিল। নৃত্য শিব মন্দিৰৰ পূজাৰ এটা অপৰিহার্য অঙ্গ আছিল। এই নৃত্য বিলাক উঠি ছটা, বহি ছটা, আঠি বুলন আঁকি না না ভাগত ভগেয়া হৈছিল। নৃত্য বিলাকত প্রায়েই শিব-দুৰ্গাৰ গীত গাই সেই বিলাক বিভিন্ন মুদ্রাৰ দ্বারা ব্যাখ্যা কৰিছিল। দ'লৰ নৃত্য কৰিবলৈ এবাৰ পাছত “নটী” সম্প্রদায়ে এই নৃত্য-গীতক বাহুদায়িত পৰিণত কৰিলে। খোল, নেগেয়া, ভাল আদি ব্যস্ত বস্ত্রৰ পৰিধৰ্ত্তে শুকলা, বেহেলা আঁক বস্ত্রলুয়া গীতৰে মাহুৰৰ মাজে মন মুহিবলৈ নৃত্য কৰিবলৈ ধৰিলে। লাহে লাহে যেতিয়া এই “নটী” সকলৰ মাজত ব্যক্তিগতবে দেখা দিলে, সবাত্তে ভেঙেলোকক দুপাৰ চকুৰে চাবলৈ ধৰিলে আঁক ভেঙেলোকক নৃত্য সদায়ৰ পৰা লুপ্ত হৈ যাবলৈ ধৰিলে।

জগন্নাথ আঁক কালি কাঁদকণ আঁক গোহাল-পাণা জিলাতৰে দেখা যায়। এই নাচ চটা ভাগত বিভক্ত—মাঁৰ ওজা আঁক ব্যাৰ গোৱা ওজা। মাঁৰ পূজাত (মনসা পূজাত) মাঁৰ ওজা সকলে মানা মুদ্রাৰ সহায়ত যেউলা-লক্ষীদেব, দুৰ্গা, কালী, আদিৰ গীত ব্যাখ্যা কৰি নাচে। ওজাৰ লগত এখন ডাইনা পাশি আঁক তিনি চাৰি জন মন পালি থাকে। ব্যাৰ গোৱা ওজা সকল বৈকৰ।

জগন্নাথি পঞ্চবসুৰৰ আগৰ নাচ। এই নাচৰ মুদ্রা, প্রকাশ কালি দক্ষিণ ভাবকৰ কৰা কালি নৃত্যৰ লগত মিল আছে। ক্রীড়াধন্যদের প্রসিদ্ধি চাশি, নটীয়া আঁকি নাচত জগন্নাথি নাচৰ যথেষ্ট প্রভাৱ পৰিছিল।

বিহনাচ অসমীয়া ডেকা-গাভৰুৰ প্রাণৰ বস্তু। এই নাচৰ বিভিন্ন ভঙ্গি প্রকৃতিৰ না না অহুহা প্রকাশ পায়। বঙালি বিহু উজনি অসমৰ ডেকা-গাভৰুৰে এই নাচত মন-প্রাণ ঢালি দিয়ে। নামনি অসমত এই নৃত্য প্রায় লুপ্ত হৈছে। মাজুলি অঞ্চলত আঁক মিনি সম্প্রদায়ৰ মাজত এই নাচ বেচি প্রসিদ্ধি আঁক জীৱন্ত হৈ আছে। কলাগাবী আঁক দিখৌমুখৰ মিনি নাচ চাবলগীয়া। আগৰ দিনত অসমীয়া ডেকা-গাভৰুৰে মুকলি মনৰে মুকলি প্রাণেৰে গোটেই চকু মাতটো মিশা বিহু পাতি বিহু কৰিছিল। আগের বলা সকলে এই নৃত্য-গীতত যথেষ্ট উৎসাহ দিছিল। বিহুনাচৰ বেগেদি অসমীয়া ডেকা-গাভৰুৰে নৃত্য-ভঙ্গিমাৰে পুৰণি বছৰক বিয়াৰ দিছিল আঁক নতুন বছৰক স্বাগত জনাইছিল। কলাগাবী বিহুনাচত অসমীয়া কবি পঙ্কতিৰ বোৱা-কোলা, মন দেৱা, গল্পালি গল্প আঁকি না না অহুহা নৃত্য-ভঙ্গিমাৰে প্রকাশ কৰা দেখিবলৈ পোৱা যায়।

দেওঘনী সম্পূর্ণ তাত্ত্বিক-নৃত্য। এই নৃত্য বড়ো সকলৰ মাজত দেখিবলৈ পোৱা যায়। বিশেষকৈ মাঁৰ পূজাত এই নৃত্য কৰা হয়। দেওঘনীবিলাকে হাতত তৰোৱাল লৈ নৃত্য কৰে। এই নৃত্যত ক্রীড়াধন্যদের প্রভাৱ আছে বুলি আঁক দেহতা সত্ত্বে হয় বুলি বড়োসকলে বিশ্বাস কৰে। বলিচটা দাঁৰ ওপৰত দেওঘনীবিলাকে যেতিয়া নৃত্য কৰে তাক দেখি আচৰিত হব লাগে আঁক গাঁৱ নোদ শিৰিৰি উঠে। ইয়াৰ ব্যৱহাৰ বড়োসকলৰ বিহু-নৃত্য, হাৰাণানি নৃত্য আঁকি বহুতো নৃত্য আছে।

ধেবাই উৎসৱ নৃত্য-গীতেই বড়োবিলাকৰ প্ৰধান নৃত্য-গীত। এওঁলোকৰ হিছা বাঁহি এবিধ স্তম্ভলী বাস্তব্য।

বিখ্যাত্যাত নৃত্য-শিল্পী শ্ৰীউত্তৰশৰ্মে অসমৰ চেমা নগা নাচ আৰু কতাক নগা নাচ দেখি কৈছিল যে এই নৃত্যবিলাকে পৃথিৱীৰ উচ্চ শ্ৰেণীৰ লোক-নৃত্যবিলাকৰ শাৰীত ঠাই পাব। বিভিন্ন নগা গোষ্ঠীৰ মাজত বিভিন্ন নৃত্য-গীতৰ প্ৰচলন আছে। এওঁলোকৰ বং বেৰঙৰ সাক-পাবেৰে নচা নৃত্যজ্ঞান নাচোৱাৰ বৰ আকৰ্ষণীয়। চেমা নগাৰিলিকে সুবত ধনেণ চবাইৰ পাতী, গাত বং বেৰঙৰ সাক-পাব আৰু হাতত দা বাতি লৈ শাৰি পাতি সুবেবে হৈ হৈ শব্দ কৰি নৃত্য কৰে। আশানী নগাসকলে 'গেনা'ৰ উৎসৱত হাতত দা লৈ গুৰি গুৰি ত্ৰোকাৰে এবিধ নৃত্য কৰে। বেগম নগাসকলে শত কটা উৎসৱত এবিধ নৃত্য কৰে। এই নৃত্যৰ প্ৰতি ভাৰত প্ৰকৃতিৰ বিক্ৰি প্ৰৱাহৰ প্ৰকাশ পায়। এওঁলোকৰ প্ৰতি সাত বছৰৰ সুবত হোৱা 'আগু-খোমতা' উৎসৱত সাত আঠ দিন পৰ্য্যন্ত নৃত্য-গীত চলে। বেগমানসকলৰ বাবটা মাহত তেওঁটা উৎসৱ আৰু প্ৰত্যেক উৎসৱত বিভিন্ন নৃত্য-গীতৰ প্ৰচলন আছে। লঠা নগাসকলৰ "তয়জুতান" উৎসৱত এবিধ নৃত্য কৰে। নৃত্যকাৰ দলটোৱে বিভিন্ন মাজ-পাব লিখি হাতত কুটাৰ, এটা কলি আৰু এটা কুকুৰা গৈ নৃত্য কৰে। আগ নগা সকলে "মুং মাং" নামৰ এবিধ জী-পুৰ লিলিতহে নৃত্য-হুজান পাতে। "মোয়াংহু" উৎসৱত মুকলি ঠাইত বি নৃত্য হয় সি প্ৰতি বৈচিত্ৰপূৰ্ণ। আহিৰাসকলৰ

নাংকেম নৃত্য ও পুৰব প্ৰকৃতি নৃত্য। এই নৃত্যটো বঙালি বিহু নাচ আৰু প'ৰাগ বিহু নাচৰ দৰে প্ৰকৃতিৰ বিভিন্ন প্ৰৱাহৰ বৰ্ণনা ভাঙি দেখা যায়। জয়দ্বাৰাসকলৰ লাহো নৃত্যও ভেড়াগাভক নৃত্য। এই নৃত্যত এজনী গাভৰুৱে দুজন ভেড়াৰ গাত ধৰি লহলাস পৰিত-নৃত্য কৰে। কিন্তু এই নৃত্যত বিশেষ ভদ্ৰিমাৰ বৈচিত্ৰতা নাই। লুহাই গাভৰুৰ বাহৰ ওপৰত নচা নাচ প্ৰতি মনোৰম। এই নৃত্যৰ পাচ চলিবলৈ প্ৰিয়তা বিশেষ আকৰ্ষণীয়। লুচাই সকলৰ ধ্বজ নৃত্যও পুৰব সকলৰ এবিধ উন্নত ধৰণৰ নৃত্য। উত্তৰ পূব সীমান্ত অঞ্চলৰ মোধা সকলৰ মুগা নৃত্য আৰু খোমতাই নৃত্যও ভাৰত ভাৰত আৰু বৈচিত্ৰপূৰ্ণ। বিকিৰমকলৰ মৃত সৰুৰে উৎসৱত ভেড়াগাভক মিলি চেং (মাদল) মজাই নৃত্য কৰে। ভেড়া বিলাকে বাও হাতত ঢোল আৰু সোঁহাতত লাঠিলৈ নৃত্য কৰে। এই নৃত্য তিনিচাৰি দিন পৰ্য্যন্ত চলে। মিকিৰমকলৰ "জঙৰা" উৎসৱত হোৱা নৃত্য-গীতো চাব লগিয়া। বিবি নাচ বুলিলে আজি কালি মাহুহে বঙালি বিহু নাচ বুলিহে বুজ। কিন্তু বিবি নাচ অনেক বিধৰ আছে। বিবি সকলৰ পৰাগ বিহুৰ দেওদিয়া নাচ আৰু আলিগিগাৰ বিহুৰ পাটু-নাচ বিহু নাচৰ লগত সম্পূৰ্ণ বেলেগ। পৰাগ বিহুত ত্ৰোকাৰে গুৰি গুৰি ভেড়াগাভক, লৰা ছোৱালী আদি সৰু-লোৱে নাচে। এই নৃত্যত আদিব নৃত্য স্থিতিৰ আত্মপোষা যায়। ইয়াৰ বাহিৰেও বহুতো লোক নৃত্য পৰ্ব্বভে-ভেৰানে প্ৰচলিত হৈ আছে। সুদক্ষ নৃত্য শিল্পীৰ হাতত পৰিলে এই নৃত্য বিলাকে নৃত্য-জগতত স্থান্য অৰ্জুন কৰিব বুলি বিশ্বাস।

সৰ্ৱহাৰা আৰ্ট'ব শ্ৰেষ্ঠ প্ৰতিনিধি মেক্সিম গৰ্কী'ৰ সাহিত্যিক জীৱনটো

শ্ৰী=দীনজ্ঞ দেৱী

[আলোচনা]

বিশ্বৰ জনপ্ৰিয় লিখক, সৰ্ৱহাৰা আৰ্ট'ব শ্ৰেষ্ঠ প্ৰতিনিধি মেক্সিম গৰ্কী ১৮৬৮ চনৰ ১৫ মাৰ্চত শ্বেভিয়েট ৰাশিয়াৰ নিৰ্মিত নগৰ এখন সৰু গাৱঁৰ এটি শ্ৰমিক পৰিয়ালত জন্ম গ্ৰহণ কৰে। তেখেতৰ আচল নাম আলেক্‌চ'। শিহুত ৰাশিয়াৰ জনতাই তেখেতক 'মেক্সিম গৰ্কী' নামেৰে নামাকৰণ কৰে। মেক্সিম গৰ্কী নামটো কল ভাষাৰ। অস-
মীয়াত ইয়াৰ অৰ্থ 'হতভগাৰ বিদ্যাব হুনিচাও'। তেখেতৰ জীৱন কাহিনী আজি মনোহৰ আৰু বিশ্বাকৰ। পাঁচ বছৰ বয়সত পিতৃহীনা হৈ গৰ্কীয়ে মাকৰ লগত বৰ ভ্ৰমৰে কাল যাপন কৰিবলগা হয়। শেষত ১০ বছৰ বয়সত একমাত্ৰ মাকৰ সন্মুখ পৰাও বঞ্চিত হৈ ৰাখা হৈ জীৱিকাৰ সন্ধানত ঘৰৰ পৰা বাহিৰ হৈ আৰু ক্ৰমশঃ বাৰ্ত্তাৱাগত, মালি, পৰিচৰ্চক, লিফট-নৰীচ, কেবিনেট, দাবোৱান আৰু বসমতত হোৱাৰ গায়কৰ কামত কতি কৰিবলগা হয়। তেখেতৰ 'বোৰ শৈশৱকাল' কিতাপ খনিত শৈশৱৰ ধূলিলেপৰ এটি নিখুঁট বৰ্ণনা দিছে। কুৰি বছৰ বয়সত 'মিউ'ৰ' নামৰ এগৰাকী উচ্চ পদস্থ কৰ্মচাৰীৰ লগত বন্ধুত্ব গঢ়ি উঠে আৰু তাতটো বিবাহত লিখকসকলৰ কিতাপবোৰ আধাৰন কৰিবলৈ সুবিধা পায়। তেখেতৰ পঢ়াত বৰ ধাউকি আছিল। যি কোনো বিষয়ৰ কিতাপ চাওঁত পৰিলেই খবৰি মাৰি আধাৰন কৰে। তাৰ পৰা তেখেত পলাই গৈ কাহানি বিশ্ব-বিভাগলত প্ৰবেশ কৰে। এই সময়ত বন্ধু হাত আৰু

বিপ্লৱীসকলৰ সংস্পৰ্শলৈ আহে। এই বিশ্ব-বিভাগ লগতে সামাজিক সমতা সম্পৰ্কে লিখা মৌলিক তথ্য সুলভ গ্ৰন্থ—'মানবোত', 'পিসায়েত', 'এডেন-দ্বিপ' আৰু কাৰ্ল মাৰ্ক'স 'কেপিটেল' অধ্যয়ন কৰি বিপ্লৱী দৃষ্টি-ভাৱিত উদ্বোধ হৈ পৰিল। তেখেতৰ মতে 'পেটৰ ভোক্তাতকৈ গ্ৰন্থ অধ্যয়নৰ ভোক্তাটোৱে বেছি।'

তেখেতৰ জন্ম হৈছিল কৰ্ণাটীৰ লক্ষিকণ অঞ্চলত। সেই সময়ত অৰ্থাৎ উন্নয়ন প্ৰতিকৰ প্ৰাবল্যকৈ কম লাভিতা নিৰ্দেশৰ শেষ সময়ত উপনিষত হৈছিল। জাৰ তত্ত্বৰ কঠোৰ আভাৱ আৰু প্ৰচণ্ড আক্ৰমণত ৰাশিয়াৰ বৈপ্লৱিক আন্দোলন খোৱে পুতি বাগাৰাপ্ত হবলগা হৈছিল। বিপ্লৱী সকল ৰাশিয়াৰ অধ্যুষিত অংশত কৃষক চিন্দ্ৰোহ চলেহাত সাতবাত্ত হৈ থাকোতেই শিক্ষিত বুৰ্জ-জীৱিকলৰ মাজত সামাজিক বিভিন্নতা চূড়ান্ত পৰ্যায়লৈ হোৱাৰ কলত শ্ৰেণী সংগ্ৰামৰ পাতনি হেৰুৱিছিল। দেশৰ শিল্প, কলা সাহিত্য সকলোবোৰ চূড়ান্ত বিসৰ্থ্য পৰলৈ আগুৱাই গৈছিল। আৰ্থ-নিৰ্বাণৰ গোছোকাৰ জনসাধাৰণ তন্ত্ৰজিহ্ব অস্ত্ৰহাৰ উপনিষত হবলগাত পৰিছিল। ক্ৰমশঃ বেতিয়া দেশত বিভিন্ন শিল্পৰ নৰ-জাগৰণ হবলৈ উপক্ৰম কৰিলে, ধনীক শু প্ৰাৰ্থকৰ শ্ৰেণী সংঘটনৰ অধি-শিখা কেউকালে জুলি উঠিল। প্ৰাথমিক শ্ৰমিক আন্দোলনে বিৰাট আকাৰ ধাৰণ কৰিলে। ইফালে শিক্ষিত সমাজে এই বকৱা জগলিত আৱহ

ধাৰণাকৈই সুগমৰ্থ আৰু প্ৰগতিৰ পথৰ পৰা পলাই নাহিল শিল্প পৰি পাকিল। গতিকে বাণেশ্বৰ সামাজিক জীৱনৰ গতি,—কি শিল্প, কি সাহিত্য সকলোবোৰেই নিৰাশংকাৰ চূড়ান্ত বিপৰ্য্যয়ৰ কাললৈ আগবঢ়াই গ'ল। মানৱ চৰিত্ৰৰ ব্ৰহ্মলৈয়াৰ কালটোৱে সেই সময়ৰ সাহিত্যৰ মাজেদি পৰিস্ফুট হ'ল। শেখৰ আৰু ভট্টৰাজ্যৰ নিচিনা প্ৰাক্তিত্যৰ নিখৰ বচনা নিপুণতত, বহুত নিম্নসিদ্ধিৰ প্ৰাণৰ আত্মবোধৰে আচ্ছাদিত হোৱা দেখা গৈছিল। একালে স্তিমিস্থিৰ বা শুভতৰ আনকালে জনতাৰ ভগ্নভাৱটোই লিখক-লিখিকা সকলৰ জীৱনটো গভীৰ ভাৱে বেগপৰিত কৰিছিল। সেই সময়ৰ সাহিত্যৰ বিষয়বস্তু আৰু উপকান্যৰে আছিল কালহীন। কাল স্তিমিত প্ৰেৰণা নাহি। স্তিমিত ভাৱধাৰাৰ জোনা ভাঙুৱাই নাছিল। সুস্থিত হা সাহিত্য ভাণেশ্বৰৰ প্ৰবন্ধটো সাহিত্য জগতত একচেতিয়া ৰাজত্ব চলিছিল। পৰম্পৰাগতৰ পৰম্পৰাৰ ক্ষতিবি ইটিলেও প্ৰতি পথৰ সফল প্ৰাপ্তি নাছিল। গল্প, কবিতা, নাটক, উপন্যাস আদি সকলোৰে মাজেদি লিখক-লিখিকা সকলে প্ৰত্যেকৰ প্ৰতিনিধি আৰু নিৰাশাৰ চকুলো টুকিৰ লগত পৰিছিল। সাহিত্য-দেশৰ এনে সক্ৰিয়নত বিপ্লৱগামী বোচাটো প্ৰাক্তিত্য আৰু প্ৰ-নিৰ্দ্ধিত।

নিৰাশ ভাৱৰ এনে চূড়ান্ত পৰিণতিৰ প্ৰতি গৰ্ভীয়ে সদাক গমিলে, সৰ্বস্বত্বৰ দুখত বেগমৰ চকুলো টুকিলে। আৰু চকুলো পিৰপলায়ৰ দৃষ্টি প্ৰেৰণ কৰিবলৈ প্ৰতিজ্ঞা বদ্ধ হল। তেখেতে বৰষিড বা তাতিক ভাণেশ্বৰৰ তিনিঘৰ গটাই সাহিত্যৰ মাজেদি বাস্তব চিত্ৰ জনতাৰ সমুখত প্ৰতি ধাবলৈ। অস্বত্বপৰ প্ৰব বা পৰাজয়ৰ কাহ্নে তেখেতৰ লিখনিত ঘূৰি নাগাইছিল। তেখেতৰ স্ত্ৰী আৰু গুলকৰীত ঠাই পাইছিল বলিষ্ঠতা আৰু নিজৰ প্ৰব,—বি প্ৰবৰ বহুত বহুত পৰিস্ফুট

হৈছিল বিজ্ঞানৰ আৰু আনোলনৰ উজ্জলিত প্ৰতিপত্তি। প্ৰাচীন যুগৰ পৰা সৰ্বস্বত্বৰ প্ৰতি গৰ্ভী লিখনিত চলে চলে গৰ্ভীয়ে সজ কৰিছিল। প্ৰগতি মূলক সাহিত্য, কবিতা, শিল্প কলা আনোলনৰ বোগেদি জাৰ তত্ৰপ আনলৰ বাস্তৱি কঁপাই তুলিলে। প্ৰগতি জীৱনৰ ইতিহাস বোচাটিকিৰ ভিত্তি কৰি বিপ সাহিত্যত নব আলোড়নৰ সৃষ্টি কৰিলে। ৰাজাৰ ভাণেশ্বৰ নিৰ্ণিত, নিৰ্ণায়িত জনতাৰ কৰ্মৰ লগত গৰ্ভীৰ সাহিত্য বিলি গ'ল। "হালধীয়া প্ৰভাতৰ বেগ" নামৰ প্ৰথম খণ্ডত আচাৰ্যবিনয়লৰ প্ৰথম বাখ্যা কৰি নিৰ্ণায়িত কৰ্মলৰ চকুত জুইৰ লিখন প্ৰপণে জুলাই তুলিলে। 'পাতালপুৰি' আৰু 'পাতালপুৰি নাগৰিক' এই দুয়োখন নাটকতেই প্ৰথমৰ দুৰ্নীতি আৰু কালিত্যৰ বাটলৰ প্ৰগতি স্ত্ৰীপ্ৰগতি কৰিলে। নবৰূপ প্ৰতি, 'প্ৰত্যেক বিপৰ্য্যয়' ইতিবৃত্তি কিতা বাখ্যাৰ বিপ্লৱী বুকুত প্ৰতিপোষণৰ কাৰ আৰ্ণত কৰি 'প্ৰত্যেক প্ৰব'ৰ কৰ্ম' আৰু 'প্ৰতি প্ৰগতি' আৰু জনতাৰ প্ৰগতিৰে প্ৰথম বাখ্যাৰ জলবান্ আৰি কৰি তুলিলে। তেখেতে জনতাৰ প্ৰগতিৰ লগত বিলাই বজ্জিনায়ে চিকিৰি উঠিল—বিপৰ্য্যয় চৰিত্ৰ প্ৰেৰিৰ ঐক্য উদ্দেশ্য প্ৰেৰণ, গতিকে বিপৰ্য্যয় পৰিস্ফুট নিৰ্ণায়িত কৰ্মৰ বহুত প্ৰেৰিৰ উদ্দেশ্য হয় লাগিব সেই প্ৰেৰণৰ পৰা স্ত্ৰীৰ লগত কৰাটো প্ৰগতিপ্ৰগতিৰ দৃষ্টি বিনিময় প্ৰটোৱলৈ "বীৰুতি" উপন্যাসৰ অৱতাৰণা কৰি দেখুৱালে যে প্ৰথমৰ অৱিত্ত বিজ্ঞান কৰো পোৱা নাহাৰ। সকলোৰে প্ৰবৰত মাজুৰ, আৰু মাজুৰেই সকলোতকৈ সত্য।

সকলৰ পৰা নৈজাতিক বলেৰে কলিহান গৰ্ভীয়ে পৰাচাই হীন, নীচ বনোপ্ৰতিৰ পৰা আৰুৰি পাকিবলৈ, নিজৰ প্ৰাণ দিহিৰ কাৰণে সৰ্বস্বত্বলীৰ ঐক্য নিৰ্ণায়িত প্ৰাণপণে চেষ্টা কৰিছিল। বহু বাৰ ৰাজহোৱা অপবাধত সশ্ৰম কাৰাৰূপত হৰহৰো

ইয়াৰ কাৰণেই ভোগিব লগাত পৰিছিল। 'নতুন জীৱন' 'ভুলগা ডেটানিক' এই দুয়োখন গ্ৰন্থকেই সমাজৰ কু সংস্কাৰ, জনসাধাৰণৰ গ্ৰন্থ-দৈত্য, অত্যা-অভিযোগ, অজ্ঞতা, আদি বৰ্ণনা কৰিছে। তেখেতৰ সহৰ, উদাৰতা, মানৱতাবোধ আৰু মহান হুটিয়ে লগত বিশ্বৰ জনগণক নতুন পথৰ সন্ধান দিলে। বিশ্বতিৰ বুকুত লিখ্ত হোৱা বিশদ গানী কণা সাহিত্যৰ এটি জাগৰণৰ বুগ হুটি কৰিলে আৰু বিশ্ব সাহিত্যৰ ইতিহাসত এক নতুন অধ্যায়ৰ পাতনি দিলে। তেখেতে সাহিত্যৰ খালেকি বিষয়ক আন্দোলন কৰাৰ উপৰিও বিশ্বৰ শ্ৰমিক ক্ৰবক পুৰিষাদী অত্যা-চাৰণৰ পৰা মুক্ত কৰি সাহুৰ হিচাবে জীয়াই থাকিবলৈ একত পথৰ ইন্ধন যোগালে।

বিশ্ব বিখ্যাত বাচুৰবনীয়া গ্ৰন্থ ৰালি কণ্ড ভাৱটিল অলুখাৰ কবি আন্তৰ্জাতিক চেতনা কণ্ড ৰাগীৰ মনত জাগৃত কৰিলে। গজো নখৰীৰ এটা কাৰখানাব উল্লিখন মেননিক আন্দোলন বটনাচে কেল কৰি বি 'বাডাব' উপজাৰ হুটি কৰিলে যি আলিও সমগ্ৰ বিশ্বত জনজাগৰতা লাভ কৰি আছে। বেহেতু এই উপজাৰ বনৰ পৰা কেৱল কণীয়াৰ শ্ৰমিক শ্ৰেণীয়েই শিক্ষা পোৱা নাই— শিক্ষা পাইছে বিশ্বৰ শ্ৰমিক শ্ৰেণীয়ে কাৰণ আন্ত-জাতিকতা শ্ৰমিক শ্ৰেণীৰ অস্থিমজাগৰত, সেই হেতু

কণীয়াৰ শ্ৰমিক লৈ লেখা হলেও বিশ্বৰ সকলো দেশৰ শ্ৰমিকে নিজৰ শ্ৰেষ্ঠ সংগ্ৰামৰ ছবি বিছাৰি পাইছে। 'বাডাব' আন্তৰ্জাতিক শ্ৰমিক শ্ৰেণীৰ হাতত শক্তিশালী অস্ত্ৰ হৈ পৰিছে, হাৰাৰ হাৰাৰ শ্ৰমিকে বিপ্লৱৰ পথত আগবঢ় হবলৈ প্ৰেৰণা বিছাৰি পাইছে।

সমাজৰ নিমন্তব্যত জন্ম লভি জগতত শ্ৰেষ্ঠত লভিব পৰা মেগ্নিৰ গৰ্ভীৰ লিখনীয়ে কণ্ড দেশৰ ৰাজনৈতিক জীৱনৰ কাঁপকা কৰিলে। 'বাডাব,' 'হুটিনিভাৰটি ডেল,' 'ভি টাউন অৱ ওকুৰভ' 'ক্ৰিস্টিয়ান' 'ডিচেভে,' 'কনকেচন' 'পানিন,' 'মেশল' ষ্টৰিছ আৰি গ্ৰন্থ ৰালিয়ে বিশ্ব সাহিত্যৰ ভৰালত পৰাম আগবাৰি আঁকাৰ কৰি আহিছে আৰু কবিবৰ্তা গণী আলি জায়াই নাথাকিলেও শোভি-য়েটৰ জনসাধাৰণে আৰু জনীয়াৰ আগতিশীল জনতাই তেখেতৰ সহজ পাহৰিব নোৱাৰে আলিও শোভিয়েট ইউনিয়নৰ শ্ৰমিক, ক্ৰবক, বুদ্ধিজীৱি আৰু সাধাৰণ জনসাধাৰণে গৰ্ভীৰ সন্ধান আৰু প্ৰহাৰে এগতি জনাইছে, লগে লগে তেখেতৰ ঐতিহ্যক বহন কৰি এগতিৰ পথত জৰণ: আগুৱাই যাবলৈ সক্ষম হৈছে।

৬৮ বছৰ বয়লত কণ্ডযোগজাত হৈ ১৯৩৬ চনৰ ১৮ জুনত গৰ্ভীয়ে জনীয়াৰ চকুলোৰ নাজেদি ইহলীলা সম্বৰণ কৰিলে।

ববীন্দ্র কাব্যত প্রকৃতিৰ প্ৰভাৱ।

শ্ৰীনিৱাসকান্তি গগ

পৃথিৱীৰ প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্যৰ অকৃত্বৰ ভাঙাৰে কবীন্দ্ৰ ববীন্দ্রনাথৰ প্ৰাণ-মন মুগ্ধ কৰিছিল। প্ৰকৃতিৰ নিখুঁত বিমলৰূপ, কুলৰ বৰ্ণ বৈচিত্ৰ্য, নদীৰ কলফলন, আলোছাঁহাৰ খেল কৰিব প্ৰাণত সৃষ্টি কৰিছিল সুন্দৰ নিষ্ঠা-বিপী। বছৰৰ ছটা ঋতু বৰ্ণ-গন্ধ-গানেৰে উৎকৃষ্ট হৈ অহা-যোৱা কৰে, ক্ৰমে ক্ৰমে সৌন্দৰ্য আৰু মাধুৰ্যেৰে দেখাৰিশ জৰাই দি এটা এটাকৈ অকৃত আঁহি সৃষ্টি বাৰ।

“অতুৰ মল নাছিল তলে

ভৰিহা ডালি তলে এ কলে,

দুতালোল চৰণ তলে দুক্তি পাই ধৰা—

ছলে যেতে যৌবনেতে ৰাতিয়ে ওঠে জৰা॥”

প্ৰায়ব স্তম্ভ প্ৰথম সন্ধ্যা, অবিৰল বৰ্ষণ-সুগন্ধ পাতল গভীৰ ৰাতি, শব্দৰ নিৰ্মল নীলাকাশ উদাৰ প্ৰসন্নতা, দীপ্তস্বৰ্ণাঙ্গী শত্ৰুৰ পোভ, শীতল শিশিৰ-সজল কুখটকাবৃত্ত প্ৰভাত বসন্তৰ স্নানিহাৰা বন-পৰন-হিজোলত জীৱজগতত অকৃতপুৰ চাকলা জাগে। এই পৰিবৰ্তনত কবিৰ প্ৰাণো না না ভাবেৰে আশ্বত হৈ উঠে।

“প্ৰতিক্ৰমে নানা বৰ্ণে, নানা গন্ধে গীত্বে,
মুগ্ধ প্ৰাণ বেটন কৰেছে চোৰিভিত্তে॥”

অকল প্ৰকৃতিয়েই নহয়, মাতৃহেতু তেওঁক সবৰূপে প্ৰভাৱিত কৰিছিল। মাতৃহৰ প্ৰেম, শূন্য-ভ্ৰমৰ নিচিনাকৈ প্ৰকৃতিৰ কাণবৈচিত্ৰ্যৰে তেওঁক স্পৰ্শ কৰিছিল। চিৰকাল মাতৃহৰ সজল আবহাৱন কৰি প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য উপভোগ কৰাৰ অৱস্থা বাসনা এটি কবিৰ জন্মৰ চিৰলগণিত আছিল। সেই কাৰণে কবিৰ জন্ম

আলোকিত কৰি নিয়মিত কণাৱাৰ ওলাই আহে—

“যথিত চাহিনা আশি সুন্দৰ ভুবনে

সানবেৰ মাথো আশি বাঁচিবাৰে চাই।

এই সূৰ্য্যকৰে এই পুষ্ণিত কাননে

জীৱন্ত জন্ম মাৰে বেন স্থান পাই হু”

ঘন-কুশলা, শ্ৰাদ্ধা, ভৱী প্ৰকৃতিৰ সাধাবিনী, উদাসিনী, নীল, নিধৰ আৰু গভীৰ ৰূপে কৰিক হাত-বাউল দি মাতিছে, তেওঁক মুগ্ধ কৰিছে। এই অকুলনীয় সৌন্দৰ্য্য কবিৰে মন-প্ৰাণ দি অকৃত কৰিবলৈ বিচাৰে।

“ছে সুনন্দী বহুকে, তেদিশানে চোৰে

কণ্ঠৰ প্ৰাণ যৌৱ উঠিহাছে গেৰে

প্ৰকাণ্ড উদাস কৰে। ইচ্ছা কৰিহাছে,

সবলে জীৱিত ধৰি এ বক্ষেৰ কাছে

লগুৱেখলা-পৰা জব কাটেশ।

কম্পমান পল্লৱেৰ হিজোলেৰ ‘পৰে

কৰি দুহা সাৰা বেলা কৰিহা চুৰন

প্ৰত্যেক কুহুমকলি, কৰি’ আদিকন

শব্দ কোমল ভ্ৰাম তৃণকোতগুলি,

প্ৰত্যেক ভবন-পৰে সাৰাদিন হুনি’

অনিৰ-পোহাৰ”

প্ৰকৃতিৰ লগত কবিৰ আছিল নিবিড় সম্বন্ধ। পৃথিৱীৰ সান্নাততম বস্তু তেওঁৰ সন্ধানী চকুত অসামান্য স্নানৰূপে প্ৰতিভাত হৈছিল। পৃথিৱীৰ সকলো বস্তু ধুনীয়া—এইটোৱে আছিল তেওঁৰ জীৱনৰ বাণী।

“এই ছালোক মধুময়,

মধুময় পৃথিৱীৰ ধূলি—

অকৰে নিৱেছি আদি কুলি,

এই মহামন্ত্রধানি

চরিতার্থ জীবনের বাণী।"

পৃথিবীর প্রাকৃতিক সৌন্দর্য উপভোগ করি
করি স্বর্গস্থর প্রাপ্তিও বীতশ্রম। স্বর্গমন্ডল
কাননভকৈও কবিরে ভাল পায় এই পৃথিবীক,
ভাল পায় এই নন্দনী-বিশেষত, কান্তাব-প্রাক্তব-
শোভিত নিমগ্নলীলা, যেশ-মোহনর ইচ্ছাভাস, পত্রপুষ্প
নবীনত, মতেভতা।—

"যত বড়ো হোক ইচ্ছা যত সে
হৃদয় আকাশে কাঁকা,

আমি ভালবাসি যাব দয়বীর
প্রাণভটিব পাখা।"

প্রকৃতিরে নয় নব কণে তেওঁর ওসবত ধরা
দিছিল। প্রিয়ত তেওঁর চকুত প্রকৃতি আগ্রহিত
বৈছে কল্পকণে। বহাগ-জ্যৈষ্ঠ সূর্য্যর প্রাণর ভাণে
পৃথিবীক কবে জর্জরিত। বিকোভর ফলত
শান্ত প্রকৃতি অশান্ত ছদ্মসি আবেগত বিলীল
বিচাবে। নিলাসর সেই দিনবিগত—

"সাক্ষ্য অধিবাসে

ছলর তুহায়ে গানে।

বসন্তী নিজা হীন — দীর্ঘ রক্ত দিন

আবাস নাহি বে জানে

শুক কাননশাখে ক্রান্ত কণোত তাকে
করণ কান্তর পানে।"

ধবলীর তপ্ত নিঃশব্দর কবে তপ্ত বাই গাংকে,
শুক দিগন্তই সত্যক নয়নে আকাশর ফালে চাই
থাকে।

"কল হাওয়ায় ধবাব বৃক্ক হুগু কাঁপন কঁপে
চোখ বাধানো কাণে।

কোথাও কোথো শব্দ বে নেই তবিশ শব্দ থাকে

কাঁ কাঁ করে দাবা ছপুধ সিনের বক্ষোমাঝে।

আকাশ বাহার একলা আঁধার শুক বাতুর জুপে

শিশু বয় অগাধ হয়ে বৈরাগিনীর কপে।"

আন আন করিদকলর হবে কবি স্বরীক
নাথোও প্রিয়ত ভপোময় সন্ন্যাসীর লগত তুলনা

করিছে। এই তুলনাটি সার্থক আক স্বার্থক।
সর্ববিক্ত সন্ন্যাসীর নিচিনাই প্রীতির রূপ অকল
সেয়ে নহয়। প্রীত ভৈবব সন্ন্যাসী। ভৈববর
নিচিনা ভববর তার রূপ। তার নয়ন নিঃসৃত
বহিব ভাপত পৃথিবীর স্রাবনপ্রী অদৃশ হৈ বায়—
স্ববীরে মূল-মূলর রূপ দাবণ করে। মুর্জতিব
তৃতীয়নয়নোৎকিষ্ট বহিত যেনেক মন ভনীকৃত
হৈছিল প্রীতির অয়িকপাত তেনেকয়ে বাসন্তীপ্রী
নগ্ন হৈ বায়। বক, নিজল জটাবারী, ভৈববীর
নিচিনা জীবনদর্শনা প্রকৃতিরে কাক যেন আগুল
জলয়েবে আধরান করে। কবিরে প্রশ্ন করিছে—

"হে ভৈবব, হে কল বৈশাখ,

মূলার মূলর কক উত্তীন নিজল জটাবার,

অলংকিত তপ্ত তপ্ত, যুগে তুলি' বিদ্যার তরাল
কাখে হাও ভাঁক,

হে ভৈবব, হে কল বৈশাখ।"

তার পিছত সি আছে। সি আছে অস্তবাবর
বক্ষোভক মূলিনিনি কতি, নিম্ববর ননীকলত
নিম্ববর সগাই, নিম্পন্ন আত্মকরে আকাশ বিবর্ণ
করি। তার কলে লগে আবস্ত হয়—

"আকাশ গোপে ভূতের হাতন বাতুর ঘুনি ঘোরে।"

.....পশ্চিমর মেউকীরা বাগানখন আক
হানিনি পথাবখন মিলি গৈছে লুবদানবর বাশবেশত।
হাব ওয়েবলি ভায়াবীন দীবল বাটৌটা মণিল
সাজত। আগবাড়িছে প্রীটৌ। বাটৌটি করিছে
'কালবৈশাখী'ক মূলি উড়াই ঘোবাচোচাবর
নিচিনাকৈ অগ্না দেখিছে।

"এ পথে ঘেরে এসেছে কালবৈশাখীর বক
গেকথা পত্রিকা উড়িয়ে

ঘোড়লগর বশি মৈত্রের মতো—

কাঁপয়ে নিয়েছে শাল-সেগুনকে,

হুইয়ে নিয়েছে কাউয়ের মাথা

'হাব কাঁদ' নয় তুলেছে বীশের বনে,

কলাবাগনে কবেছে ভাণসনের ঘোঁরা।"

চৌর্যবিশিষ্ট জাহ্নবী বর্ষা যেন কবির
 ঋতু। বর্ষার আনন্দই কবির কাব্য বচনাত উৎস
 করে। বর্ষার চিপচিপার বহুগুণ বহু ধ্বনি
 লগত শব্দ দিলাই আনন্দ দেশের বহুতো কবি
 অসংখ্য কাব্য বচন কবি গৈছে। আনন্দ দেশ
 আসার দেশের নিচিনা বর্ষাও নাই; বর্ষার কবি-
 তায় নাই। ইংরাজী ভাষাত বর্ষা আশ্রয়ন মহিমাত
 প্রাতিষ্ঠিত নহয়। বর্ষা ইংল্যান্ড ঋতু বিভাগে
 অবিচ্ছিন্ন নহয়। বর্ষার অপূর্ণ রূপ আঁকি মন
 জাত দেখা নেয়ার। কিন্তু ইং প্রাচীনকালব পূর্ব
 আশ্রয় দেশের কবি সাহিত্যিকসকলই রচয়িত এটা
 গৌরবের স্থান অধিকার করি আহিছে। আশ্রয়
 দেশের বর্ষার সিঁথ, প্রাণের আঁকি নবনাভিযায়
 রূপ উৎসর্গিত নহয়। কাশ্মীরের তেঁতুল সর্বপ্রকার
 কাব্য 'বৈদ্যুত' বর্ষার সমাবেশে অবলম্বন করিছেই
 লিখিছিল। তেঁতুল কাব্যত বর্ষার প্রভাব স্পষ্ট
 বীরেন্দ্রনাথের কৈছে—

‘প্রতি বর্ষা দিয়ে গেছে নবীন জীবন
 জোয়ার কাব্যের’ পরে কবি বিবরণ
 নবদৃষ্টিবোধাব্য, কবিয়া বিস্তার
 নবধর্মসিঁথিআঁক, কবিয়া ললিত
 নব নব প্রতিধ্বনি জলদমজের,
 জাত কবি মোতোহেল জোয়ারি ছন্দে
 বর্ণিতবর্ণনাসন ॥”

সংস্কৃত কবিসকলের কথা এবি বিশেষ বৈকল্য
 কবি আঁকি তেঁতুলের অহুসারী কবিসকল
 কাব্যত বর্ষার বৈচিত্র্য, ঐশ্বর্যের অভিযান্ত্রিক
 দেখিগৈ পাও। সাহিত্য সম্রাট বসন্তরাজই ভাবত
 জননী বৈ সুরজা প্রকল শক্তপ্রাণনা সৃষ্টি করনা
 কবিছে, বর্ষার থাকেদিয়ে সেই রূপ আশ্রয় ওচর
 পাঠি হৈ উঠে। বীরেন্দ্রনাথের কাব্যত বর্ষার প্রভাব
 অতি গভীর আঁকি ব্যাপক। তেঁতুল নব নব ভাবে
 নব নব ভাবে বর্ষাকালক অর্চনা কবি গৈছে।

বর্ষার প্রভাবত কবির করনা আঁকি অহুসারী
 শ্রেষ্ঠাধা অহুসারী উদ্দেশ্যে ব্যস্ত কবিছে,
 তেঁতুলের তেঁতুল স্বপ্নের অহুসারী বৈদ্যাত, তেঁতুলের
 অনির্বচনীয় আনন্দত, তেঁতুলের শ্রাবণ মৃৎভাত,
 তেঁতুলের ভবিষ্যতের অহুসারী পূর্ণ হৈ উঠিছে।
 কবি কাশ্মীর বর্ষা বিষয়ে কাব্য বচনাত অহুত
 প্রভাবের প্রাতিষ্ঠিত উত্তরাধিকারী তেঁতুল। যদিও বর্ষা
 তেঁতুলের কোনো নাটকত রূপ পোরা নাই তথাপি
 তেঁতুল বর্ষা সপক্ষে বিনয়িত কবিতা বচন কবিছে
 তেনে বচন আঁকি কোনোদেই কবির শব্দ নাই।

বর্ষা সমাপ্যত উচ্ছ্বাসিত আনন্দত কবির
 প্রাণ চঞ্চল হৈ উঠে। তেঁতুল কবিতা তেঁতুল
 মনিত হয়,

“স্বপ্নের আশ্রয় নাচে বে আলিঙ্গ
 মৃৎভাত মত নাচে বে
 স্বপ্নের নাচে বে ॥”

আশ্রয় নবীনদের স্বপ্নের পূর্ণরূপত স্বপ্নকে
 বজাই অহুসারী মহিমাত নীলাঞ্জলিনছায়া চিত্ত
 কবি আবিষ্কৃত হয়। তেঁতুলের “মৃৎভাত মত
 বেগে, সপ্তমীর বেন চাষক লাগার মৌচ-মৌচ
 বেগে ॥”

‘জগনের পূর্ণরূপ অহুসারী বেগে 5 লে আল
 বাগ্যত—হায়া,
 প্রাণের বেগুকে নীলাঞ্জল ছায়া লকাবির
 হানি’ দীর্ঘবাহা ॥”

পৃথিবী সিঁথি বাবিরাবে স্বপ্ন কবির নিমিত্ত
 সিঁথি স্বপ্ন কবির করনা করনা চিহ্ন থাকে।

“জগন কোণেতে তই যে কভের গণি
 শুক শুক ববে কী কবিছে কাশ্মীরি ॥”

বর্ষাত অহুসারী স্বপ্নের মৃৎভাত-মৃৎভাত পোরা
 বর্ষা, নবীনরাজত লোল লাগে। বর্ষাসিঁথি চব্বাই
 বর্ষা গভীর জালত কণি থাকে, চাবিকালে

লিলী-তেকুলির ঐক্যাতন আক সযুব কৰ্ত্তধৰ্মনি—
বেন বৰ্ণাৰ আৱাহনীগীতি।—

‘জ্ঞক জ্ঞক মেঘ জম্বি’ জম্বি’

গৰজে গগনে গগনে

গৰজে গগনে।

ঘেয়ে চলে আশে বালেশ্বৰ ধাৰা,

নদীনধাজ হলে হলে লাখা,

কুলায়ে কাশিছে কাতৰ কণোভ,

দাছৰী ডাকিছে সঘনে।”

“বহিছে হাওড়া উত্তল বেগে,

আকাশ ঢাকা সজল মেঘে

ধনিয়া উঠে কেঁকা।”

নব বৰ্ণাৰ বাৰিধাৰা ঐয়াৰ জ্ঞপবতাক মুছি
দি দহনকান্ত ধৰিত্ৰীৰ বুকত আশাৰ সজ্জিবনীময়
ঢালি দিয়ে। পৃথিবীত শ্রাবণক্ৰী ফুটি উঠে, গছে
গছে কুঁৰিপাত বেলে, বিঙকতুণবাঁজিয়ে নতুনকৈ শ্রাণ
পায়—নীপ্ততেজত আবদ্ধ হয় সেউজীয়াত অতিমান।

“বহনশ্রমে কণ্ঠধ্বনি শব্দেছিল শিশুশিঙী।

শাটালে তাহাৰে ইংলেণ্ডেৰ অনুভৱাৰিৰ বাৰ্তা,

গাটৰ কঠিন বাৰা হল কীণ, দিকে দিকে হল দীৰ্ণ—

নথ-অজুৰ-জয়শতাকাৰ ঘৰতল সমাকীৰ্ণ।”

নবপল্লবজ্ঞ কৃণবালি আক তকলতা যতাহত
আলোপাতিত হৈ উঠে, ঘনবাণিৰ ধনয়তক্ৰীত
বেদযজ্ঞাৰ পূব বাজি উঠে।

“সাৱাহিন আশ্রিত বাতাস

কেলিতেছে সৰ্গৰ নিঃশ্বাস

বনেৰ বৃক্কেৰ আলোচনে

কাশিতেছে পল্লব—অকল।”

বৰ্ষা লম্বা কৰিব জাবাত কবলৈ হলে :—

‘জৈ আলো ঐ অতি ভৈৰৱ হবৰে

জলসিক্ত কিত-সৌভ-বভনে

ঘনগৌৰবে নবনৌনা বৰৰা,

জানগতীৰ লবলা।

জ্ঞপৰ্জনে নীল অৰণ্য শিৱৰে

উত্তলা কলাপী কেঁকা-কলৰবে বিহাৰে ;

নিখিল-চিত্ত-হবৰ।

ঘনগৌৰবে আশিছে সন্ত বন্দৰা ॥

বৰ্ষাৰ শানীত নগ-নদীৰ শুদ্ধবৎ নবোজাসক্ত

কীৰ্ত্ত হৈ উঠে, জ্ঞানশৱিলাক পৰিপূৰ্ণ হৰ।

জাব ‘গোণৰ কাটি’ৰ স্পৰ্শ পাই জলজ উদ্ভিদবোৰ

আকৌ গজি উঠে। কোনো কোনো ঠাইত কোনো

বৃক্ষ নিম্বজী সৰসীৰ পছন্দাশোণত নিজৰ ঘনো-

লোভা সূত্ৰৰ ক্ৰান্তি অগলতনেয়ে চাই থাকে।

কৰিয়ে অনুপূৰ্ণ তুলিকাৰে ভাৰযাৰৰ পূৰ্ণ সৰোবৰৰ

অতিজ্বৰি আঁকিছে :—

“ভাত্ৰমাশে কাণায় কাণায় জল

জলে গাহেৰ গজীৰ ছায়া উলটল কবছে

লুপ্ত বৈশ্যেৰ আভাৰ

তাবে তাবে কলমিশাক আঁৰ হেলক ;

টাল শাড়িকে হুপাড়ি গাহ কটা মুখোমুখি দাঁড়িয়ে।

এ ধাৰেৰ ভাত্ৰায় কবৰী, লাগা বঙল, একট শিউলি ;

ছটি অমথৰ বকনীগন্ধাৰ কুল ধবন্ধে গৰীথেৰ মতে।”

বি নৈখন একালত সৰু হৈ গাবৰ পৰা

আতৰি গৈছিল, সেই নৈখন বৰ্ষাৰ শব্দ পাই

কল কল বয়ে নতুনৰ বাৰ্তা লৈ গাহেৰ কাৰেচি

কুল কুল কৰি বৈ যায়।

“জীৰ ছাণি’ নলী কলকজোলে

এলো পল্লীৰ কাছে বে।”

বৰ্ষাত উজ্জ্বল ধুমুহাই দৈত্যৰ নিচিনাক ল’বি

আহে। অটিকা-বিজ্ঞক জ্ঞপ্তিৰ চিত্ত কৰিয়ে অনুৰ

কণে কুটাই তুলিছে—

‘দেখৰে চেয়ে নাগল বৃদ্ধি অ’ড়,

হাটেৰ পথে বাঁশেৰ শাণা ঐ কৰে গড়কড়।

আকাশতলে বহুশাণিৰ ভৰা উঠল বাজি

চেউয়েৰ গায়ে চেউগলো সব গড়াই হ’লে ক’লে,

পুৰেৰ চৰে কালেৰ বাধা উঠিছে হলে হলে।

দৈশ্যন কোণে উড়িত বাসি আকাশখানি হোয়
হ হ তবে আসছে ছুটে ধেয়ে ।”

ধুমধাম অগোলন করিব ওচরত ঘেন লক্ষ
যক্ষশিঙুর অট্টহাসি ।

“লশ্যৎ হতে হাশী ক’বে হাসি
মত্ত বাটিকা তৈলা ধেম আসি
ঘেন এ লক্ষ যক্ষশিঙুর অট্টহাসি ।
আকাশে পাঁড়ালে পাঁড়ালে বাতালে চট্টগোল ।”

ওষ্যন্ত মেঘাচ্ছন্ন আশাশংক পরা চাঞ্চিড়ালে
নামি আছে আকাব বন-অন্ধকারে বুলু চিবি মালি
মালি মেঘা মিড়ে বিজুলীর বেঁকা ছািহি ।

“অন্ধকারে বিব’, তুই অর অর,
জ্বলন্ত শবন অতি, অক্রমণে তার
অবগা উজ্জত বাহু করে রাহাংকার
বিছাৎ বিকেত্রে উটিকি ছিঁড়ি মেঘভাব
ধবত্তর বক্ষ হাসি শূণ্যে বদবিহা ।”

কণপ্রভাব কণিক প্রভাবনে করিব অধঃস্রাব
আলোকিত করি দিয়ে—

“ওতনা ওড়ায় বর্ষীর বেধে নিগলনার নৃত্য—
হঠাৎ আলোর বাহুখানি লেগে অলদল করে চিত্ত ।”

বর্ষীর মাথাগাব বববুণের মাজত নিজের জ্বলদর
বেনেটক আনব ওচরত উলুজ্বল করি দিব পরা বায়
তেনেটক আক কোঠিগাও পরা নবর । করিব
জাহাঙ্গ—

“এমন দিনে তারে ওলা বায়

এমন গনঘোব ববিবার

এমন মেঘস্ববে বাগল অরবায়ে

ভগনধীন ঘন জমলায় ।

দে কথা এ জীবনে বহিরা গেল মনে

সে কথা আঁজি ঘেন ওলা বায়

এমন গনঘোব ববিবার ।”

মফল মেঘব কাঞ্চল কণ বেধি করিব মনত
পনে অতীতের কথা—তেঁতের শৈশবের কথা ।

“আকাশ জুড়ে মেঘের খেলা কোথায় বা সীমানা,
দেশে দেশে খেল বেড়ায় কেউ করে না মানা,
কত নতুন নূতন ঘনে গুটি দিয়ে বায়
পলে পলে নতুন খেলা কোথায় ভেবে পায় ।

মেঘের খেল’ দেখে কত খেলা পড়ে মনে—
কত দিনের লুকাচুরি কত ঘেঁষে কোবে ।”

বর্ষাত বিবহু আগে । বর্ষীর এটি বেগনাতুর কণ
আঁকে, বর্ষা ঘেন বিগপ্রতিব অন্ধবর গুট কোনো
বেগনার ফকন । মেঘের জ্বগজ্বাবধনি প্রিয়তম
বিবহু পাখা জাগ্রত করি মনক উল্লাস করি
তোলে । কালিদাসের পরা বিভাণমিতেনে মকলো
করিব কাব্যত বর্ষীর এই বিবহিনী কণটো বর্ণিত
হৈছে । ববীন্দ্রনাথের বর্ষীর এই বিবহিনী কণটো
প্রত্যক্ষ দেখিছিল । তেঁতের লিবিছে :—

“পথ’ যায় ভাসি’

অর অর মাঝাঙ্গলে—

জমাগ বনেন প্রায়ল তিমির তলে

জালেকে জ্বলাকে ধুবে ধুবে ওলাংখি

চিব বিবহেব কথা ।”

“এবতের পূর্ণিয়ার

প্রায়ণের ববিবার

উঠে বিবহেব পাখা ঘেন উগবনে ।”

বর্ষীর মাজত স্মৃতিতা আক আলত বিহলি হৈ
আছে । সেই নিমিত্তে—

“মিষ্টমজল বেবকমল দিওলে

বিবল’ প্রেব অলে অলস আবেশে ।”

নিজের সর্গের শেষ করি ঢালি দি বিজহুয়ে
বর্ষীই বিলায় গ্রহণ করে । তেঁতের শবত্তর আগমনীর
চাঞ্চিড়ালে আচ্ছান উঠে ।

“শূণ্যে হেনকালে

জগদাখ উঠিল বাজিয়া । ললনভিলকতালে

অর’ উঠিল হেলে চমকিত গগনপ্রাঙ্গনে ;

পলবে পলবে কাঁশি বনলক্ষী কিক্বীককণে
বিক্ৰমিল নিকে নিকে জ্যোতিৰ্গণ।”

বৰ্ণিত আকাশখন আছিল সততে ঢকল ঘন
কলা বেবেবে আবৃত, দিগন্ত আছিল বৰ্ষাৰ বাঁহ
বাকুলিত।

“.....দৈত্যাসম শৃঙ্খ দেবভাৰ

ছায়াৰ প্ৰহৰীবৃষ্টিয়ে বিবে ছিল অৰ্ঘ্যেৰ জুখাৰ;
অভিভূত আলোকেৰ সুচাঁতুৰ মনে অপমানে
দিগন্ত আছিল বাসাকুল।”

শব্দৰ স্তম্ভদেৱ কাকৈলি ককণ অৰ্ঘ্য অকণ
আলোৰ অঞ্জলি নানি আছে। শব্দতক সঞ্চেদন
কৰি কবিয়ে কৈছে—

“পৰম, তোমাৰ অকণ আলোৰ অঞ্জলি

ছড়িয়ে গেল ছাপিয়ে যোহন অঞ্জলি।

শব্দ তোমাৰ শিশিৰধোভয়া কুহলে—

বনেৰ পথে কুটিল-পড়া অকণে

আল প্ৰভাতেৰ জলধি ওঠে ঢকলি।”
অক্ষয়বোত্সৱত শব্দৰ সেই পুনৰিলাপত—

“পাৰে না বৰিছে নতী কল-ধাৰ,

মাঠে মাঠে বানি ধৰেনাকো আব,

ভাকিছে দেৱেল, গাৰিছে কোঁহেল

তোমাৰ কানন সজাচে

বাস্যানে তুবি ঠাঁড়িয়ে জননী

শব্দকাদেব প্ৰভাতে।”

শব্দৰ নীলকাশত শুভ জলধাৰাপূৰ্ণ মেঘ
দৰি গতিত ওপলি কুৰি তলৰ জগৰ ভোয়াৰ উঠা
পুখিৰীখনলৈ চাই—

“শুভ বস্ত্ৰদেব

বাঁহকুণ্ডলবিপুল প্ৰসন্নিতাৰক

সমোজাত অকুমাৰ গোবৰ্দ্ধদেব সতৌ

নীলধাৰে জুয়ে।”

বতি আকাশ ভৰি দেখা দিয়ে হীৰকতাজি
নক্সা—প্ৰাণ, শাৱন চক্ৰেয়াৰ উজ্জল কবৰণ পৰা

অৰ্ঘ্যৰ প্ৰবধা নিজৰি পৰে, ধৰিত্ৰী জ্যোৎস্নাধাৰি
হাঁহিত উজ্জ্বলিত হৈ উঠে।

‘চকিতকড়িৎ মদন বনৰা; পূৰ্ব ইন্দ্ৰময়,

শব্দ-আকাশে অনীৰবিকশ জ্যোৎস্না জ্বলন্তয়।”

ভাব শিহত সবচে ষাট এৰি দিহে, হেমন্ত
আহে। ভাব চকুত জাপি থাকে আনন্দাঙ্গা, তৃণ-
শীৰ্ষত গছৰ শাহত হেমন্তৰ নিঘৰকণা জুটি উঠে।

হেমন্ত কণ প্ৰচুৰ্য আৰু পৰিপূৰ্ণতাৰ জীবন্তবিশেষ।

“ধৰাৰ আঁঠুকপূৰ্ণ হোল প্ৰচুৰ মেণাৰ ধানে

বিগলনাৰ অকণ আল পূৰ্ণ তোমাৰ ধানে।”

হেমন্ত প্ৰচুৰ চাৰিকালে জলতা বিবাজ কৰে,
নতী ক্ষীণতাৰা হবলৈ ধৰে, ভাব কুলকুল ব্ৰহ্মক
হৈ বয়। হেমন্ত সৰ্বতে কবিয়ে লিখিছে—

“অনুশা কোমলত্বে পুত্ৰ ছিলকৰে

শৰ্মীন পতিত অকণা উল্লস

বচে শক্তিৰ প্ৰান্ত বিগলজয়াৰ

অৰ্ঘ্যৰে জানা যেল। অৰ্ঘ্য নববৈধা

নাহি কৰে গান আজি, নাহি লেখে লেখা

মালিকাৰ ভাট। হ্ৰে হ্ৰে পল্লী বত

প্ৰতিত লখনে বৌৰ শোণিতক বত,

নিয়াৰ অলস ক্ৰান্ত।”

হেমন্তৰ অজবালত থাকি শলিতশীৰ্ষ মণ্ডলবিধ
শীত উৎসবত বৰ্ষাৰ গাত বলাই দিচে নিজৰ
নীতল স্পৰ্শ। প্ৰকৃতিৰ শূন্যলী, নিৰণ বদন আৰু
চীনভাব দেখিলে বাঁহকৰ জনকো আছে সজ্জিত আৰু
বিবৰ্ণ ভাব। এই সময়ক গছৰ পাতবিলাক সূৰি
পৰে, পাতবিহীন গছবিলাক নিজৰ নিজৰ গা-পত
আৰু শাখা-শল্যাবনে ককালগাৰ হৈ থৈ দি
থাকে।

‘শীতৰ চাওৱাৰ লাজল কাপন

আয়লকাৰ ঐ ভালে ভাল

শাতাঙলি শিৰশিৰিয়ে

অৰিয়ে দিল ভাল ভাল।”

শীতর পাছতেই ওরা পাতি থাকে বসন্ত। সেই
নিমিত্তে কবিরে কৈছে—

‘শীতের বধের গুলিখুলিতে গোধুলিরে করে মানি।
জাহাৰি আড়ালে নবীন কালের

কে আসিছে সে কি জানি।

বনে বনে জাহি আখাসবাণি
করে কাণাকাণি ‘কে আসে কী জানি’
বলে ধর্মবে “অতিথির তরে অর্ঘ্য মালায়ে আনো।”
নিশ্চয় শীত জাহি আয়োজনে এসেছিল বনপারে।”

বিকলশীত বনে অকল বসন্তর বন্দনা গান গাবলৈ
আহিছে। তেঁওর ভাবাত কবলৈ হলে—

‘এসেছে শীত,

গাঠিতে বীত,

বসন্তেরি ভর।”

বসন্তর জাহা আগমন বার্তা চারিকণে পরিচ্যাপ্ত
হল। বন উপবনত বসন্তর সঞ্চরনার আয়োজন চলি
ধায়েল।

‘বার্তা ব্যাণিল পাভায় পাভায়, করো অবা, করো অবা।
সাকাক লগাশ আধতি-পাড়া বস্ত্রপ্রদীপে ভবা।

মাড়িবন প্রচুব পদাণে

হোক প্রগলভ বক্তিব্যাসে।

মাধবিক হোক জ্বলিত সোহাগে মধুগেব বনোহরা।”

তার পাছত বহার নিচিনা প্রাচুর্য অক অল্প
লক্ষ্য লৈ ক্ষুদ্রেষ্টে ক্ষুদ্রাক বসন্ত আহিল, লগে
লগে—

‘ধেমিতে ধেমিতে কী হতে কী হল, শূণ্য কে দিল ভবি
প্রাণ প্রকার উঠিল কেনায়ে বামুখী মজরি।

কণ্ডনের আগে সোণার কাঠিতে

কী বাধা লাগলো, তাই ভো মারিতে

নয় জীবনের বিপুল ব্যথার আগে স্তমাহুঅবী।”

অপূর্ব বসন্তর রূপ, অশক্য তার লক্ষ্য, নানা
বিধর কুল প্রস্তুতি হৈ বসন্ত প্রকৃতিক করে বনোবস।
অগোচর-লগাশ তার কর্তৃত্বল, কর্তৃত্ব জাহ মজিবর

মালা, পরিধানত তার উজ্জ্বললোকবাস, বহুতৃত্ব
তার নবগল্পবর লয়ধর্য।

“সম্মানে মেঘে বহরা আসে, বহরে ঘর ঝর,
কাননে ফুটে নবখালতী কদর ফেশর।

লক্ষহাণি শব্দ আসে পুর্ণিমাশালিকা,

সকল বন আকুল করে তত্ত্ব শেকালিকা।

আসিল শীত যদে লয়ে সীর্থ ভ্রমে নিশা,

শিশিরতারা কুন্দলে হাণিরা কঁদে দিশা

ফাগুনবাস আবার এল বহিরা ফুলভাষা।”

পুষ্পাভরণভূষিত সেই বসন্তক দেখি কবিরে
গাহিছে,—

‘অপার ভূম, উলার গগন, প্রায়ল কানন তল,

বসন্ত অতি সুত সুবতি, বহর নদীৰ জল,

বিহিববরন সজানীবদ, প্রহরাবহর নিশি

বিচিত্রশোভা, শতকৈ প্রসারিত দুর দিশ,

অনান্যপদে বসন্তর নীল অতিথুর গিহিমালা,

হারি পবণবে ধবির উদয় কনকভিরণ-জালা।”

আশা-নিরাশার উকি-চকল-চিত্তর বহুধরা বসন্তর
নিমিত্তে কিমান বাট চাই থাকে। বসন্ত পৃথিবীর
বহুত অভীপ্সিত, ধ্যানর ধন, কিমান তপস্বী
পৃথিবীরে তাক পায়।

‘হে বসন্ত, হে সুন্দর, ধবলীর ধ্যানভরা ধন,

বসন্তের শেবে

তুমি একবার নর্তে স্ততি ধব ভুবনমোহন

নববর বেণে।

জাহি লগি তবধিনী কি তপস্বী করে অশুকণ

আপনাবে তপ্ত করে, বোত করে, ছাড়ে আতবণ

অ্যাপের সর্বব দিগে ফল-অর্ঘ্য করে আহবণ

ভোবার উদ্দেশে ॥

স্বা প্রাশঙ্কিন করি কিবে সে পুণ্যর মুহূর্ত্তালে

ভক্ত উপাশিকা

নর ভালে আক তার প্রতিদিন উপাশ্যকালে

বস্ত্রশিটিকা।”

মাতৃহর্য মাজত বিস্কল বসিক আক কবি
বিশেষকি তেওঁলোক বসন্তৰ বন্দনাগানত
নুথৰ হৈ উঠে। সৌন্দৰ্য আৰু মাদুৰী বসিকৰ
প্ৰাণক আনন্দত উৰাউল কৰি তোলে, কবির
প্ৰাণক বিচিত্ৰ কল্পনাৰ সোণানত এৰি দিয়ে।
গেই বগত বিজ্ঞান হৈ কবি হিবপুৰাতন কিত্ত
চিবনতুন এই বসন্তক বিচিত্ৰ চক্ৰে জপ গান কৰে।
ইংলণ্ডৰ আৰু জগতৰ আন আন ঠাইৰ সকলো
কবিয়ে ঋতুৰাজ বসন্তৰ অৰ্থা বন্দনা কৰি গৈছে।
আমাৰ দেশতো এনে কবি খুব কম যি তেওঁৰ
কাব্যত বসন্ত-প্ৰশস্তি কথা নাই। আমাৰ বিখ-
কবির কেজতো আমি তাৰ ব্যক্তিকৰ নেদেখো।

মথুৰৰ কষ্টধৰিয়ে যেনেকৈ সমগ্ৰ বৰ্ণাৰ
অন্তৰৰ কপটো প্ৰকাশ কৰি দিয়ে, তেনেকৈ ফুলৰ
কুউ কুউ মাতে বসন্তৰ গোটেই জগত ভাৰা দিয়ে—
তনিলে কবির অন্তৰৰ গৰা ওলাই আহে—

“যেন কে বসিঃ আছে বিহেৰ বন্ধেৰ কবি

যেন কোন সবলী জননী—

যেন সেই জনবতী সংগীতৰ সৰস্বতী

সমোহিন বীণা কৰে ধৰি।”

এই পৃথিবীত হৃদয় মাজেই চিহ্নকল। নিয়ন্ত-
চক্ৰলতা সৌন্দৰ্যৰ এটি ডাঙৰ ধৰ্ম। বসন্তৰ আছে
সেই প্ৰাণৰ চক্ৰলতা আৰু আবেগ। নিশ্চল হৈ
পৰি থকাটো প্ৰকৃতিৰ ধৰ্ম নহয়, বসন্তবতী সৌন্দৰ্য
গময় আছে। বসন্তৰ সৌন্দৰ্য অগম্যত সমগ্ৰ
নিমিত্তে পাই কবি তৃপ্ত নহয়। সেই নিমিত্তে
তেওঁ আক্ষেপ কৰে—

“হে বসন্ত, হে হৃদয়, হাঁহ গায়, তোমাৰ ককণা
কলকাল কৰে

হিলাইয়ে এ উৎসব; এই হাসি, এই দেখাশুনা
শূণ্য নীলাম্বৰে।”

বহুৰে বাবটো মাই অভিজ্ঞ কবি আকৌ
নতুনকৈ যাত্ৰা আৰম্ভ কৰে। বছৰটো শেষ হোৱাৰ

লগে লগে বসন্তপ্ৰীতি বিলীন হৈ যায়।

“আমে বসন্তেৰ শেষ

চৈত্ৰ ধৰে জ্ঞান বেধ।”

অকল প্ৰত্যেক ঋতুতেই নহয়, প্ৰতি দিন
বিশাক কণবৈচিত্ৰ্যৰ বাৰা তেওঁৰ জন্মত কুটি
কৰে নতুন নতুন ছন্দ। কবিয়ে প্ৰকৃতিৰ বৰ্ণনা
কৰিছে এইদৰে—

“পুৰুষ মেঘ যুখে পড়েছে বহিবেশ্য,

অকল-বৰ্ণ-ভূষণ আধেক দায় দেখা।

তকল আলো দেখে পাখিৰ কলকব,

মধুৰ আশা কাঁথ মধুৰ মধু মধু।

মধুৰ মধু আলো মধুৰ মধু বাত

মধুৰ মধু গানে ততীয়া বহে মাত।”

প্ৰভাতত পূৰ্বাকাশ অকণাপিত বজিত হৈ
উঠে, পৰ্বতৰ শৃংখল গছৰ ওপৰত নিয়ৰে আঘৰি
বত। মেউজীয়া বাহানৰ ওপৰত উৰাজনকীয়ে
তেওঁৰ সোণৰ হাঁহেলখন পাৰি দিয়ে। প্ৰভাতে
যেন পূজা আহি পূৰ্ববীৰ পূজা কৰি বাত, সন্ধ্যা
আছে যেন প্ৰতীপ লৈ সন্ধ্যাবতি কবিত্বৰ নিমিত্তে।

“.....উষা ডান হাতে ধৰি স্বৰ্ণমালা

নিখে আমে একখানি মাদুৰোৰ মালা

নীৰবে পকায়ে চিত্তে ধৰাৰ লজাটে

সন্ধ্যা আমে নতুনুখে দেখুপুৰা মাটে

চিহ্নটো পৰ দিয়ে লৰে স্বৰ্ণবাৰি

পশ্চিম মধুৰ হতে ভৰি শান্তিবাৰি।”

“প্ৰভাত আমে.....পূজাৰ সাজি কবি

সন্ধ্যা আমে সন্ধ্যাবতিৰ বৰণজালা ধৰি।”

মাবোহা বেলিটিয়ে বতৰ ভাঙাৰ উজাৰ
কবি পূৰ্ববীৰৰ বাগলী বঙেৰে বজাই দিয়ে।
কিন্তু অকণালোকৰ এই বতৰ খেল যেতি সময়
স্থায়ী নহয়। কিয়নো—

“আমাৰ বন্ধনী আসিবে এখনি

মেলিয়া পাৰ।

সন্ধ্যা-আকাশে সূর্য-আলোক

পড়িতে ঢাকা।”

জাব পাড়ত সূর্যদেব অস্ত-চলত যাব যায়।

কেতিয়া নীলশিখা হাতত লৈ সন্ধ্যা হুন্দরী আঁচে—

‘চুল এলিয়ে অস্তসমুদ্রে মগ্ন মানি করে।’

“বুঝি অস্ত যায়,

অবশেষে অন্ধকার, আকাশেতে আলো,

সন্ধ্যা মত-রাশি

বীরে আসে দিশাব পশাঙে।”

সন্ধ্যার অন্ধকার গাঢ় হৈ আসে, গগন জীৱন্ত
চন্দ্রাব্দ অলপ আভার দেখা যায়। আকাশত
আবৃত্ত রহ তবাব লীলাবিত। নক্ষত্রবচিত আকাশ
কালে চাই কবিরে ভাষে—

“অন্ধকার সন্ধ্যার আঁকাশে

বিজ্ঞান ভাবাব রাখে কীশিছে যেমন

ঘর্গের আলোকময় বহুত অসীম।”

প্রকৃতির সৌন্দর্য্যত গাঢ়তা আর সৌন্দর্য্য
ভাষেই আছে। অনন্তলীলাময়ী প্রকৃতি কেকিয়াণ্ড
উগ্র ভৈরবীর নিতিন। ভৈরবদর্শনা সংগাহিণী সৃষ্টি
ধাবণ করি আবিস্কৃতি হয়, কেতিয়াও তাকমহী
নয়তানবী আশাব সাহসকেবে সফলোকে অতিক্রম
করি কোলে। বরীজকুবে প্রকৃতিব এই রহস্য অকি
ভৈরব দুটা ভাষেই উপলব্ধি কবিছিল। সেই নিমিত্তে
কেও কৈছে—

‘নিপনিত তুমি বলিতে কঠোবে,

মিশ্রিত জোনার প্রকৃতি পুখবে নাবীতে।”

(তুমি) “ভান কণ্ঠে পূর্ব কবো অধঃ,

বাসগণ্ডে চূর্ণ কবো পাঙে।”

অচল অবরোধত আবদ্ধ পৃথিবী, যেরলোকত
উদাত্ত পৃথিবী, শিবিপূর্ণাশাব যত্নমৌনত ধ্যান-
নিবগা পৃথিবী, নীলধবাবাব অস্ত্রতবদেবে কলঙ্ক-
মুখবা পৃথিবী, হৃদয়ালে যেমনৈক হুন্দরী আনফালে
তেমনৈক ভীষণ, একালে যেমনৈক অগুণী আন
ফালে তেমনৈক অগবিত্ত, একালে যেমনৈক উগ্রা
আনফালে তেমনৈক নয়া। গৌরত কবিরে ‘কাল-
দৈশাশী’র কতনন্তনব যাজত দেখিছে প্রকৃতির
সংগাহিণী সৃষ্টি আক কাক্তনব প্রাণত সৌন্দর্য্যত
দেখিছে কেওব ককণাহরী নাক্তসৃষ্টি—

‘বৈশাখে দেখেছি বিদ্যুৎকুণ্ডলিক দিগন্তকে

হিনিয়ে নিতে এল

কালো স্ত্রেন পাখির মতো কৌতাব রূব,

গগন্ত আকাশটা ডেকে উঠলো যেন কেশব-কোলা সিংহ

তাব লেখের কাণটে ডালপালা আলু আলু ক’বে

হত্যাণ বনশপতি ধুলায় পড়ল উবুত হয়ে।

গাওরার মুখে ছুটল ভাঙা কুঁড়ের চাল

শিকলিহেঁড়া কয়েদীডাকাতের মতো

আবাব ফাল্গনে দেখেছি তেজনার আকপ্ত হকিণে হাওয়া

ছড়িয়ে দিয়েছে বিবহমিলনের বগতপ্রাণ

আশ্রয়কুলের গঞ্জে।

চাঁদের পেমালা জাশিয়ে দিয়ে উপড়িয়ে পড়েছে

সর্গীর বদেব কেনা।”

সম্পাদকীয়

বৰ্ত্তমান অসমীয়া সাহিত্যৰ এটা নতুন সোঁত বৈছে। গল্প কবিতা আদিত এই নতুন ধাৰাৰ প্ৰভাৱ কম বেছি লক্ষ্য কৰা যায়। ফলত কবিতা বিলাক হৈ পৰিছে ছন্দহীন, ভাৱ আৰু বিষয়বস্তু বিলাকত বাস্তৱৰ ছাঁ লাগিছে অতি বেছি— আনকি সি কঠোৰ বাস্তৱতাৰ মুখামুখিহে ভাব সমাধানৰ ইচ্ছিত বিচাৰিছে।

আধুনিক সাহিত্য জনসাধাৰণৰ কাৰণে। ই বাস্তৱ-জগতৰ পৰা নিকটত্ব হৈ অলৌক, অতী-কল্পনাৰ সৃষ্টি নকৰে। ফলত বৰ্ত্তমান অসমীয়া সাহিত্যত যি আধুনিকতাৰ ধাৰা বহলৈ ধৰিছে তাক আগৰ যুগৰ ব্যক্তিবাদী বোমাত্মিক সাহিত্যিক সত্তলে গহ্ব কৰিব পৰা নাই। ই অজ্ঞ একো নগৰ যুগৰ চিন্তাবাদৰ লগত আন্তৰিক্যৰ সংঘৰ্ষ। সত্যিকৈ আমি তাক লৈ আশ্চৰ্য্য হবলগীয়াও একো নাই, সংকোচ কৰিবলগীয়াও একো নাই, ভয় পোৱাৰো কোনো কাৰণ নাই। ই বাস্তবিক। সেই শ্ৰেণীটোৱে বিমানহে নিচিঞাৰক লাগিলে, বৰ্ত্তমান বোমাত্মিক বা ব্যক্তিবাদী চিন্তাধাৰা নিবিয়া। এই নিবিৰ্ণতা আজি ইমান বেছি যে, এই সময় চোৱাত সেই চিন্তা ধাৰাৰ সাৰ্থক সৃষ্টি এটাও অসমীয়া সাহিত্যত হোৱা নাই।

আজি ব্যক্তিগত প্ৰেম, অহুতুষ্কি, সমাজত ব্যক্তিৰ মুক্তি, আদি চিন্তা ধাৰাৰ ঠাই নথল কৰিছেহি—নামাভিক মুক্তি, নিপীড়িত মানহতাৰ মুক্তি, ব্যক্তিক সমাজৰ মাজত নিশাই দিয়াৰ যোগেদি

ব্যক্তিৰ মুক্তি আৰু প্ৰেম। সেই দিন 'আজিও অহা নাই।' ভাবতত নতুন সামনৈতিক পৰিৱৰ্ত্তন আহিলেও সি শতকৰা ৯৫ জনৰ মুখত হাঁহি বিৰিঙ্গাব পৰা নাই। যথাস্থিত অীহনক অভাৱ আৰু বেকাবিৰে আবৰি ৰাখিছে।

কবিতাৰ সাংগ্ৰহ এটা অংশৰ বাবে 'হা-ভাত হা-কাপোৰ' কবি এসাক ৰাই এলাল সুদূৰপেটৈ কটাংলগীয়া অৱস্থা বৰ্ত্তমানো চলি আছে। তাৰোপৰি যথাজন আৰু ভূমিধাৰ শ্ৰেণী উৎপাতত তেওঁলোক জুৰলা। শ্ৰীমন্ত শ্ৰী শোণেশ হেঁচাত হাৰুগলা— এই বাস্তৱ ঘটনাবোৰক জনতাৰ সাহিত্যিক পাহৰিব নোৱাৰে। কাৰণ এই কঠোৰ দহত্যাৰোপে তেওঁলোককো আৱৰ ৰাখিছে।

অৱশ্যে এইটো যুগ সন্ধিকণ, পৰিৱৰ্ত্তনৰ যুগ। গতিকে গল্প কবিতা সকলোৱেই পৰিৱৰ্ত্তনৰ যাজেদি আগবাঢ়িছে। যি সৃষ্টি হৈছে সেয়ে চূড়ান্ত নহয়। পূৰ্ণ সাৰ্থক সৃষ্টিৰ সময় আছে। সাৰ্থক সৃষ্টিৰ কাৰণে সাৰ্থক পৰিবেশো দৰকাৰ। অসমীয়া সাহিত্যত এই ধাৰাৰ পূৰ্ণগকাশৰ কাৰণে পূৰ্ণ বাস্তৱ জিত্ত এতিয়াও সৃষ্টি হোৱা নাই।

বৰ্ত্তমান আধুনিক লিখকসকলৰ সবক সংখ্যাকেই মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ পৰা অহা আৰু লিখাত বৈছে মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীটোৰ কাৰণেই, কাৰণ পঢ়ুৱৈ সমাজ, মূলত এই শ্ৰেণীটোৰ ভিতৰতে আবদ্ধ। ফলত হুই এজন লিখকৰ বাবে কবিতা আৰু গল্পবিলাকত অতি বুদ্ধিৰ প্ৰয়োগ বহল পৰিমাণে দেখা যায়,

গণবিলাসিত চরিত্রের চর্ছলতা চকুত পৰে। নিবাশাব
হা জুনিয়া বহুততে প্রকাশ পায়,—যেন সমুখ
অন্ধকার। ই অন্ধ একো নহয় সমাবিস্ত্র শ্রেণীর
চর্ছলতার প্রকাশ, লিখক আক পটুই সমাল
মূলত এই শ্রেণীভুক্ত হোয়ার কারণে এই চর্ছলতা
সম্ভাবনা বৈ পড়ে। অল্পে ৬/৭তলা বকরা, কেশর
নহয় আক বীরেন কট্টাচাঁপার কবিতাত এই প্রভাব
কম বা কিছু কম। সালিকর গল্প সাহিত্যত
নতুন চরিত্রের সৃষ্টি আমি বেশবলৈ শান্ত, অল্পে
কোনো সময়ত চরিত্র অতি কটিল হৈ পৰে।

বর্তমান সাহিত্যের এই নতুন ধারার পূর্ণ প্রকাশের
কারণে কিছু সাময়িক আক পারিপাশ্বিক চর্ছলতা
আছে। সমাল সময়ে গভীর বিশ্লেষণ আক পরিষ্কার
ধারণার সাহিত্যিকসকলের মাজত অকাব আছে।
সমাল সময়ে পরিষ্কার ধারণা মেথাকিলে, তার
জীবিত ক্রম লব্ধেও ধারণা ব্যাকব নোহাবে
আক সমালর গভীর ভাবে বিশ্লেষণ করাত সম্ভব
নহয়। এই চর্ছলতাই বর্তমান অসমীয়া সাহিত্যের
লিখক সকলের মাজত আতাইতকৈ গভীর। ফলত
কোনো মার্গক প্রতিক-চরিত্র আকিলেক সৃষ্টি
হোয়া নাই। ঈশ্বরচন্দ্র, ক্রীকক, ভীষ্ম, গভীর
মাত, মূলক বাক আনন্দর নহয় চরিত্রই প্রতিক
চরিত্র। প্রতিক চরিত্র বিলাক একোটা গুণব
বা একোটা শ্রেণীর আদর্শ মাত্র। অসমীয়া লক্ষ্যত,
গভীর বিশ্লেষণ তেনে চরিত্র সৃষ্টির কারণে দরকার।
কিন্তু বর্তমান ধারাত অসমীয়া নিপীড়িত খেতিয়ক,
বা বহুধার ছখ বেলাব, আশা নিবাশাক প্রতিনিধি
কবিব পৰা চরিত্র সৃষ্টি হৈছে জানো?

অসমের মজহুর শ্রেণীটো প্রতিধাও পূর্ণভাবে
অসমীয়া ভাষা-ভাষী নহয়, আক নিঃশব্দ অসমীয়া
খেতিয়কর কথাও একেই। বাব প্রতিক্রিয়া অস-
মীয়া সাহিত্যের বর্তমান ধারাত সাময়িক ভাবে
হলেও পরিছে। যি আটাইতকৈ নিপীড়িত সেই

মজহুর শ্রেণীর ওপবডেই ভবিষ্যত লক্ষ্য অগত
নির্ভর করিছে। কিন্তু সেই লক্ষ্য অগত
আক লক্ষ্যব ধারণা লিখকসকলের মাজত
এতিয়াও পরিষ্কার নহয়। আনশিনে আগব গুণব
বৈশাষ্টিক ধারণো অসমীয়া সাহিত্যত পূর্ণকণ
লব পৰা নাছিল। গতিকে আধুনিক লিখক
সকল, সেই উত্তরাধিকারীকতব পৰা কিছু পরিমাণে
বঞ্চিত হৈ বৈছে।

সমাজতাত্ত্বিক গড়নের সমাজ (Socialistic Pattern of Society)

বর্তমান কংগ্রেছে ঘোষণা করিছে যে, ভাবতবর্ষত
সমাজতাত্ত্বিক গড়ন বাস্তবায়ন গতি তোলাই কংগ্রেছর
উদ্দেশ্য। আলি পৃথিবীত সমাজতাত্ত্বিক বাস্তবায়ন
আক লক্ষ্য অচ্যুত বিজয়র অভিযান চলিছে।
সমাজতাত্ত্বিক ধাবতা যে জনতাত্ত্বিক ধাবতাকৈ
শ্রেষ্ঠ ই প্রতিপন্ন হৈছে। রাছিয়া, চীন, আক
অখ্যাত সমাজতাত্ত্বিক দেশব শোবিত আক নিপীড়িত
মাহুতব মুক্তি হৈছে। সকলোবে কারণে কাদ,
সকলো খেতিয়ক চলিবর জোখাবে মাটি, সকলোবে
কারণে শিক্ষা আদি বোগান ধবাব পৰাই পরক্ষণে
আবন্ত কবিছে এই বাস্তবিলোকে। অকল লেয়ে
নহয় অতি অল্প দিনব ভিতরতে ছোটিয়েই বাস্তব
নিচিনা দেশে শিল বিকাশত বিবট উন্নতি কবি,
“বাব বিমান সবকাব সিমান ভোগ কবির পাবিব”
এই নীতি গ্রহণ কবি সামাবারলৈ পরক্ষণে দিছে।
চীনব নিচিনা পিচ পবি ধকা দেশব হঠাৎ উন্নতিয়ে
জাবতব মাহুতক তাক লগাইছে। এই সময়তেই
ভাবতবর্ষর প্রধান মল চবকাবী মল কংগ্রেছে এই
নীতি ঘোষণা কবিছে।

অল্পে ভাবতবর্ষর অচ্যুত লগত বাণধুতাই
সমাজতাত্ত্বিক ব্যবস্থা গড়া ছব এই কথাটোব
ওপবত জোব দিয়া হৈছে। প্রতি দেশব অর্থনৈতিক

আজ সমাজতান্ত্রিক ব্যবস্থা একে ভরসা দিচ্ছে না। গতিকে সমাজতান্ত্রিক ব্যবস্থার আবশ্যকীয় আঁক গড় দেশে দেশে জড়িত বিকাশের অন্তর্গত রূপ সত্যই স্বাভাবিক।

কিন্তু এই ভাবতত্ত্বের ব্যবস্থার রূপ কি হবে? ইচ্ছানুযায়ী আর্থনৈতিক রূপ সামাজিক রূপ কোন ধরণের হবে? কথ্যে আদর্শনৈতিক পরিকল্পনা করা হওয়া উচিত। ভাবতত্ত্বের লোক-সম্পর্ক এই বিষয়কে বিতর্কিত করে। এই কথ্যে পরিকল্পনা নেই।

আজ সমাজতান্ত্রিক ব্যবস্থা কি? কল-কারখানা আদি যাবতীয় শিল্প কোনও ধর্মের হাতের নাথাকে, শিল্প বাস্তব সম্পত্তি হয়। যাঁরা বাস্তব সম্পত্তি হয়। সকলোকে কাবণে চাকরি, সকলোকে বৈজ্ঞানিকভাবে জীবিত রাখা, সকলোকে শিল্প আদিতে ব্যবস্থা, বাস্তব যোগ্য হবে। সকলো বিষয়েই কল-কারখানা প্রয়োগ করা বিরাট উদ্দেশ্যের পথ খুলে দেয়া হয়। এখন গাঁও আঁক এঁঁয়ে দেয়া পরা আবশ্যক কল-কারখানা শিল্প বাস্তব অর্থাৎ নির্মাণ করা হয়। আঁক বিবিধান কাম করে সেই অনুযায়ী মজুরি পাওয়া যায়। মজুরি সমাজতন্ত্রেই আছে। এই ব্যবস্থাই চাই।

কিন্তু ভাবতত্ত্বের বর্তমান অবস্থা কি? বুটল মূলধন কোটি কোটি টকা চাহবাগান তেল, চেনি, ময়দা আদিত খাতিয়েই আঁকিয়ে জার মুনাক ইংল্যান্ডে গিয়ে আছে। টাটা, বিলা, ইন্ডিয়ান পৌলোকাঁক কোটি কোটি টকা খাতিয়ে আঁক জার লাভের আশায় তেঁতুলোকেই আঁকিয়ে। মাটি জমিদার আঁক তেনে ধরণের জমিদার কৌশল। এই আঁকিয় ভাবতত্ত্বের সংবিধান অনুযায়ী স্বীকৃত। বিবেচনা পক্ষই দাবী করা হয়েছে আঁক, বিবেচনা পক্ষের আঁক জমিদারের কথ্যেও কংগ্রেসে সদর্থন করা উচিত। আঁকিয়, অভাব-অনটন, বেকারি, নিবাসিতা চলিয়েই আছে। মূল শিল্পবিকাশ পূর্ণোত্তম

আবস্থা হওয়া উচিত। তেনেহলে, ভাবতত্ত্বের সমাজ-তান্ত্রিক Pattern টাটা, বিলা, আঁক ইংল্যান্ডের মূলধন বক্ষা কথ্যেই চলেবেলা?

আজকে ভাবতত্ত্বের এখন পূর্ণ গণতান্ত্রিক বাস্তব হওয়া উচিত। পূর্ণ গণতান্ত্রিক বাস্তব এখন কথ্যেই আছে, বুটল মূলধনের শোষণ বন্ধ করা, বৃহৎ ধর্মের গোষ্ঠীর মুনাক নিয়ন্ত্রণ করা, জমিদারী ব্যবস্থা প্রত্যাহার মরকার আঁক শিল্প-বিকাশের ব্যবস্থা করা চাকরি রাখা করা আবশ্যক।

আন্তর্জাতিক বাস্তবতাবোধের প্রতি

যেহা মহাপুঙ্খের রাজ্যে সমাজতান্ত্রিক শক্তি বিরাট শক্তি লৈ দ্বন্দ্ব দাঁড়ি উঠিল। ই সাম্রাজ্য-বাদী রাষ্ট্রবিলম্বের কথ্যেই চাই পাকৃতি কথ্যে। আঁক আঁকিয়নে ই পাকৃতি রাখার মন এনে ধরণের বন্ধ কথ্যেই যে, ধর্মতান্ত্রিক ব্যবস্থার চাকরি বন্ধ করে রাখার চাই আছে। এই ধর্মের ভিত-বন্ধ সাম্রাজ্যবাদী রাষ্ট্রবোধের বন্ধ জলাই গেল। কলত আমেরিকার নেতৃত্বের সাম্রাজ্যবাদী শিল্পে নিজস্ব কাবণে বুদ্ধি একমাত্র উপায় খুলে দাঁড়িল। এখন মহাপুঙ্খ পাকৃতি চোঁটা চলিল। পাকৃতিবুদ্ধি বুদ্ধি বাঁচি আঁকিয়নেই পাকৃতি কথ্যে। ডোজিয়েটে সহ অবস্থিত নীতি ধোঁকা করা স্বতন্ত্র বুদ্ধিভিন্ন পূর্ণোত্তমের চলিল। কিন্তু শান্তি-শিবির শক্তিও অসীম। আঁকিয়নে পাকৃতি রাখার বুদ্ধি বিবেচনা। ভাবতত্ত্বের শান্তি-শিবির যোগ দিলে। পাকৃতি চীন আঁক ভাবতত্ত্বের পাকৃতি পাকৃতি হল, বুদ্ধি বাস্তব চাকরি কথ্যে। ভাবতত্ত্বের শান্তি-নীতিতে বিশ্ব-শান্তি বিরাট দান দিলে। আমেরিকায় শান্তি শান্তি করা চাকরি দাঁড়িল। এই পাকৃতি শান্তি-নীতিতে জয় আঁক মহাপুঙ্খের পাকৃতি সম্পন্ন হল।

Sitting from (L to R) — A. P. Bhattacharya (Gen. Secy), Prof. B. K. Mishra, Prof. T. N. Goswami (President), Prof. N. C. Goswami (Vice-President), Prof. J. Bhargava, J. C. Bhattacharjee (Vice-President)
 Standing (L to R) — P. Boruah (C. R.), G. Hazarika (Social Service Secy.), D. Dutta (C. R.), B. C. Dutta (Secy.), L. Chab S. H. Rahman (Editor, English Section), A. Goswami (C. R.), A. Zaman (C. R.), T. Baruah (Cricket Secy.), A. Goswami (Debating Secy.), P. Sarma (Minor Game Secy.), P. Barua (Football Secy.), S. Dutta (Editor, Assamese Section) and B. Hazarika (Common-Room Secy).
 Standing (3rd Row) — M. Sarmah (C. R.), H. Rajkhowa (C. R.), B. Rajkhowa (C. R.), B. Borthakur (C. R.), N. Hazarika (C. R.), B. M. Neog (Music Secy), D. Chakraborty (C. R.), U. Gogoi (C. R.), D. Dutta (C. R.), E. Bhattacharjee (C. R.) and Chowkidars.

The Prime Minister, Sri Nehru, who presided over the N. C. C. Rally at I. A. F. Sports Ground, New Delhi, on January 27 is seen here awarding the "Pura out" competition trophy to Tapan Borua of J. B. College at the end of the function.

J. B. College Music Team which participated in the I.C. Music Competition, held at Nowgong in 1954.

Ist Row (from left to right). S. Ansari, Ivy Borua, Prof. B. K. Misra (i/o, Music Dept.), S. Borthakur and A. Bhattacharyya,
2nd Row (from L to R). B. Neog (Music Secy) P. Sarma, B. Goswami,
J. Rajkhowa, Z. Gohain and N. Bezborua.

Social Service Workers in road construction.

Miss Bijoya Thakur of our College won the 'Best Woman Athlete Cup' of I. C. Sports Festival held at Gauhati in January this year.

Sitting (L. to R) Minati Hazrika, Bijoya Thakur and Nibedita Borua.
 Sitting (L. to R) S. Ahmed, Miss Profina Sarma, Prof. J. Bharali,
 Prof. H. Baisya, K. Barua and L. Tamuli.
 Standing (L. to R) P. Sarma, N. Hazrika, P. Neog, H. Dutta, K. Patir,
 A. Rora, N. Ahmed,—S. H. Rahman and A. Bhattacharjya
 (participated in I. C. Debating Competition) P. Sarma & T. Ahmed.

J. B. College T. T. Team Champion of I. C. Competition, Jorhat.
1955.

Sitting from left—

K. Sarma, Dulal Dutta (Captain) Bhola Hazarika (Common Room Secy)
Biren Barua.

Standing from left—

Tapan Barua and Pronab Barua. On ground Someaswar (Bearer).

JAGANNATH BAROOAH COLLEGE MAGAZINE.

15th Issue.

1955.

—*English Section*—

The real object of education is to give children resources that will endure as long as life endures; habits that time will ameliorate, not destroy; occupation that will render sickness tolerable, solitude pleasant, age venerable, life more dignified and useful, and death less terrible.

—*Sydney Smith.*

EDITOR :— Syed Hasinur Rahman

Mass and Energy, Time and Space.

Prof Teolokya Nath Goswami
(Head of the Dept, Chemistry)

Every questing mind all over the world, is quite conscious of the great contribution to the modern science by Dr Alfred Einstein and the philosophical import of his theories. His scientific theory brings along with it a philosophical system which augments and brings the philosophical reflection of Locke, Berkeley and Hume and these of our great Indian thinkers and philosophers to the clear light. Science developed and attracted the people because of its contributions to human welfare and comfort; but science cannot stop at that. If the aim of science is to acquaint us with the world we live in, if the aim of science is to make humanity aware of the vastness and complexities of the universe, if the aim of science is to show the ways to know the unknown, to resolve the mystery of this universe then the contribution of Dr. Einstein must be regarded as the loftiest attempt in that direction. Dr. Einstein himself says. "The most beautiful

and most profound emotion we can experience is the sensation of the mystical. It is the power of true science.....to know that what is impenetrable to us really exists manifesting itself as the highest wisdom and the most radiant beauty which our dull faculties can comprehend only in their most primitive forms—this knowledge, this feeling is at the centre of true religiousness."

To most of us Dr. Einstein appears to be a great mathematician and a great philosopher, whose mathematics we cannot understand whose philosophy we cannot comprehend. More interested amongst us may also know that he had something to do with the production of atom-bomb, that he secured the Nobel Prize because of his work on Photo-electric effect, that he has given us the theory of Relativity and that, now every aspect of the Philosophy of Science has been changed as a consequence of his investigations.

Whenever we think of him our heads bow down in reverence

to the genius of this great Scientist and philosopher; but it is our incumbent duty to try our best, to understand and realise what he left for us. He has left us but what he left behind for us will always remind humanity of his greatness. It is certain that people of the coming age who will be able to adapt themselves to his concept of time and space, will surely realise the full import of his theory, but we of the present time should try even with our dull faculties to understand what he has left for us.

Relativity asserts that the mass of a moving body is not constant. When the velocity of the body increases its mass increases. In ordinary experiences this increase in mass is so small that with our instruments and our senses it is not possible to detect it. So scientists could not detect this; but this increase in mass becomes quite perceptible when bodies can acquire velocity nearly equal to that of light.

Atomic physicists have shown that this view of Dr. Einstein is an empirical fact. In a powerful electrical field electrons move with high speed, Radio active substances eject beta-particles

which move with enormous speed. Their speed attains the vicinity of that of light. From calculations they have seen that increase of mass actually takes place and super energy machines are designed accordingly. From this principle of relativity of mass, Dr. Einstein deduced another conclusion. This conclusion has a still more profound bearing. What is his conclusion? Let us take the example of a moving body. When the speed of the body increases its mass also increases. Since speed, i.e. motion is a form of energy, then the increase of speed gives the body increased energy. Therefore the increase of mass is due to this increase of energy else whence this increased mass can come? Hence energy is equivalent to mass, i.e. mass is energy and energy is mass. This fact which was expressed by Einstein in his famous equation $E=mc^2$ is of tremendous importance so far the development of the atom-bomb is concerned. Thus from his equation we know that the energy content of a particle of matter is equal to the mass of the body multiplied by the square of the velocity of light (centimetre per second). To make it clear let us take a

concrete value, thus if about two pounds of coal are converted entirely into energy, that will supply 25 billion kilowatt hours of electricity. This amount of electricity, it is said, can be generated by all the power plants in two months time, in the U. S. Further it provides answers to many intricate problems of physics. What are these problems? Radio active substances like radium uranium eject particles at great velocities and go on doing so for years. Sun and the stars radiate light and heat energy for billion years, yet they have not died. This is so because mass and energy are equivalent and one can pass into the other under certain conditions. Further it also tells us that huge amount of energy resides in the nucleus of atoms. It can also predict what amount of uranium must be taken to prepare an atomic bomb which will liberate as much of energy as will be required to destroy a country. So we may now safely conclude that matter and energy are interchangeable. When matter travels with the speed of light it becomes energy and mass disappears and when energy becomes inert its mass we call matter.

In 1945, July 16, at New Mexico man for the first time transformed a substantial quantity of matter in to light, heat, sound and motion which we call energy.

Now let us try to understand his concept of space. With our sense experiences, we can say whether two solid bodies are placed at a distance from one another or they touch one another. When we think of the solid bodies in this way we are aware of their special relations. If the two bodies touch one another, another body cannot be placed in between them, if they are at a distance then a new body may be placed in between them without altering the spatial relations of the two bodies. These spatial relations are evidently real just as the solid bodies are real. For filling such an interval if we have two bodies of equal value, they will prove to be of equal value for filling in any such interval.

So in this way we see that space becomes evident to us, because it contains solid bodies, we know their spatial relations and interval between them. Space then becomes something real. In Euclid's geometry, this concept of space is not there. Descartes for the first time introduced the concept of

space. He described point in space by its co-ordinates. This concept of space as a whole was absolutely necessary for Newtonian physics. Yet space remains to be something passive, it is simply a container of events, it does not take part in physical occurrences. But this idea of space has undergone a change now. We know light waves travel in space. Waves must be propagated by some medium. So in free space there must be some conditions which propagate the light waves. When mass containing electricity or magnetic pole is brought to a spot in space it is seen that force acts on them. Yet the physicist of the nineteenth century could not dare to attribute some physical function to space. So they invented a medium pervading the whole space—the ether, which propagates the light waves and electro-magnetic waves. So all forces acting through space were therefore operative only through ether. Is there such a thing as ether? A. A. Michelson and E. W. Morley performed a classic experiment in 1881.

Principle of their experiment is this. Space contains ether. Earth is moving through ether; So earth's motion through ether can be determined or detected

When a light ray is propagated through ether in the direction of the earth's movement it will be retarded by the motion of the ether in the opposite direction caused by the motion of the earth. Thus there will be a very slight variation in the velocity of light if light is actually propagated through ether.

The result of their experiment was published. It proved that there is no variation in the velocity of light. The velocity of light through ether remains the same whether it is propagated in the same or opposite direction to the motion of the earth. These results were corroborated by collaborators. Then the problem before us is this—since velocity of light is not effected in any way, therefore either there is no ether in space or, if there is ether in space there is no motion of earth. If we say earth is at rest we must go against Copernican theory. If we say there is no ether we must abandon the wave theory of light and electro magnetic theory to which medium is absolutely necessary.

At this great crisis Albert Einstein came forward in 1905 with his special theory of Relativity. He discarded the ether theory,

and the idea of space as a fixed system absolutely at rest. His theory takes into account the mechanical laws as well as the laws of light, and electro magnetic phenomena. His fundamental postulate is this—"All the phenomena of nature, all the laws of nature are the same for all systems that move uniformly relative to one another. From this, two most important facts come out. Firstly, it declares that the laws of nature maintain universal order and harmony. Secondly, it instructs us not to look for an absolute stationary frame of reference in the universe. Our universe is not stationary, earth, sun, stars, nebulae, galaxies, all that is contained in the vast gravitational system are in constant motion. These are all contained in space. In space there is no direction and no boundaries, we can not therefore measure the "true" velocity of a body, as there is no absolute standard for comparison. Space is therefore "the order or relation of things among themselves" If there is nothing it is nothing. So conception of absolute space is thus discarded.

So, also there is nothing like absolute time. Our sense of time like sense of colour, is a form of perception. Time

is simply a possible order of events. Without events to mark it, perception of time vanishes. We have our clocks, we measure hour, minutes and seconds, we have our years and days, but for an inhabitant of Mercury, day and year will have quite different notions. When it is 7 P. M. in New York it is mid-night in London. If one friend from New York telephones to his friend at London, we say they are talking at the same time. Let us say in 1955, we see the star Arcturus. Arcturus is 30 light years away from us. A light year is the distance light travels in one year and the velocity of light is 186214 miles per second. Are we seeing it now? We are actually seeing an image of it projected by light rays that left their source in 1918.

What has been discussed above, is the starting point for the main discussion on space-time continuum which I would try to take up in future. In preparing this article I have freely discussed and taken help of the available literatures by eminent writers like Eddington, Barnet, Noiey and the writings of Dr. Albert Einstein in "The Philosophy of Science" and "The World as I see it."

Unemployment in India.

Abani Prasad Bhattacharjya,
4th yr. B. A.

The most acute problem that the country is facing to-day is the problem of unemployment. Unemployment is never a fresh problem to this country of ours, nay, to this world. But within recent years it has assumed alarming magnitude. The causes underlying this national problem are not far too seek, but it is difficult to find a panacea to yield its extinction. The party in power, has been visualising a socialistic pattern of society. If the picture in the mind of our Prime-Minister Nehru—"is definitely and absolutely a socialistic picture of society," the planners of the second Five year plan must focus their attention first and foremost to the eradication of the virus of unemployment, from our society. President Rajendra Prasad once observed—"We aim at a welfare state in which all the people are partners sharing the benefits and obligations; so long as there is poverty and unemployment, a section of the community derives no benefits from the partnership.

It is, therefore, necessary for us to aim at full productive employment." (Modern Review, April'54) But in sharp contrast to our national planning, and popular aspiration, the employment problem is distressingly gaping its mouth. The failure of the first Five year plan to provide enough employment to the young generation has shattered their verdant hopes.

Let us pay back our attention to India of pre-independence days. The British moulded the pattern of education in a manner which would serve their interest best. The educational system in vogue was meant for producing some clerks. And when the need for clerks exhausted educational unemployment began to increase. There were very few avenues open to absorb all the educated persons. Big industrial projects were but few. But India was, and still is a land predominant with agrarian economy i.e. 250 million people out of 356 million are engaged in agricultural occupations. (1951

census). That is why, the people somehow manage to live on the foods produced within the country. It was in 1939 that the second world war broke out. Like God Shiva, the war proved itself a fairy and fury to humanity and at the same time, it was a blessing in disguise. The huge multitude of unemployed were absorbed in various sections of the army and other departments. The period of boom continued upto the end of the war in 1945.

But the storm is over—a downpour inevitable. Thousands of people were thrown out of employment along with the closure of the war. Soldiers as well as officers were demobilised and only a small fraction of them could be absorbed in other services. Similarly, many other departments sprung up during the war-time like mushrooms were either declared closed or staffs were retrenched. The war practically rang the death-knell of rural economy, agriculturists being the worst victims. A slump was of course inevitable to the business circles. In view of the large-scale unemployment the 'Live' registers of the Employment exchanges registered a striking figure of 2,36,734

in 1947 (Indian Labour Gazette, Aug.'53) though most of the unemployed remains unregistered in the Employment Exchange.

Then came 15th of August, 1947. India attained her independence through long struggle of two hundred years—the chain of slavery found its break. The national emancipation was accompanied by the partition of the country into two divisions, Pakistan and Hindustan. This partitioning of the country gave in its turn rise to a new problem of 'Displaced persons,' more intricate than anything else. The rehabilitation of the refugees proved itself to be an uphill task. The refugees were found not only unemployed but entirely resourceless. But however, with the best effort of the Government as well as the people, the refugees have been provided with works and other facilities for their livelihood since the days of partition. On the other hand the exodus of the British officers also proved rather a boon to the Indians, who filled in the vacancies thus caused. New departments with different ministries and foreign embassies offered ample scope to a large number of promising Indians. Despite all these

new openings, majority of the people are not benefitted.

But what makes us awfully surprised is the staggering figure of unemployed as evidenced in the aftermath of the Second World War. A glance at the "Live" registers of the Employment Exchange reveal before us that "a few months before the partition of the country—the unemployed was generally above 300,000 and often 350,000. The number for Indian Union in 1948 was between 210,000 and 240,000 which went upto 300,000 in 1949. In 1950 this number showed a small fall which remained nearly steady in 1951. In 1952, it rose again. In December 1952 it reached the 437,571 mark. In June 1953, the number was further increased." (Careers and Courses, June'53) Mr. Michael Young, a noted foreign expert, estimated the number of unemployed in India at 50 million. But Dr. Rammonchar Lohia terms it as a "very conservative estimate" and holds the view that more than 70 million people have been the victims of the haunting spectre of unemployment. The first Five Year Plan has now come to its end. It promised to provide employment for 3,254,000 addi-

tional people through various projects. But alas! one is apt to be struck with the steady rise in the number of unemployed as evidenced by the live registers of the Employment Exchange. We are now on the threshold of the Second Five Year Plan. Let us hope that the planners of the Second Five Year Plan would make full employment the focal point of their attention. Sri C. D. Dashmukh promised sometime back that the employment target should be made of about 12 million jobs. But it is distressing to note the utterance of our planning minister, Sri Gulzarilal Nanda, which sounds altogether hollow that unemployment problem would not be solved by the Second Five Year Plan, but it would be fully solved during the Third Five Year Plan. This is rather an optimistic contention of no less a person than our planning-minister, who indulges in an act of self-consolation.

The prevalent unemployment in India may be divided into three categories: Frictional or seasonal, involuntary or underemployment and Disguised unemployment. Seasonal or Frictional unemployment in our country is

natural because of India's being predominantly a land of agriculture. The agriculturists are generally found engaged in their cultivation for about 4 months. For the rest period of the year majority of the cultivators are without any occupation, though some of them are found engaged in small-scale or cottage industries. The tremendous speed at which population is rising is not accompanied by proportionate supply of land, because supply of land is limited. It is not within the capacity of human beings to increase or decrease the supply of land as it is a natural gift. Hence arise the awkward phenomena of involuntary or underemployment. In the wake of modern mechanistic civilization our people have learnt to wear clothes prepared in the cotton Mills; not only of the country but imported from Lancashire and Manchester. But this fascination for Cotton Mill clothes is gradually eating up the existence of cottage industries, and a time would come when the whole trace of cottage industries will be wiped off. It can be said without comprehension that in the race for supremacy, small-scale industries cannot supersede big

industries. Out of this competition between large and small scale industries, disguised unemployment has sprung up.

Unemployment is no doubt a major social and economic problem—but what is more dangerous is the educated unemployment. It is a threat to our national life. The educational system of our country is defective. The British introduced this system of education in the country primarily to suit their own needs. But the British have gone, we are now an independent nation with new outlook and new ideas. Hence the universities should cease to continue as clerk-making factories. In a nutshell, the present system of education needs thorough overhauling. According to a review of the "Eastern Economist," about 3 lakhs of students join colleges every year after finishing their school studies. The rest, about one and a half lakh and the unsuccessful candidates swell the size of the country's unemployed. Another half lakh of students cease their connection with studies during their Intermediate class. Out of the rest, about 19,000 come out successful as graduates. But two-third of them goes for clerical jobs. "On an

optimist estimate the present rate of absorption may be placed at only half of 25 lakhs of educated men joining the ranks of those seeking the employment each year." (Modern Review: Dec'54).

The magnitude of educated unemployment has been clearly manifested in the governmental reports and statistics. The following statistics will bear witness to this vital problem of educated unemployment.

This is an analysis of the educated unemployed as registered in the Live registers of the Employment Exchanges, during 1953 :—

Matriculate—	92,263
Intermediate—	11,537
Engineering Graduate—	563
Medical Graduate—	162
Other Graduate—	13,411

Total 1,17,936

[A. I. C. C Economic Review
15th Aug'53]

In order to lessen the pressure of educated unemployment, re-organization of the present system of education to suit the present requirements of the country is an imperative necessity. Eminent educationists and people interested in the well-being of education have rendered the air with the cry of

reformation of the defective system of our education, and hence its re-organization is long overdue.

Then where lies the solution of this most intricate problem? The Finance Minister of India, Sri C. D. Deshmukh pointed out towards the Second Five Year Plan, which, he says, would lay special emphasis on this employment problem. But we do not see any ray of hope, nor we can pin faith on the sermons preached by our ministers, as the failure of the First Five Year Plan to provide enough employment have belied our expectations. Yet, we sustain the hope that the planners of the Second Five Year Plan would leave no stone unturned to create conditions favourable for full productive employment. The planners should never be oblivious of the seriousness that the problem demands. It must be remembered that this problem is threatening the very existence of our national life.

If the solution of the problem demands that the key industries of the country should be nationalised, the Government should never feel hesitant to materialise the same. National industries should be encouraged to

stop the huge drainage of our resources to foreign markets. Landless peasants should be provided with lands. In order to increase the productivity of land, scientific method of cultivation should be adopted. Cottage industries should be modernised with scientific equipments to suit the needs of the time. Rationalisation of industries should be stopped forthwith for the best interests

of the labourers, and so that it may not give rise to a new problem. The fast-rate at which population is increasing warrants preventive measures for its check. But all round development of national industries alone can place the present picture of our society in a good frame. In fine, with sincere efforts of the Government, the solution of this problem would never prove a hard nut to crack. *

Thomas Hardy—A critical appreciation.

Rajendra Nath Borthakur,
4th year B. A.

It was just in the forties of the Nineteenth Century, Thomas saw the light of the world. Son of a builder, Hardy hailed from Upper Bockhampton, Dorchester in England. He spent his boyhood amidst the rolling heaths and misty hills which, it is pretty sure, had their due shares in moulding the temper of this peculiar genius. These and such

like elements together with the religious atmosphere in which he was reared up, had given rise to a sort of duality creating two personalities in Hardy.

Hardy began life as an apprentice to an architect; but soon he abandoned that way of life. And what was most strikingly noticeable in it was that even after its abandonment, his love

* The least pain in our little finger gives us more concern and uneasiness than the destruction of millions of our fellow beings.

for beautiful buildings remained quite unimpaired. The characteristic periods of his prose with his unschooled language and the nature as well as the ways of development in his novels have led some to discover an architectural structure in them. Hardy always cared more for the plot than for any other else. He had tried to narrate his story in his own way. But there is, perhaps, a little too much of architecture in his fashioning and controlling the plots.

Hardy was a contemporary of Henry James who saw England as a stranger. Yet strikingly enough the worlds of these two contemporaries did never meet. Longevity plays a vital part in the career of a writer, who if he had died like Keats at the age of 26 or like Shelley at 30 or even like Wilde at 45 would never have found himself at the zenith of renown one morning, but on the other hand would have left the world in blissful ignorance of him.

Born before the Crimean war and died during the post-war political developments in Britain, he lived for 83 years from 1840 down to 1928. But his literary

life began from 1871 when he published his first novel "Desperate Remedies". From that time onwards he went on producing novels regularly until the appearance of "Jude the Obscure" in 1895. Amongst these five productions the most memorable by common consent are "The Return of the Native" (1878); "The Trumpet Major" (1880); "The Mayor of Casterbridge" (1886); "The Woodlanders" (1887). No less renowned are the other two novels "Under the Green Wood Tree" and "Far From the Madding Crowd", which had their origin in the fertile brain of this writer of uncommon gifts.

It will be a profound error if we take him to be a novelist alone. He was something more than that. He was a poet and a story writer too. In all his novels, poems and stories, he depicts a masterly portrayal of common place and the lives of Wessex folk in particular—the violent and virulent emotions running through his heart and the mighty onrush of elemental passions that subjugated them. According to the critics, none but Hardy had made up a region with so amazing a personality or

interpreted its emotion with so intimate an understanding related characters to the atmosphere with so striking an artistry. Some even go a long way so as to dub him a gloomy fatalist who saw tragedy even in comedy and darkness in extreme brightness. But whatever the critics may fabricate and embroider, their criticisms should always be taken with a grain of salt.

An architect by profession as he was, Hardy gave to his novels a design that was architectural, employing each circumstance—each situation to a corresponding accumulated effect. The final impression, perceptible in all his works, is one of a malign fate functioning in human lives, corrupting their possibilities of happiness and beckoning them towards tragedy. Thus there is a touch of pessimism in Hardy's philosophy of life. Man has a goal to achieve—a desideratum to arrive at. He struggles on and on to reach his destination; but alas! behold!! he meets with disaster in the long run. This is what Hardy's philosophy seeks to prove. The poignant picture of "man's inhumanity to man" and a tragedy of relentless

and cruel fate together with the depressing yet soul-cleansing story are the obvious facts what his novels generally depict. While he saw life thus as cruel, purposeless and distracted, he did not remain a detached spectator. He had great sympathy and great pity for the puppets of destiny. Such a conception gave his novels a high seriousness which few of his contemporaries possessed.

Hardy identifies the forces of earth with the emanant will of God. His extreme emotionalism is really observable in his attempt to correlate his feelings in natural surroundings. Rightly has Eliot said,—“Hardy makes a great deal of landscape which passively lends itself to the author's mood which interested not at-all in men but their emotions. His extreme emotionalism signifies a cardinal point of faith in the Romantic age.”

A modest, honest, straightforward man, it was almost impossible—nay unbearable for the great novelist to see the suffering humanity. It was rather an insatiable curiosity that spurred him on and on to explore and explain the avenues of human experiences. That is why there is a strain of melancholy—a

suppressed excitement of some unutterable thoughts pervading through his "unrelieved preoccupation with the weighty, fateful and appalling problems of human life." His keen insight into the life and his unrivalled descriptive abilities enabled him to depict his knowledge of country life and the rustic people "in his stories, coloured and attractive in themselves, apart from their importance in the secure structure of his theme."

Hardy was, in fact, two individuals put together. There was not only one of him. If there could be an ideal instance of split personality, Hardy was it. There is an immense lot more to him than meets the eye. The most pleasing aspect of his personality, as I have mentioned above, is, then, his lack of presumptuousness on his part—his extreme modesty in fact.

No theory can make a novelist great; and Hardy's novels, whether they are great or not, have appealed to successive generations of readers. His books will be read for decades to come and the world will take long to forget a preacher and teacher with whips and scorpions, who had tried with startling success to shock, educate, instruct and elevate mankind. It would

be academic, if not idle at this place to try to decide whether he is greater than any other novelist, but this much is certain that like his predecessors and precursors, he will hold a place for generations to come.

On January 11th, 1928, this noble son of Wassex gave up his ghost peacefully at a ripe age, full of honours, although, "honours" or fame he never wished for or even thought of. Hardy gave to the English literature something that was most valuable and most prized, which will always immortalize him and through the whole range of this vast literature. A discerning student of his prefaces would not falter to rank him among the best novel-writers in English literature, unrivalled and unparalleled for direct diction and masterly portrayal. It will not at all be an exaggeration to say that among the great novelists, Hardy was one who bore with dignity the stamp of an epoch-making personality. Hardy might not have cared to create any character comparable to the best of Arnold's or Dicken's, but he himself has become an unforgettable character and a universal legend.

Micronutrients and plant life.

Kamruz Zaman

3rd yr. B Sc.

Good health does not always imply the significant absence of any disease. It is an active state of well being, which requires the perfect functioning and the best organised team work of a number of structures in an organism and this in its turn depends upon the factor of intake of adequate amount of variety of substances. The part played by the trace elements in an organism is less well known. Though the trace elements are required only in infinitesimally small quantities, yet without them neither animal nor plant life can survive,

Although it had long been known that plants contain inorganic constituents, which appear in the ash when the plant is burnt, it was the German chemist Justus Von Liebig, who first, in 1840, gained definite acceptance of the view that plants do not subsist only merely on the water and carbon dioxide, which they abstract from the atmosphere and the soil, but that, they have to

be fed also with the elements necessary for the building up of their structures. The elements that are found on investigation in the cells of living things amounts to a variety of 60 but not all of them have nutritional significance. Gold, silicon, aluminium, fluorine etc. are ingested by some plants, yet they have but little value from the view point of nutrition. Of the elements that are required by living organism in vanishingly small quantities, only eight have been found to be important. They are Iron, copper, zinc, manganese, cobalt, Iodine, boron and molybdenum. The first six are essential for animals, while all the elements but Iodine and cobalt are necessary for plants.

When an organism is in want of a needed trace element, then the deficiency suffered by the organism, which is termed as hidden hunger, by nutritional experts, is hard to track down, though its effect is obvious.

The easy to get and best source of trace elements or micro-nutrients, as sometimes biologists call them, is the soil. The soil may be lacking in those metals due to soil erosion, leaching, withdrawal by former crops or the absence of metal containing rocks. Most of the ancient civilizations were nursed in the river valleys or in deltas, only because of the fact that the flooding rivers washed down silt from a wide and diversified region and deposited them on these valleys or deltas. As the population increased people used to have poorer soils cultivated but most of them were abandoned due to their unsuitability in respect of their fertility, which were poor in inorganic compounds.

Presence of the essential elements in the soil does not necessarily prove that plants are absorbing them in sufficient quantities. The soil acidity or alkalinity, its contents of organic compound and moisture, its lightness and heaviness, and its population of micro-organisms are the governing factors of the availability of trace elements to plants. In this case the example of iron can be cited, Iron is generally present in the form

of such a compound, as cannot readily be used by plants, in water logged soils with a low oxygen content, which converts the readily available ferric salts into insoluble ferrous compounds. In such cases treatments are given to the soil, to raise its property of holding the respective compounds in soluble forms.

For a considerable long time it had been a problem on the part of the investigators who tried to find out what are the micro-nutrients that are essential for life. Though it seems to be easy, yet it involves a lot of difficulties. At first they thought of the process of eliminating elements one by one from the diet and then to observe the results, but it is not so simple as it appears. The amounts that are required, are so small that the plants may have the withheld elements from other contaminated elements. Moreover, one element can substitute for the function of the other and thus the deficiency can be got rid of. However precise results are obtained in case of plants, by hydroponic cultivation, which is a process of growing plants in water medium, with a strict control of the supply of nutrients,

and for this purpose different cultural media are developed.

Thus, we know about the effects of trace elements' deficiencies, but we know a little how these substances function in an organism. To determine that one must submit to detailed analysis of the chemical structure of the compound in which a trace element is found or test its effect on a defined chemical reaction. So far, this has been done for only a few trace elements.

From various investigations and detail analysis the following results are obtained.

Iron—Iron salts are absorbed in soluble forms in small quantities. It acts as a catalyst in the formation of chlorophyll. It is present in the protoplasm and in the chromatin of the nucleus.

Copper—It is also absorbed by the roots and it acts as a catalyst in the chlorophyll formation.

Zinc—In respiration it has an important part. It is one of the constituents of an enzyme carbonic anhydrase, which helps in giving out of carbon dioxide from the tissues during respiration. Also the disease known as Mottle leaf of citrus has been shown to be

induced by a deficiency of available zinc in soil.

Manganese—It is an essential factor in plant metabolism and growth and acts apparently as a catalyst of the enzymic reactions of the organisms.

Boron—Boron also has been found to be essential for normal growth of a number of plants, but addition of one part of boric acid in 12,500,000 parts of water has been found to present signs of malnutrition. From this fact it is evident in what quantity this particular trace element is required by plants. A deficiency of boron causes many well-known physiological diseases among crop plants. Various plant diseases, such as internal cork of apples, heart rot of sugar beet, brown heart of swedes, browning of cauliflower, etc. have been found to be due to boron deficiency, and may be prevented by application of borax to the soil. It is required by plants in so small amounts that many plants develop no symptom of deficiency until the boron contents of the soil drop down one hundredth of a part per million. The limits of tolerance are narrow, an increment of boron to one part per million

may poison the same plants. In some species, one part per million is the optimum level while five parts per million have toxic effect.

Molibdemon :— It is involved in the nitrate reduction processes essential for all plants. It also plays an important role in the process of nitrogen fixation by the root nodule bacteria of leguminous plants. This is always found in the soil, because soil rarely locks in it, but the problem is that plants accumulate it to such high concentration as some times prove poisonous to animals.

Now we see that the trace elements have an integral part in plant metabolism, and therefore, in view of their importance, an efficient mechanism for the absorption of ions is to be maintained in the cells. A feature of specialised tissues such as roots are particularly involved in this process. Formerly it was a common belief that mineral salts are taken into plants passively with the water that is continually entering the plant body through the root hairs. Closer observation does not reveal any point that supports this hypothesis. Plants which transpire rapidly do not necessarily absorb more mineral salts, than do others in which the rate of transpiration is slow, while external factors such

as light intensity and humidity which influence the movement of water in plants, do not directly affect the absorption of salts. Moreover, ions may be accumulated in the stele of roots and in vacuoles of cells to concentration which are considerably higher, than those which exist in the external medium. Absorption requires energy which is supplied by oxidation during respiration and therefore respiration is an important internal factor controlling absorption.

H. Lundagordh has suggested that there are present at the surface of roots of chemical substances carrying positive and negative charges, upon which the negative and positive ions respectively become electrostatically absorbed.

This theory however explains the accumulation of elements fairly well and this holds good up-to date.

References :—

1. Scientific American—January, 1953. 'Trace elements' by W. D. Mc Elroy & C. P. Swanson.
2. Science News, 25.
The mechanism of salt absorption by plants by T. F. Sutcliffe.
3. Chemistry in the service of man, chapter X.

By Alexander Findlay.

4. Lectures on the topic, by Prof. N. Goswami.

When the bell tolls.

Short story]

Sultan Selzuk Ahmed.

A bell in the nearby church began to toll. The sound penetrated the distance unabated and produced waves in the air of the room which was filled with a plaintive note. I could picture the lean, bony hands of the sexton pulling at the cord, his face, perhaps, turned skyward.

I was thinking as I was listening to the bell and I was listening as I was sitting in my study. The air of the room was charged with the ding-dong of the bell: a dirge to the dying year. Suddenly I was invaded by a sense of utter dejection, I could not say why. A squally blast was raging outside, was violently singing a doleful song; the song did more to accentuate the feeling of dejection in my heart.

Why this dejection? I asked myself, as I began to poke the fire in the grate. But instead of forwarding an answer to my query, I looked up and stared at the calendar. Under the picture of a beautiful maiden toying with a cat was dangling a single sheet—the last of its clan. The lamp

was turned out, but in the restless light issuing from the blazing grate I could make out the word December on the sheet. The year was passing away; in about five minutes it would be dead, and gone, to make room for another. A year would slip from the embrace of the century, and my life. A new year would be ushered in by another ding-dong of the bell. With it would come the joy and joviality and fret and fever of life.

The year that was going to die had also been fraught with many smiles, many tears. It had given me something, had taken something from me. During its sway I have wept for joy, and for sorrow.

The bell had ceased: A chilly, dank gust of wind found path to my room and made me shiver. By instinct I drew to the fire. I looked for the cigarette-case and lighted my twelfth after-meal cigarette. As I released blue, curling smoke from the confine of my mouth, I made a mental scansion of the year now almost dead.

A picture instantly presented itself: the picture of a New-year's Day party. It was at that party that I first met Molly. Strangely, I thought, on the first day of the year which was now going to die, to smoulder cold and low. She seemed most interesting,—then. The picture was now well focussed before my mind's eye, and sitting there, in my study, I could see every detail. Somebody introduced us to each other. There she stood, in the middle of the chalked dancing floor. Her profile had caught the light at a peculiar angle, only to heighten the beauty of that lovely face; soft light from fluorescent tubes was filtering through her well-combed hair. The low-cut neck of her blouse, revealed under her coat, showed her bosom to advantage. She was holding a cup of cocoa with her right-hand fingers, while on her left palm she very dexterously balanced the saucer. She looked very interesting, and very inviting. I instantly gravitated.

"Good-evening," she said with a smile, "How do you do?"

"Good-evening," I heard myself say and the next moment I found myself fumbling for something more to say.

Just then the hostess put a waltz on the gramophone. "Come, let's have a dance," at last I managed to say.

"No," she said, with a shake of her little head added to the negative, "I don't dance waltz. Instead, let's go to the balcony. It's so suffocating here." Her look swept over the whole scene in the room.

She put down the cocoa and we trotted out to the moonlit balcony. The Queen-moon was up, surrounded by her starry Pays. But the light was subdued by a thin blanket of mist which seemed to hush the wind and the trees and the world about us. We felt we were alone, cut from the maddening crowd. Outlined against the balmy background, we were whispering in each other's ears. At that moment I thought we would go on whispering like that, through eternity.

But that was not to be. The whispers were soon drowned in a sea of tiredness. I had often wondered how I could manage to get fed up with Molly so soon. But I had known the secret all the time, though I had indulged in the pretext of wondering. Where the tie of two hearts is

absent, love cannot endure. I was attracted by her beauty, of body, not of soul. This attraction I miscalled love, the fool I was. I took pride in taking her out with me, in having her beside me, but never once I tried to probe her; I was like a man who very proudly shows others his grand library but never reads a single book it contains.

The fire in the grate crackled. I heaved a sigh, unconscious of doing so. I had not seen her for so many days now. I had deliberately avoided her, I had taken the precaution of avoiding crossing her way. Despite myself, I began to wonder how I could put such a thick shroud of oblivion on whom once I made my all. I could no longer think; I felt dizzy and pressed my head with both hands.

All of a sudden a click of the switch assailed my ear and a flood of light from the lamp overhead startled me. I lifted my eyes to rest them on Dilu, my little page, entering with an envelope in hand.

Plainly he did not expect me there: his pace faltered and he stopped short.

"Yes, Dilu," I asked, with an assuring smile, "what's (amin)?"

"I thought you were up in your room, Sa'ab," he said. Then he eyed the envelope in his hand. "I have found this lying on the door-step—when I went to close the front door. Somebody might have left it, sir. So I thought I would leave it on your table, for you to find in the morning."

"Why morning? Let us see now what we find inside." I extended my hand.

Dilu handed me the envelope—a blue one, of finest quality. I began to admire it. But so soon as I saw the address on it, I started, as if lashed with a spur: my name and address were written in Molly's hand.

My feelings must have shown on my face, for Dilu was intently gazing at me, I felt uncomfortable, "you may go," I said to dismiss him.

When I heard the door shut behind Dilu, I hastily tore open the letter. Inside was a single sheet, of similar tint. It ran thus: "Dear Mr. Ahmed,

It is really a very novel and very bitter experience to address you thus. As I write this, I constantly remind myself that I can no longer call you by your first name; I have lost the right.

You once gave me the right; you have now taken that right away. I do not blame you; I blame my lot.

Yes, it is my fate. Fate has dealt hardly with me; every moment finds me drifting away from you. I shall not resist the current which takes me away from you. I shall go away—away to where my sight will not bother you, my sighs will not touch you, my tears will not deluge your path to happiness.

I loved you, I love you and even Death which will presently lay his icy hand on me shall not take away the warmth of love from my heart.

When you find this letter, I am gone from this cruel world. I shall embrace the eternal sleep and your memory will be my dream. Adieu."

I read and felt my heart flutter. A pang, dull and drear, stabbed my bosom. I jumped from the chair like one possessed. "Dilu" I cried as I went out of the room.

I encountered the boy in the drawing room. I took no notice; I brushed him past, ran up the stairs and then from the landing I yelled at him, "Ask kancha

to get motor-bike out." I entered my sleeping room and immediately emerged, buttoning a heavy coat. In another minute my Triumph, carrying me, was heading downtown at a tremendous speed.

All the windows in that fated house—round which so many sweet memories lingered—were lit. I stopped the bike in front of the house. I did not bother with the stand; I simply let it fall on the ground with a dull thud. Next moment I was running in.

Molly lay on her bed, limp and listless. Her mother and younger sister were weeping, standing by the bed. I stopped for a moment near the door. Then I walked slowly towards the bed and sat on the edge of it.

All the colour from the wretched girl's lips had flown; the rose in her cheeks had withered. In its place a poisonous blue manifested itself. I could endure the sight no longer. In a frenzy I shook the limp body, crying in anguish, "Molly, what have you done? oh, why have you done it?"

Slowly the girl opened her eyes and cast a vacant look on my face. Then a faint smile flickered on her lips; her lips trembled. But before she could utter anything

her head dropped to a side, her lovely hair was thrown over her face and hid it.

The mother and the little girl burst into a heart-rending sob. I stared at them, as if stupefied. Then I slowly rose and retraced my path to the lawn outside and stood there.

The blast that was raging all through the evening was now subdued; the wind now lay asleep in the arms of the night. The trees nearly were dropping tears.

I looked about: everything quiet and still. Even the stars, seen through the haze of the mist, seemed dark.

A distant bell again began to toll: another ding-dong, another year and more smiles, and more tears: perhaps more misdeeds.

The sound grew faint. I could picture the lean, bony hands of the sexton pulling at the cord, his face, perhaps, turned skyward, seeking the eternal benedictions of the Almighty.

Occasions of adversity best discover
how great virtue of strength each one hath.
For occasions do not make a man frail,
but they show what he is.

—Thomas A. Kempis.

Let us never forget that every station
in life is necessary; that each deserves
our respect; that not the station itself,
but the worthy fulfilment of its duties
does honour to man.

—Mary Lyon.

Uneven Mockery.

Ashit Kumar Sen Gupta

3rd year B. A.

Like a regular bouquet, they all wheeled
in a lovely flock
And then came down, putting on an air of mock.
For, I missed the supreme moment.

The lake quivered, like the first flush of love
In the bosom of a maiden, and so did the dove :
For, she stood rooted, lost in herself.

The mountains stretched into heaven and looked early,
Like the unruly hair of a maiden that flutter merrily :
For, Nature was natural.

Overhead the sky hung like a cup of blue content,
Where clouds glided and to it colours did they present;
For, they were bound for the edge.

She came, green and sparkling like a rare diamond,
and went past,
But I failed to catch hold of her, even of the marks
she left on the dust.

And so, they mocked at me,
for I failed to catch the beauty
that played full on my face
and on the silken waters of the lake
that tossed like uncertainty.

I wish I could,

Freedom (?)

Jiban Chakravarty

4th year, B. A.

Houseless, breadless, restless, loitering kids,
Girls, with bloodless cheeks, 'dishevelled hair' angry, hungry eyes,
Women, woeful, weary, wandering, with begging bowl,
Men, jobless, joyless spending idle hours,
The rich with pomp and pride, silvers dishes, palatial buildings,
High ups, with van and flut, victim of countless crimes,
Educated unemployed, with shattered homes, battered hearts
    Loafing, raving in crazy, crowded streets,
Their, father, mother, brother, sister,
    with shrunken faces, burning bowels,
Employment Exchange—The house of hopes and frustration,
    favouritism ousting merit and mettle,
Teachers—The builders, the philosophers
    Unpaid, ill-paid, hungry, haggard,
    Thinking more of bread, than of education,
Litterateurs, with grief-filled heart, beset with pains and pangs,
    Their works rotting in manuscript,
Madmen, with strikes and lockouts, crying for well-being, welfare,
    Their demands, well-judged, well-meant, ridden over roughshod
Political sufferers—running gunlet, facing hostile front,
    leading hectic life,
    Pass unheeded, unhonoured, unsung,
Leaders, with much-vaunted plans, ready-made speeches
    Playing automobile from capital to constituency,
Their sons—well-dressed, well-fed, pacing
    California, Colombia's floors.
Is it free dom ?
Is it the consummation on all the hopes and aspirations of millions ?
    Disappointment, disillusion, dejection—the reward of all the
    sacrifices ?

Thoughts for the day.

History is a voice for ever sounding across the centuries the laws of right and wrong. Opinions alter, manners change, creeds rise and fall but the moral law is written on the tablets of eternity.

—Froude.

I could not live for a single second without religion. Many of my political friends despair of me because they say that even my politics are derived from religion. And they are right, my politics and all other activities of mine are derived from my religion. I go further and say that every activity of a man of religion must be derived from his religion because religion means being bound to God, that is to say, God rules your every breath.

—Mahatma Gandhi,

Secretarial Reports.

Union Secy's Report :—

I offer my heartfelt thanks to my friends who have elected me to this portfolio for the Session 1954-55. It is really a matter of great jubilation on my part if I could be instrumental in rendering good services for the cause of the student-community of our college comprising of a thousand young hopefuls. I feel proud of the fact, that I have been at the helm of students' affair in this significant year. Being charged with great significance, the year 1955 will go down in the annals of our institution as a turning point. 10th of October, 1955, will see the college attaining its glorious 25th year of existence. But it pains our heart to note that we shall not be celebrating the 'Silver-Jubilee' of the college as the authority is indifferent to it. Perhaps no where in this world an authority would lag behind to celebrate such a function.

It is in this year that we have witnessed the fruition of our long-drawn struggle with the authority. Truth always triumphs in the long run.

The Union-Executive: Who's who?

President—Prof. T. N. Goswami,
M. Sc.

Vice-President—Jibon Bhattacharjee

General Secy.—Aboni Bhattacharjya

Common Room Secy.—Bhola

Nath Hazorika.

Social Service Secy.—Golap

Hazarika.

Music Secy.—Basanta Mangal Neog

Football Secy.—Promod Baruah.

Cricket Secy.—Tapan Baruah.

Minor Games Secy.—Pronobananda

Sarmah.

Magazine Editors (English Section)

Syed Hashimur Rahman.

(Assamese Section) Sarat Dutta.

Debating Secy.—Ashok Goswami.

S. L. Club Secy.—Bhuban Dutta.

Class representatives—for 1st. Year

I. A.—Bhuban Chandra Thakur

and Bani Kanta Rajkhowa.

Class representatives for 1st. Year

I. Sc.—Nilambar Hazarika and

Dimbeawar Chaliha.

Class representatives for 2nd. Year

I. A.—Paban Kumar Neog and

Hemanta Kumar Hazarika.

Class representatives for 2nd. Year

I. Sc.—Umananda Gogoi and

Asaduzaaman.

Class representatives for 3rd Year

B. A.—Hem Chandra Rajkhowa
and Makhan Chandra Sarmah

Class representatives for 3rd. Year

B. Sc.—Rabindra Nath Bhatta-
charyya (Atulananda Goswami—
Resigned) Bishnu Bhuyan.

Class representatives for 4th. Year

B. A.—Dimbeswar Dutta and
Tarun Chandra Bora

Class representatives for 4th. Year

B. Sc.—Syed Taseezur Rahman
and Danda Dutta

Assuming our new offices, I was confronted with a series of questions. The first thing in my mind was (1) the creation of a feeling of oneness amongst the students of the three sections by celebrating the functions jointly, (2) The amalgamation of the existing two Unions i.e the major section (Day) and the Commerce Students' Union which would greatly help in filling the gulf created by separation and with that end in view, (3) the establishment of a democratic constitution of the Students' Union. Reluctantly enough I am to note here that my efforts for 'One Union' proved abortive as the Commerce Students remained adamant in their decision of keeping a separate union in tact with a separate constitution. I wish that there

shall be only one Union in J. B. College in near future,

Activities :—

The Union assembled in condolence meetings to pay its homage and express its profound sense of sorrow at the death of a few illustrious son of this province and the country like Sir Syed Muhammad Sa. dullah, Dr. S S. Bhattacharya, Dr. Amarnath Jha, Jaganadabhiram Barnah Bar-at-law,

The Parting Social of the College was held on 26th. Feb. 1955, jointly under the auspices of the three Unions. Jonab Rukunuddin Ahmed, a veteran citizen, presided over the function.

On 27th. February, 1955, a meeting organised by me of the students of the local congress and schools protested against the preposterous, unjust and fantastic demand of the West Bengal P. C. C. for a portion of Assam.

The students of this college gathered in a general meeting on 17th. August, under the presidency of Prof. T. N. Goswami to protest against the brutal assaults inflicted upon peaceful unarmed 'Satyagrahis' on August 15th., by the Fascist Portuguese Government and thereby suppressing the wish of the people of Goa for

self determination. The meeting also condemned vehemently the attitude of the Govt. of Bihar in resorting to fire in a trifle matter resulting in death casualties to students.

The Freshers' Social of the College was performed on 12th. Sept. '55, amidst unprecedented enthusiasm. We had the proud privilege of getting Sri Jagneswar Sarmah, Principal Nowgong College, an architect of the college, as the President of the function. The solemnity and the grandeur of the occasion was far more enhanced by the presence of Sri Kedarnath Goswami, the reputed journalist, who adorned the chair of the Guest-in-Chief. The Freshers' meet of 1955 is charged with more significance for the introduction of co-education in our college. A cultural show in the evening, held under the presidentship of Sri Jotindranath Goswami, concluded a day's happy programme.

Students' Indiscipline :—

Much has often been heard about students' indiscipline in common parlance. But I make bold to say that indiscipline is never a peculiar feature of the students community alone, it is

seen almost throughout the world—amongst nations, state and political parties. It is never apart from other social problems. However, Students' unrest in our country has produced much heat but little light. Due to the lack of common-front of the students, they have remained disorganized. So, opportunities always take advantage of the cracks in their edifice. Students should never be the hewers of wood and drawers of water.

I prick the balloon of vanity of those college students who have often indulged in acts of indiscipline which is derogatory not only to the prestige of the student community but a disgrace to the college. My successors would have to display a stern hand pacifying these vociferous elements. The newness, which has been infused to the system of the college, would, I hope, usher in an era of peace and tranquility. Let me hope that my successors as an united body would be able to steer clear the ship of the union of all shoals and rocks.

Educational Excursion :—

There is no denying the blatant truth that educational excursions

help expanding the mental horizon of a student. But it is conspicuous by its absence in our college. I made a sole effort to introduce it in our college and pressed the authority. During the last summer vacation a party consisting of 15 students, both Science and Arts, under the guidance of Prof. M. C. Ghosh went in an educational excursion to Calcutta, Sindri, Tatanagar and Chittaranjan. The expenses were borne by ourselves. The authority sanctioned only Rs. 25/- each; for a few honours students who accompanied the team. It is of late, heartening to find that the Central Government is awarding some help to the college for educational excursions. I hope, it would be properly utilised and the college authority should see that batches of students are sent in educational excursions annually.

Laurels to the College :—

The 1954-55 session of our Union saw the college come to the lime light of prominence by fetching some All Assam laurels. Participating in the Inter College Sports Festival at Gauhati, our College won a good many prizes including the 'Best Lady's Team' championship. Credit goes to Srimali Bijoia Thakur who with her scintillating display of magni-

ficent sportsmanship swept away the majority of trophies and won for her the rare distinction of being the 'Best Lady Athlete' in Assam.

In the Inter College Music Competition held at Nowgong, our college came second in the list of successful teams by securing the majority of the prizes next to Cotton College.

Inter College Students' Convention at Silchar :—

The G. C. College Students' Union of Silchar took the initiative of holding a convention of the representatives of different colleges with a view to discussing matters relating to the formation of an All Assam Inter College Students' Union comprising of different college students' union. I was called upon to preside over the Delegates' Conference. After thread bare discussion and deliberation we laid out some principles for the formation of an All Assam Inter College Students' Union and with that end in view a Provincial Organising Committee was set up.

But it is regrettable that some of the College Students Union' have no response to it which is never a sin-qua-non of their consciousness of the future of the country. It is high time that

Students' Union of different college should come forward to stand under a common banner.

Constitution :—

Since the constitution framed by the Union Executive of 1952-53 was declared invalid, a new constitution has to be drafted this year. The 'Constitution Drafting Committee' tried its level best to frame a democratic constitution keeping in view the changes that have been brought to our corporate life of the institution this very year. I hope, that the governing body would approve and adopt this democratic constitution after it had been passed by the general students. It is my firm conviction that my successors would prove true to the spirit of the constitution.

Constitution Drafting Committee.

1. Aboni Bhattacharjya—Convener
2. Syed Hashinur Rahman,
3. Hem Rajkhowa,
4. Sarat Dutta.

Other Activities :—

During the tenure of my office a few distinguished scholars visited our college and delivered lectures. They were—

1. Pandit Narayan Kanta Mishra
2. Prof. Bhabananda Dutta,
Gauhati University.
3. Dewan Chamanlal.

The Union in co-operation with the other sections smoothly observed the Independence Day, Republic Day, Gandhi Jayanti and other annual functions.

Lastly, I offer my heartfelt thanks of gratitude to the President and the teachers who gave us ample guidance and encouragement in the smooth performance of our Union affairs and hope that they would take keener interest in future. I extend my heartfelt thanks to my beloved friends without whose co-operation and unstinted support I would have been in difficult stead. My words fail to express the friendly co-operation of my friends of the Commerce and the Morning Section. In conclusion, my humbled self craves the indulgence of the general students for any shortcomings on his part.

Thanking you all,

Aboni Prasad Bhattacharjya
General Secy.
J. B. College,
Student Union.

Report of the Minor Games' Secretary :—

At the very outset I offer my heartfelt thanks to those who have given me the opportunity of serving them as their Minor Games' Secretary.

In the Annual Sports of our college held on 8th. and 9th. Jan./55, Sree Sunanda Saikia and Sreemati Bijoya Thakur were reckoned as the best athletes amongst the boys and the girls respectively for the year. In the last Inter College Sports Festival (which is the first of its kind in this state) held at Gouhati, it is gratifying to note also that our college again earned the creditable reputation. Our Girls' Team exhibited their best performance and secured the best woman-team cup and Sreemati Bijoya Thakur won the best woman athlete cup of the year. It was only due to her great contribution that our girls' team was able to secure the colourful position in the Inter College Sports Festival bringing much credit to our college. In fine, I wish all the sports lovers of our college to try their best to maintain this reputation every year in Inter College Sports Festival in future as they did in my time.

Individual acknowledgement being not possible here, I feel, I should thank all those who directly or indirectly helped me in discharging my duties properly.

Pranaba Nanda Sarmah.
Secy., Minor Games.

Common Room Secretary's Report :—

At the very outset I like to extend my hearty thanks to all of my friends who were kind enough to elect me as the Common Room Secy. thus offering the golden opportunity to serve them.

During my tenure of office I had to work under strife and strain which stood as mighty Himalayas very difficult to surmount and gave a rude shock to my aspiration to fulfil the long felt want of a full fledged Common Room in our college. Notwithstanding the turmoil, I did my level best to introduce indoor games equipment in form of a chess, standing tables for carrom board and other paraphernalia.

As regards study room, its conditions presents a dismal reading. I, however, provided boys with increasing number of news papers, journals and magazines which found

a small number of readers due to lack of adequate sitting arrangements.

As regards our college championship in Table Tennis Singles Biren Borua defeated Pronob Borua and in Doubles, Tapan Barua and Biren Borua defeated Kamakhya Sarma and his partner Pronob Barua. In Carrom Competition Abdul Qayum won the championship defeating Pulin Borthakur while in Doubles, A. Qayum and his partner K. Sarma defeated Kula Bara and his partner P Saikia. In chess competition K. Sarma won the trophy. In Auction Bridge Competition, which was introduced for the first time in our college, Rohini Borua and his partner Gonesh Gohain won the trophy by defeating Anil Ghosh and D. Ghosh. K Sarma won the bestman cup for the year 1955 in indoor games competition.

I cannot but render heartfelt respect to Prof. M. Ghosh in charge of Common Room Dept. without whose kind guidance I would have failed at every step. Lastly I owe many thanks to my friends who helped me from time to time in discharging my official task.

Bholanath Hazarika
Common Room Secy.

Music Secretary's Report :—

With deep gratitude I convey my heartiest thanks to those, at the very outset, who gave me the facility of holding the delicate portfolio of the Music Secretary of our college union for the session 1954-55.

During my tenure as Music Secretary, I had the first chance of participating in the second session of All Assam Inter College Music Competition, which was held on 10th., 11th. and 12th. January, 1955 at Nowgong in the Nowgong College premises. It is a matter of great joy for me to present before you that our college secured the third position amongst all the colleges. Miss Ivy Barua secured first prize in Bongest, second prize in Bihooget and third prize in Adhunik ; Mr. Semiulla Ansari secured first prize in Bhajan and third prize in Gazal. Mr. Jamini Gohain and Mr. Jyotish Rajkhowa stood first in Violin and Tabla respectively while the second prize in Tabla went to Sachin Borthakur.

A Cultural Show was celebrated in the Swaraswati Puza with great mirth in our college. Active parts were also taken in both the Swaraswati Puza Fine

Arts Competition, and in the "Parting Social" accorded to the outgoing students of the college. A Cultural Show was also arranged in the Sankardev Tithi in our college. In the "Freshmen's Social" a cultural show was arranged on 12th. Sept., 1955.

I also had the chance of holding our Annual Music Social on 31st. August last, under the presidentship of Sree Paragdhara Chaliha M. A., Vice-Principal of Sibsagar College. A large number of distinguished guests were present in the music social which passed away smoothly.

I think there is great enthusiasm for music among the students. I hope that the authority will give more attention to this section to encourage us, by supplying the necessary musical instruments.

At last I offer my heartiest thanks to all my respected professors and also my friends, hoping for a better future for this important section.

Thanking you all again.

Basanta Mangal Neog
Music Secretary

Report of the Debating Secy. :—

At the very outset I extend my hearty thanks to those who

have given me this opportunity to serve them as their Debating Secretary. As soon as I assumed my office I had to organise a Test Debate in order to select competitors to participate in the Inter College Debating Competition which was held at Gauhati. Two debators Aboni Bhattacharjya and Syed Hasinur Rahman were selected to represent our College.

An extempore speech was held on the 3rd March '55 with Mrs. R. Ghosh in the chair. Aboni Bhattacharjya stood first while Jiten Chakrabarty and Ashok Goswami both secured second position.

The half-yearly Debating Competition was held on the 20th July '55. The motion before the house was—"There should be a Second University in Assam at Jorhat" Niruri Kanti Das, A. Bhattacharya, A. Ghosh and J. Chakrabarty came out successful securing 1st., 2nd., 3rd., and 4th. position respectively. On the last 20th August an extempore speech in which more than thirty students participated was held with Prof. Amal Roy in the chair. Profulla Rajguru stood first while he was followed by Nirmal Kanti Das, Binod Thakur and Jiten Chakrabarty.

The annual debating competition of our college was held on Sept. 20 last amidst great enthusiasm. The subject-matter of the debate was—"In the opinion of the House—University education should be confined to meritorious students only." Principal Joseph Minattur of the D. C. Girls' College acted as the Speaker. Profs. P. M. Sarwan, S. A. Melik and A. Sircar were the judges. Aboni Prasad Bhattacharjya, Syed Hashinur Rahman, Rajen Borthakur and Deben Bhuyan distinguished themselves as the best debators, securing the first, second, third and fourth position respectively. The speaker in his speech opined that the debate was of a fairly high standard. I completed the tenure of my office by organising the Annual Extempore Speech Competition which was held on the 28th Sept.'55.

Ashok Kumar Goswami
Debating Secy.

Report of the Science Association's Secretary :—

A Science Association (J. B. College Science Association) was formed on the 19th. Nov., '54

in our college with the object of (1) encouraging in all possible ways, the advancement of science in Assam in all its branches, (2) encouraging researches in fundamental and applied science, (3) disseminating scientific knowledge and promoting scientific interest and enquiry by holding meetings, discussions and publications, thereby (a) fostering public welfare and education (b) helping the scientific development of Assam and thus improving the economic condition of the people.

The executive body was formed with the following members :—

Prof T. N. Goswami—President,	
Sri Kamakhya charan	Joint
Thakur	
„ A. Goswami	Secretaries
„ S. Bora	4th Year,
„ J. Bhattacharjyee	B. Sc.
„ P Barua	2nd Year,
Md. Kamaruzzaman	
Sri P. K. Baruah	1st. Year.
„ N. Ghosh	
Srimati Aruna Saikia	Girls'
„ Arpita Thakur	Section.

In place of A. Goswami, who resigned, Md. Hobibuzzaman of 4th. Year B. Sc. was taken.

The inauguration of the society was performed on 8th. Feb., '55, with Vice-Principal Sri N. Goswami on the chair,

and Dr M. C. Das, M. Sc. Ph. D., Principal Assam Agricultural College as the chief guest. In his fine neat speech Dr. Das dealt with all prospects of science including present day scientific philosophy and its trends. In this ceremony Mr. Surjit Chaliha B. Sc (Leeds) delivered a lecture on coal and coal mining which was highly appreciated by the audience.

The next meeting of the Association was held in the Science Lecture Hall, on 3rd June, '55 with Dr. D. N. Borua Ph D. on the chair. Mr. U. K. Dutta, Head of the Dept. of Physics Cotton College, delivered a popular talk on Atomic energy.

The Association is now desirous of expanding its activities and so requests one and all interested in Science and Culture to extend their helping hands to make the fund of the association strong so that the association may expand its activities in various directions.

Kamakhya Thakur,
Secy., Science Association.

Report of the Secretary 'Social Service League' :—

At the very outset, I offer my heartfelt thanks to my student friends, who have afforded me the privilege to serve them as their social service secretary.

The Social Service League of J. B. College, during my tenure of office, had undertaken diverse types of constructive works from time to time.

ACTIVITIES OF THE LEAGUE :—

On the 6th. February, '55, the League went to Do-Gayan Brahminigaoon, three miles off from Jorhat and constructed a road, about two furlongs in length. The local people too intended their helping hands.

Next, the league, with 20 volunteer, uncamped at No-pam village a distance of 5 miles from Jorhat and did everything constructive, it could do within its short stay there in the village. In co-operation with the village residents, the league constructed a road, 2 miles in length. In that Annual camping which lasted for a week, cultural shows were arranged under the auspices of the 20 men league, with a view to imparting instructions to the local people.

The Social Service League, with deep solemnity, observed the untouchability Day, held under the patronage of the District Rural Development Department. Besides, the League extended their helping hands in all the functions of the college.

As we have no separate fund, we appeal the Government of Assam to allocate a liberal amount of money necessary to undertake such activities in our future programme.

It has been proposed by the League to join in the Assam Social Service Camp, which will be inaugurated during the forthcoming Puza vacation in Arunachal near Cachar. The League has also decided to send a 5-men batch to the Gandhi Smarak Nidhi Camp.

At length, I hereby express my profound sense of gratitude to our revered Prof. P. M. Serwan who was in charge of the Dept. and who helped me from time to time. Next I offer my sincere thanks to my co-workers who assisted me in every humanly possible way to carry out the various stupendous tasks which called for tenacity and infallibility of purpose, and all of which,

precisely speaking, I found in abundance.

Thanking you all.

G. C. Hazarika,
Secretary, S. S. L.

Report of the S. L. Club Secretary :—

I offer my heartfelt thanks to the Jabians who have elected me for the portfolio of S. L. Club Secretary, thus giving me a privilege to serve them.

A Fine Arts Competition was launched along with Swaraswati Puza of this year on the 7th day of January, '55. The following students were declared prize winners :—

1. Atulananda Goswami—3rd. Yr. B. Sc.—Standard prize in Essay.
2. Md. Idris—2nd. Yr. I. A.—1st. prize in Poetry.
3. Kamaleswar Saikia—3rd Yr. B. A.—2nd. prize in Poetry.
4. Golap Khound—3rd. Yr. B. Sc.—1st. prize in Story.
5. Atulananda Goswami—3rd. Yr. B. Sc.—2nd. prize in Story.
6. Noresh Dev—2nd. Yr. I. A.—1st. prize in Picture.

7. Nihar Das—1st. Yr. I. A.—
2nd prize in Picture

The 'Tithi' of Great Sankaradeva was celebrated this year successfully with a wide programme in mutual co-operation with the other two sections of J. B. College.

A literary symposium was held in our college on the 4th. Sept '55, under the presidency of Sri Mitraday Mahanta. Several distinguished speakers of the town graced the occasion.

In the early part of Sept. a full fledged Inter-Section Literary Competition was held and the following students were declared prize winners :—

- 1st. prize in Poetry (Assamese)—

N. Saikia, 3rd Yr. B. A.

- 2nd prize in Poetry (Assamese)—

M. Borthakur, 3rd. Yr. B. A.

- 1st. prize in Story (Assamese)—

Kamala Bora, 3rd. Yr. B. A.

- 2nd prize in Story (Assamese)—

Golap Khound, 4th. Yr. B. Sc.

- 1st. prize in Essay (Assamese)—

(Sub.—Science and Humanity)

A. Goswami, 4th. Yr. B. Sc.

- 2nd. prize in Essay (Assamese)—

K. Saikia, 4th. Yr. B. A.

- 1st. prize in Essay (Assamese)—

(Sub.—Modern Assamese Poetry)

M. Borthakur, 3rd Yr. B. A.

- 2nd. prize in Essay (Assamese)—
N. Saikia, 3rd. Yr. B. A.

- Standard prize in Poem (Eng.)—
K. Saikia, 4th. Yr. B. A.

- 1st. prize in Essay (English)—
(Sub.—Linguistic States)

Aboni Prasad Bhattacharjya,
4th. Yr. B. A.

- 2nd. prize in Essay (English)—
(Sub.—India's Role in International Politics)

Syed Hasinur Rahman, 4th.
Yr. B. A.

Lastly, I offer my gratitude to Prof. Kiren Sarma whose noble advices inspired me with a sense of deep confidence at the time of discharging my duties.

Bhuban Chandra Dutta.

Secy., S. L. Club.

Report of the Cricket Secretary :-

At the outset, I must offer my hearty thanks to those student friends who have given me this chance to render my humble service as their Cricket Secretary.

It is gratifying to note that our College has already stolen the lime-light and established a good reputation in the sphere of cricket by winning the Inter

Collegiate Trophy for two years. In addition to that, the College had the distinction of lifting the local trophies for several years. But it is regrettable that the year under review was not marked by success as in the previous years, as the college could not maintain its past glory for it had to court defeat in the Zonal Final Match with the Dibrugarh Medical College. I am happy to state that although our flag was lowered in defeat, our boys actually 'played the game' and could at the same time impress the students as well as the public of Dibrugarh by their good performance. This is no mean achievement on our part, while we must be prepared to take the defeat with a good grace, I should like to put an advice to my players not to be downcast and demoralised for the last year's unhappy result. On the other hand there should be more zeal and determination, grit and co-operation on our part to raise the standard of our game and I am sure if we do not fail in such qualities we shall easily recover the lost ground, win laurels in future and thereby bringback our past reputation

and hold aloft the college flag of glory.

Tapan Kumar Barua,
Cricket Secretary.

Report of N. C. C. :—

It is the Seventh Year of the establishment of the Jorhat Independent Company N. C. C.

Our Cadets along with the Cadets of Assam Agricultural College attended the Social Service Camp of 9 circles at Digaru where they constructed a road of about 5 miles. This time we were lucky enough to see Senior Under Officer Sri Tapan Kumar Barua as the leader of the Assam Contingent Party at Delhi. Apart from that Sgt. Rabindra Nath Bhattacharjya and Profulla Bordoloi were also selected in the party.

In the last annual camping our cadets regained the past glory by winning the 'Discipline Cup.'

Sri R. Bhattacharjya stood first in 'C' Certificate Examination. The result of 'C' certificate examination was very good as

all the examinees passed in that competition.

There was also a Guard of Honour given to the C-in-C of the Indian Army at Borzhar air-field.

We are sorry to bid farewell to Lt. Bhattacharjya who had to retire because of his over age.

About 30 cadets went to Dibrugarh for flood relief works. On the Gandhi Jayanti Day,

our Senior cadets including Junior N. C. C and A. C. C. from Polytechnic joined hands with the public in the Parbatia Mouza welfare centre at a distance of about 6 miles from the town.

Robindra Nath Bhattacharjya,
Company Surgeant Major,
Jorhat Indep. Coy,
N. C. C.

© KKH Library, JBI

EDITORIAL

A NEW ERA

The present day international situation strikes no longer a sense of horror and despondency in the minds of the peace loving nations of the world. The qualms of conscience of the war-mongering nations could, at last, realise the utter futility of waging war with the help of their much vaunted thermo-nuclear weapons which threatened the very existence of civilisation a couple of years back. Indeed, the global atmosphere which was darkened with clouds of war have been so considerably reduced that it has made possible for the down-trodden humanity to take a lift to a new horizon.

There are, no doubt, some intricate problems confronting the world's peace and stability, but one who is a sound reader of world history will realise that the over-all picture is satisfactory and there is no necessity of becoming a pessimist so as to utter such dim and confused conception like 'whether civilisation'! Among the various factors which

have contributed towards the growing conviction in peace, the contribution made by India stands supreme. The policy and the work India has been attempting in international field have now found universal acceptance. Even in those countries where a few years ago they were criticised, it is a fact, she is not thought of now with suspicion. Sometimes her policy and work are looked with a degree of doubt, but all over the world there is a lessening of the feeling of suspicion that had existed before about the road she is travelling and the objective which she wants follow. In order to give an effective and powerful weapon to save the war-torn world and to inculcate a principle of international understanding between the West and the East, India under the astute guidance of Sri Nehru, has made a clarion call to act on the basic principles of *Panch-Shilla*, wherein he has shown that it does not need overwhelming armaments to improve

world events. And this is the outstanding contribution India has made in the field of international affairs.

This call on Panch-Shilla, it is gratifying to note, has received sincere and sympathetic consideration from both small and big nations, irrespective of their different political ideologies. The peaceful co-existence of countries has not only become popular with the people of the world and grown in to the common belief of hundreds of millions of people who cherish peace, but it has become an actual fact in international relations. Not only that, the lessening of the tension between U.S.A. and China on the question of Formosa, the release of American airman imprisoned by China, the declaration of Austria's Sovereignty and the proposed 'Disarmament Plans' made by the 'Big Four' bears eloquent testimony to the sincere path of peace pursued by the peace loving nations of the world.

Thus the atmosphere of the world today is quite in tune with a movement that may be embarked upon to create a better understanding between man and man, and between nation and

nation. It may, however, be argued that as there is no any determinate supreme authority to issue commands over the politically independent nations, the sanction of such international agreements or relations is only customary. But this is a mistaken notion having no basis of facts. Today it is admitted on all hands that the international agreements are bound to bear fruit, because it is the force of the minds which made these rules and it is the force of the minds which enjoins its obedience. This desirable world consciousness, it is true, cannot be created overnight, but it can be brought to birth by a slow painful process of education and re-education. Education for international understanding has therefore, become the most urgent need of our day. It is in keeping with this object in view that some renowned friends and philosophers of humanity are trying to establish a new type of educational institution under the banner of International peoples' College. The basic purpose of such education is to promote that true understanding between man and women of different nation which is the ideal of the UNESCO. "It is an educa-

tion which aims to surmount exclusiveness and to inculcate mutual understanding and co-operation, an education which seeks to overcome docility, to foster the critical spirit and to encourage independence of judgment." The promotion of international understanding through such type of education will enable the nations to preserve their national cultures and characters on the one hand and to discard off the idea of 'wolf-pack' nationalism on the other. It is true, of course, that real mingling of different races cannot be accomplished in a day due to "shyness, clannishness and linguistic barriers," but the continuous 'rubbing of shoulders' and the active communal life and work will be able to break down the above-mentioned natural barriers. Gigantic efforts will, therefore, be needed to build up an organisation of this magnitude which depends for its success on the voluntary co-operation of all the nations. India being a devout follower of world peace should try in collaboration with other peace-loving nations to bring this new international outlook through the noble role of education. Indeed if the peoples of the world get the opportunity to meet, mix, study and live together,

we are sure that the haunting spectre of war will soon be vanished from the world and a 'NEW-ERA' will usher in.

Assam's Second Plan :—

We feel extremely sorry at the drastic cut of Assam's Second Draft Plan from its originally estimated outlay of Rs. 290.7 crores to nearly one-fifth of the drafted total. The First Plan of the State which envisaged a total expenditure of Rs. 20.84 crores was hardly sufficient to the State and our Government had to incur an additional expenditure of Rs. 20 crores more from State resources on developmental items during the plan-period. Assam will, no doubt, get a few crores more from the centre, but the leeway in the industrial and agricultural sphere that she has to make is enormous and it is extremely unlikely that this meagre sum of Rs. 60 crores will ever be able to bring that degree of planned development which Assam requires in the immediate future. Since democratic planning implies an adequate and liberal allotment of financial requirements mainly in the under-developed states to raise the people from its sub-

human standard of living and to increase their per-capita income, the centre's negligence of this obvious fact is likely to have an adverse effect on the economy of Assam as a whole. The multifarious problems and difficulties that have stood in her way to progress and plenty necessitates that the question of planning for the development of this State should be tackled in a comprehensive manner. An impartial enquiry of Assam's economy will reveal that she has occupied a very insignificant place in the industrial map of India and is likely to remain undeveloped and backward if industries—big and small—are not properly developed. Apart from this major deficiency, Assam is confronted with many other problems. The extreme dependence of the people on agriculture, the recurrence of periodical floods and erosion, the problems of transport and communication which is of the highest magnitude, the pressing need for adequate educational and medical facilities, the curcial problem of Hill districts and rehabilitation of displaced persons are some of the big bottlenecks which must be overcome if planned

development of the state is to be achieved in the near future. It would not be out of place to mention in this connexion that the Govt. of Assam have been taking necessary steps to tackle many problems confronting the state. But the chronic unsatisfactory budgetary position of the state has been a chief hindrance to her rapid progress. The plea that has been made by the spokesman of Assam Planning Commission to get another amount of 40 crores, therefore, needs extra consideration from the centre which is well conscious of the strategic importance of this neglected state. Assam has, indeed, 'copious and convincing ground' for getting a liberal allotment. "Much neglected in the past, more troubled in the present, Assam legitimately looks up for justice in future". The luke-warm sympathy shown to this state by granting a paltry sum of Rs. 60 crores is merely a negation of the basic principles of planning. We hope Assam will not be deprived of its legitimate due.

About Ourselves :—

Any educational institution—whether it is Government or

Private—must be able to provide at least the bare needs of the students—to deny this bare minimum, to which every student may have an free excess, is to thwart the fullest development of human personality. The consequent loss is not only individual, but it is an impoverishment of the whole state. So far as the Government Colleges are concerned, they do not beg any description. It is only in the sphere of private colleges that proper studies arises. Since it is the wearers who know where the shoe pinches, let us confine our attention to our own college which has occupied the top-most place among all the private colleges of Assam. No doubt our college has had a glorious past, but the improvement which was its due has hardly been achieved till now. There are numerous wants and difficulties of the students which needs immediate redress. The lack of adequate class rooms, the non-availability of newest type of books particularly for the honours students, the frequent change in the numbers of teaching staff—these are, in fact, responsible for the deterioration of standard which has manifested itself in

the results of the different university examinations of our college. The college, therefore, leaves enough room to make leeway of progress. It may however be presumed that our authority may not be able to meet the imperative requirements of the students owing to its limited financial stock. It would, therefore, be more prudent if the Government of Assam make a Special Fund in the Second Five Years Plan to convert this second premier educational institution of Assam into a full fledged Government one. This benevolent step on the part of our government will not only lift the status of the college to a high pitch level, thereby enabling the 1000 students to be their best selves, but the state itself will go a great way towards attaining one of its fundamental objectives in the arena of education. While this is our fervent appeal to the Government of Assam to make necessary step in this direction, all the same we hope that our college authority also would excel in putting a sharp end to the hotch-potch situation which has lately prevailed in this institution. It must be borne in

mind that if this state of affairs is allowed to continue, the situation in future will get bogged in to a cesspool of further confusion and contradiction. That modern democracy requires solid man born of solid study should on no account be lost sight of.

...   .

During the year under review there were certain changes in the teaching staff of our college.

Prof. A. Bhattacharjya of English Dept. has gone to Abhayapuri (Goalpara) to assume his new appointment of Principalship in the Abhayapuri College.

Prof. Ashok Sircar (Dept. of Politics), by getting a research scholarship, is leaving for New Delhi to obtain a degree of Fellowship in Indian School of International Studies. He will specialise his work in International relations with Japan and U. S. A.

Prof. A. Malik who has been granted a research scholarship under Folk-lore Research Scheme of Gauhati University will carry his research work on Assamese Metaphysical Poetry (mainly Islamic) from the 16th century down to modern times.

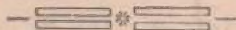
We, hereby, express our hearty congratulation to all these three revered Professors for their new phase of life and pray to God for their bright and prospective future.

...   .

In fine, I offer my sincerest gratitude to the young Jabians who have elected me for this portfolio, thus giving me a proud privilege to serve them.

I seek apology from those of my friends and Teachers for my omission and commission, if any, during the tenure of my office.

JAI HIND.

নব-জীৱনৰ আস্থান

শব্দচন্দ্ৰ দত্ত

হে নতুন

.....তুমি লচকৈয়ে আহিছ;

চোপাচোন—

পুহ মাধব পানী-পুতুল শীতত

ফাগুনৰ কুঁচি পাতৰ দৰে

থৰ থৰ কৰে কঁপিছো আমি !

দেহিহে

কঁপিছে,

বকুলীৰ বকুল উলং কেচুৰাটি !

গোলাপীৰ বাঙলী ঠাট ছুটত

কেহেবাঙৰ বোল !

আঁউনীৰ মৰ অ'কাবৰ বুকুত

মহাগাগৰে উঠানমা কৰিছে

বকু নিৰানন্দ ;

প্ৰান্তৰৰ আগান তুমিত

ককৰ ডিকৰ,

জুহৰ জুই,

নিশাচৰ শবীৰ ডেউকাৰ সো-সোহনি !!

হে নতুন ;

দোৰ দিঠকৰ মণোনত তুমি আহিছ।

তোমাৰ আগমনত পৃথিৱীয়ে

বায়বেহুৰ সাত বঙৰ বোল মানি

প্ৰেমিকৰ প্ৰথম চাবনিৰে

আমাক অভিনন্দন জনাব।

বিবাহৰ শেষ অশ্রুধাৰিত

গোলাপীৰ চকুতালে

আনন্দত নাহবিৰ সাতবিধ।

আফ

দেই কেচুৰাটিৰ কাঞ্চলি কঠৰ পৰা

নিগৰি আহিব

আধাহুটা মাত।

সেইয়া,

হিহ-পধাৰত ললিতাৰ পোণাৰ সুৰ

চেণ্ড দাৰা ললিতা

মই নাচিম।

